

132 248/74 28
ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
61

UPPTECKNINGAR OM FOLKUPPLYSNINGEN PÅ 1800-TALET

DAGBOKSBLAD, MINNEN OCH REFERAT

AV

BLEND *ANDERSSON* OCH *J. O. HEDBERG*
Vislanda Gåsborn

SAMT

K. O. KNUTZEN OCH *A. G. THEDÉEN*
Kristiania Södra Lundby

|||||
DISTRIBUTION: UTGIVAREN, INEDALSG. 7 A, STOCKHOLM

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA

[1941] BOKSERIE MED UNDERSTÖD AV [ÅRG. XXI]
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[N:r 61 i serien] UTGIVEN AV B. RUD. HALL [N:r 1 i årg.]

UPPTECKNINGAR OM
FOLKUPPLYSNINGEN
PÅ 1800-TALET

DAGBOKSBLAD, MINNEN OCH REFERAT

AV

BLENDÅ ANDERSSON OCH *J. O. HEDBERG*

Vislanda

Gåsbörn

SAMT

K. O. KNUTZEN OCH *A. G. THEDÉEN*

Kristiania

Södra Lundby

DISTRIBUTION: UTGIVAREN, INEDALSG. 7A, STOCKHOLM

Härmed ett tack till Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollärareförening, som i jan. 1939 resp. jan. 1940 haft vänligheten ekonomiskt möjliggöra utgivandet av stora delar av Årsboksvolymerna 56—57 resp. 61. Sist åsyftade anslag har av vederbörande bestämts skola användas för ederrande av två Redaktionen erbjudna dagböcker rörande folkupplysningen 1833—1884.

ÅBO 1940

ÅBO TIDNING OCH TRYCKERI AKTIEBOLAG

Förord.

Halvseket 1833—1884 kännetecknades mindre av stormar och våldsamma brytningar än av oavbruten jäsning och fredliga övergångar. I Skandinavien hade flera slags religiösa, kulturella, politiska, sociala, pedagogiska och nykteristiska folkrörelser nyligen börjat framträda, och de hade under det första och i många hänseenden även under det andra kvartseket oräkneliga hinder och svårigheter att övervinna. Grundtvig, Wergeland, Eneroth och andra vågade kritisera det tusenåriga latinherraväldet och gossevetenskapligheten vid läroverken, och både före och efter utfärdandet av de första stadgarna för folkskolan yrkade åtskilliga att denna folkliga och jämförelsevis nya skolart skulle taga mera hänsyn till behovet av en barnpsykologiskt riktigare hjärte- och viljefostran, en mera direkt medborgarbildning och ett mera praktiskt inställt, yrkesgagneligt eller, rent av, genast matförfärvande utbildningsarbete. En mängd liberaler, bonderiksdagsmän o. a. ansågo den under framväxande och utveckling varande folkskolan och dess spontana och sporadiska påbyggnad folkbildningen utgöra ett förnämligt framtidshopp (i all synnerhet vad medborgarbildningen beträffade), medan flertalet byråkrater, åtskilliga konservativa o. a. däri funno huvudsakligen en förargelseklippa, en skola för blivande demagoger eller revolutionärer.

De båda här i boken representerade *dagboks författarna* intogo en klart positiv inställning till flera av denna tids enträgna oppositionskrav och betydelsefulla reformströmningar. Båda hade arbetat sig fram ur folkets breda lager. Och de voro doktrinära demokrater, alltså personer, som den tiden icke voro väl sedda bland »vederbörande», »sammällsbevarande» eller »tongivande». Båda voro hänförda folkuppfostrare och värderade barnalärare med religiositet, moral och fosterlandskärlek såsom främsta syften. Båda missionerade med största nit — — — men för var sin himmel; ty de voro varandra mycket olika, ja, i vissa hänseenden antipoder.

Under sin resa i vårt land levde den ene — Knutzen — mestadels för en politisk demokrati, och hans privata förhoppningar rörde sig mest om ett folkförbättrande chefskap på ett seminarium eller en statens mellanskola i stad; så ock om ekonomiska skyddsåtgärder för lärarekåren samt litterära hjälpmedel och elementära undervisningsreformer för nederskolestadiet. Han var färdig prästkandidat av norsk nationalitet och hade levat sig in dels i teologiens och rationalismens trosliv och tankevärld, dels i filantropismens pedagogik, dels i Wergelands o. a. självständighetskrävares nationella

åskådning och aerefølelse. Han hade varit betjänt och informator samt i flera år halvsvalt vid universitetet, där han förvärvade lärd »bildning», d. v. s. examinerbara kunskaper, med skeptisk syrlighet såsom underton.

Den andre — en värmländsk folkskollärare *Hedberg*, född Jansson — hade ännu enklare anförvanter, hemvanor och lärarutbildning än den förre. Under sitt enda seminarieår i huvudstaden åhörde han vid varje möjligt tillfälle i synnerhet den pietistiskt betonade förkunnelsen i hög-, låg- och frikyrkor samt blev därefter en känd pionjär inom sin tids väckelserörelse i östra Värmland, en av de många folkskollärare, som gått i första ledet för religiösa, etiska och nykteristiska folkrörelser, ej minst på landsbygden. I motsättning till den norske prästkandidaten sysslade han däremot icke med nationalism, politik eller adelskritik; Hedbergs rike var icke eller föga av denna världen, och bland adliga eller andra umgicks han helst blott med dem som voro hans bröder och systrar i trone.

De exemplifiera var sin typ av personlighet, andlig inriktning och borgerlig verksamhetsfär.

Jämte dessa journaler samt kommentarer, namnlistor och innehållsförteckningar till vardera intages här *Blenda Anderssons historiska uppgifter och personliga minnen rörande Vislanda kulturliv, folkundervisning och folk-skolemässiga institutioner*. Framställningen utgör resultat av en värkbruten småländskas ädla strävan att — trots allt — tjäna sin bygds och sitt lands undervisnings- och kulturhistoria genom sitt goda minne och sitt rika vetande. Under antydda tragiska omständigheter har det tydligtvis för henne varit en oräknelig mängd svårigheter att övervinna, vilka vi friska ha svårt att riktigt fatta; det är en bragd värd att hugfästas och innerligt tacka för, ett exempel för alla att följa.

Vidare inflyta den på sin tid framstående västgötaläraren *Gabriel Thedéns* självbiografiska anteckningar, sådana som han år 1905 i stort sett utformade dem i brev till sedermera undervisningsrådet Sven Nylund.

Innehållsförteckning till varje särstående huvudavdelning anbringas å dess ena sida.

B. R. H.

K. O. Knutzens resejournal.

Inledning: Biographica och om Danmarksfärden.

»Knutzen, *Knud Olaus*, 1805—90, skolemann og prest, sønn av verksskriver Ole Christian Knudsen og Berthe Maria Warme, f. i Bø i Telemark 16/9 1805, d. i Oddernes 6/10 1890. Gift 1) i Kristiania 21/5 1836 med Anne Marie Johannesen, f. der 26/2 1818, d. i Evje 8/8 1846, datter av tukthusvekter Johannes Tormodsen og Andrine Arnesdatter; 2) i Kristiansand 8/12 1847 med Christine (Dina) Margrethe Nybo Nørgaard, f. der 6/4 1817, d. i Oddernes 12/8 1867, datter av kjøbmann Nils Kristian Nybo N. og Aasille Dahl.

Tidlig foreldreløs vokste K. op hos en morbror paa Fossum i Gjerpen. Sognepresten, Edvard Munch, blev tidlig opmerksom paa K.s gode evner og gav ham undervisning inntil K. i 1823 blev famulus hos biskop Johan Storm Munch og huslærer for bispens to yngre sønner. Men efter et halvt års tid drog K. hjem til Fossum og derfra til Kristiania, hvor han efter 3 års flittig arbeide og slit med informasjoner blev privat dimittert til examen artium, som han tok med laud i 1827. Teologisk embedseksamen tok han i 1832.

Med sin vakre sangstemme og sit fløitespill kom K. tidlig inn i kantor Roveruds musikalske krets. I 1832 var han med og stiftet »Foreningen til Kirke- og Folkesangens Forbedring i Fædrelandet.» Som dennes formann opnådde han en bevilgning av Oplysningsvesenets Fond; men videre bevilgning til Roverud som fast lærer »i den populære Musik» strandet paa statsråd Diriks. Også et forslag til Stortinget om bevilgning til lærer for de teologiske studenter og »de Subjecter, der af Landcommunerne måtte indsendes for at dannes til Kirkesangere og Skoleholdere», blev »dødt og magtesløst». Heldigere var han med å få personlige stipendier. I 1832 bereiste han Buskerud og Grevskapene for å undersøke skoleforholdene. I 1833 sendtes han ut for å gjøre sig »bekjendt med Sjællands og Fyens Skolelærerseminarier, samt Sveriges, især Stockholms Almueskoler». Og i 1837 drog han til Berlin og Magdeburg for å studere seminarier og »Kleinkinderschulen» og »saavidt Omstændighederne tillade det, at gjøre sig bekjendt med nogle af de bedre borgerlige Realskolers samt Kjøbstadalmueskolers Læreplan, Organisation og practiske Underviisningsmethode». Diesterwegs personlighet og forelesninger fengslet sterkt K.s folkepedagogisk innstilte sinn, som tidlig var preget av Wergelands oplysningstanker.

Alt i studieårene var K. blitt Wergelands »brave Ven», og et trofast venn-

skap bandt dem sammen for livet. K. var Wergelands forlover, og Wergeland stod fadder til hans eldste sønn. Da han paa sine gamle dager ikke lenger forstod tiden og menneskene, blev han aldri trett av å prise Wergeland og stille ham op mot Bjørnson og alle nutidens »radikale» rørelser. Utvilsomt var K. forfatteren av en rekke skarpe artikler i »Statsborgeren» mot statsråd Diriks; der blev et oppgjør om saken i »Morgenbladet», hvor Wergeland kastet sig inn. Begge stod de også sammen med L. Roverud og S. Sivertsen for utgivelsen i 1837 av »Viser med Melodier for den norske Almue».

K.s pedagogiske studier og reiser siktet tidlig paa seminartjenesten. Men da Asker Seminar tok til i 1834, blev han ikke ansatt der. Han begynte da sin »Middelstandsskole», som han oparbeidet slik at den holdt på å utkonkurrere Borgerskolen. Hans forfatterskap bestod dels i oversettelser og bearbejdelser fra tysk, dels selvstendige skrifter, særlig beregnet paa lærerstanden og undervisningen, på ungdom og barn. Interessert som han var for lærernes foreningsliv og standens løftelse økonomisk og kulturelt — »Enkekasse for Almue- og Privatskolelærere i Aggershuus Stift» er grunnlagt av ham —, skulde hefteskriftet »For Almueskolelærere» 1833—36 hjelpe til »en hensigtsmæssig og for deres videre uddannelse passende Læsning.» Nevnes må også hans »Nyeste Billed-A-B-C for den norske Ungdom» (1836), »Læsebog for Almueskolernes mellemste Klasse» (1836), som kom i 6 utgaver, »Forsøg til en methodisk Ledetraad ved Underviisningen i Geographien (1838), »Lærebog i Geographien for Begyndere» (1839) og »Læsebog for Almueskolernes øverste Klasse» (1853). Sammen med Mauritz Hansen utgav han »Billedmagazin for Børn» (1838—39), og han stod for en del skrifter som nu vilde kalles utfyllende lesning. Hans reisedagbøker, er offentliggjort efter hans død. Hans forfatterskap fortsatte efterat han i 1840 blev sogneprest til Evje, i 1861 til Kviteseid og i 1867 til Oddernes; i dette embede døde han. To ganger var han prost, 1857 — 61 i Robygdelaget, 1867—74 i Torridal.

K. var en djerv natur, selvstendig, streng og stridbar. Han var usmidig og kortsynt i meget, hadde liten evne til å forstå andre og følte sig selv lite forstått. Men hans rettferdstrang var ubestikkelig, og en viss naivitet gav ham god kontakt med barn. Som skolemann viste han initiativ og fremsyn, som prest blev han konservativ og alltid høikirkelig.

Einar Boyesen.

[Litt.: W. Munthe: »Statsborgeren og Peder Soelvold, Kra. 1907, s. 112; Vor Ungdom, Kbh. 1893, s. 315—56 og 507—58 (av hans efterlatte dagbøker); K. O. K.: Dagbøger over Reiser i Norge i 1824 og 1828, med innledning av W. Munthe; Kr. sands Stiftsavis 1890 nr. 118 og 123; Wergelands Saml. Skr. V 160; D. Thrap: Erindringer fra Kra. Borgerskole s. 3—4; Victor Holst: Kra. Borgerskole i gamle dager s. 88 og 94; Vinje: Skrifter i samling I 1—20; Riksarkivet, serien »Stipendier 1815—1850» (under Kirkedept. A), pakke 2.]»

Så langt en artikel i Norsk biografisk leksikon VII, Oslo 1936.

Knutzens anteckningar om färden i Sverige synas ej vara tryckta.

Ur hans redogörelse för Danmarksfärden eller med anledning av den må följande antydningar lämnas, varvid inom parentes göras hänvisningar till ifrågavarande eller befryndade pagina i Vor Ungdom 1893, där dagbokens avdelning om danska resan är till största delen tryckt.

Författaren besökte bland annat Kjöge (s. 326—337), Næstved eller Herlufsholm samt Holsteinborg (s. 337—356), Aagerup (534—538) och Köbenhavn. I eller nära huvudstaden besökte han exempelvis Opfostringshuset vid Store Kongensgade och garnisonsskolor (s. 510—517), Jonstrups seminarium med övningsskola och internat (s. 328, 519—533), Krogsgaards borgar- och folkskolor vid Blegdam (s. 317—323, 517—519, 541—542), folklig flickskola (s. 543, 547) samt Mariboës o. a. privatskolor (548—558). I de sistnämnda fann han åskådningsundervisning och Hamiltonska språkmotoden (med översättning på mellanrader), fick muntliga, åskådliga redogörelser för arbetet vid seminarierna och i synnerhet vid kyrkoherde N. L. C. Bentzons lärareutbildningsanstalt i Snedsted (s. 325—328, 507—509). Knutzen pläderar för upprättandet av ett utvidgat seminarium i Köbenhavn och fortsatt lärarebildning (s. 357—369); jfr ÅSU: nr 41 s. 71—72. Han fick här idén till sin hjälpkassa för folkskollärare och till goda talövningar för barn (s. 525, 526). Han hör, att skolelevers trots brytes bättre medelst hot om avstängning från kroppsövningar än genom stryk och kvarsittning, och han bevittnar dels barns ritning efter naturen, dels välskrivning med stöd av lutningslinjer (s. 339, 519, 518; jfr ÅSU 41 s. 127 o. f.).

Knutzen och många danska lärare levererade mycken kritik över växelundervisningen i allmänhet och i de högre skolavdelningarna i synnerhet, och framför allt dess införande på ett drakoniskt sätt av okunniga byråkrater, bl. a. oberstlieutnant adjutant Abrahamson och löjtnanten skolinspektör Wille, »to nævisse og arrogante Herrer», som ansågo sig böra vara om möjligt ännu mera konungska än Kongen selv i denna fråga (s. 317—318, 326—327, 535—538, 554—557). Samma uppfattning framföres s. 480 o. f. av K. Ottosen, som s. 487 uppger, att »växelmetoden» i Danmark nådde sin höjdpunkt vid ifrågavarande år — 1833 —; i 2,110 skolor hade den införts; i de övriga 351 däremot icke, vilket i många fall syntes bero på för få barn eller för små skolrum. — K. sade att växelmetoden var känd samt här och var använd i i Norge; själv ville han av alla krafter arbeta på att utrota den (s. 317). — Förvisso ha vi här en föregångs- och parallellföreteelse till svenska folkskollärarekårens senare motstånd mot lankasterskolans arbetssätt och nervpåfrestningar, allt medan kärmedlemmarna i sin sorgliga belägenhet delvis överskattade Rudenschölds och vissa andras reformsträvanden.

Föreståndaren för konstkabinettet kanslirådet Thomsen (s. 323, 545) hade genast i början av Knutzens färd tillrätt denne att hellre studera några skolor grundligt än många ytligt. Det rådet följde K. långt bättre i Danmark än i Sverige; också tog han två veckor längre tid på sig väster än öster om sundet. (I Danmark varade vistelsen nämligen 11/7—27/9 1833, i vårt land 27/9—28/11 s. å.) Medan Knutzen tydligtvis fått några danska mönsteranstalter sig anvisade och studerade dessa grundligt, besökte han i Sverige en hel del institutioner å olika orter utan att han torde varit på förhand rätt informerad om den dåtida presentabiliteten och halten hos somliga av dessa. Detta — och möjligen en viss animositet mot Sverige i unionsfrågan — torde ha kraftigt bidragit till åtminstone två huvudgrupper av olikheter mellan de båda reseberättelserna. 1) En hel del pedagogiska inklusive metodiska organisationsformer, meningsskiljaktigheter och yttre skolförhållanden relateras långt mer ingående i den danska redogörelsen än i den svenska. 2) Vissa mörkare interiörer, sämre utrustning, ringare kvalifikationer och större lärarefattigdom i folkpedagogikens värld skildras i fråga om Sverige än om Danmark.

Både i avseende å uppvisningsskolor och mindre mönstergilla anstalter och förhållanden i *båda* rikena vore det tvivelsutan av värde för de olika ländernas läsare, om de bleve i tillfälle att studera både den danska och den svenska reseberättelsen och sedan gjorde ingående undersökningar, huruvida förf. är ensidig (inklusive partisk) och huruvida icke berömvärda respektive kritiserade företeelser i det ena landet hade tydliga motsvarigheter även i det andra riket. Önskvärt vore alltså exempelvis, att den danska redogörelsen kunde återges komplett i en edition avsedd för svensk publik (t. ex. i ÅSU, men dels hindrar den *alltid brännande* penningfrågan, dels kan icke originalmanuskriptet utlånas från Norge, åtminstone ej i dessa tider. Det förvaras hos förf:s dotterson, pastor Knut Mollestad, Drammen, som på ÅSU:s bekostnad låtit göra en kopia av den svenska delen och som läst ett korrektur.

I övrigt må blott följande axplock göras ur dagboken. En präst i Kjöge, berättar Knutzen, undervisade barnen, att djävulen icke finns (s. 333), och i Sverige hörde han, teologiekandidaten, för första gången (!) den förkunnelsen, att oskyldiga barn låge under fördömsen (1/10, sid. 17 här), vilket torde vara en förskönande omskrivning för att odöpta barn icke vore värda att leva. Ännu strax före förra världskriget funnos ju många framstående representanter för dessa båda åskådningar i vårt land. Senare torde de ha ändrat mening.

Sitt temperament låter Knutzen framträda ej minst när han träffade eller hörde talas om enstaka »typer», som han fann motbjudande. I Danmark hade en sådan »åsna» till lärare råkat i strid om växelmetoden; en annan hade ett dumt eller avskyvärt ansikte (fjäs). Detta och dylika epitet använde K.

någon gång även om svenskar: en gång om en adelsman, en annan gång om en teolog. Dessa två invektiv — och ingenting annat — har jag tagit bort i editionen.

För biträde vid korrekturläsningen tackar jag förbindligast Doktorinnan Johanne Grieg Cederblad, Uppsala, pastor K. Mollestad, Drammen och professor N. Beckman, Stockholm. Fru G. C. och prof. B. ha dock icke haft tillgång till originalet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING TILL KNUTZENS DAGBOK.

	Sid.
Inledning, om författaren och hans danska resa	5—9
Data	
27/9 Från København. Resa och resällskap till Malmö och Lund	10—11
<i>28/9—4/10. I Lund. 5/10. Återblick på Lund.</i>	
28/9, 30/9, 3/10. Faxe 11, 15, 16, 19; 29/9 Sönerberg	14
28/9, 29/9, 2/10, 4/10. Brunius; domkyrkan	12—14, 19—21
28/9, 2/10 Teatern	13, 19
30/9, 1/10, 4/10. Lindeblad; Kahl sid. 16, 17, 20; 2/10—4/10 Reuterdaahl.	18—20
30/9—2/10 Lankaster- och fattigskolan; Österling	14—19
4/10 Biblioteket och museet 20, 21; 5/10 Återblick	22—23
<i>4/10—21/10. Till och i Växjö. Fortsatt färd till Stockholm.</i>	
4/10—8/10 Skartofta, Frenninge etc. Visitation. Nils Månsson.....	21—30
7/10—10/10 Silvåkra, Västerstad, Löberöd. Hos P. Wieselgren.....	29—33
10/10—11/10 Hörby, V. Vram, Åsum, Kristianstad etc. Rektor Böklin	33—36
11/10—13/10 Hos C. A. Bergman i Vinslöv. Till Växjö	36—39
14/10—16/10 Växjö stad och folkskola. Tegnér och Mellin	39—40
16/10—21/10 Vägen genom bl. a. Jön-, Lin- o. Norrköping samt Södertälje	41—44
<i>21/10—28/11. Stockholm.</i>	
25/10—29/10, 2/11, 5/11 Seminariets normalskola; Österblad	45—47, 49, 51
1/11, 4/11, 12/11 Allm. barnskolorna i gamla staden och på söder	47, 48, 50, 61
3/11 Jak. o. H. El. kyrkor, Bellmansro s. 49, 50; 17/11 Åhlström	65
7/11, 19/11 Maria läroverk. Fryxell s. 55, 67; 5/11 Kat. läroverk	51
6/11, 7/11 Riddarhuset. Stora Barnhuset, Kungl. biblioteket	51—55
7/11—10/11, 15/11 Wallin; Fryxell; Deras o. Hilliska skol. . .	55—59, 63—64
10/11, 28/11 Audienser s. 58, 73; 11/11, 21/11, 23/11 Konstsaml.	59—60, 70, 71
1/11, 13/11 Operan s. 48, 49, 62; 13/11 Vet. akademiens museum	61, 62
14/11, 16/11—18/11, 26/11 Klara kyrka o. fattigfläckskola. Franzén	62—67, 72—73
19/11 Teknologiska Inst.; Korrektionshuset; Karlberg s. 67—68; 23/11 GCI	71
20/11, 25/11 Horsters skola s. 68—69, 71—72; 22/11 Djurgårdens folkskola	70
ÖVERS.; FÖRKORTN. s. 74. PERSONLISTA 75—80; KOMMENTAR 81 o. f.	

K. O. Knutzen: Dagbok.

[København. 1833] 27de Septbr. Fredag. Jeg var oppe Kl. 6, pakkede mine Sager ind, og kjørte Kl. 7½ til Toldboden for at tage over til Malmøe med Paketbaaden. Da jeg kom derned fik jeg høre, at jeg skulde have Sundhedspas med fra den svenske Generalconsul; jeg kjørte derfor i Hui og Hast op til denne, og fik mit Pas, der kostede mig 4 Sk. dansk. Kl. omtrent 9 stødte vi fra Land; Veiret var godt; der blæste en rask Vind — lige imod os, saa at vi maatte krydse. Vi vare 5 Passagerer ialt: en Professor Sønnerberg fra Lund, en stockholmsk Kjøbmand, en Tydsker fra Fredriksværk i Sjælland, en gammel Gumma og jeg. Fra Østsiden tager Kjøbenhavn sig godt ud; naar man kommer et Stykke fra Byen begynder Christiansborg, runde Taarn, og flere at hæve sig over den øvrige Bye. Jeg sagde det kjære Danmark, hvor jeg havde levet mange behagelige Timer, og truffet mange hyggelige, fortræffelige Mennesker, et ømt Farvel, og ønskede snart at kunne komme igjen. Søen gik temmelig høi, men vor lette Baad gjenemskar Bølgerne som en Piil Luften. Jeg befandt mig rigtignok ikke saa vel, som naar jeg er paa Landjorden, men jeg undgik dog at blive syg. Efterhaanden begyndte den flade danske Kyst at forsvinde. Kjøbenhavns Taarne alene hævede sig paa den vestlige Horizont; den skaanske Kyst blev meer og meer synlig, og endelig øinede vi Malmøe, og længere i Nordøst Lunds ærværdige Domkirke. Kl. 3 havde vi fuldendt vor Overfart, 4 Mile, og vi stege nu iland paa svensk Grund.

Vore Passe og Kufferter bleve med megen Høflighed efterseete, og vi ilede derpaa op i et Gjæstgiversted for at faae »lite at æta«. Professor Sønnerberg reiste med egne Heste; forinden han tog afsted bad han mig at besøge sig i Lund, hvor han er Professor i Medicinen. Da jeg havde spist gik jeg tilligemed min tydske Medreisende op til »Kancelliet» for at hente vore Passe, der kostede 28 S. Banco for Stykket. Vi besaae derpaa Kirken, en stor, prægtig Steenbygning, gik saa tilbage over Torvet, hvor der var en betydelig Mængde Bønder fra de omliggende Egne. Hvor forskjellig dog Svensken er fra Dansken! Her i Skaane er Almuesmanden langt vakrere, saare velvoxen og har kraftigere Ansigtstræk end i Sjælland. Qvindekjønnen er her i Skaane ikke smukt. —

Skjutsbonden var kommen, da vi kom tilbage til Værtshuset; jeg betalede min Middagsmad, og satte mig ved hans Side paa den lille 2hjulede Kjærre og kjørte afsted. Veien gik gennem flade Egne, og

forbi adskillige smukke Gaarde. De egentlige Landehuse ere byggede paa samme Maade og af samme Materie som i Sjælland, men høiere og rummeligere. Jeg kjørte gennem en Gaard hvor der var Marked; her herskede Liv og uskyldig Munterhed, ingen Støi og uanstændig Raaben efter den Reisende. Kl. 7½ kom jeg i deilig Maaneskin til det berømte Lund, engang Sæde for Ærkebiskoppen i Norden. Jeg kjørte opad Torvet, der er ret rummeligt, men omringet for-det-meste af smaae Bygninger, der dog see venlige og nette ud, og tog ind hos en Gjæstgiver ved Navn Krumlinde. Da jeg havde klareret min Skydsbonde, ilede jeg op til Domkirken, for at see den i Maaneskinnet. Den ligger tæt ved Torvet, og er en herlig, majestætisk Bygning med 2 Taarne, 4-kantede og staae ved Siden af hinanden ligesom i Roeskilde. Kirken har alligevel ikke saadanne Sidekapeller etc. som hiin.

Løverdags. 28de. Min første Udflugt i Lund var til Doctor Reuter-dahl, som jeg ikke traf hjemme. Jeg gik da op til Biskop Faxe for at gjøre ham min Opvartning. Han er en høi, velvoxen Mand, har et smukt Ansigt, der alligevel ikke røber videre Aand, og var idetmindste mod mig saare forekommende og artig. Vi kom rimeligvis strax paa Tale om Skolevæsenet, og han spurgte mig om et og andet angaaende det danske, som jeg gav ham Oplysning om. Han spurgte om min Mening angaaende Vexelmethode's Hensigtsmæssighed, og jeg sagde ham at den er ret hensigtsmæssig hvor Børneantallet stiger fra 50 til 80, 90. Til et mindre Antal Børn har man Metoder, der ere ligesaa gode, ja, bedre. Der findes intet Skolelærerseminarium i Skaane, sagde Biskoppen, og Sveriges Skoler ere, forsaavidt de ikke bestyres af theol. Kandidater, uden dannede Lærere. Skolerne ere endnu ikke begyndt paa Grund af Høsten, saa at han mente, jeg vilde kun træffe faa Skoler sammen paa min Reise til Stockholm. Imedens vi taledes sammen kom Professor Sønnerberg, og jeg fik nu Leilighed til at see paa den skjønne Samling af Portraiter af berømte Mænd, der hang i Biskoppens Værelse. Jeg saae her mange af Sveriges berømte Mænd, ligeledes danske, norske, tydske og flere. Fra Biskop Faxe gik jeg ned i en Boglade, og kjøbte et Reisekaart over Sverige, samt et Skrivt om Folkeskolevæsenet i dette Land. Jeg traf her en Student Liungberg, en meget hyggelig Fyr; af ham og Boghandleren fik jeg mange Oplysninger om Skolevæsenets Tilstand i Sverige. Man er her langt tilbage, ja endog tilbage for os i Norge, hvor det ellers staaer mindre end godt til. Skolelærerposterne bortgives af Bisperne, og Kløkkerembederne, der ere store og gode, besættes af disse, oftere efter Insinuationer end efter Duelighed hos de Søgende. Soldater og Haandværkere ere i Alminde-

lighed de Folk, der idetmindste i Lunds Stift, have Embeder som Almueskolelærere. Klokkerne gjøre intet andet end synge i Kirkerne, og ofte holde de sig af Magelighed en Substitut, der forretter dette. Man skulde her som i Norge og Danmark, fordele Klokkerembedernes Indtægter paa Skolelærerne, saa kunde man faae ordentlige, dannede Folk, endskjønt man uden Seminarier intet kan udrette tilgavns. De omgaaende eller ambulatoriske Lærere, ere her almindelige.

Jeg aftalte med Liungberg at gaae paa Komodie sammen om Aftenen. Da jeg havde spist Middag gik jeg ud for at bese Domkirken. Den er ikke som Roeskilde bygget af Munkestene, men af tilhugne Stene, og staaer langt tilbage for hiin i Prag; heller ikke er den saa stor som Roeskildes. Den har Sidehvælvinger og 2 Rader Piller i Skibet, men ingen Sidecapeller, og er meget simpel indvendig. Alteret staaer midt i Kirken, hvorhen det flyttedes i Frederik d. 2dens Tid. Choret der hele Tiden har staaet ubrugt, er nu under Reparation, og Alteret skal siden flyttes derop igjen, hvorved Kirken vil vinde meget i Anseelse. Choret er meget høiere end den øvrige Kirke, formodentlig er den saakaldte Kraftkirke, som jeg endnu ikke har seet, anlagt under det. Da man begyndte paa Reparationen i Choret stødte man under Gravningen paa den Blykiste, der indeholdt Ærkebiskop Andreas Sunesøns Levninger. Han var Absalons Frænde, og hans Eftermand paa Lunds Ærkebispesæde. Det var ham, som under Valdemar Seier, paa Kors-toget mod Venderne, fandt Dannebrogspanen, og som anførte Krigshæren. At Fanen faldt ned fra Himmelen, er uden Tvivl en Opdigtelse af Ærkebispens, et fromt Bedragerie for at indgyde Krigsfolket Mod. — Kirken skal næste Aar faae et Orgel, der i Størrelse skal være næst efter Orgelet i Frankfurt am Main, og et af de største i Europa. Ved at vandre omkring i Kirken traf jeg uformodentlig paa Præsten Eckdahl, som jeg lærte for to Aar siden at kjende i Christiania. Han er svensk, indviet til Præst, men har i de sidste Aar reist som Antiquar. Vi vare begge meget fornøiede over dette Møde; Eckdahl førte mig omkring i Kirken, og viste mig flere af de Sager man under Renovationen havde stødt paa. Jeg saae Andreas Sunesøns Hovedskal, Beenrad og Kiste, samt adskillige Sager, som han var nedlagt med i Kisten; hans Bispelue havde tabt det meeste af sin Facon. Man havde i Feieskarnet fundet et Spil Kaardt, som de Herrer Munke havde brugt til at forkorte sig Tiden med under Gudstjenesten. — Eckdahl vilde gjøre mig bekjendt med Professoren i det græske Sprog, Brunius; vi forlod derfor Kirken, og mødte paa Gaden Domprovsten, Hellstenius. — Han er Professor i Moralen. — — — Vi gik med Provsten ind i

hans Huus, da Eckdahl havde nogle Papirer at levere ham. Fra Domprovsten, der, hvilket jeg ikke kan begribe, er Doctor enten i Theologien eller Philosophien (der har vist aldrig opsteget nogen philosophisk Tanke hos ham), gik vi ind til Brunius, en herlig aaben, ærlig Mand, der strax indtog mig ved sin Aabenhed. Oplysning blandt Folket var det hvorom Talen snart dreiede sig. Han beklagede at Embeds- aristokratiet er saa fremherskende og trykkende her i Sverige. Adelen har ikke saa meget at sige i og for sig selv, men da Adelen gaaer over i Embedslivet forenes begge Slags Aristocratie, og qvæler alt andet. At rive til sig og berige sig, derpaa gaaer Alles Stræben ud, sagde han. Folkeoplysningen har mange Fiender baade directe og indirecte. Bisperne ere ikke dens største Venner, og ved den Magt de haver til at besætte Skolelærerposterne saavel som Klokkerembederne kunne de lægge den mange Hindringer i Veien.

Fra Brunius gik jeg hjem, og mødte strax Liungberg, med hvem jeg gik paa Komodie. Theatret var opført i en temmelig stor Lade, og Parterret just ikke indrettet paa det bekvemmeligste. Enkelte Roller bleve givne meget godt; især udførte en af skuespillerne ved Navn Bro-mann, der forestilte en ung, lystig, ubesorgt Forøder sin Rolle med meget Liv og Sandhed. Den comiske Lethed, hvormed han bar ethvert Skjæbnens Stød, var mesterlig. En Character av det Slags, udført med det Lune, har jeg endnu aldrig seet paa Theatret. Det andet Stykke (der blev spillet 2), der hedte »Studentputsen», blev ligeledes godt givet. I dette Stykke forekom flere Arier, der baade vare smukke og tillige bleve godt syngne. Jeg morede mig meget godt. Kl. 10½ kom jeg hjem.

Søndag. Forinden jeg gik i Kirken, var jeg henne hos Reuter-dahl, der var reist ud til sit Pastorat for at forrette Gudstjenesten. Sangen i Kirken gik ordentlig og reen. Jeg kunde merke at jeg var i Sverige. Det var reen, god Kirkesang, der gjenlød herligt fra de majestætiske Hvælvinger. Prækenen var just ikke synderlig aandfuld; den varede 3/4 Time, og derpaa fulgte en Oplæsning af kongelige Forordninger etc. der kjedede mig forfærdelig. Det undrede mig meget at mange af Folket gik ud af Kirken saasart Præsten havde sagt Amen! men de vidste formodentlig hvad der fulgte paa, og saaledes fortænker jeg dem ikke herover.

Om Eftermiddagen gik jeg ud for at see mig lidt omkring i Egnen, men det blæste saa stærkt og saa koldt, at jeg ikke holdt det ud længe. Byen har adskillige smukke Træhaver med Spadsergange i, lige i Nærheden. Jeg var oppe paa en Høj, udenfor Byen, hvorfra jeg havde en

viid Udsigt til flere Sider. Skaane er lige saa fladt som Sjælland; først imod Nord og Nordost støder Øiet paa nogle Bjergrygge, der hæver sig; Synet af disse glædede mit norske Øie overmaade. Paa Tilbageveien gik jeg ind til Professor Sønnerberg for at hilse paa ham, og tilbragte en Time ret hyggelig hos ham, uagtet det er en besynderlig, tilsyneladende kold og ordknap Mand. Han viste mig sin ret smukke »Trægaard«, hvor hans Lysthuus især behagede mig, men den kolde Vind drev os snart ind i Stuen igjen. Jeg fortalte ham om Mislighederne ved Skolevæsenet i Norge, og om dets slette Bestyrelse, samt at jeg vilde tale med Kongen og Kronprindsen derom. Han billigede dette, men gav mig det kloge Raad, blot at tale om Tingen, blot at holde mig til selve Sagen, men ikke berøre nogen Person, og dette Raad vil jeg bestræbe mig for at følge. — Fra ham gik jeg til Prof. Brunius, med hvem jeg passiarede et Par Timerstid. Det er en kraftfuld Mand baade paa Sjæl og Legeme, og en Mand, som baade har Villie og Evne til at virke. Hans Anskuelse af Theologie kan jeg alligevel ikke tiltræde. — Forinden jeg gik fra Sønnerberg fik jeg Indbydelse fra Biskoppen til Middag imorgen.

Mandag 30de Septbr. Kl. 9½ gik jeg hen i denne Byes Vexelskole, hvortil de leiede Locale. Jeg traf Skolen samlet i et meget rummeligt, lyst og overhoved ganske fortræffeligt Locale. Læreren, Hr. Østerling, har været 12 Aar ved Skolefaget, og været Lærer paa Landet forinden han i Foraaret ved denne Skoles Oprettelse kom til Lund. Han har for nærværende Tid omtrent 80 Børn i Skolen, der er forsynede med Læse og Skrive og Regnetabeller fra Stockholm. Foruden de store Læsetabeller paa Væggene findes de ogsaa aftrykte, ligesom de danske, i Bøger, in 4:to, der ligeledes anvendes ved Underviisningen. Børnene vare i ret god Orden; Tabellernes Indhold forekommer mig bedre valgt end de danske. Herved husker jeg paa et af Abrahamsons Kunstgreb for at faae sine Producter frem; Skoledirectionen havde nemlig ved Stiftsprovst Clausen og nogle Andre ladet udarbejde et Sæt Læsetabeller, men for at faae sine frem udvirkede Abrahamson en kongelig Befaling ifølge hvilken hine Mænds Arbejde forkastedes. Bænkene vare ikke hensigtsmæssig indrettede, paa nogle af dem var Pladen for høit fra Sædet, saa at Drengene sade med Hagen paa Bordet. Ligeledes manglede det gavnlige Rækværk, hvorpaa Forskriverterne skulde hvile; i dets Sted bruges Kløfter, der opslide Papperne før Tiden. Jeg fortalte den brave Østerling om hvordan disse Sager ere indrettede i de danske Skoler, og han syntes godt herom, og sagde, at han vilde ved given Leilighed indrette sine derefter. Regning gaaer ret godt fra

Haanden, man benytter smaa Opgaver, trykte paa Papper, omtrent som de danske. Ligeledes bruges Regnebog. Der haves baade Geographie- og Historietabeller i Skolen. Fædrelandets Geographie og Historie er vidløftigere behandlet end de øvrige Landes. Læreren har Lov til at modificere og forandre Et og Andet ved Underviisningen, som han finder at kunde gjøre bedre paa en anden Maade, og er saaledes ikke bunden til Bogstaven som i Danmark. Skolen staar under en Direction og nærmest under Biskoppen. Foruden de almindelige Læse-, Skrive- og Regneklasser undervises her og siden i Historie, Geographie og Religion. — Ordentlige Læsebøger for øverste Klasse i Almueskolen har Sverige ikke; man bruger det nye Testamente og Evangeliebogen hertil, altsaa er der ikke Tale om Forstandsøvelser. Underviisningen gik saa ordentlig som det var muligt i dette Slags Skoler. Østerling har en Generalmonitor, desuden gik der 2 voxne Mennesker, som skulde lære Methoden, for siden at vorde Lærere. Man er ikke saa overlæst med Protocoller som i Danmark; Konzeptbog bruges ikke, blot en Dagbog til Lærers Veiledning, og en Protocol, hvori indføres Barnets N:o, Navn og Forældre, Indtrædelsestid, om det er Fribarn eller betalende, Kundskaber ved Indtrædelsen, D:o ved Udtrædelsen, og Udgangstid. — Da Kl. var 12 ophørte Underviisningen, Generalmonitoren læste høit en Bøn, og derpaa istemtes et Vers. Jeg kunde nu mærke at jeg var i Sverige; Børnene sang rigtignok med forceret Stemme, men aldeles reent, Sangen var fleerstemmig, slet ikke godt udsat, men ikke skingrende som i Danmark. Det glædede mig ret at høre den.

Jeg fulgte med Østerling til mit Hjem, hvor jeg klædte mig om og gik til Biskoppens, hvor jeg kom først af Gjæsterne. Jeg blev ført ind i et Værelse hvor Bispinden sad med et Par Døtre; jeg hilsede paa dem som sædvanlig og samtalede en Tidlang med Bispinden; imidlertid kom en efter den anden af Gjæsterne, og kyssede ved Hilsenen hendes Haand meget ærbødig. Jeg mærkede nu at saa var Skik her. Forinden vi gik tilbords førtes vi ind i et Værelse, hvor der serveredes med Smørrebrød etc., samt den her sædvanlige Appetitsup. Selskabet var temmelig talrigt, Professorer, Præster og Ordensmænd blandt hverandre. En gammel bestjernet Greve de la Gardie, der bor i Nærheden af Lund, var og tilstede. Biskoppen forestillede mig for ham meget festligen. En Professor Flor fra Kiel, der har reist i Norge og Sverige i Sommer, sad ved Biskoppens høire og jeg ved hans venstre Side, og under Maaltidet, der serveredes med 6 a 8 Retter, hvoraf jeg blot kjendte et Par af Navn, blev de Fremmedes, Flors og min Skaal, proponeret af Værten og drukket af hele Selskabet. Vi baade spiste og drak godt. Man læste

staaende tilbords og ligeledes da vi gik fra Bordet, hvorpaa man bukkede til alle Sider, hvorved den besværlige Haandtagen undgikkes. Efter Bordet samtalede jeg en Tidlang med en af Præsterne om det danske Skolevæsen, og da til Slutning Hver gik til Sit, tog jeg Afsked og kyssede Bispen paa den ene Side af Munden (Flor kyssede ham paa begge Sider, men jeg orkede ikke saalangt), sagde Bispinden Farvel uden at kysse hendes Haand, og fulgte hjem med Pastor Lindblad.

Han gik først hjem med mig, og jeg viste ham Et og Andet, Skolen vedkommende. Hos Lindblad gjorde jeg mig bekendt med Provst Kahl, en saare dygtig og oplyst Mand. Vi samtalede en Timestid om Principerne for en god Skole, om Seminarium etc., og endte omsider med Theologien. Kahl skulde Kl. 6 paa Komædie, jeg sagde ham derfor Farvel, og fulgte med Lindblad ned i hans Logie. Lindblad er Docent i Æsthetiken, og har skrevet Adskilligt i dette Slags. Han forærede mig 1ste Deel af sin »svenske Saangen«, der især indeholder hans Forelæsninger over Poesien gennem alle Tidsaldr; den anden Del er endnu ikke udkommet. — Efter et kort Ophold gik jeg hjem, hvor jeg fortsatte Læsningen av Bergmans Skrivt: Om svenska Skolväsendet.

Tirsdag 1ste Octbr. Kl. 9½ gik jeg hen i den saakaldte Fattigskole, hvor Byens Almuesbørn nyde Undervisning uden Betaling, da den vedligeholdes paa Domkirkens Bekostning. Domkirken eier 100 Hemman eller Bøndergaarde, hvorav den haar omtrent 15,000 Dlr. aarlig Indtægt. Blandt andre Udgivter er ogsaa den, at skaffe Biskoppen Bolig. — Skolen ligger noget afsides. Jeg kom ind i en temmelig stor Stue, med meget lavt Tag; der var nogle Skolebænke, men temmelig faa og slet indrettede. De tilstedeværende Børns Antal beløb sig til nogle og 60, ellers er Antallet langt større, men de ældre Børn manglede, paa Grund af Høstarbeidet. Klasseinddeling var her ikke tænkt paa. Jeg talte noget med Læreren, og bad ham derpaa fortsætte Undervisningen, eftersom jeg agtede at blive der hele Formiddagen. Han fremkaldte da 3 Dreng, som han overhørte efter Hübners Bibelhistorie, udgivet 1745 med fransk og svensk Indhold. Han spurgte med Bogens Ord, og Gosserne svarede med Bogens Ord i en ynkelig slæbende Tone. Da han havde drevet dette en Tidlang, hvorved hele Skolen var uden Beskjæftigelse, fremtog han 5 a 6 Andre, der under Anførsel af en Monitor læste indenad i det nye Testamente. Nogle faa andre Dreng fik et Regnestykke, og selv begyndte han nu at høre Religionslexerne, et Barn af Gangen. Kort — af 64 eller 66 Børn stode 50 ledige. Ved hver Overhøring i Forklaringen, hvorved han spurgte alene med Bogens Spørgsmaal, fik jeg Et og Andet

at vide, som jeg før ikke vidste, f. Ex. at uskyldige Børn ligeledes ere under Fordømmelsen. Han udviklede lige til Ordgyderie at vi skal døe, men ikke vide:naar, uden med en Stavelse at paapege hvad Indflydelse denne Vished bør have paa vort Sind og vort Levned. Læreren, der er meget halt, har intet Begreb om Methode, ikke af nogen slags, og intet Begreb om at katekisere, og intet om Forstandsøvelser. Jeg gjorde ham opmærksom paa, at det vilde være hensigtsmæssigere at inddele Skolen i 2 eller 3 Klasser, og lade hver Klasse faae sine bestemte Skoledager om Ugen, thi da vilde det passende reducerede Børneantal bedre kunne sysselsættes. Han svarede i en temmelig afgjørende Tone, at det ikke kunde gaae an, eftersom Børnene da kom til at gaae og drive om paa Gaderne. Jeg indvendte herimod at Forældrene nok vilde vide at sysselsætte dem, eftersom man seer at de ofte beholde dem hjemme. Han svarede herpaa at der er mange forældreløse Børn, som underholdes af Fattigvæsenet, og som saaledes mangle Tilsyn. Jeg gjendrev denne eenfoldige Indvendning med den Bemærkning, at modtage hine Folk Penge for Børnene, saa paatage de sig tillige hermed Forældres Pligter, og at det saaledes ikke vilde være saa vanskeligt at holde dem til at opfylde disse. Han vedblev enda sin Paastand, at det ikke lod sig gjøre, og jeg vilde ikke videre disputere med ham derom. Jeg saae en Protocol hvori Præsten antegner sine Besøg, en Gang om Ugen omtrent, den egentlige Protocol over Børnene og deres Skolegang fik jeg derimod ikke at see, da han forgav at den ikke var tilstede. — Kl. 11½ forlod jeg denne baade i moralsk og andre Henseender maadelige Skole, og gik ind til Lindblad, der boer næsten ligeoverfor. Locallet maa være forfærdelig usundt om Vinteren, samt Høst og Vaar, paa hvilken Tid Børneantallet er størst. De skadelige Følger af Læreren Maadelighed forstørres endmere ved Savnet af hensigtsmæssige Læsebøger, et almindelig Onde i Sverige.

Hos Lindblad traf jeg Provst Kahl, for hvem jeg ret appetorerede mig om Skolens Maadelighed. Jeg berørte dette i Førstningen med megen Skaansomhed, men da han fortalte at han længe havde næret Mistanke herom, at Skolelæreren var meget indbildsk af sin Duelighed, og at Statssecretair Hartmannsdorff var bleven reent indtaget af Skolens brillante Production og Børnenes gode Kundskaber, tabte jeg reent Taalmodigheden, og sagde at jeg ikke vilde da dølge længere for at den er under al Kritik slet. Jeg fremførte mine Grunde herfor, og sagde til Slutning, at Børnene i denne Skole oplærtes methodisk til Lediggang. Jeg sagde tillige til Kahl, i Anledning af vor Samtale igaar, at jeg aldrig meer levende havde følt og overtydet mig om Nødvendigheden af Skole-

lærerseminarier, end ved at see Lunds Fattigskole. Kahl loe, og indrømmede mig det rigtige i min Paastand.

Om Eftermiddagen var jeg henne i Studenterforeningen for at læse Aviser. Den har flere smukke Værelser, og en hel Deel Aviser. Enhver Student ved Lunds Universitet er forbunden til at betale 1 Rdlr. Banco til den samt til at være Medlem. Paa den Maaden kan den bestaae.

I Mørkningen gik jeg hen til Skolelærer Østerling, hos hvem jeg tilbragte et Par Timer. Han skal have 500 Dlr.B. i Løn. Jeg gjorde ham opmærksom paa Nødvendigheden af gode Læsebøger, opmuntrede ham til at oversætte nogle danske, og opgav ham Titelen paa dem, som jeg troede bedst skikkede og indrettede. Østerling er meget blid og beskeden Mand, men temmelig forknyt i sit Væsen, formodentlig en Følge af maadelige Omstændigheder. — Resten af Aftenen tilbragte jeg hjemme.

Onsdag 2. Octbr. Jeg ventede i Formiddag paa Adjunct Borgstrøm, der havde lovet mig at vise mig det naturhistoriske Musæum, men han kom ikke. Kl. noget over 8 gik jeg hen til Reuterdahl, som jeg omsider traf, og tilbragte et Par Timer her. Det er en blid og saare elskværdig Mand, kraftfuld baade af Ånd og Legeme. Han gjorde mig opmærksom paa, at jeg burde overvære Visitatsen i Frenninge Sogn, 3 Mile fra Lund for at see hvordan det gaar til i Sverige ved saadanne Leiligheder. Jeg vil derfor reise did, istedetfor til Provst Stark i Aarhus. Han laante mig den kongelige Oplysningscommitees Arbeide, der er et temmelig stort Værk samt Doctor Bergmanns Skrivt om Præsteskabets Forhold til Oplysning og Skole, og forærede mig derhos sin Recention derover. I vor Samtale om disse Ting var han enig med mig i at Seminarier og gode Læsebøger ere væsentlige Betingelser for et godt Skolevæsen. Førend jeg gik indbød han mig til Thee den følgende Eftermiddag. — Da jeg havde spist Middag gik jeg op i Studentersamfundet igjen, hvor jeg tilbragte Tiden meget behageligt til Kl. 3½ da jeg gik hen i Lancasterskolen, for at see Byens smaae »Flickor«, der her undervises hver Onsdag og Løverdag Eftermiddag. De øvrige Dage gaae de i Pigeinstituter. Jeg fandt her en meget livlig Forsamling, Allesammen Borgerbørn af den bedre Klasse. De lære her at læse, skrive og regne. Skrivningen gik godt, Læsning og Regning fik jeg intet høre af, da Østerling paa Grund af sin Flytning idag sluttede Kl. 4. Jeg traf Organisten *Assessor* Wæsteri, med hvem jeg talte en Tidlang om Skolen og dens Tilstand. Han greb med megen Livlighed den Idee: at oversætte danske Skolebøger, og da han er Medlem af Skolecommissionen vilde han omtale denne Sag der, for at den ogsaa kunde bidrage Sit

hertil. Da han var gaaet saae jeg mig om i Skolen; Pigerne skreve paa Steentavler og efter trykte Forskrivttabeller, og skreve ret net. Røde, hvide og sunde Ansigter havde de næsten Allesammen, og saae langt kraftigere ud end de blegnæbbede Dukker i Kjøbenhavn. — Fra Skolen gik jeg hen til Professor Brunius, med hvem jeg passiarede og politicerede en god Stund. Han bemærkede meget rigtig, at saalænge Religionen ikke kommer med i Spillet, bliver der ingen ordentlig Revolution i Spanien og Italien. Med Hensyn til at jeg berørte den Omstændighed, at vor Konge kalder sig Karl *den 14de* paa vore Mynter, da han egentlig blot er Karl d. 3dje, svarede Brunius at Sverige egentlig heller ikke kan erkjende 14 af det Navn. Karl Knudsen, der kaldte sig den 8de, var egentlig blot den 2den, hvilket ogsaa staaer paa hans Gravsteen. Karl Sverkerson var den 1ste og de foregaaende ere blot opdigtete. En svensk Bisp eller Ærkebisp, jeg husker ikke hans Navn, udgav nemlig i Rom en Fortegnelse over de svenske Konger samt deres Historie. Da han førte dem op lige til Syndfloden, saa maatte han finde paa en heel Deel Kongenavn, og paa denne Maade fremkom den Mængde af Navnet Karl. — Vi talte om Theologien, og kom derved paa Tale om dens Tilstand her i Lund, og derved fik jeg vide, at Provst Kahl er Mystiker, men en meget flink Theolog, hvilket jeg ogsaa mærkede under min Samtale med ham i Mandags. Henimod Kl. 5½ kom Kahl, for efter Aftale at gaae paa Komædie med Brunius; jeg sagde altsaa Farvel, og gik hjem. Paa Veien var jeg inde hos Skuespiller Djurstrøm for at laane nogle Noder af ham, hvilke jeg og fik til Afskrift.

3dje Octbr. (Torsdag). Kl. 10½ gik jeg hen til Bispen for at tale med ham om Visitatsen. Jeg var hos ham en Tidlang, og han viste mig tilsidst meget artigen sin Samling af Portraiter af berømte svenske og udenlandske Mænd. Blandt andet viste han mig 2 Portraiter, hvis Mærkværdighed bestod deri, at Skyggen i Ansigterne etc. bestod af — Bogstaver. Forfatteren havde nemlig med udmærket fiin Skrivt, der er saa fiin at den kun kan læses med Forstørrelsesglas, frembragt Skyggen, der indeholdt en Mængde Legender og Munkebønner. Bispen havde faaet dem af en Ven i Sjælland.

Da jeg havde spist Middag gik jeg hen i Studenterforeningen, hvor jeg fandt norske Aviser. Af disse saae jeg, at Gislesen er bleven Kapellan i Asker, og at jeg saaledes er bleven forbigaaet. Dette forstemte mit Humør temmelig.

Kl. 5 gik jeg til Reuterdahl, hvor jeg traf Adjunct Thomander, der i Forening med Reuterdahl udgav en theologisk Tidsskrift af megen Værd. Jeg tilbragte her nogle Timer meget behageligt. Præsten Nilsson

i Lund var der ogsaa. Vi talte om Bergmans Paastand at Præsterne skulde være Lærere forinden de bleve Præster, hvilket forekom os alle meget urigtigt af flere Grunde. I Anledning af Skolerne ytrede Reuter-dahl, at Bønderne ingenlunde ere uvillige til at oprette Skoler, naar blot Præsterne forstaae at behandle dem ret. Forældrene undervise hyppig sine Børn selv. Brændeviin er her som i Norge en stor Hindring for Sædeligheden. Længere Nord i Sverige er baade Sundhedstilstanden og Sædeligheden bedre. — Forinden jeg gik til Reuterdahl aflagde jeg en Visit hos Professor i det latinske Sprog, Lindfors, en kraftfuld, gammel-agtig Mand, med et ægte nordisk Ansigt. Han hører ikke til det liberale Partie.

Fredag 4de Octbr. Kl. noget over 9 gik jeg ned til Biskoppen for at sige ham Farvel, derpaa gik jeg til Kahl og Lindblad. Jeg tilbragte $\frac{1}{2}$ Time hos disse to hyggelige Mænd; især syntes jeg godt om den livlige, tænksumme Kahl. Derfra gik jeg til Doctor Reuterdahl, som medgav mig Adresse til Provst Eurenus i Skartofta, hvorpaa han fulgte mig op paa Bibliotheket der er i den gamle Akademie- eller Universitetsgaard. Denne har et Slags Taarn bygget foran sig, hvori Trapperne gaar op i Form af Vindeltrapper. Bibliotheket er omtrent 35,000 Bind, vel placeret i Værelserne. En heel Deel Portraiter af Universitetets Kant-slere og Procantslere (disse sidste ere altid Bisperne i Lund) hænge rundt omkring. Bibliotheket har en meget liden Sum til Forøgelse. — Jeg kigede ved denne Leilighed ind i Læresalene, hvor der ikke findes Bænke indrettede til at skrive ved, eftersom Forelæsningerne mere indeholde Veiledning til at studere samt Bedømmelse af de Bøger, der skal bruges, end en Lærebog, saadan som den ved det danske og norske Universitet bruges. Fra Bibliotheket gik jeg ned i Kirken, hvor jeg fik fat paa Prof. Brunius, der viste mig om i Domkirken, og førte mig omsider ned i den underjordiske Krypte eller Kraftkirke, bygget under Choret. Taget, der egentlig udgjør Domkirkens Chors Gulv, bæres af flere Rader Søiler, der dog ikke ere meget høie. De gamle Munkestoler, der før stode oppe i Kirkens Chor, ere flyttede her. I Kraftkirken er en Brønd, der har det bedste Vand i Lund. Domkirken undergaar nu en Hovedreparation, og vil vinde overmaade i Skjønhed. Altaret skal flyttes tilbage paa sin gamle Plads i Chorchvælvingen, og hæve sig lige op under Loftet. Det blev sat paa sin nuværende Plads omtrent midt i Kirken i Fredrik 2dens Tid. — Kraftkirken har formodentlig været brugt enten ved natlige Gudstjenester eller ved overordentlige Leiligheder. Jeg saa den Plads hvor Andreas Sunesøns Kiste har været indmuret; det var i det nordre Kors lige inde i Muren. — Fra Kirken gik vi op i det høie Taarn, hvorfra der

aabnede sig en udmærket Udsigt over hele det flade og temmelig vel-dyrkede Skaane med dets Kirker og Landsbyer, Østersøen og Kjøbenhavn, der steg frem af Bølgerne paa den vestlige Horizont. Denne Udsigt overgik endog den, jeg havde fra Roeskilde Domkirkes Taarn, thi her var Havet paa den ene Side, og i Nordøst viste sig Bjerge. I Nord-vest saa jeg de Sletter, hvor Slaget stod mellem Christian 5te og Karl 11te 1676. To unge Kongelapser vilde slaae sig til Ridder, den ene paa den anden, og begge Folk maatte undgælde herfor. Nu kører Landmanden roligen sin Ploug henover disse Marker, hvor dengang flød Menneskeblod, og sandsynligvis vil neppe Freden mere forstyrres mellem disse 2 Nationer.

Vi opholdt os en Tidlang deroppe, men omsider maatte jeg dog forlade dette Sted og rive mig løs fra den henrivende Udsigt, der herfra frembyder sig. Stedet har hidtil ikke været saa frekventeret, som det fortjener, paa Grund af den besværlige Opgang, men Brunius, der forestaaer Kirkens Reparation, sørger nu for at der indsættes bekvemmere Trapper. Da jeg kom ned, sagde jeg Farvel til den ærlige Brunius, Frihedens varme Ven, og ilede op til Reuterdahl, der ventede mig paa Academiet, for at vise mig Museet for Oldsagerne. Dette er af ringe Betydenhed, og langt fra saa fuldstændigt som Kjøbenhavns. Adskillige Rariteter af Kunstarbejder, samt Medaillesamlingen, interesserede mig meest. Efter $\frac{1}{2}$ Times Ophold her tog jeg Afsked med den saare tjenstagtige og blide, dygtige Reuterdahl, og skyndte mig derpaa hjem, hvor Skydsen ventede mig.

Efter at have pakket mine Sager ind og spist Middag, rullede jeg ud af Byen i en af de sædvanlige smaae og trange Skydskjærrer. Veien til Dalby, en Miil fra Lund, er temmelig ensformig, kuns fra enkelte Bakker har man taalelig Udsigt over de skaanske Sletter. Til Dalby kom jeg Kl. 3. Gaarden ligger ret smukt. Et Kompagnie Dragoner var her forsamlede til Exercitie. I Nærheden af Kirken underholdes et lidet Stutterie paa Regjeringens Bekostning. Kirken er en smuk Steenbygning med en Kraftkirke som den i Lund. Kl. over 4 kom omsider Skydsen, en liden Vogn med to usle Heste foran. Jeg gjorde Accord med Drengen om at skydse mig lige til Provst Eurenus, men da vi havde kørt en Miil var Kl. 6, og Hestene saa trætte, at der maatte hviles 1 Time, forinden vi kunde kjøre videre, og Drengen var tillige bleven saa forknytt over at vi endnu havde $1\frac{1}{2}$ Miil igjen til Skartofta, at jeg nær ikke havde faaet ham til att kjøre mig did. Jeg maatte derfor give ham 2 Daler Riggsgjæld for disse $2\frac{1}{2}$ Mile, hvilket rigtignok ikke er dyrt, da det er omtrent 3 M.8 s. norsk. Vi kørte da afsted igjen i Mulm og Mørke, men

da Kl. var over 8 kom Maanen frem, og oplyste den Egn min natlige Reise gik igjennem. Hestene krøb kun langsomt frem, og jeg havde desværre altfor god Tid til at betragte Situationerne omkring mig. Endelig kom vi forbi en Indsø, Wombsjøe, og nu skulde det ikke være saa langt igjen, sagde man i de Hytter, hvor vi forespurgte os. Fra en Herregaard, ved Navn Øfvedskloster, der eies af en ung Baron Ramel kom vi ind paa en vel vedligeholdt Chaussee, der lød vedvarende over 1/4 Miil. Da vi kom til Enden af denne fik jeg, et Stykke til Venstre, Øie paa en temmelig klart oplyst Gaard, som jeg strax ahnede maatte være Præstegaarden, hvori jeg heller ikke bedrog mig. Drengen pidskede fornøiet paa Hesterne, og vi fore stolteligen ind i Gaarden; jeg gik ind i Kjøkkenet, hvor Præsten, en blid og saare elskværdig gammel Mand, modtog mig paa det hjerteligste. Jeg forklarede ham min Krebsgang, klarerede min Skyds, og gik med Præsten ind i Stuen, hvor jeg traf Biskoppen, Pastor Gahm, samt Husets Familie. Kl. var 10 $\frac{1}{2}$ og Biskoppen yttrede sin Forundring over at jeg kom saa sent; han og Gahm vare reist fra Lund næsten en Time senere end jeg, og kom til Præstegaarden Kl. henimod 7. Ved at høre mit Uheld med den daarlige Befordring beklagede han mig, men jeg svarede at det halvveis var min egen Skyld, da jeg kunde have holdt mig Reuterdahls Instructioner bedre efterretteligen.

Løverdag 5te Octbr. — Lund, det gamle Ærkebiskopssæde, har ingen smuk Beliggenhed; Byen ligger paa en stor Slette, der idetmindste nu i Efterhøsten har et øde og ufrugtbart Udseende. Den er Sæde for Biskoppen, der tillige er Universitetets Procantsler, har 2 Kirker, og er intet at ligne med hvad den var i den catholske Tid, da Byen havde nogle og tyve Kirker foruden Klostre. Universitetet har 6 a 700 Studerende; Studiemaaden er i de sidste Aar bleven indrettet noget hensigtsmæssigere end før, men endnu staaer meget tilbage. Stiftet er forsynet med Latinskoler, Trivialskoler, Elementarskoler, i hver Sogn, og da disse Skoler ere i Almindelighed indrettede med 2 Lærere, og Undervisningsmethoden staaer meget tilbage, kan man nok vide at de maa være mindre hensigtsmæssige. Det lundske Universitet har adskillige flinke Lærere: Nilsson, der udgiver et meget kostbart Værk: om Ornithologie, eller Beskrivelse over Sveriges vilde og tamme Fugle; Reuterdahl, der er hæderlig bekjendt som Theolog; i Forening med Adjunct Thomander udgav [han] et theologisk Qvartalskrift, der dog ikke holdt sig længe, eftersom Geistligheden ikke syntes om Tonen i samme, der forekom den noget rationalistisk. Lindblad skal skrive ret gode Vers over almindelige Emner, men efterligner Tegnør vel meget.

Brunius lader til at være sit Kald voxen; han er Professor i det græske Sprog, og en Frihedens varme Ven.

Tonen i Lund med Hensyn til Damerne, er noget stiv; i de Huse hvori jeg kom saae jeg næsten ingen Fruentimmer, og stødte jeg hændelsesvis paa nogle, da var en stiv Neien det eneste jeg kunde faae af dem. Idetmindste synes de at iagttage en afmaalt Opførsel mod Fremmede.

[5/10] Biskoppen var oppe Kl. 6, og som Følge deraf maatte vi andre ogsaa op saa tidlig. Kl. henimod 8 gik Pastor Gahm og jeg afsted til Øfvedskloster, en smuk Herregaard som jeg igaarftes kjørte forbi, for at besee den og Omegnen. Luften var kold og yderst forfriskende, saa at vi overmaade vel tilfredse og oplivede af det herlige Veir tiltraadte vor Vandring gjennem den smukke Allee, der gaaer næsten lige ned til Herregaarden. Da vi nærmede os denne kom vi til en Tværallee, der løber til Høire og Venstre, den ene op ad Bakken hvorpaa Sognets Kirke er anlagt; den anden ligedan op ad en Bakke i Haven, og i Enden af denne Allee er bygget et Tempel, fra hvilket man kan see gjennem hele Alleen op til den paa Bakken ligeoverfor byggede Kirke, og omvendt. Vi gik ind i Gaarden for at træffe en Ingenieurofficier, der er forlovet eller, som det her hedde, engageret, med Provstens Datter i Skartofta; han havde lovet at vise os omkring. Han var ikke hjemme, men i hans Sted traf vi en anden Bekjendt af Gahm, en Kornet eller Fændrik, hvis Navn jeg ikke husker, og som paa vort Ønske førte os op til Kirken og Skolen. Hovedgaarden, Øfvedskloster, er en smuk 2etages Bygning, med 2 Sidebygninger, der ere adskildte fra Hovedgaarden. Haven fik vi ikke see, da vi skulde komme tilbage til Kl. 11 for at reise til Frænninge, hvor Visitats skulde holdes. Vi gik op til Kirken gjennem Alleen, og maatte da vi kom derop høilig beundre den afdøde Baron Ramels skjønne Idee: at anlægge Kirken deroppe samt en Skole paa dens høire og et Fattighuus paa dens venstre Side. Kirken har intet Taarn, men øverst paa Frontspidsen staaer et Kors. Man bliver ikke Kirkens Bygningsmaade rigtig vaer, førend man kommer lige op til den, idet det nede i Alleen forekommer som om Skolen og Fattiganstalten udgjøre Kirkens Sidebygninger. Kirken er meget smagfuldt indrettet; Alteret er prydet med et stort forgyldt Kors; uden andre Zirater. Den er forsynet med et herligt Orgel, hvorpaa Kløkkeren eller Kantoren, der tillige er Organist, spillede nogle smukke Stykker. Han synger ypperligt, og har en kraftfuld Stemme. Et Stykke som han spillede og sang, behagede mig især, hvilket han lovede at afskrive til mig. Naar Kirkedøren staaer aaben, har man fra Alteret den nydeligste Udsigt ned gjennem Alleen og op til det paa Bakken ligeoverfor anlagte Lysthuus, der

er bygget i Form af et Tempel. Kirken behagede mig særdeles, den er bygget i en aflang Firkant, med Sacristie ved Siden, og en indlukket Stol, der udgjør en liden Stue med Kakkellovn, for Herskabet. I Sacristiet er ogsaa Kakkellovn. Fra den smukke, saare tækkelige Kirke, hvor Stiftens [Hans Ramels] Kiste er opbevaret i et lille Mausoleum til Venstre for Alteret, og hvis Gulv er i Stolestaderne bedækket med Halmmatter, gik vi ind i Fattiganstalten, en skøn grundmuret Bygning, hvor efter Planen 12 fattige Mennesker finde Huusly og Ophold; for nærværende Tid er her kun 6. Stiftelsen har egen Jordvei, der dyrkes af Baronon [Hans Ramel], men Afgrøden anvendes ene til Bedste for Anstalten. Jeg stak Hovedet ind i adskillige af Værelserne, men merkede snart at Pastor Petersen i Nestved ikke er Forstander for Stiftelsen; thi *Reenlighed* syntes just ikke at være Beboernes største Dyd. Jeg dømmer blot efter hvad Øine og Næse lod mig erfare. Skolen er ligeledes af Grundmur; et stort, lyst og rummeligt Værelse var indrettet til Lancaster-skole, med ret gode Bænke, samt de sædvanlige Tabeller. Bønderne have ikke havt megen Kjærlighed for denne Methode, de have kaldt den ganske vittigt: »at læse efter Væggene». Skolelæreren har Bolig i Skolen, og ret god Løn i Korn og Penge, omtrent 19 Tdr. Spannamaal eller Korn, 7 for Skolen og 12 for Opsyn i Fattiganstalten. Da vi forlod Skolen sagde vi Kornetten, en hyggelig ung Fyr, Farvel, og ilede ad en Gjenvei tilbage til Kongeveien, og naaede henimod Kl. 11 under behagelige og interessante Samtaler om Skole etc. Præstegaarden. Eurenus har ikke flere Kirker, end denne ene, at forrette i, og kan gjøre dette med Fornøielse; jeg kan ikke mindes at have seet en saa tækkelig Kirke.

Efter vor Tilbagekomst samledes lidt efter lidt en heel Deel Præster for at complimentere Biskoppen, hvoriblandt jeg traf et Par livlige og hyggelige Mænd, blandt andre en Pastor ved Navn Wiingreen, der selv havde været Skolelærer og havde en Lancasterskole, men da han nylig havde faaet Pastorat saa »tar han sig en Flicka», og siger saaledes Skolen Farvel. Med en Præst der i Nærheden talte jeg meget om vor Konstitution, den han ønskede at Sverige havde Mage til, hvori han vel kan have Ret, men forinden maa der ingen Adel være. Enden paa alle Samtaler var et stort Middagscallas, hvor der beværtedes med 5 a 6 Retter, og hvorved en heel Deel Skaaler, blandt andre ogsaa min, bleve drukne.

Efter Bordet toge Præsterne Afsked, og Biskoppen, Provsten, Gahm og jeg kjørte afsted til Frænninge, der ligger 1 Miil fra Skartofta. Veien gik forbi et Par Herregaarde: Tullarbo, der tilhører en Grevinde Levenhaupt, og ligger lige tæt ved Præstegaarden; og Bjerrødsladegaard,

$\frac{1}{4}$ Miil derfra. Paa Forbireisen besøgte Provstens Svoger, en meget gammel, affældig Mand, der er Kyrkohærde i en Landsbye, $\frac{1}{2}$ Miil fra Skartofta. Han har den usleste Præstegaard jeg har seet. — I Vaalslev Kirke, Annex til Frænninge, vare vi inde for at bese den. Kirken er, som alle Kirker i Skaane, af Steen, og ret godt indrettet. Landsbyen ligger tæt omkring Kirken, og en Aae løber igjennem den.

Omsider kom vi til vort Bestemmelsessted. Biskoppen og vi andre gik strax op i Kirken for at bese den. Den er af Steen, temmelig stor; men den vanzires af en Række Piller midt i Skibet. De staaer midt i Gangen, og hindre formedelst deres Tykkelse Udsigten fra og til Alteret. Da vi gik hen til Præstegaarden modtoges vi af den berømte Nils Maansson, en udmærket oplyst Bonde og en af Sveriges første Rigsdagsmænd. Han skal desværre være noget tilbøielig til Brændeviin, hvilket ogsaa hans temmelig røde Ansigt vidner om. — Biskoppen havde forhen beklaget at Visitatsen skedte hos en af de maadelige Præster i Skaane, og Pastor Rothsteins hele Udvortes vidnede herom. Det var den første Gang Biskop Faxe var her paa Visitats i sin Embedstid (han har været Biskop i Lund omtrent 20 Aar, og man faaer saaledes et Begreb om Visitationsmaaden i Sverige), og Hovedaarsagen til hans Komme var især for at faae en Skole, som Nils Maansson har anlagt i Gang. Kort efter vor Ankomst begyndte den sædvanlige Undersøgelse af Embedsbøger etc. hvilket varede et Par Timer, og som havde for meget localt ved sig til at kunne tiltrekke sig min Opmerksomhed i nogen videre høj Grad, især da Spørgsmaalene omtrent ere de samme, der ved lignende Leiligheder gjøres hos os. Imidlertid bemærkede jeg at Schema i Kirkebøgerne i Sverige er udførligere og nøiagtigere end i Norge. Undersøgelserne sluttedes i Mørkningen; Præsten havde imidlertid faaet lidt Skrub for Uorden i Papirerne; vi drak Thee, og reiste derpaa afsted. Forinden vi reiste viste Huusmoderen sig. Hun er meget høj og smal, er temmelig ung og har været smuk, men Forholdet mellem hende og hendes Mand skal ikke have været det bedste. Vi besaa Skolebygningen som Nils Maansson har faaet istand; der er adskillige Værelser, men de er hverken store eller lyse. Oprindelsen til denne Skole er følgende: Nils Maansson udmerkede sig især paa Rigsdagen 1828—30 som ivrig Forsvarer af Oplysning og Trykkefrihed; hans Tale d. 26de Febr. 1829 i denne Anledning gjorde almindelig Opsigt. For at hædre ham gjorde man i Stockholm et stort Selskab til hans Ære, men da mange ikke kunde af forskjellige Aarsager deeltage heri, skjødes der sammen en Sum Penge til Oprettelse af en Skole i hans Hjemstavn, der skulde bære Navn af

»Nils Maanssons Skole». Summen omtrent 250 Daler Banco var ikke tilstrækkelig; han har derfor selv givet over 100 Dlr. Rigsgjæld til Indkjøb og Indredelse, men der maa endnu flere Penger til. Bønderne i Frænninge havde i Begyndelsen lovet at ville lønne Lærer etc., men da Tiden hertil begyndte at nærme sig, vilde de unddrage sig herfra. For nu at faae dem til at holde dette Løfte reiste Biskoppen ud til Frænninge for under Visitatsen af Skoletilstanden at faae Anledning til at drive Sagen igjennem. — Kl. omtrent 7 kom vi tilbage til Præstegaarden.

Søndag 6te Octbr. Formiddag temmelig tidlig reiste vi atter til Frænninge, da Visitatsen i Kirken idag skulde foretages. Gahm og jeg kjørte en nærmere Vei end igaar hvilket havde til Følge at vi ikke kom forbi den smukke Bjerrødsfadugaard. Den bestaaer ligesom Øfvedskloster af Hovedbygning og 2 Sidebygninger. Den ene af disse tjener Herskabet sammesteds til Sommeropholdssted. Derimod beboes Hovedbygningen om Vinteren. Begge stode i Forbindelse med hinanden ved en nydelig Pavillon, hvorfra var Udgang til den smukt anlagte Have. »Saaledes kunne Adelsmænd boe og bygge», tænkte jeg; »gid jeg havde hele Eiendommen i Norge, indrettet til Skolelærerseminarium, da skulde jeg leve lykkelig der ved min Maries Side.» — Menigheden, eller som den her kaldes, Førsamlingen, var i et stort Antal tilstede. Gudstjenesten begyndte ikke her som i Norge med en Bøn af Klokkeren i Chordøren; Sangen begyndte strax. Præsten messer endel, og oplæser endel, Fadervor læser han knælende mod Menigheden. Præsten prædikede over »nogle Kjendetegn paa sand Kjærlighed til Gud», de opregnede Kjendetegn afhandlede han meget kort, uden at gaae tilbunds i, eller at udtømme sit Emne. Derpaa traadte Biskoppen for Alteret, og holdt en ret god Tale. Bispens Kappe er af Silke, og udenpaa den, paa venstre Side, er Nordstjernens Ordensstjerne broderet omtrent et Qvarteer i Omkreds.

Da Talen var endt fremstillede Ungdommen sig i Choret; denne forbeholdt Bispem sig selv til Overhørelse; derimod satte han 4 Præster i Virksomhed med at overhøre den egentlige Almue, saa at inden jeg saae mig for, var der en Examineren og en Snakken overalt i Kirken. Denne Visitationsmaade frapperede mig meget. Min gode Gahm spadserede op og ned med sin Spadserstok i Haanden og for Næsen (han har en tynd Spadserstok af Hvalsfin i hvis Knap findes en Svamp der fugtes med Eau de Cologne; i Knappen er 5 smaae Huller, og denne Parfume gaaer han altid og lugter til); det saae ud som om Stokken skulde bruges til at udlokke Svar af Kathekumenerne. Bispens Examen be-

stod deri, at han først lod Børnene læse i Bog for sig; dernæst spurgte han dem efter den brugelige Katekes. Han brugte Bogens Ord, og Børnene ligesaa. Til Slutning katekiserede han lidt, og saa maatte Pastor Rothstein lade sig høre. Udbyttet heraf var for mig saare tyndt; intet Under! da Sæden manglede Spirekraft, og Jorden var upløiet og uharvet. Omsider kom de 4 udsendte Præster tilbage, og berettede at Kundskabstilstanden, saavidt de havde kunnet erfare, kun var ringe; herpaa holdt Bispem en Slutningstale, der gjorde særdeles Indtryk paa Menigheden, og som virkelig var praktisk og skøn. Han henvendte sig især til Qvinderne med Hensyn til Børnenes Dannelse og Opdragelse, og udviklede hvor meget *de* kunde udrette til det Godes Fremme. Tilsidst henvendte han sin Tale til den nylig confirmerede Ungdom, og det med saa megen Kraft og Fylde, at jeg aldrig har seet en saa almen Rørthed, thi intet Øie var tørt. Det var ikke dogmatiske Formler, og mystisk tomt Snak-, nei, det var praktisk-anvendelige Sandheder, han i en saare religiøs Tone lagde dem paa Hjerte. Tilsidst fremsagde han fra Alteret Herrens Velsignelse over Menigheden og den paa Gulvet knælende, dybt og inderligen rørte Ungdom. — Saa lidt Visitationen i Begyndelsen behagede mig, saa greb alligevel dens sidste Deel mit Inderste i den Grad, at jeg var lige saa rørt som Børnene. Biskoppen har intet flydende Foredrag eller videre behagelig Stemme, men hans patriarkalske Udvortes og den Hjertelighed han forstaaer at lægge i sine Ord, giver dem en uimodstaaelig Kraft, saa at de gaar lige til Hjertet.

Da den kirkelige Act var tilende, forlode Fruentimmerne tilligemed Ungdommen Kirken; Mændene bleve tilbage, da den, ligesom hos os, brugelige Sognecommission skulde begynde. I denne, der varede henimod 3 Timer, fik Bispem bestemt det fornødne med Hensyn til Skolen i Landsbyen. Den skal hedde »Nils Maanssons Skole», og være en Centralskole. Den skal, efter den ædle Stifters Ord, »være et Fristed for fader- og moderløse Børn», som der skal nyde fri Undervisning. Skolebygningen er indkjøbt med $\frac{1}{2}$ Tønde Land og Have, hvori er 50 Frugttrær. Læreren, der tillige herefter skal være Sognets Klokker, skal nyde i Løn 7 Tdr. Korn, Halvparten af Rug og Byg, fri Bolig i Skolen samt Brug af denne Jord, samt 12 sk. Banco aarlig for hvert Gaardmandsbarn og 8 sk. for Huusmænds eller Torpares, samt 12 Læs Tørv eller Æquivalent i Brænde. Da nu saaledes denne Sag, uden videre Indvending fra Bøndernes Side, var bragt i Rigtighed, reiste Biskoppen sig og holdt en lille, hjertelig Tale til Nils Maansson, hvori han gjorde Menigheden opmærksom paa den Velsignelse, der gjennem Skolen, stiftet af denne

ædle Mand, vil blive deres Børn til Deel, og sagde tillige til ham selv at hans Navn vil leve i Menigheden, og Skolen vorde den skønneste Mindesteen paa hans Grav. — Alle vare rørte, og denne vor Sindsstemning tiltog, da Rigsdagsmanden med megen Beskedenhed og Taarer i Øinene, svarede, at han ikke turde tilegne sig al den Roes, man udtalte over ham, og sluttede med: at han troede herved blot at have opfyldt sin Pligt. — Min Agtelse for denne herlige Bondemand steg høit, da jeg bemærkede den Følelse, hvormed han talte, og hvor beskeden han derpaa trak sig tilbage og skjulte sig blandt Mængden. Kl. henimod 5 kom vi omsider tilbage til Præstegaarden, hvor flere af Bønderne og deriblandt Nils Maansson, der dog var den eneste Bondemand ved *vort* Bord, spiste Middag. Nils Maanssons Skaal blev drukken af os alle, og jeg sagde i den Anledning som Nordmand, nogle passende Ord til ham. Det var næsten mørkt da vi gik fra Bordet, og strax derpaa forlode vi Frænninge Præstegaard. Jeg sagde den brave, hæderlige Nils Maansson med rørt Hjerte Farvel, og ønskede at Norge og Sverige havde mange, der lignede ham. Kjøreturen var meget behagelig. Jeg kom i en politisk Disput med Gahm, der ikke vilde erkjende at Norge er et frit og uafhængigt Land.

Mandag 7de Octbr. Medens Biskoppen med Gahms Hjælp ordnede sine Protocoller, gik jeg med Provsten omkring i den skønne Have ved Tullarbo. Hovedbygningens Facade munder ud mod Haven, og ved dens tvende Ender løbe 2 Lindealleer ned igjennem Parken lige til en stor Dam, der er gravet i Form af en Halvcirkel. Fra Gaardens 2den Etage har man viid Udsigt ud over Landet ligetil en stor Søe, der hedder Wombsjøe. Værelserne paa Tullarbo ere meget smagfuldt og beqvemt indrettede; i adskillige af dem saae jeg gode Kobberstykker af italienske Egne. — Siden viste han mig sin store og ret smukke Have, hvori der findes Valnøddetræer. Biskoppen var imidlertid bleven færdig; Gahm og jeg spadserede paa ny til Tullarbo, hvor han ikke havde været. Paa Veien kom vi i en theologisk Disput, der var meget interessant, og endte med: at han er orthodox og jeg rationalistisk sindet. Da vi kom tilbage gik vi med Biskoppen og Provsten hen i Skolen, der ligger tæt ved Præstegaarden. Der var omtrent 30 Børn tilstede. Læreren holder Dagjournal over Børneantallet men Skolegangen er her, som overalt hvor gode og skarpe Skolelove mangle, meget kort, og om Sommeren næsten ingen. Skolerne skulde begynde først i Octbr, men dette skeer sjældent for 3 Uger senere. Bispen examinerede i Indenadlæsning, og lod dem derpaa oplæse Bordbønner etc. Skolemesteren seer ud til at være en stor Klodrian; han har 6 Tdr.

Korn i Løn, frit Huus og Have, samt nogle Skilling af hvert Barn aarlig. Man har trykte Forskrivter og Knattingii Abc. i Skolen. Læreren holder Taler i Bøndernes Bryllupper og ved deres andre høitidelige Anledninger. Grevinde Lewenhaupt lod ham holde den Tale for sig, som han altid bruger, da han ikke har forfattet mere end een; da han blev hende noget for lang, spurgte hun: hvordan han pleiede at ende den; han svarede: »nu er jeg mæt, og saa kunne vel I andre ogsaa være mæt!» Skolelocalet er mørkt og snævert. Der findes ogsaa en Fattigstue paa samme Sted, hvor 2 gamle Koner ernæres af Sognet. — Da vi havde spist Middag, hvilket skedde tidligt da Bispen vilde reise tilbage til Lund samme Dag, overtalte Provsten mig til at følge med ham og ledsage Bispen et Stykke paa Veien. Efter nogen Vægring modtog jeg endelig Indbydelsen, uagtet jeg havde lovet Pastor Wieselgreen, som jeg traf i Frænninge, og som boer kun 1 Miil fra Provsten, at komme til ham iaften paa min Forbireise. Vi fulgte da Bispen til en Herregaard 1½ Miil fra Skartofta, som hedder Silfvaakra, hvor der boer en Friherreinde Bennet. Gahm og jeg kjørte som sædvanlig sammen, og disputerede atter om Norges Selvstændighed. Veien gik gennem temmelig sandige Egne, forbi en stor Indsjøe. Henimod Silfvaakra blev Egnen mere skovrig; man merker ikke noget til Herregaarden førend man er ganske nær den. Her var en Deel adelige Damer samlede, der i Fælleddskab dels begræd sine afdøde Huusbønder, dels sørgede over at de ingen Huusbonde kunde faae. Til begge Slags kunde maaskee Friherreindens Søster, en Enkefrue, henregnes; hun skal være en anden Messalina. En stiv Tone herskede i denne Cirkel, den stakkels Præst paa Stedet saae mere ud som Tjener end som Præst. Bispen anmodede ham om at vise noget omkring, hvorpaa Provsten, Gahm, jeg og Aakerman, saa hedder han, gik ud i Parken. Bøgeskoven omkring Herregaarden er meget frodig, og gjennemskaaret af nydelige Spadseergange; ellers har den intet merkværdig ved sig. Saasnart vi kom tilbage fra Haven tog Biskoppen og Gahm Afsked, Provsten og jeg ligeledes, og efteråt jeg havde sagt den hyggelige Biskop og min gode Gahm Farvel steg vi tilvogns, og rullede Hver sin Vei saavel paa Landeveien som paa Livets Bane. Kl. var over 7, da Provsten og jeg, efter en meget hyggelig Samtale underveis, kom hjem. Vi spiste tilaftens, og derpaa sang Mamsel Anna, Provstens næstældste Datter, der har været forlovet med Lindeblad, en hel Deel nydelige svenske Sange og accompanerede med sin Guitarre, som hun spillede ret godt. Aftenen forløb behageligt.

Tirsdag 8de Octbr. Skartofta Præstegaard er en smuk 1-etages Byg-

ning, bedre istand end i Almindelighed skal være Tilfældet i Skaane. Den nærværende Præstefamilie er meget gjæstfri og elskværdig; idetmindste nød jeg for mit Vedkommende den venskabeligste og meest forekommende Behandling. Provsten er en blid og god gammel Mand, af ærlig gammeldags Character. Han skal være en Tilhænger af den bekjendte Emanuel Swedenborg, en svensk Mystiker, har jeg siden hørt. Til samme Klasse hører og Provst Kahl. — Forinden jeg reiste afskrev jeg en svensk Sang, samt indskrev vor »Flagsang» i Mamsel Annas Nodebog.

Henimod Kl. 10 sagde jeg den ærværdige Provst og hans hyggelige Familie et hjerteligt Farvel, og kjørte med hans Heste afsted til Østraby, hvor jeg skulde træffe sammen med Pastor Wieselgren, der sammesteds havde det saakaldte Huusforhør, som bestaaer deri, at Præsten hver Høst anvender en Dag til i hver Kirke at examinere Menigheden i sin Christendomskundskab. Den sidste Deel af Veien til Østraby, hvortil der er 3/4 Miil fra Skartofta, var lidt bakket, og Eggen flere Steder ligesom besaaet med Steene og høist ufrugtbar. — Østraby er en ret net Bye med pene Huuse, den er Annex til Westerstad. Jeg kom hertil omtrent Kl. 11, og traf Wieselgren i Kirken. Han modtog mig paa det hjerteligste, og bad mig kjøre hen til en af hans Bekjendte, der er Befalingsmand, omtrent det samme som Foged hos os. Han havde ventet mig igaaftes, og i den Anledning budet nogle Venner til sig. Jeg sagde ham Aarsagen til at jeg ikke kom, hvorpaa jeg kjørte hen til den omtalte Befalingsmand, Hr. Carlberg, der boer tæt ved Østraby paa en meget velbygget og smuk Gaard. Han modtog mig meget venskabelig, og jeg tilbragte hos ham et Par meget behagelige Timer; han talte med megen Tænkksomhed og Sagkyndighed om hvad der baade hindrer og kan befordre Skolevæsenets Forbedring i Sverige. Henimod Kl. 1 gik vi hen til Kirken for at møde Præsten, men han var endnu ikke færdig. Vi hørte en ret vakker Tale af ham, hvori han til Slutning opmuntrede Menigheden til at gjøre et Sammenskud til Andagtsbøgers Anskaffelse for at kunne uddele dem til den fattige Ungdom. Han viste at det er bedre at Børnene faar disse Bøger naar de begynder at gaae til Confirmation, end senere hen, for at de kunne faae Anvisning til at bruge dem og saaledes faae dem kjære. — Da Forretningen var tilende spadserede vi i Forening tilbage til Carlberg, og spiste Middag hos ham, drak Kaffe, læste Aviser, udøste vor fælleds Galde over Keiser Nicolaus, hvorved Wieselgren fortalte mig meget om det Had, Svenskerne i Almindelighed nærer mod Russerne, samt om sit Ophold i Stockholm, og derpaa kjørte vi sammen alle 3 i Wieselgrens Vogn til hans Hjemsted,

Præstegaarden i Westerstad, der ligger blot 1/4 Miil fra Østraby. Vi kom did i Mørkningen, og bleve modtagne af den meget unge Præstefrue, af en meget smuk og af en meget styg Mamselle, der begge vare i Huuset hos Præsten. Wieselgren blev givt i Marts Maaned. Da vi havde drukket Thee førte han mig og Carlberg over Gaarden i sit Studerkammer, et meget tækkeligt Værelse, som han i Løbet af Sommeren har ladet indrede. Præstegaarden var nemlig meget forfalden, da han modtog den, eftersom hans Formand var meget gammel og i de sidste Aar meget svagelig. I dette hyggelige »Rum» passiarede vi en Tidlang ligetil vi bleve kallede tilbords. Jeg fik her blandt andet høre en Forordning af Gustav den 3die, der vidner tilfulde om hans Character; Piger, der nemlig føde Børn udenfor Ægteskab, behøve ikke at opgive Barnefaderen, ja, Præsten eller nogen Anden har ikke engang Lov at spørge hende derom!! — Ved Bordet levede vi meget muntert og godt. — Da Carlberg var reist hjem holdt Præsten den sædvanlige Aftenandagt med sine Folk forinden vi gik tilsengs.

Onsdag 9de Octbr. Forinden Wieselgren og jeg reiste til Løparød for at hilse paa Grev de la Gardie, tilbragte vi et Par interessante Timer i hans hyggelige Værelse. Han viste mig et Værk som han nylig har udgivet: den svenske skjønne Literatur. Ligeledes forærede han mig nogle andre Sager, som af ham ere forfattede og udgivne. Kl. 11 kjørte vi afsted, og hans Kone fulgte med. Løparød ligger 1 Miil fra Westerstad, og Veien gaaer igjennem ret smukke, skjønt enkelte Steder steenbedækte Egne. Hovedgaarden er en temmelig stor 2etages Bygning med et Taarn foran, hvori Opgangen til Værelserne er. Jeg forefandt her et lidet adeligt Hof. Greven, hans Broder, der er Landshøvding i Christansstad, samt endeel adelige Herrer og Damer vare forsamlede i Bibliotheket og det tilstødende Værelse; alle gik de endnu i deres Morgendragt, med Undtagelse af Damerne. Jeg hilste paa dem med dyb Erkjendelse af deres høie Værd og Nødvendighed i det menneskelige Selskab, og henvendte mig derpaa til Greven, der modtog mig meget venskabelig. Siden skjøttede jeg mig selv, og vandrede om i Bibliotheket for at see hvad det indeholdt. Bogsamlingen i og for sig selv er ikke af synderlig Værd; Værelset hvori den er opstillet, er meget smukt og beqvemt indrettet, det gaaer gennem begge Etager, og ender øverst oppe i en Rotunde, hvor Lyset falder ind gennem de i dens Midte placerede Vinduer. Rundt omkring Væggene løber en bred Gang, hvortil en lille Vindeltrappe fører fra Bibliothekets nederste Etage. Samlingen er bedst forsynet med historiske Skrivter. I det andet Værelse, hvor Damerne sadde, fandtes der en hel Deel Miniaturportraiter af berømte

Mænd og Qvinder baade i og udenfor Sverige. Blandt andre saae jeg et Portrait af Catharina af Medicie, yderst fortræffelig malet. Hvor hun har været skjønt, og — dog saa ond! Hvor dog det Udvortes ofte kan bedrage!

Opholdet her var ret interessant. Jeg taledede meget med Landshøvdingen om Almuens Oplysning; han havde ikke ret Begreb, mærkede jeg, om Lancasterskolens Natur, thi det lod som om han troede, at Undervisningen er forbi, naar Børnene forlader denne Slags Skoler. Han medgav mig et Brev til Rectoren i Christiansstad, Bøcklin, der skal være en meget dygtig Mand. —

Omsider viste Herrerne sig i Uniformer, med Ordener og Stjerner og jeg merkede nu at Maaltidets Time var nær. Vi gik meget ceremoniøst tilbords. Mine Sidemænd vare temmelig ordknappe, hvortil jeg siden fik Aarsagen at vide; den ene, en Lieutenant, var en Baron Ramel, der syntes at Norge maa have mere Lighed med Danmark end Sverige. Den anden havde saa travelt med at skjære Steg etc. og spise, at han ikke fik Tid til at snakke. Salen var prydet med adskillige gode Oliemalerier, blandt andet et Hollænderstykke forestillende en Pige, der mælker en Koe. Koen vender Hovedet mod Pigen, og hun seer paa den med en Blidhed, der er fortræffeligt udtrykt.

Efter Maaltidet spadserede jeg omkring i den velanlagte Have, der er temmelig vidløftig. Hovedgaarden med de vidtløftige Ladebygninger er paa flere Steder omgivet med Vandgrave, næsten som en lille Fæstning. I Mørkningen reiste vi tilbage.

Wieselgrens Kone er en Datter af Inspecturen eller Ladefogden paa Gaarden, og havde opholdt sig hos sine Forældre, medens vi vare paa Gaarden. Hjemveien løb hurtigt, da Wieselgren fortalte mig meget interessante Sager, dels om Adelen, dels om den nærværende Forfatning i Sverige, og om 1809-Aars Rigsdag. Det var en Bonde fra Dalarna, sagde han, ved Navn Mats Pehrson der bevirkede Indskrænkningen i Adelen Privilegier; thi han truede med at udtage Gustav 4:de af Fængslet, hvis man ikke vilde indrømme hvad Bondestanden fordrede. Adelen maatte finde sig heri, og Carl 13de blev Konge. I Anledning af at vi taledede om de senere Majestætsforbrydelser i Sverige, fortalte han mig følgende pudserlige Historie om Carl 13de. En Bonde var anklaget for at have sagt ved en vis Leilighed: »Jeg skider i Kongen!» Bonden blev dømt til at miste Livet. Sagen kom for i Statsraadet; og om han skulde benaades eller ei, blev nu Spørgsmaalet. Grev Rosenblad talte mod Benaadelsen, og Andre for. Kongen spurgte nu: hvad Bonden egentlig havde sagt! Da man nu fortalte ham ligefrem Bondens Ord, svarede Kongen: »Hils ham at jeg sk . . . i ham igjen,» hvorpaa Maje-

stæten reiste sig op og gik sin Vei. Der blev imidlertid stor Strid i Statsraadet: om de kongelige Ord skulde udtrykke Benaadelse eller ei. Man blev dog enig om det første, og Bonden slap saaledes fri.

Imidlertid kom vi hjem; Veiret var klart og godt. Aftenens Rest forløb meget behageligt i dette hyggelige Hjem.

Torsdag 10de Octbr. Forinden jeg reiste besaae jeg den rummelige og nette Kirke, der ligger tæt ved Præstegaarden. Omtrent Kl. 9 kom min Skyds, og jeg maatte lave mig til at forlade min Ven Wieselgren, med hvem jeg forinden vi skildtes ad drak Broderskab. Han er en rask ung Mand med gode Evner og end bedre Villie til att virke for det Gode. Westerstad har i ham faaet en Præst som kan gavne den overmaade. Han arbejder paa Skolevæsenets Forbedring, der her som overalt i Skaane er i maadelig Forfatning; Klokkeren bestiller intet, men har store Indtægter alligevel.

Fra Westerstad kjørte jeg gennem en smuk Allee, anlagt af Grev de la Gardie, som eier et stort Gods i Byen; men da Alleen var tilende dreiede jeg til Venstre og kom nu igjennem meget steenrige Egne, hvor hele Sletter ere bedækkede med større og mindre Stene. Bunden bestaaer fordetmeste af Sand. Hørby er en smuk Landsbye; den ligger i en lille Dal, der gennemskjæres af en Aae. Den har en smuk Kirke og fast Skole, der besøges af omtrent 40 Børn. Fra Hørby kjørte jeg 2½ Miil til Vestre Vramb. Man bruger her meget et Slags smaae Vogne, med 2 Heste for, og i disse sidder man ret beqvemt. De almindelige Kjærrer ere meget smaae, og næsten som 4-kantede Kasser, hvori man til Nød kan faae Rum til Kufferten og sine egne og Skjutspoikens Been. Eggen afvexlede med Bøgeskov og øde Steensletter. ½ Miil fra Vramb kjørte vi nedad en Bakke, hvorfra man har en skjønt Udsigt over nogle temmelig store Landsbyer med deres hvide Steenkirker, samt en viid skovbegroet Slette. ½ Miil førend jeg kom til Vramb byttede min Bonde Skjuts med en der kom fra bemeldte Sted, og jeg fik saaledes en ny Skjutsmand, der skulde kjøre mig til Nøbbeløv, 1 Miil fra Christiansstad, men han lagde ikke Merke til at jeg allerede havde betalt min Skjuts paa Hørby. Følgen heraf blev, at han ikke vilde kjøre mig længere end til Vramb. Medens jeg disputerede med ham herom, kom Adjuncten eller Komministren (hos os den pers. Kapellan) der paa Stedet til, og tog mit Partie. Jeg maatte lade ny Skjuts tilsige, og fulgte derpaa med Adjuncten hen til Kyrkoherden i Landsbyen, Provst Lilleborg, der modtog mig meget forekommende og vilde endelig at jeg skulde blive hos ham Natten over. Jeg undskyldte mig, og samtalede med ham et Qvarterstid; han havde just at gjøre med en Udskiftnings-

forretning. I Skaane begynder man først nu at udskifte Bøndernes Gaarde. Jeg spiste Eftermiddagsmad i Præstegaarden, besaae den ret smukke Kirke, og kjørte omsider afsted til Doctor Rønbek, der er Præst i Aasum tæt ved Christiansstad, til hvem Biskoppen havde adresseret mig. Jeg kom til Aasum Kl. 7½ om Aftenen, og blev meget vel modtaget af Doctoren. Han har flere Gange været i Norge, og var der sidste Gang ved Kroningen 18/8.

Fredag 11te Octbr. Min gamle skjæggede Doctor er en munter og livlig Mand, trods hans stive Udseende og Manerer. Da vi havde spist Frokost overtalede jeg hans Adjunct, eller Kapellan, til at følge mig til Christiansstad, der ligger 1/4 Miil fra Aasum. Han indvilligede heri, og vi gik afsted. Aasum Landsbye ligger paa en stor og viid Slette, har ret smukke Huuse og en skjøn Steenkirke, der skal være indviet af Ærkebiskop Absalon.

Veiret var noget taaget, saa at Byen ikke ret vilde vise sig for os førend vi vare kommen temmelig nær. Christiansstad er anlagt af Christian 4de, ved Helgeaaen, og er en Fæstning, dog ikke betydelig, med Volde rundt omkring, hvilket bevirker at den ei kan blive større end den allerede er. Det er en smuk Bye med lige Gader og mange velbyggede Huuse. Et Artillerieregiment er stationeret i Byen, hvilket giver den meere Liv. Vi gik over en stor Broe over Helgeaaen, gennem den dobbelte Port, og over et temmelig stort Torv. Førend vi gik hen til Rectoren ved den lærde Skole, Bocklin, til hvem jeg havde Adresse fra Landshøvdingen, Grev de la Gardie, fulgte Adjuncten mig hen til en af sine Venner, der er Lærer ved samme Skole, og vi gik nu alle 3 hen til Rectoren, som vi traf i Skolen. Bocklin er en Mand paa nogle og 30 Aar, vel erfaren i boglige Kunster. Han er noget stille af sig og taler langsomt og med Betæksomhed. Han var strax beredvillig til at følge mig om i Skolen og lod sine Elever sidde med en latinsk Stiil.

Vi gik først hen i den nuværende Lancasterskole, der har sit lyse fortræffelige Locale i 2den Etage af en Leiegaard, indtil den nye Skolebygning bliver færdig. Børnenes Antal var omtrent 60—80, og hørte alle til Garnisonen. Skolens Tabeller ere de samme som i Lund. Man bruger her, istedetfor Sandbænke, Borde, hvorpaa Bogstaverne ere malede, og paa disse Bogstaver skrive Børnene. Jeg foretrækker dog Sandbænke, eftersom Barnet her er mere selvvirksomt. De øvrige Borde ere flade, uden Skraaning, hvilket er uhensigtsmæssigt og skadelig for Sundheden. Læreren, Magister Palm, fortalte mig, at en Greve Kronhjelm, der underviser Underofficererne, har anordnet disse Bænke; dog er man siden kommet til den Overbeviisning, at skraae Bænke ere

de bedste. Der herskede god Orden i Skolen, og Læreren lader til at være en duelig og sagtmødig Mand. Den øverste Afdeling af Skolen var sysselsat uden at den indb. Underviisning benyttedes; men denne Afdeling burde have et eget Værelse og Lærer for sig selv. Det lader til at man her i Sverige ikke har tænkt paa at indrette en egen Skole, eller Klasse for dem, der udgaaer fra Lancasterskolen; Grev de la Gardie talte om Skolen, som om han troede, at Børnene vare udlærte naar de efter omtrent 3 Aars Forløb forlade den. Dette er ingenlunde Tilfældet; tværtimod ere de ganske og aldeles nødvendige for at bøde paa Lancasterskolens Forstandsløshed. — En Haandgjerningsskole for Piger er forenet med denne Skole hvor de lære at sye, spinde og strikke. Denne Skoles Locale er mindre godt.

Fra Lancasterskolen gik vi hen at besee det nybyggede Locale, hvor den lærde Skole, tilligemed Lancasterskolen, i Fremtiden skal holdes. Det er en meget smuk 2Etages Bygning med Sidefloie, overmaade godt indrettet. Den koster omtrent 6000 n[orske] Sp[eciedaler], og er bygget, deels paa Byens Bekostning, deels med offentlig Understøttelse. Foruden Skoleværelserne er der indrettet Bolig for Rector og 2 Lærere, samt en stor, deilig Sal, der skal rumme 150 Børn, til Lancasterskole, og en Bolig for dennes Lærer. Bygningen er af Bindingsværk med et stort Gaardsrum til Tumleplads for Børnene.

Fra Skolen gik vi hen i den i Nærheden liggende store og skønne Kirke, bygget af Christian 4de. Den er særdeles lys og rummelig; Hvælvingen bæres af meget smale Piller, der bestaaer af tilhugne Steene. Prædikestolen er af Ibenholt, og staaer midt i Chorsdøren. Orgelet skal være fortræffeligt. Noget mærkværdigt findes forøvrigt ikke i den. Da vi forlode Kirken gik vi ind i Tøihuset hvor Kanoner etc. opbevares. Her er et stort Forraad af disse Mordvaaben, hvilke jeg dog haaber og ønsker aldrig maa blive brugte. Jeg saae adskillige Metalkanoner, der erobredes i Krigen mod Napoleon, og ere forsynede med hans Navne-ciffer.

Kl. henimod 12 tiltraadte jeg og Kapellanen vort Tilbagetog; da vi gik over Torvet marscherede just Vagtparaden op, og jeg fik ved denne Leilighed høre en meget smuk Blæsemusik. — Veiret var nu bleven klart, og vor Tilbageetur var meget behagelig. Vi saae flere Kirker, blandt andre Aahuus Kirke, der ligger omtrent 2 Miile fra Byen ved Helgeaaens Udløb i Havet. Aahuus er mærkværdig deraf at Carl 11te nær var bleven fanget der i Præstegaarden af de Danske i Krigen med Christian 5te. Man viser endnu det lille Værelse, hvor han skjulte sig. Til Belønning herfor gjorde Kongen Pastoratet større, og skjænkede

det til Præstens Efterkommere. Den nuværende Præst, Stark, der tillige er en duelig Skolemand, og har anlagt Lancasterskole i sit Sogn, er givet med en Ætling af hiin Familie, der er uddød paa Mandssiden. — Vi kom tilbage Kl. 1, og da vi havde spist Middag, tog jeg Afsked med den gode, gamle Præst, der under et koldt Udvortes skjuler et varmt Hjerte. Jeg havde bestemt mig til at reise til Doctor Bergmann i Vinslöv omtrent 2 Miile fra Aasum, samme Dag, og kjørte derfor afsted i Følge med Kapellanen, der skulde $\frac{1}{2}$ Miil hen i Sognet i Forretninger. Rønbek er en gammel Enkemand, og har en aldrende Præstefrue til Huusholderske. Hun er en meget godmodig, snakkesalig Kone, der ikke undlod ved hvert Maaltid at tage sin Appetitsup ligesaagodt som vi andre.

Veien til Vinslöv gik gennem ret smukke Egne, der tillige have nogen Skov, men det tørre Veir som i lang Tid har existeret, har bevirket at det støvede forskrækkeligt. Veien er leragtig, og dette fine Støv omringede mig uophørlig, saa at jeg var meget glad ved i Mørkningen at naae Præstegaarden. Jeg kom lige ind i Skolen, som Bergman har anlagt paa egen Bekostning i sit Huus, og strax derpaa kom han selv, og modtog mig overmaade venskabeligt. Da jeg havde klareret min Skjuts blev jeg i Skolen ligetil Skoletiden var forbi. Siden samtalede Bergman og jeg om Skoleanliggende lige til henimod Kl. 12 om Aftenen. Blandt andre interessante Sager viste han mig ogsaa Udkast til en Religionslærebog for Almuen, hvor der til Svar paa hvert Spørgsmaal benyttedes et eller andet Sted af Bibelen, altsaa Bibelens egne Ord. Denne Idee behagede mig særdeles. Han meddelte mig tillige sine Planer til Skolevæsenets Opkomst i hans Pastorat, som han fik for et Aar siden, men først tiltraadte i Mai d. A. Skolen har ligget aldeles øde under hans Formand; det første Skridt til dens Forbedring var en Lancaster-skole, han har anlagt i sit eget Huus, og med megen Flid sørget for. Til Lærer i den bruger han et ungt Menneske, som han i flere Aar har havt i Huuset, og dannet til Skolelærer.

Bergman er en Mand paa nogle og 30 Aar, saare livlig og entusiastisk stemt for Oplysning og Frihed. Han har et meget godt Hoved, og har skrevet adskillige Værker, blandt andre: Om Præsteskabets Forhold til Oplysning og Skole, om svenske Skolevæsendet, etc. Han er Skolen og dens Sag hengiven med Liv og Sjæl ligesom jeg, og denne Overensstemmelse i Sind og Tænkemaade gjorde at vi indgik Broderskab sammen. Vi sværmede i dette os fælleds kjære Anliggende, indtil Midnatten skildte os ad.

12te Octbr. Lørdag. Da vi havde drukket Thee spadserede vi

ud paa Præstegaardens Jorder, og Bergman viste mig de Arbeider, han i dette Aar havde udført til dennes Forbedring, og de er ikke faa. Hans Kones Fader er i Huuset hos ham, og hjælper ham med Agerbruget og Huusholdningen. Paa Veien fortalte han mig, at en afdød Grevinde Wrangel har testamenteret en Sum Penge til Opbyggelsen af et Skolehuus, og dette skal blive færdigt næste Aar. Foruden 3 Værelser til 150 Børn skal der indrettes Locale til Bopæl for Lærere. Begge Kjøen skulle her lære Haandarbeide, hvorfor der ogsaa skal ansættes en Lærerinde. Hvad der især behagede mig, er, at Pigerne skulle lære noget Huusholdning, Madlavning etc. De Børn nemlig, der ikke kunne naae hjem til Middag, skulle medtage Meel, Gryn, Kjød etc., og Pigebornene under Lærerindens Opsigt lave deraf den nødvendige Middagsmad. Nyttens heraf er saare indlysende; Bønderne ville efterhaanden lære at tillave deres Mad paa en sparsommeligere, bedre og sundere Maade, end hidtil har været Tilfældet, og Reenlighed, denne saa herlige, men blandt Bondestanden saa sjeldne Dyd, vorde meere og meere almindelig. Jeg takkede den gode Bergman i Menneskehedens Navn for denne fortræffelige Idee. Ligeledes fortalte han mig, at han har Haab om at faae mindre Skoler anlagte i hver Landsbye i hans Pastorat. Underveis spurgte jeg ham, om han ikke havde til Hensigt at gjøre sig bekjendt med det tydske Skolevæsen og foretage en Reise til Tydskland, hvorpaa han svarede ja; jeg meddelte ham nu min lignende Plan, og vi aftalte at gjøre den i hverandres Selskab, og gennem Korrespondance aftale det nærmere naar Tiden kom.

Da vi vendte tilbage fra denne hyggelige og interessante Tur, gik jeg ind i Skolen. Den er godt forsynet baade med Bøger og Landkaarter. Jeg saae adskillige Billedbøger etc. som benyttedes til Læsningen. Knattingii Abc, samt hans Læsebog fandtes her ogsaa. Skrivning drives med Held; jeg saae en lille Pige, der efter 2 a 3 Maaneders Øvelse allerede skrev nydeligt Latin. Ved Regningen anvendtes de Junkerske Tabeller. Læsningen gaaer ogsaa godt, kun hænger man her som flere Steder forlænge ved Lancastermethoden. At lade Børn, der allerede læse i Bog, staae langs Væggene og læse for sig selv under en Monitor, uden at nyde Lærerens umiddelbare Opsigt er hensigtsstridigt, aldenstund Forstandsøvelser, om ikke før saa dog naar Børnene kunne læse reent, bør indtræde. Jeg gjorde min Ven Bergman opmærksom herpaa og anbefalede ham, aldrig at lade øverste Klasse læse uden Lærerens Opsigt, deels for at lære Børnene at læse i den rette Tone og med Udtryk, deels for Forstandsøvelsernes Skyld. Jeg raadede ham at lade nederste Klasse skrive, medens øverste læste, for Stilhedens Skyld, og omvendt.

Lancastermetoden anvendes efter de almindelige i Sverige gjeldende Regler, men Bergman og hans Lærer modificere og forandre den efter-som de finder det tjenligt. Naar Skolen flytter i sit nye Locale, skal Klokkeren være første Lærer. Den nærværende Klokker er Præst, og søger Kald; naar han er væk, bliver nok den unge Mand, der er i Bergmans Huus og forestaar Skolen, Klokker i hans Sted, hvorhos der endnu skal ansættes 2 Lærere.

Winsløf ligger noget fladt og har Skov rundt omkring; ellers er det et ret behageligt Sted. Præstegaarden var meget forfalden, da Bergman fik den, og Jordveien meget forsømt; begge Dele sørges ivrigt for af den virksomme Præst, der tillige er Doctor i Medicinen, og foruden sine mange præstelige og private Forretninger tillige maa overtage en Læges Functioner i sin Menighed. Winsløf er et stort og indbringende Pastorat. Præstekaldene i Sverige, d.e. de regale, der besættes af Kongen, inddeles i 3 Slags; de meest indbringende tildeles alene lærde Mænd; Lærdom i Forening med Tjenestear giver Adgang til de af 2den Klasse, og Tjenestear alene tages i Betragtning ved Besættelsen af de Embeder, der høre til 3die altsaa med Hensyn til Indtægterne ringeste Klasse.

Klokken over 3 om Eftermiddagen tog jeg Afsked fra Bergman, hans hyggelige Kone og takkelige Svigerinde, med Løfte at skrive ham til, naar jeg er kommen tilbage til mit Hjem. Han laante mig sin Vogn til Broby, 2½ Miil fra Winsløf, hvor jeg vilde tage mit Nattekvarteer. Jeg havde gjerne blevet endnu en Dag over hos denne brave og nidkjære Skolemand, som jeg tæller blandt mine kjæreste Venner, men Tiden tillod mig det ikke. Jeg rev mig altsaa løs fra min Ven, satte mig i Vognen og kjørte afsted.

1/4 Miil fra Winsløf kom jeg forbi Bergmans Nabopræst, Provst Wil-ladsson, der er af ganske modsatte Tanker og Meninger angaaende Skole og Oplysning end min liberale Ven. Han boer meget smukt. I hans Landsbye, om jeg ikke tager Feil, saae jeg alligevel en nybygget Skole, med Inscription over Døren. Senere kom jeg forbi et Grevesæde, hvis Navn jeg ikke husker, men kunde for det indfaldende Mørke ikke see noget af det. Henimod Kl. 8 kom jeg til Broby, hvor jeg traf Expedit. secretair Everløf fra Christiania og hans Tjener, Endre Olsen, der var hos Biskop Munch paa samme Tid som jeg. Jeg passiarede en Timestid med Everløf, og gik derpaa til Sengs.

Søndag 13de Octbr. Kl. henimod 8 reiste jeg afsted. Jeg merkede nu at Skaane med dets ikke altid skønne Sletter begyndte at træde i Baggrunden, thi Egnen blev nu meere bakket end forhen, ja jeg fik omsider paa Veien fra Broby til Markland Øie paa nogle smaae Aase. Helgeaaen

krydsede flere Gange min Vei, og jeg traf adskillige Fabrikker, der drives af den, f. Ex. Papirmøller.

Paa Gjæstgiverstedet Markland havde jeg igaarftes gennem den Bonde, der skydsede Everløf, faaet tilsagt Skyds, saa at jeg kjørte derfra uden noget Ophold. Min Skjutspilt var en »owanlig» munter og livlig Gut; han fortalte mig at han havde hjemme 4 Miile derfra i Smaalands. Jeg spurgte ham om han havde gaet i Skole, men han svarede, at Forældrene fordetmeste lærte sine Børn selv, og at der ingen Skole var i hans Sogn. — Sproget hos Almuen i Smaalands skiller sig mere fra det skaanske, der har megen Lighed og mange Ord tilfældes med den sjællandske Dialect.

Paa Emhult, hvor jeg spiste Middag, fik jeg ved Postvognen, der kom fra Ystad, tilsagt Skjuts lige til Wexiø. Ved Dihult traf jeg en heel Deel af Bønderfolk af begge Kjøn, der kom fra Kirken. De vare velklædt, muntre og livlige. Folket i disse Egne skal ikke være saa skjønt og velvoxent som i Bleking. Imidlertid saae jeg dog adskillige vakre Flickor, der toge sig ret godt ud i deres Søndagsdragt, og med deres skinnende hvide Skout paa Hovedet. Kl. henimod 9 om Aftenen kom jeg omsider, efter 9½ Miles Kjørsel, temmelig træt til Wexiø. Det sidste Skifte skydsede mig en meget munter og snaksom Bonde, der fortalte mig en heel Deel om Egnens Præster, især Adjuncterne.

Mandag. 14de Octbr. Den største Deel af Dagen tilbragte jeg paa mit Værelse, sysselsat med at bringe min Dagbog i Orden. I Aften-skumringen gik jeg ud for at see mig lidt om, men gik efter en Times Forløb tilbage igjen. Wexiø, den store Tegnørs Opholdssted, er en ret vakker Bye, med lige og temmelig brede Gader, og adskillige smukke Bygninger. Den ligger paa en Halvøe, der dannes af Helgesjøen, og har adskillige smukke Landhuse og Promenader omkring sig.

15. Octbr. Tirsdag. Henimod Kl. 10 klædte jeg mig paa, og gik ud for at opsøge og hilse paa Biskop Tegnør. Han boer udenfor Byen i en meget stor, smuk Bygning med skønne Haveanlæg rundt omkring, og med Udsigt til Søen. Jeg var i spændt Forventning om hvad jeg vilde faae at see i denne store Digter, og, som Rygtet havde sagt mig, store Frihedsven. Jeg blev strax ført ind til ham. Han er en stor, velvoxen Mand, med et saare aandrigt Ansigt, høi hvælvet Pande, krum Næse og graaagtigt af Naturen smukt krøllet Haar. Han ligner temmelig det Portrait, man har af ham, kun er han nu ikke saa fyldig i Ansigtet som før. Han modtog mig med megen Velvillie da jeg havde nævnt ham mit Navn og Ærinde, og samtalede over en Time med mig om Skolevæsenet i Sverige, saavel som i Preussen, hvor han havde været i Sommer

paa sin Reise til Karlsbad, hvor han opholdt sig nogle Maaneder for sin Helbreds Skyld, der skal være svag, hvilket man dog ikke kan see paa ham. Hans Udtale er noget snøvlede. Da jeg gik, indbød han mig til Middag samme Dag. Under Maaltidet var han noget ordknap, og sysselsatte sig meest med at spise, hvilket tilligemed Drikken er hans Skjødesynd. Efter Bordet havde vi en lang politisk Diskurs, hvori Tegnør angreb vor Konstitution, fordi den intet Adelskammer har, hvilket jeg paa min Side just meente, var en Fuldkommenhed hos den, hvorom han dog ikke vilde overbevise sig. Henimod Kl. 4 tog jeg Afsked med ham, rigtignok med det Ønske, at kunde have lært at kjende ligesaa meget Digteren og Frihedsvennen som jeg lærte Biskoppen at kjende, men paa et saa kort Besøg gaaer det ikke saa hurtigt. Han medgav mig en Adresse til Konsistorialnotarius Mellin, der skulde give mig Besked om Skolevæsenets Tilstand i Staden, og hans Søn, der er Officier, fulgte mig til Mellin, i hvem jeg traf en meget hyggelig og behagelig midaldrende Mand. Efter et kort Ophold førte han mig hen i Byens Almueskole, der er stiftet ved et Legat af en Domprovst Sjøstrøm for en Snees Aar siden, og hvor der undervises i Elementarklassen efter Lancastermetoden. Legatet strakte sig ogsaa derhen, at 20 fattige Børn daglig skulde have fri Middagsmad. En Haandgjerningskole for Pigebørn var oprettet i Forbindelse med den ovennævnte, men blev for nogle Aar siden, Gud veed af hvad Grund, ophævet. Børneantallet er omtrent 80. Læreren bor i Skolen. Der herskede ret god Orden, ligesom og Kundskabstilstanden var ret god. Udenadsregning og Geographie læses. Da Skoletiden var ude læstes en Bøn af en af Monitorerne, hvorpaa der istemtes et Vers af Psalmebogen. Sangen var yderst slet, ja jeg troede at være i Norge. — Fra Skolen fulgte vi hjem med Mellin, og tilbragte hos ham en yderst behagelig og interessant Aften. Den unge Tegnør fortalte mig en heel Deel om sin Faders Ophold i Tydskland; om hans Had til Russerne, der tildrog ham Tilnavnet: der Russenhasser; om Biskoppens Omgang med Skrzynecki, Klopicki, og flere af Polens Helte.

Her i Smaalands underviser Almuen i Almindelighed selv sine Børn, hvorover der findes faa Almueskoler i Stiftet. Heller ikke ere Klokkerposterne saa gode i Wexiø Stift som i Skaane; i Almindelighed kun paa 4 a 6 Tdr. Spanmaal.

Af Biskop Tegnør fik jeg vide, at Cholera er udbrudt i Christiania. Denne Efterretning behagede mig ikke synderlig.

16. Octbr. Onsdag. Jeg skrev i Formiddag med Posten til min Marie og sendte med det samme en liden Seddel til Haslund. Henimod Kl. 12

forlod jeg Wexiø og kjørte kort efter. Mine Reisepenge, der ellers begyndte temmelig at indsvinde, fik en Forstærkning derved at en Seddel, som jeg antog for 20 Daler Rigsgjeld, in re var 20 Daler Banco. Veien, der fordetmeste løber langs Helgesjøe, var overmaade behagelig, og Veiret, skjønt ikke klart, alligevel godt. Paa det første Skifte, Øhr, traf jeg en ung Præst fra Upsala ved Navn Eekelund, der havde været i Besøg hos sin Familie i Nærheden af Wexiø, og nu skulde vende tilbage til sine vanlige Forretninger. Vi gave os i Selskab sammen, og kjørte paa en Vogn afsted, og kom forbi et Par ret vakre Herregaarde. Henimod Aftenen begyndte det at regne; vi vilde benytte vore Parapluier, men Skjutsbonden erklærede, at hans Heste ikke taalte det; tillykke regnede det ikke stærkt, og da vi kom til Skydsskiftet Bo, fik vi Heste, der taalte at see deslige Indretninger, hvilket ogsaa var ret vel; thi vi vare neppe kommen 100 Skridt fra Gaarden, førend det begyndte at styrtregne lige til vi kom til vort Nattekvarteer, Wrigsta, omtrent 2½ Miil fra Bo.

17. Octbr. Torsdag. Det regnede næsten hele Formiddagen. Ved Svennarum, hvor vi kom Kl. 10½, ligger en næsten ny, særdeles smuk Kirke. Deslige har jeg truffet adskillige af i Smaalands. I Skaane findes fordetmeste smaae uanseelige Kirker, af Figur lige de sjællandske. Mellem Svennarum og Stigamo kom vi forbi et stort Jernbrug, Hook, hvis Hovedgaard ligger 1/4 Miil nord for Verket ved Enden af en lille Indsøe. Beliggenhed er ganske fortryllende.

Eekelund er en ret interessant Fyr; han meddelte mig Et og Andet om Sveriges Skoleforfatning, de Mænd der søge at forbedre den etc., saa at Tiden henrandt behageligt, trods Regnveiret. Fra Stigamo fik vi en Flicka til at skjutsa; hun kjørte os lige til Jønkøping. I denne Bye var der Qvægmarked; allerede 1/4 Miil fra Staden mødte vi Markedsfolk, der frembøde de mest curiøse og latterlige Scener. I Jønkøping, hvor vi ankom omtrent Kl. 4, mødte os Eekelunds Ven, Pastor Norrlund, en hyggelig ung Mand. Han ankom kort førend vi skulde forlade Byen igjen, og overtalede os at bie til følgende Morgen. Efter nogen Betænkning indvilligede vi heri, og bestilte Skydsen til Morgendagen. Imidlertid faldt Mørket paa, saa at jeg ikke kunde komme ud for at bese Byen, der er en gammel Stad med flere smukke Bygninger og regelmæssige Gader. Den har henimod 4000 Indbyggere, og dens Privilegier bekræftedes af Kong Magnus Ladulaas 1284. Götha Hofret har her sit Sæde. Byen har en skjøn Beliggenhed ved den sydlige Ende af Wættern, og en saare yndig Omegn, bestaaende af Bakker og fjernere hen Bjerge. Egnen begynder her at blive mere nordisk. En Sundhedsbrønd, Mahredal, ligger nærved Staden.

18. Octbr. Fredag. Kl. henimod 8 kjørte vi afsted. Veien var, det første Skifte temmelig bakket, og forfærdelig sølet, saa at vi ikke kom videre hurtig afsted. Veiret var imidlertid fortræffeligt, og Eggen endskjønt i Efterhøstens Tid, meget skøn og indtagende. Wætern med sine yndige, frugtbare og velbebyggede Bredder, maa tage sig fortræffeligt ud paa en Reise herigjennem midt om Sommeren. Ligeoverfor Grenna, en lille Bye, 3,3/4 Miil N. for Jønkøping, ligger i Wætern en Øe, Visingsøe, kaldet, der er 1 Miil lang, og eies af den grevelige Braheske Slægt. Flere Konger have boet og endt deres Liv paa Visingsøe, f. Ex. Karl 7de 1167, Erik 10de 1216, den første svenske Konge, hvis Kroning man veed af, Johan 1ste 1222, Magnus Ladulaas 1290. Øen har havt et prægtigt og befæstet Slot, der ødelagdes 1718 af russiske Fanger, som der vare indkvarterede. I Nord for Grenna ligger paa Toppen af en Klippe Ruiner af det gamle adelige Slot Brahehus, anlagt i samme Stiil og med samme Beliggenhed som de tydske Ridderborge. Saaledes falder jordisk Storhed sammen, og efterlader blot Stof til alvorlige Betragtninger for den forbiilende Vandrer. Da Veien bøiede af fra Wæterns Bredder og slyngede sig opad Fjeldet henover Østergøthlands frugtbare og veldyrkede Sletter, besteeg jeg en Klippetinde, og havde herfra en mageløs herlig, majestætisk Udsigt over den store Wætern, paa hvis klare, rolige Vandspeil nogle smaae Fartøier med deres hvide Seil viste sig, over dens frugtbare Omgivelser og skovrige Egne, hvor Løvet rigtignok var gulnet, samt i Baggrunden til Venstre den livlige Jønkøping med sit høie Kirkespiir. En fortryllende Udsigt, fra hvilken jeg med Nød og Neppe kunde rive mig løs!

Baade Naturen og Menneskene i Østergøthland ere raskere og livligere end i de sydligere Dele af Sverige. I Smaaland begynder allerede Folket at adskille sig fra Skaane, og dette er endnu mere Tilfældet i Østergøthland. Aarsagen hertil er, at Opholdet i Fjeld- og Skovtrakterne frembringer mere Friktion og udvikler mere Sjæleevnerne ved sine baade alvorlige og farlige Situationer, og forskjellige Sysler, hvilket ikke er Tilfældet med det flade Land. Omegnen ved Raaby Skydsskiftet, mellem Jønkøping og Grenna, glemmer jeg aldrig. En lille Indsjøe, der staar i Forbindelse med Wætern, ligger midt i Sognet; oppe paa en Bakke, under hvilken Veien gaaer, ligger den velbyggede Præstegaard og tæt ved den Kirken, en saare smagfuld, nydelig Steenbygning, opført i den nyere Tid og Smag. Rundt omkring Søen seer man velbyggede Gaarde, løvrige Lunde, kort, alt hvad der kan forlyste Øiet. Paa Raaby beværtede Eekelund os med kold Frokost, der smagte ypperligt, og derpaa drak vi Broderskab alle 3, hvilket ret glædede mig, da de ere aabne og brave Gutter begge to.

Om Eftermiddagen kom vi gennem skjønne Egne med deilige Kirker, hvorpaa Østergøthland, som det lader, er temmelig rigt. Fra Østad til Molby havde vi en munter Skjutsbilt, der sang en heel Deel Viser og deriblandt nogle af de Melodier Römberg saa mesterligen har varieret. Indholdet af Viserne var deels maadeligt deels smudsigt, og jeg overbevistes herved endnu mere om Nødvendigheden af at skaffe Almuen gode Viser og Sange. Vi besluttede at fortsætte Reisen hele Natten, og forlod det skidne Molby, hvor Norrlund og jeg, der kjørte sammen dette Skifte, fik en høist ussel Hest for vor lille Vogn, hvilket bevirkede, at min gode Eekelund kom 1/2 Time før til Skiftet, end vi. Klokkeren var nu 5 om Morgenen, til Held havde Veiret hele Dagen og Natten været godt, og uden Regn. Vi fik Pigen op, og antændte et Baal i Kaminen, hvorefter vi satte os, og prøvede nu paa at faa sove saa godt vi kunde. Norrlund havde bemægtiget sig den eneste Seng i Værelset, som jeg alligevel undte ham godt; Eekelund og jeg sadde paa en Slags Sopha og blundede lidt, til Dagen omsider begyndte at lysne. Kl. 7 fik vi Kaffe; den muntrede os lidt, og strax derpaa kjørte vi atter afsted i den friske Morgenluft.

Kl. over 9 kom vi omsider til Linkøping, hvor vi maatte bie over en Time paa Skjuts. Linkøping er en velbygget Bye med flere smukke Kirker og regelmæssige Gader. Den har over 3500 Indb. Her har været holdt adskillige Rigsdage. I Nærheden af Byen stod det bekjendte Slag ved Staangebroe mellem Karl 9de og Kong Sigismund af Polen 25de Septbr. 1598. — Medens vi ventede paa Skjuts fik vi Anledning til at gjøre nogle unge Damer en Riddertjeneste; de vare nemlig uden Følge af Mandspersoner paa en Reise gennem Linkøping, og havde Aftenen forud kjørt Vognstangen itu; vi fik fat paa en Smed, der efter min Anordning lovede at sætte den i Stand igjen, til stor Glæde for Damerne, der troede den aldeles tabt. Forbi Linkøping løber en vakker Elv ud i Roxen Søe, i Nord for Byen. Paa Veien mellem Skydsskifterne Kumla og Brink kjørte vi over Gøthakanalen, dette betydelige Verk, der forbinder Nordsøen med Østersøen og gaar midt igjennem Sverige. I Nærheden af Brink kom vi forbi en deilig næsten ny Steenkirke hvorefter Norrlund fortalte mig at den hedder Konungaborgkirke, paa Grund af at 2de kongelige Brødre i Strid om Thronen paa dette Sted har dræbt hinanden. Paa Kirkens Tag sees 2 Mænd til Hest, udhuggede i Jern, at rende mod hinanden med deres Spyd. Disse have staaet paa den gamle Kirke og ere overflyttede paa den nye. — Paa Brink maatte vi bie over 2 Timer paa Heste, hvilket havde tilfølgende at vi kom først til Norrkøping i Mørkningen. 3/4 Miil fra Byen kjørte vi forbi et udmærket

skjønt Herresæde, der tilhører Greve — — — — —, og har en saare smuk Beliggenhed paa Toppen af en stor Bakke.

Norrköping en meget smuk og livlig Stad, er meget gammel (Privilegierne ere fra 1384), har ypperlige Klædemanufacturer og henimod 10,000 Indb. Den har flere smukke Kirker, og skønne store Bygninger. Motala Strømmen gaaer midt igjennem Byen, og driver dens Verker. Vi kom desværre da det var næsten mørkt, og da det var vor Hensigt at reise den følgende Dag med Dampskibet til Stockholm, toge vi lige ned til Havnen og gik strax ombord i Dampskibet Norrkøping, hvor vi bleve om Natten. Kl. omtrent 7 gik vi en Tur ind i Staden, da Norrlund havde adskillige Kommissioner at udrette. Gaderne vare godt oplyste, og langs med Strømmens Bredder var anlagt en meget smuk Spadsergang, beplantet med Træer. Vi gik ogsaa ind i en Boglede, hvor jeg købte Geijers Tale d. 6te Novbr. 1832 i Anledning af Gustav Adolphs Fald. I høi Grad trætte og mødige af den forrige Nats Vaagen gik vi ombord igjen, og jeg for min Deel sov overmaade godt, skjønt jeg laae i mine Klæder.

20. Octbr. Søndag Morgen Kl. 5 forlod vi Norrkøping, og, hvad der var det værste jeg maatte paa samme Tid staae op. Seiladsen ud gjennem Braaviken er ret vakker. Omsider naaede vi det aabne Hav, og Søegangen blev større, hvilket yttrede sin Indflydelse paa forskjellige af Reiseselskabet, blandt andre et Par Damer, en sød 18aarig Mamselle og hendes Moder. Neptun begyndte ogsaa at anvende sin Overtalelses-gave paa mig, saa at jeg gjorde mig rede til at offere til ham, men da jeg holdt mig paa Dækket og lige i Vinden, slap jeg fri saasnart vi kom indenskjærs. Seiladsen op til Sødertelje, en lille Bye, hvor der er en Kanal, der paabegyndtes af Rigsforstanderen Engelbrecht Engelbrechtson, men først fuldendtes for omtrent 14 Aar siden, er overmaade behagelig og skøn. Egnen er særdeles yndig, og har nydelige Skovpartier og adskillige Herregaarde. Henimod Aften seilede vi forbi et Herresæde, der tilhører en Grev Bonde, og har en ganske fortryllende Beliggenhed. I Mørkningen kom vi til Sødertelje, og passerede Kanalen. Byen er meget gammel, og her er bleven holdt adskillige Rigsdager. — Seiladsen fortsatte nu mot Øst gjennem Mælaren, og omtrent Kl. 10 $\frac{1}{2}$ naaede vi Stockholm. Veiret var stille og saare behageligt om Aftenen.

Mandag Formiddag 21de gik jeg iland, og fik mit Logie hos en Fru Wessman i Gaden Traangrund ligeoverfor Storkirken. Om Eftermiddagen gik jeg ud for at see mig om og tillige for at tale med Statssecretair Due. Han boede i det saakaldte norske Kancellie paa St.

Blasiiholmen. Man passerer da forbi det herlige kongelige Slot, over Norbro, Gustav Adolphs Torv, hvor hans Billedstøtte tilhest er opreist, samt langs Norstrøm til bemeldte Holme. Herfra tager Slottet, hvis Facade vender mod Norbro, sig fortræffeligt ud. Due modtog mig overmaade venskabelig, og leverede mig Brev fra min elskede Pige. Efter nogen Samtale om min Reise, indbød han mig til sig den følgende Aften.

Tirsdag 22de Aften kom jeg did igjen, og forefandt et heelt Selskab af lutter Normænd. Den, der interesserede mig meest at tale med, var Kapt. Klinck, en dygtig, Frihed og Oplysning elskende Mand. Jeg passerede med ham saaledes, at jeg ikke fik høre paa den deilige Fru Dues deilige Spil og Sang. Jeg traf ogsaa paa et Par norske Stude, Kapt. Reh binder og en Kammerjunker Monrad, to ufordragelige Mennesker, især Monrad. — Aftenen forløb ellers ret morsomt.

Idag, Torsdag 24de, skrev jeg til min Marie og til Haslund.

Freitag 25de Middag talte jeg med Statssecr. Hartmannsdorf. Samtalen varede et Qvarteerstid, hvorpaa jeg forlod ham lige saa klog som jeg kom. Det eneste jeg fik Oplysning af ham om, var Normalskolen for Vexelmethoden, der er paa Södermalm, i Nærheden af Marie Kirke, indkvarteret i et — Brændeviinsbrænderie! Bygningen var nemlig oprindelig opført i bemeldte Hensigt, men Selskabet for hiin Methodes Indførelse i Sverige leiede den til Skolehuus, og gav den dens nærværende Indretning.

Løverdag 26de Formiddag gik jeg først hen til Due, og talede med ham om vor Sangforening og min Plan til at opnaae vor Hensigt; han lovede os sin Understøttelse dertil. Derpaa fik jeg 20 Daler Banco, som Forskud paa den Ansøgning, jeg i Torsdags sendte Diriks om 100 Sp[ecie] d[aler] Tillæg i mit Stipendium, hvorhos jeg med samme Leilighed sendte ham en kort Extract af min Reise. Fra Due gik jeg op til Lancasterskolen, hvor jeg i Skolens Rector Østerblad forefandt en dygtig Mand i Skolefaget. Han sagde mig, at han i Sommer havde besøgt Skolen i Kjøbenhavn, og spurgte om min Mening om den. Jeg svarede, at jeg fandt den at være heel maadelig organiseret, hvilket ogsaa var Østerblads Mening. Henimod Kl. 12 kom Hartmannsdorf, der skulde deeltage i den maanedlige Skolecommission. Jeg hilsede paa ham, og gik omtrent Kl. 1 hjem.

Om Eftermiddagen kjøpte jeg mig nogle Kaarter og Bøger, samt en Hat. Den sidste Hat jeg havde, mistede jeg Høsten 1823 paa Reisen til Christiansand; den blæste overbord i en Storm.

I Mørkningen gik jeg hen til Kancelliraad Waldmark, der har Opsyn

med det kongelige Bibliothek, for at faae Bøger heraf tillaaens. Jeg tilbragte en meget behagelig Time hos denne artige Mand; han henviste mig til Hofcantsleren, Baron Schulzenheim. Waldmark fortalte mig, at her i Stockholm oprettes et Selskab, der agter at udgive Skriver for Almuen, og især et Maanedsskrift af samme Tendents som de engelske og tyske Pennyblade.

Mandag 28de og Tirsdag 29de tilbragte jeg udelukkende i Normalskolen. Det er glædeligt at see en Skolemethode, der er saa beregnet og saa trængende til Liv og Udvikling, i Hænderne paa en Mand, som Østerblad. Han stræber saameget muligt at bringe Forstand ind i Underviisningen. Hans blide, patriarkalske Udortes indgyder Enhver Tillid. Methoden drives her langt hensigtsmæssigere end i Danmark, thi dens Udvikling og Modificering er nedlagt i Lærerens Hænder. Skolen begyndte 1830; thi før vare dens Ressourcer ikke tilstrækkelige. Heraf kommer det formodentlig, at en 2den Klasse mangler, hvilken er aldeles nødvendig. Denne Mangel gjør at Methoden benyttes længere end den bør; jeg saae f. Ex. Børn læse Naturhistorie, Geographie, Historie etc. paa egen Haand. Læse- og Skriveskolen har jeg seet i Lund; med Hensyn til Sandskrivningen her, maa jeg bemærke, at det forekommer mig, man spilder formegen Tid paa Tempo etc. — Regneskolen staaer langt over den danske i Beskuelighed. Østerblad har laant en Indretning af Russerne, der forekommer mig overmaade hensigtsmæssig. Ved siden af Tabellen, der indeholder de første Talbegreber, hænger nemlig en tyk Staaltraad, hvorpaa 10 Trækugler ere stukne. Disse benyttes ved Talbehandlingen gennem de 4 Species, indtil den 2den Staaltraad, der indeholder 20 saadanne Kugler, hvide og sorte; den 3die har 30, malede med 3 forskellige Farver. Naar Børnene omsider skulle bringes til at kjende større Tal, f. Ex. Hundreder, etc. benyttes en 4kantet Ramme, hvori staae 5 tynde Staaltraade, og paa hver af disse ere 10 Kugler trukne, hvert 10 malet forskelligt. Tallet, der opgives af Monitøren, bestemmes først ved Kuglerne, og skrives derpaa med Kridt paa Foden af Rammen. Eleven, der løste Opgaven, skrev alene Tallene, men man kan let udvide Øvelsen derhen, at alle Børnene i Kredsen skrive det udfundne Tal paa deres Steentavler, og sysselsættes paa denne Maade samtligen. Skolen er forsynet med ypperlige Kaarter, ja endog med naturhistoriske Billeder, klistrede paa Pap, hvortil findes trykt, oplysende Text. Heri læses af de dueligste Børn, kun Skade at Læreren selv ei er tilstede. — Et saa vidtløftigt Protocolvæsen som det danske bruger og kjender man ikke her. Læreren har en Dagprotocol, hvor hvert Barn findes antegnet med sit Nr. og Læreren tilføier om det

er fraværende eller ei. Nogle Gange om Dagen gaaer han Bænkene rundt for at besee deres Arbejder, og ved denne Leilighed give dem Characterer, der opbevares til Examen. Værelset er meget hensigtsmæssigt indrettet; der er meget høit til Loftet, og Vinduerne staae saa høit, at man ikke kan naae op til dem. Paa hver Væg staae 3 aflange sorte Tavler til at skrive paa, og under Tabellerne ere fastnaglede 4kantede Trætavler, hvorpaa de hænge, med Huller i til at hænge dem høit eller lavt. I hvert Hjørne staae Skabe, 2, til at gjemme Bøger og Kaarter i. Man har her forskellige Læsebøger, Knattingii, og nok en til, ligesom man og har oversat Willesens Kinderfreund. Skolen begynder og slutter med Sang og Bøn, der oplæses af Generalmonitøren. Man bruger Psalmodikon ved Sangen, men det er meget uhensigtsmæssigt indrettet, og mangler Scalaer. Østerblad over ogsaa de bedste af Drengene i mathematisk Tegning.

I Forbindelse med Skolen staaer en Forsørgelsesanstalt for 50 fattige Børn, oprettet af Biskop Wallin og Statholder Wahnqvist 1823 ved Subscription, Disse Dreng opdrages til Haandværkere, hvorover Stiftelsen har Skomager-, Skrædder- Smeddeværksted etc. De nyde alting frit i Stiftelsen, og Undervisning i Normalskolen. Østerblad fulgte mig hen i Stiftelsens Værksteder, der vare godt indrettede. Børnene vare muntre og livlige. 3 a 4 Timer om Ugen undervises i Gymnastik baade Dreng og Piger, i Skolens dertil indrettede Locale, af en øvet Lærer. Lærerinden ved Haandgjerningsskolen underviser Pigerne. Regnetabellerne ere langt hensigtsmæssigere end de danske. Førend jeg, Tirsdag Aften, forlod Østerblad aftalte jeg med ham at besee den Hillske Skole paa Løverdag.

Hele Onsdagen 30te tilbragte jeg paa mit Værelse, efterdi min Fod endnu ikke taalte fuldkommen Støvlerne.

Torsdag 31te Formiddag var jeg henne hos Kapt. Klinck, med hvem jeg havde en meget interessant Samtale i over 2 Timer. Da jeg gik, indbød han mig til samme Aften. Jeg sendte Haslund Brev og Materialier til 4de Hefte med Posten, samt skrev til min Onkel. Kl. 5 gik jeg hen til Klinck der boer paa Høetorvet, paa Normalm, og tilbragte en yderst hyggelig og interessant Aften hos ham og hans tækkelige Kone. Vi passiarede om Fædrelandet og dets Anliggender, Skolen etc.

Fredag 1ste November. Jeg gik i Formiddag hen i »Stadens» allmänna Vexelskole, hvor en Magister Finnman er Lærer. Børnenes Antal er omtrent 120. Localer er lyst og rummeligt. Finnmans Methode er hans egen, og nærmer sig meget til den af Zerrenner beskrevne, der dreves i Eckernförde. Finnman er en meget drivtig og flink Mand, men høist

egoistisk og paastaaelig. Han er reent forpikket paa Vexelmethodens Princip, det jeg bestred, men han paastod at jeg vilde faae andre Tanker derom, naar jeg havde seet og lært hans Skole at kjende. »Det vil jeg see», svarede jeg, og vendte mig fra Skryderen, og gik omkring blandt Klasserne. Disse ere 8 i Tallet, og der hersker en streng logisk Orden, med Hensyn til de fremskridende Tabeller, der danner Overgangen fra den ene Klasse til den anden. Naar hver Tabel er gennemlæst, examinerer Monitøren Eleverne efter de Spørgsmaal, der findes opgivne saavel som besvarede paa Tabellen. Siden kommer Læreren og examinerer ligeledes, kun paa anden Maade, for at erfare om det Læste ogsaa er forstaaet. At Monitørerne paa denne Maade udgjøre det »førmedlande» (forbindende) Princip mellem Lærer og Elever, som Finnman fortalte mig vidt og bredt om kan jeg kun forsaavidt indrømme, som derved forstaaes at Monitørerne træde i Lærers Sted og ere et Surrogat for denne. Skal det derimod betyde, at de hæve Eleverne til Berøring med Læreren, for saa at sige at frugtbargjøres af ham og hans Undervisning, da er Ideen feilagtig, eftersom det er den store Opgave for Læreren at kunne nedlade sig til Elevernes Standpunkt for siden at hæve dem med desto større Kraft. Dette gjælder i Almindelighed; men forsaavidt det angaar Vexelskolen kan Finnmans Idee gaa an, men da maa man og erkjende, at det kun skeer fordi den er nødvendig til at give hiin Methode den størst mulige Brugbarhed. Herved nedsynker den alligevel under de almindelige Metoder i moralsk Værd, thi Brugen af Monitører udenfor den mekaniske Indprænten i Hukommelse og Indøven af Færdighed, er unaturlig og synder imod Aanden; Udvikling af Forstand og Hjerte kan umulig skee af Børn indbyrdes; Hoved[ets] og Hjertets Dannelse er Menneskets Allerhelligste, der ene tør betrædes af den dueligste Lærer. — Jeg besøgte ham igjen om Eftermiddagen, og købte da af ham en Bog, hvori han har beskrevet sin Methode, samt de i Skolen brugelige Tabeller. Ved Timernes Slutning blev der syngt et Vers samt holdt Bøn.

Kl. 6 gik jeg for første Gang paa Komædie. Publikums Smag skal ikke være den bedste, sagde Kapitaïn Klinck; den er overfladisk, og tomme, flau, lette Sager behage mange. Som en Følge heraf fik jeg ogsaa see 2 ganske ubetydelige Stykker, der dog spillede ret godt. I det sidste Stykke, de 2 Blinde som Musici, var der megen og vakker Sang; en Mademoiselle Ficker sang overmaade godt og varmt. Imellem Acterne og Stykkerne gaves nogle Sager paa *Terpodion*, dette ny opfundne, berømte Instrument, der spillede af Opfinderen, Buschmann og hans Kone fra Hamburg. Det ligner meget *Æolodicon*, men er langt ædlere

og skjønnere i Tonens Reenhed og Klarhed. Nummerne, der spillede, vare simple, men overmaade melodiske, og gjorde saaledes en udmærket Effect. Blandt andet spillede de Choralen: »Af Høiheden» etc., og den kom ogsaa ligesom fra »Høiheden» selv. Da den spillede 4-hændig, kunde den og tage sig bedre ud. Accompanementet var smukkere, end jeg før har hørt. — Skuespilhuset, baade indvendig og udvendig, er meget pragtfuldt. Man kan see at Gustav den 3die har bygget det. Det er beliggende ved Gustav Adolphs Torv, og tilsvarende i Bygningsmaade aldeles det ligeoverfor liggende Hertug Karls Palais, hvor Faster Albertina i sin Tid boede. Paa Frontispicen staaer med forgyldte Bogstaver: Gustavus III Patriis musis. Indvendig er næsten Alt forgyldt, Logerne løbe i 5 Rader rundt omkring Husets Vægge. Den kongelige Loge er ligeoverfor Scenen i nederste Rad. — Jeg traf Lemming, der er ansatt ved Orchestret. Han seer temmelig forslidt ud, eller rettere sagt: udslidt. Jeg har ikke talt med ham siden Sommeren 1830, da han reiste gennem Guldbrandsdalen. Orchestret er talrigt besat, og spiller fortræffeligt. Sangen accompaneredes mesterligt. Kl. henimod 10 var alt forbi.

Løvedag 2. Nov. Jeg købte i Formiddag nogle Bøger paa en Auction for temmelig godt Kjøb. Kl. 2 gik jeg til Rector Østerblad paa Sødermalm for at spise Middag. Vi skulde have besøgt den Hillske Skole i Eftermiddag, men der læses ikke Løvedag Eftermiddag. Jeg tilbragte Dagen meget behageligt hos Østerblad; da jeg gik fik jeg Schuberts »Sveriges Kirkeforfatning» tillaans.

Søndag 3. Nov. Et deiligt, noget koldt Veir. Kl. henimod 10 gik jeg op til Secret. Wiiger, der boer paa Ladugaardslandet, for at høre om der var kommet noget Brev til mig. Der var intet, og jeg gik derfor hen i Jakobs Kirken, der ligger ved Karl 13des Torv. Den er en meget smuk Kirke bygget af Steen; Hvælvingen hviler paa Piller. Altertavlen er malet af en svensk Kunstner Westin, og er saa høi at den gaar op mod Hvælvingen. Den forestiller Christi Himmelfart. Prædikestolen er meget pragtfuld og smuk, forgyldt overalt. Prædiken selv var ikke af nogen videre Bonitet. Orglet er skjönt. —

Om Eftermiddagen gik jeg ud for at bese Djurgaarden, og var paa Veien inde i Hedewig Eleonora Kirke paa Ladugaardslandet. Den er 8-kantet, og meget smuk indvendig; Lyset falder ind gennem Vinduerne paa Siderne af Kuppelen.

Derfra kom jeg forbi Fredrikshof, fordem et kongelig Lystslot, nu Kaserne for Livgarden, og gik derfra over Broen over Surbrøndsvigen til Blaaporten, og kom gennem denne indi den saakaldte Djurgaard.

Jeg gik til Venstre, og gennem en vel anlagt Vei forbi en heel Deel nydelige Lystgaarde, der for største Delen bruges til Forlystelsessteder for Stockholmerne om Sommeren. Veien slynger sig langs Surbrunnsviken, ved hvis Bredder der findes nydelige Partier af Gaarde, Haver og Træplantninger. Egnen forskjønnnes saare meget ved de smaae Aaser, der have sine skovbegroede Toppe over Havfladen. Da jeg havde gaaet en halv Fjerdingsvei forlod jeg Strandveien og gik op ad Bakken tvers igjennem Skoven, og kom omsider til den Slette, hvor Digteren Bellmans Statue er opreist for nogle Aar siden. Busten er af Kobber, og er sat paa en Støtte af Steen, hvorpaa Bellmans Navn er udhugget. Rundt omkring er plantet Trær. I Nærheden staaer en Eeg, hvorunder han skal have siddet og betragtet den glade Menneskevrimmel og dens forskjellige Scener, og saaledes samlet Stof til sine livlige Sange om Viin og Kjærlighed. Udsigten fra dette Sted er udmerket skjøn; hist og her paa Sletten findes Huse, indrettede til Forfriskningssteder, og Pavillonner med herlige Dandsesale; mod Syd seer man Forstaden Södermalm med dens hvide, høie Steenbygninger og Kirker. Omsider naaede jeg den egentlige Forstad Djurgaarden, der har en vakker Skole for Almuebørn, og vandrede over Broen tilbage gennem Staden til mit Logie lige ved Storkirken, hvor jeg ankom i Mørkningen.

Lystslottet Rosendal, der tilhører Kongen er beliggende i Djurgaarden. Det skal være overmaade pragtfuldt; i Haven findes en uhyre Vase af Porphy, slebet ved et Værk i Sverige, der tilhører Kongen.

4. Nov. Mandag Morgen gik jeg ned igjen i Finnmans Skole. Han benytter $\frac{1}{2}$ Time fra $8\frac{1}{2}$ —9 til at høre de øverste Klasser, der indeholde omtrent 30 Børn, deres Religionslexer. At denne Tid ikke er tilstrækkelig, er klart. Kl. 9 sang man et Vers samt oplæste »Ordningsmannen» en Bøn, hvorpaa Underviisningen begyndte, overensstemmende med den Orden, han har angivet i sin Bog, som jeg kjøbte. Da hver Tabel har sin Indholdsfortegnelse saa oplæser »Undervisaren» denne for hvert Ord, han dikterer. Tabellerne ere aftrykte i Bøger, og Bladene af disse klistrede paa en tynd Fjæl, som han holder i Haanden ved et Fæste, og herefter dikterer han. Bænkene inddeles i Sandtavl- og Skrivebænke. Af det første Slags er der 3. Kl. $1\frac{1}{2}$ hører han de øverste Klasser i Bibelhistorie, og Kl. 2 begynde Lectionerne atter, paa samme Maade som om Formiddagen.

Forskjellen mellem den danske Methode og Finnmans er denne, at den sidste stræber tillige at bibringe Eleverne Bevidsthed om hvad der foretages og dette er en Hoveddel af Monitørens Forretning; den

første derimod sørger alene for at bibringe Eleverne de Kundskaber, Tabellerne tilbyde, uden at efterforske, om de fatter med Forstanden eller ei. Jeg troer alligevel, at Methoden i Eckernförde er bedre end Finnmans.

Han har omtrent 500 Daler Banco (250 Specier) i Løn, samt frit Værelse.

Da Kl. var henimod 4 forlod jeg Skolen, og gik op til Kapt. Klinck, for at læse Aviser. Jeg blev der til Aftens, og en Timestid efterat jeg var kommen, kom Lieutn. Palludan og Kand.theol. Gaarder. Cholera huserer stærkt i Christiania og Omegn. Da vi havde spist, gik Palludan bort, da han den følgende Dag skulde reise tilbage til Norge. Klinck lovede at følge med mig hen i det kongelige Bibliothek paa Torsdag.

5. Nov. Tirsdag Formiddag gik jeg hen til Due, med hvem jeg samtalede en Time. Han leverede mig Brev fra Birch, hvori laae et fra min elskede Pige, og et fra Haslund. Due yttrede megen tilfredshed med mit Tidsskrift, saavel som med vort Forslag. Jeg talte ogsaa med ham om at kunne faae Reisetipendiet efter Schweigaard, hvilket han troede, ikke vilde have nogen Vanskelighed. —

Jeg gik derpaa hjem og læste mine Breve. Derpaa besøgte jeg Gaarder, og gik siden om Eftermiddagen over paa Södermalm for at bese Lancasterskolen i Katharina-kirkesogn, men stødte i dets Sted paa Apologistskolen (Borgerskolen) sammesteds. Den er delt i 3 Klasser med en Rector og 2 Lærere. Jeg talte med den ene af disse, Magister Øberg, en hyggelig, dannet ung Mand, der har et klart Blik paa Skolen og dens Anliggender. Rectoren søger Præstekald, og er desaarsag i Upsala for at tage Pastoralexamen. Øberg og jeg vare enige i, at Præster aldrig burde være Skolelærere. Antallet af Børn i Skolen er 60—70. Skolen har et vakkert Locale. I de saakaldte Apologistskoler anvendes ikke den indbyrdes Underviisning. Børnene maa kunne læse i Bog, og skrive lidt, naar de indtages i disse Skoler. — Herfra gik jeg til Østerblad, hos hvem jeg tilbragte et Par yderst behagelige Timer under Samtale om Skolen og dens Anliggender. Da jeg gik hjem fulgte han mig et Stykke paa Veien; vi gik ind paa et Viinhuus for at læse Aviser. Her tilbragte vi atter en behagelig Time, passiarede, og drak omsider Broderskab.

6. Nov. Onsdag. Jeg gik i Formiddag ned til Gaarder for i Følge med ham at see Riddarhuset og Riddarholmskyrkan. Begge Dele gik ikke an. Jeg gik derfor hen paa en Bogauktion i Nærheden og kjøbte mig nogle gode pædagogiske Skrifter. Da jeg havde spist Middag gik jeg atter ned til Gaarder, hvorpaa vi gik ned til Riddarhuset, belig-

gende ved Ridдарhustorget, som deraf bær sit Navn. Det er en meget pragtfuld 2etages Steenbygning med latinsk Inscription rundt under Taget. Paa Ridderhuset holder Ridderskabet og Adelen sine Sammenkomster under Rigsdagerne, ligesom og Ridderhusdirectionen der har sine Sessioner. I den store Forsamlingssal, hvis Loft er prydet med et uhyre stort Malerie, hænge alle de adelige Slægters Vaabener, malede paa Blikplader med Udnævnelses samt Introductionsdatum. Naar en Slægt uddøer, knuses dens Vaaben med megen Høitidelighed. Jeg synes, at det var ret morsomt at lade den forraadnede Stub blive staaende. Huset eier anseelig Formue. Paa Ridдарhuustorget sees Gustav Wasas Billedstøtte, der staaer paa en Piedestal af svensk grøn Marmor og er opreist af Ridderskabet 1772. Billedet er støbt af erobrede Kanoner, 11 Fod høit, og forestiller Helten i kongelig Dragt, med Ansigtet vendt fra Ridдарhuset til Slottet, hvilket antyder, at han fra ridderlig Slægt opsteg paa Thronen. Ved Foden af Støtten findes en latinsk Inscription. Ved Ridдарhustorget ligger det smagfulde Raadhuus, hvor Stadens Nøgler og andre Merkværdigheder opbevares. Det har fra Begyndelsen været et Privathuus, men er bleven udvidet og forskjønned. Hid var det, at den ulykkelige Greve Axel Fersen tog sin Tilflugt, da han ved Prinds Christian Augusts Ligbegjængelse i Juni 1810 blev forfulgt af Folket, men da han troede sig sikker under Statholderens Beskyttelse og vovede sig ud igjen ved hans Side, blev han ihjeltraadt og sønderrevet af Folket paa Ridдарhustorget. Man troede nemlig, at han og hans Søster, Grevinde Piper, havde forgivet Prindsen, der i høi Grad var elsket af Folket. — Da vi havde beseet Ridдарhuset og dets Omgivelser, gik vi over Helligaandsholmen, hvor de kongelige Stalde findes, og igjennem den lange og med smukke Bygninger prydede Drottninggade for at see det store »Barnhus«, hvor fattige Børn optages og forsørges. Paa Helligaandsholmen hvor Staldene nu staae, blev Kong Birgers Søn, Magnus, 20 Aar gammel, halshugget paa Stændernes Befaling 1320. Folket var nemlig opbragt paa Birger, en Søn af Magnus Ladulaas, fordi han 1306 paa Södermalmstorget havde ladet halshugge den fortjente Rigsforstander Torkel Knutson, og siden 1317 fanget sine Brødre, Erik og Waldemar, og ladet dem sulte ihjel i Fængsel paa Nykøpings Slot. Da han nu herover blev almindelig forfulgt, maatte han flygte til Danmark, og imidlertid blev hans Søn henrettet. Birger døde Aaret derpaa, 1321, og blev begravet i Ringsted, hvor jeg saa hans og hans Dronnings Gravsted.

Barnhuset ligger paa venstre Side af Drottninggatan, i Nærheden af Observatoriet. Det er en vidtløftig Bygning, 3 Etager mod Gaden,

og Sidebygninger inde i Gaarden. Den har private Subscriptioner at takke for sin første Oprindelse, men har siden erholdt store Gaver ved Testamenter etc, ligesom den og har 1/40 af Kronens Korntiende. — Det staaer under en egen Direction, hvortil Understatsholderen hører. Vi fik Vagtmesterens Kone til att vise os omkring, og hun førte os med største Höflighed gjennem alle Værelserne. Stiftelsen har over 100 Ildsteder. Nederste Etage indeholder det vidtløftige Kjøkken, med sine fortræffelige Indretninger, Spisesalene etc. I 2den Etage findes Børnestuerne. Jeg gik igjennem 8 a 9 store Stuer, hvor Ammerne med deres Smaa opholde sig. I hver Stue staae 8 a 9 Vugger, og der ere 2 Ammer om at opvarte og passe 3 Børn. Der optages nemlig ganske spæde Børn, som nyde Underholdning til deres 15de Aar, hvis de ikke forinden udtages af Forældrene. For 66 2/3 Daler Banco (omtrent 44 Spdlr) engang for Alle kan man inkjøbe et Barn. Saasnart de voxer til, og have tilstrækkelig frekventeret Stiftelsens Skole, sættes de deels ud i Haandverkslære, deels paa Landet. Antallet af Børn, der for Øieblikket forsørges paa Stiftelsens Bekostning, deels i, deels udenfor Huset, er 3066, og deraf mellem 2—300 i selve Huset. Uagtet den Mængde Diebørn, var dog Luften i Værelserne temmelig reen og sund, ligesom Sygestuerne, hvor de syge Børn opholde sig, vare reenlige og nette. Børnene vare livlige og utvungne, og syntes ret at holde af sine Stedmødre. En saadan Anstalt, hvor det rene, uegennyttige Menneskekjærlighedens Princip træder saa synlig frem, har noget uendelig Rørende ved sig. Bliver den nu, som her er Tilfældet, naar jeg skal dømme efter Alt hvad jeg saa, vel bestyret, da maa den nødvendig utbrede Held og Velsignelse rundt omkring sig. — Til Lysning anvendes Gas i alle Værelser. I Sidebygningen findes Værksteder, hvor Drengene og Piger lære at sye, strikke etc. Ligeledes lære Drengene Skomager- og Skrædderprofessionen. Det morede mig at see de muntre og livlige Børneansigter, og jeg spøjte med nogle af de tækkeligste af Børnene. Deres barnlige Munterhed og Utvungenhed syntes at vidne om, at de ikke behandles slet eller forknytted. Midt paa det rummelige Gaardsrum staaer en velindrettet Voltigeremaskine, hvor Børnene under en Lærers Opsigt foretage deres Legemsovelser. For Børn, der underholdes udenfor Huset, betaler Directionen ugentlig: for Børn under 1 Aar 1 Daler Banco, i 2det Aar 32 S; for dem i 5te og 6te Aar 16 S; fra 6te og til 15de Aaret 12 Daler aarlig. — Det var allerede ganske mørkt, da vi forlod denne herlige Indretning og de venlige Mennesker, der have Tilsyn med den. Jeg ønskede, at vi havde dens Mage i Norge. — Stockholm er rig paa fromme Stiftelser; foruden dette Barnehuus, findes endnu 2 andre; det ene stiftet og

underholdt af Frimurerlogen, og det andet af Selskabet pro Patria.

7. Nov. Torsdag. Klokken henimod 10 kom Gaarder, og strax derpaa min brave Kapt. Klinck op til mig for at følge mig hen paa Bibliotheket. Vi samtalede en Tidlang, og gik derpaa afsted, over Stortorget, der ligger omtrent 50 Skridt fra mit Logie. Det var paa dette Torv, Christian 2den lod henrette en stor Deel Adelige og Bisper d. 8de November 1523, 94 i Tallet. Fra Raadhuset, hvor nu den prægtige Børs, der blev færdig 1776, staaer, var han Tilskuer af det paa hans Befaling opførte blodige Skuespil, hvorved Gustav Wasas Fader, Rigsraad Erik Johanson Wasa, mistede Livet. En Tradition beretter, at han stod i Vinduet i et Hjørne huus ved Torvet, og saae paa Blodbadet, idet en svensk Adelsmand, der blev rasende ved at see en af sine Slægtninger myrdes, rettede en af de rundt omkring Retterpladsen opstillede Kanoner mod Vinduet, hvor Kongen stod, affyrede den paa ham, men af Hastværk sigtede han for høit, saa at Kuglen blev siddende i Hjørnet af Huset, høit over Vinduet. Følgen var, at den modige Adelsmand maatte med de andre række sit Hoved under Bøddeløxen. — Ligene af de henrettede lod Christian brænde i Forstaden Sødermalm paa det Sted, hvor den herlige Catharinakirke nu staaer. Rigsforstanderen, Sten Stures Lig blev ligeledes brændt. Han var kort i Forveien død af de Saar, han fik i Slaget ved Bogesund, nu Ulrikehamn, og blev begravet i Riddarholmskirken, men ved denne Leilighed lod Christian ham og hans unge Søns Lig opgrave og brænde. Til Sten Stures Minde lod Kong Johan 3die Aar 1576, paa samme Sted hvor Ligene bleve brændte, indrette et Kapel, i hvis Sted Catharinakirken opbyggedes 1656.

Bibliotheket er i den nordre Fløi af Slottet. Det var allerede i Gustav Adolphs Tid betydeligt, men foræredes af ham til Upsala Universitet. Et nyt grundlagdes igjen, men fortæredes, paa 6000 Bind nær, af Luerne 1697. Nu bestaaer det af noget over 40,000 Bind. Kancellieraad Wallmark der er Overbibliothekar, traf vi her, og han viste os om i den rummelige Bibliotheksal, der har Gallerier rundt om Væggene. Han viste os adskillige Sjeldenheder, som: Denons Reise i Ægypten med Napoleon, stukket i Kobber i stor Folio. Det begyndtes i Keiserens Tid, og fortsattes siden af Ludvig 18de, og er et anseelig Pragtværk, der ene bortskjænkes af Kongen, og er ikke at faae tilkjøbs. Det koster ——— Franc at stikke. Exemplaret er en Foræring til Kong Carl Johan. Dernæst saae vi adskillige Bøger, tagne i Tyskland i Trediveaarskrigen; Keiser Ferdinands latinske Exercitiebog paa Pergament; Bibelen, afskrevet paa Pergament, Bladene ere omtrent 5/4 Alen lange, og over 1/2 Alen

brede. Den blev funden i et Kloster i Prag, da Torstenson erobrede denne Stad i ovenmeldte Krig. Videre, de 4 Evangelister, afskrevne i det 7de Aarhundrede, kjøbt i Spanien af en svensk Reisende paa Karl 12tes Tid; en Bønne- og Legendeboek, paa Latin, ligeledes taget i 30-aars krigen. Begyndelsesbogstaverne i hvert Kapitel ere indlagte med Guld, en Kunst der nu er tabt, ligeledes smukke Malerier paa Bladene med Vandfarve, men alligevel ypperlige. Derhos har man den latinske Bibel, der tilhørte Luther, hvorefter han skrev sin berømte Oversættelse. Den toges i hans Huus i Wittenberg i samme Krig, og er forsynet med en utallig Mængde Randglosser, skrevne med Reformatorens egen Haand. — Kl. var henimod 2, da vi forlod Bibliotheket. Jeg fulgte derfra med Klinck over til Due for at efterspørge Posten og faae norske Aviser. Der var intet Brev til mig, men Aviser fik jeg af Kammerjunker Aall og Monrad. I Mørkningen gik jeg over paa Sødermalm, for at hilse paa Professor Fryxell, der er Forstander for Trivialskolen ved Mariakirken. Jeg traf i ham en yderst dannet og forekommende Mand. Han underviste just i øverste Klasse, men vi passiarede alligevel en god Stund. Jeg saae i Skolen et Kaart over begge Jordkuglerne, malet paa en Trætavle, hvorpaa Eleverne med Kridt tegne alle Toge, Reiser etc. der forekomme i Historien, hvorved denne fæstes godt i Hukommelsen. Bjerge, Floder, Stæder etc. ere aftegnede herpaa, men intet Navn. Ideen behagede mig særdeles. Skolen bestaaer af 4 Klasser, og Monitører bruges. Da Kl. var 5 forsamlede alle Klasserne sig i øverste Klasses Værelse, og sluttete Skolen med Sang og Bøn, der oplæstes af en Elev, temmelig slet. Forinden jeg gik, indbød Fryxell mig til at bivaane Examen i Modersmaalet i hans Pigeskole, der staaer under Bestyrelse af Biskop Wallin.

8. Nov. Fredag. Kl. 10 gik jeg op paa Slottet for at efterhøre Audientstiden hos Kronprindsen. Den er først paa Søndag, hvorpaa jeg gik hen at hente de Bøger, jeg havde kjøbt paa en Auction. Derpaa gik jeg hen at hilse paa Biskop Wallin, der har indlagt sig udødelig Fortjeneste af den svenske Psalmeboek. Han har et meget interessant Ansigt, men seer forskrækkelig mørk ud; man har ogsaa i den senere Tid omtalt, at han skal have Anfald af Sindssvaghed. Melankolsk seer han i det Mindste ud. Han modtog mig med megen Venlighed, og jeg samtalede med ham om Skolevæsenet over 1/2 Time, hvorpaa jeg tog Afsked med ham, og ilede ned i Fryxells Skole i Nygatan. Examen var allerede begyndt. Flickorna vare ualmindelig flinke, endog i Grammatikens Fiinheder; alligevel syntes mig at man drev Sagen noget for vidt med dem. Jeg saae et Par ualmindelig nydelige Ansigter iblandt dem; men ellers saae

de stakkels Piger ud til at lide af formegen Stillesiden. Heller ikke synes jeg rigtig om den Stiløvelsemethode, Fryxell bruger, da den giver Anledning til at føie usammenhængende Ting sammen. F. Ex. en Sætning med fælleds Subjekt, to Objecter, det ene Verbum i Activ og det andet i Passiv etc. Kl. 2 var Examen tilende med de 11 Smaapiger; Fryxell forærede mig, da jeg gik, nogle af hans trykte Smaa-arbejder, Skolevæsenet Vedkommende, og bad mig besøge sig siden. I Mørknin-gen gik jeg hen til Kapt. Klinck, og tilbragte Aftenen saare behageligt hos denne interessante og dannede Mand.

9. Nov. Løvedag. Formiddag gik jeg over til Østerblad og fik hans Medhjælper i Skolen, Magister Fornell, med mig, hvorpaa vi gik hen for at see den saakaldte »Hillske» Skole paa Barnengen. Dens Locale ligger paa den østre Kant af Sødermalm ved Hammarbyviken, altsaa havde vi næsten 1/4 Miil at gaae. Skolen er egentlig Opdragelsesanstalt, eftersom Børnene opholde sig der bestandig. Vi gik forbi Catharina-kirken, og forbi det store Skibshvervet i Tegelvigen, hvorpaa vi dreiede til Høire, langs med Hammarbysjøs nydelige Bredder til Skolens virkelig prægtige Bygninger. Vaaningshuset ligger ligefor Indkjørselen mellem Alleen, og 2de andre Bygninger, hvoraf den ene tjener til Læseværelser, den 2den til Bolig for Lærerne, paa hver Side af det. Vi stødte ved Indgangen paa Skolens Forstander, Magister Reuter, der i mange Aar har bestyret en Skole paa Sødermalm, førend han kom hid. Han modtog os meget venskabelig, og førte os strax over i den egentlige Skolebygning. Alle Husene ere af Steen, og meget rummelige. Elevernes Antal er henimod 100. Underviisningen foregaar i et eneste Værelse og paa een Gang af alle Lærere. Læsetimerne ere fra 6 1/2 til 7 1/2, og fra 8—11, samt fra 12—3. Systemet, der her følges, er Emneslæsning i Forening med fri Flytning efter foregaaende Examen. Skolen er inddelt i »Kredser», der have hver sin Guardian eller Opsynsmand. Kredsen bestaaer af omtrent 10 Drengene, der vælge Guardianen; denne skal med Raad og Veiledning gaae sine Kredskamerater tilhaande, og derhos anmerke og anmelde de i hans Kreds forefaldende Uordener. Desuden er som Ordningmænd ansatte 2 Drengene, der kaldes Overpræfecter, af hvilke hver udseer 3 eller 4 lavere Ordningmænd eller Underpræfecter. Disses Skyldighed er at anmelde og fremdrage alle Forseelser mod Lovenes Forskrifter. Alle disse smaa Embedsmænd skulle høre til Skolens 2 høieste Grader. De vælges af Skolens 3 høieste Grader; de 2 laveste have ingen Valgrettighed. Guardianerne vælge atter sine Kredskamerater. Alle disse Valg staae under Skoleraadets Opsigt. Dette Raad bestaaer af Intendanten og Lærerne. De 5 Grader ere: Se-

niorer, Superiorer, Juniorer, Inferiorer og Deteriorer. Jo høiere man kommer op, desto større Legeplads faaer man. — Jeg fandt alle Klasser sysselsatte paa samme Tid, eftersom Læsetimerne ere bestemte til at Børnene i dem skulle lære sine Pensa; ingen Examination finder Sted i dem. Saasnart en Dreng har gennemgaaet et Kursus, anmelder han sig hos Læreren til Examen heri. Til ethvert Kurs er et vist Antal Timer bestemt, og for hver Time, han anvender mindre herpaa, faaer han 1 Point, eller Plusantegnelse; disse samles af den maanedlig vagt-havende Lærer, og indføres hver 4de Uge i en saakaldet Pointsbestem-melsesliste. Efter Antallet af disse Points bestemmes da Elevens Grad. — Læreren er tilstede i hver Time for at veilede og hjælpe, hvor Kred-sens Guardian ikke kan. Naar en Dreng ved Opgjørelsen findes at have Minusresultat, og saaledes er i nederste Klasse (Veien til denne staaer saaledes Enhver aaben), maa han, for hvert 5te Minuspunt gjøre 2 Timers saakaldet Minusarbejde udenfor de almindelige Lections-timer, i det Fag, hvori han har gjort mindst Fremskridt.

Rector forærede mig et lidet Skrivt af en af Skolens Lærere, om Opdragelsskolen paa Barnengen. Dette indeholder alle de Oplysninger man behøver, og jeg antegner saaledes ikke enhver Regel og Fremgangsmaade.

Skolen gjorde et saare behageligt Indtryk paa mig gennem det friske Liv, Arbeidsomhed og Rørelse, der hersker i den, samt den strænge Orden. Religionsunderviisningen forekommer mig imidlertid ikke at burde behandles blot som Examensgjenstand; ligeledes savner man »almennyttige Kundskaber» samt den behørige Forberedelse til Declamation, der dreves saa fortræffeligt hos min brave, dygtige Krogsgaard i Kjøbenhavn. Skulde der gjøres Forandringer i disse Sager, da behøves der endnu et Locale.

Ved hver Times Slutning fik Eleverne nogle Minuters Frihed; der trommedes baade til Ud- og Indmarsch. Kl. 11 marscherede de ud, og kom ind i Hovedbygningen, hvor der stod anrettet Frokost til dem: Smørrebrød med Saft og Vand som Drikke. Kl. 7 1/2 faaer de ligeledes en liden Frokost. Den egentlige Middag spises først Kl. 5, naar alle Skolens Forretninger ere tilendebragte. De Elever, der ikke have noget Minusarbejde, ere da frie, og tilbringe Tiden paa forskjellig Maade, ved Leeg, Sang, Dands, Schachspil etc. under Intendantens og hans Kones Opsigt til Kl. 8 1/2 da et let Aftensmaaltid indtages, og Drengene Kl. 9, om Sommeren Kl. 10, gaae tilsengs. Hele Indretningen er saaledes ren Familie; Lærerne samles selv fordetmeste med Eleverne i Selskabs-værelset og deeltage i deres Sysler; Fru Reuter spiller Fortepiano for

dem, naar de ville dandse og synge. — Kl. 11 spiste vi Frokost med hele Personalet, og imedens holdt Lærerne et Slags Skoleraad. Kl. 12 begyndte Lectionerne igjen. Apparatet til Geographielæsning er af Professor Aagren, og ganske fortræffeligt indrettet. Børnene construede selv Landene etc. Skolepultene ere ypperlige; Pladen er indrettet til at kunne slaaes ned, og kan gjøres skraa eller flad efter Behag.

Hovedbygningen bestaaer af 3 Etager. I den mellemste boer Intendanten, og deri findes tillige Konversationsværelserne. I øverste Etage er Sovesalen, et prægtigt Værelse, hvori der staaer 2 Rader Senge for Eleverne, samt ved hver Seng en Stol, et Vaskevandsfad med et Glas Vand, samt langs Væggene smaa Kommoder til deres Klæder. Den nøiagtigste Orden herskede overalt.

Jeg besluttede at gaae derud igjen paa Fredag; da jeg sagde Reuter Farvel indbød han mig den følgende Dag til att bivaane et Skuespil, som Eleverne, i Forældres og Søkendes Nærværelse, vilde opføre. Jeg takkede for Indbydelsen og lovede at komme. Det var allerede mørkt, da jeg kom hjem.

Søndag 10de Novbr. Kl. 10 gik jeg op paa Slottet for at faae Audients hos Kronprindsen. Kl. 1½ slap jeg omsider ind til ham, og talte med ham omtrent 1/4 Time. Jeg foredrog ham Sangforeningens Sag, og han lovede at tage sig af den. Naar vi sende Ansøgningen til Kongen skulle vi sende ham en Afskrift af den, sagde han. Jeg talte ogsaa med ham om mine egne Sager, som han lovede at have i naadig Erindring. Derpaa spurgte han mig, hvorlænge jeg agtede at blive her, hvorpaa Audientsen havde Ende. Han taledes Norsk ret godt, og har et meget venligt Udseende og Adfærd.

Medens jeg sad og biede, kom jeg i Samtale med en meget dannet og oplyst svensk Kapitain, der ligesom jeg skulde have Audients; han er en stor Elsker af Opdragelsesvæsenet, har læst meget, og reist meget baade i Europa og Amerika. Saalænge jeg taledes med ham gik Tiden hurtigt.

Kl. 5½ gik jeg ud til Barnengen, hvor jeg blev meget venskabelig modtaget af Lærerne. Blandt de mange Forældre her var, kom jeg i Samtale med en udmerket Mathematiker, Directeur ved Bjergverksvæsenet, Gustav af Uhr, en særdeles oplyst og dannet Adelsmand. Vi samtalede meget om det svenske og danske Skolevæsen. Han fortalte mig om Lindblads Musikskole efter Logiers Methode, og lovede at følge mig hen til ham den følgende Dag. Jeg gjorde Bekjendtskab med den blide, venskabelige Frue Reuter, en Kone, der synes at være skikket til det Fag, hun og hendes Mand har opofret sig.

Kl. over 6 begyndte Forestillingen. Det lille Theater var opført i Elevernes store Forsamlingssal. Et Musikchor, bekostet af Eleverne, spillede flere nydelige Sager mellem Akterne. Stykket var 5 Akter, og Rollerne af begge Kjøen spilledes, og det ret godt, af Eleverne. Deres Declamation kunde have været bedre, hvis Lærerne havde taget Haand i med, ved Indstuderingen. Jeg holder for, at baade Valg af Stykker, og disses Indstudering bør ledes af Lærerne. — En Dreng paa 12 Aar, Søn af Skuespiller Hjortsberg ved det kongelige Theater, spillede især sin Rolle fortræffeligt. Han forestillede en forædt, søvrig Godseier, der staaer under sin Kones Toffelregimente. Han spillede denne Rolle trods sin lille Statur og spæde Stemme med en Sandhed og Naivitet, der bragte os mange Gange til at lee. Det var morsomt at see paa de øvrige saavel smaae som store Elever, hvor levende de toge Deel i det Hele. — Kl. 9 var Stykket forbi. Mange af Selskabet reiste hjem, men Mange bleve. Reuter indbød mig ligeledes til at forblive, og jeg gjorde det med Fornøielse, da jeg havde Lyst til at [se] de smaae Acteurer udenfor Scenen. Vi drak Thee, snakkede en Tidlang, og derpaa kom Musikcho-ret op, hvorpaa en almindelig Dands begyndte. Der dandsedes 2 Dandse, en Feier og en Storvalts. Jeg angrer ret paa at jeg ikke dandsede en Valts med en af de ret smukke Damer, for at jeg dog kunde sige, at jeg har dandsset med en svensk Dame. Kl. 10 holdt Dandsen op, og Eleverne marscherede op i sit Soveværelse, udentvivel meget fornøiede med denne Dags Bedrivter. Kl. 11 tog jeg Afsked med den venlige, hyggelige Reuter, og lovede at komme igjen paa Fredag. Et Par af Lærerne fulgte mig lige til Catherinekirken ad en nærmere Vei. En saare hyggelig og interessant Aften!

11. Nov. Mandag. Jeg ventede længe paa Klinck; omsider gik jeg ud, og mødte ham paa Leionbakken, saaledes kaldes den Forhøining foran Slottet, hvor der staaer 2 Løver af støbt Malm, en paa hver Side af Opkjørselen. Jeg fulgte med ham paa Posthuset, og derfra gik vi op paa Slottet, for at see Museet, hvor blandt andet de Antiker opbevares, som Gustav 3die kjøbte under sit Ophold i Italien. Heriblandt er de 9 Muser, hvis graae Farve tilfulde viser at de ere opgravne af Jorden; ellers have de intet udmerket ved sig. Meest tiltrak sig min Opmerksomhed en Odin af Marmor i fuld Legemsstørrelse og i fuld Rustning. Et Overmaal af nordisk Kraft viste sig i hans bydende Aasyn og i enhver Muskel! Et ypperligt Arbeide, og det af en indenlandsk Mester! Blandt Antikerne udmerkede sig en sovende Endymion, der med Ret ansees som et Mesterstykke; en saa velskabt Yngling har jeg aldrig seet. Man synes at høre den Sovendes Aandedrag, og venter hvert

Øieblik at han skal vaagne. I det andet Værelse stode en heel Deel andre Sager, opgravne i Pompeii. Denne Stad undergik ved et Udbrud af Vesuv under Titus's Regjering omtrent 71 Aar efter Christus. Heriblandt er en Samling af Büster af de romerske Keisere og andre berømte saavel Mandspersoner som Fruentimmer. Disse vakte i høi Grad min Opmerksomhed. Jeg saae her en heel Deel Mennesker baa- de gode og onde, der engang satte Verden i Forvirring og ødelagde den, deels gjorde den lykkelig. Jeg saae her Udskuddet af Menneske- heden, en Commodus, en Nero, en Caligula, og flere. Neros Moder Agripina, en ond rænkefuld Qvinde, der forgav sin Mand, Keiser Clau- dius, for at bringe sin Søn paa Thronen, saae jeg ogsaa. Hun har havt et deiligt Ansigt, men Spor af List og Ondskab ere umiskjendelige deri. Antoninus Pius, Trajanus, Titus, der maa have været meget feed, Mæ- cenas, Marius, Sulla med et mørkt, truende, menneskefiendsk Ansigt, og flere. I et andet Værelse saae jeg Billedhuggeren Sergels Model- samling, Raphaels Malerier paa Porcelain, et romersk Dommersæde, en Vase af Bronze, indvendig forgyldt og foræret til Kongen af den russiske Keiser. Denne Mand er rasende forhadet i hele Sverige baa- de af Høie og Lave; dog gives der en Deel af Adelen, der staaer i hans Sold. Ved Polakkernes Opstand i 1830 fik Kongen baade hemmelig og aabenbare Vink om at tilbageerobre Finland, men der skedte imid- lertid Intet. —

Fra Musæet gik vi op i Maleriesamlingen, der ikke er betydelig, efter som de fleste Stykker ere beroende i de kongelige Værelser. Vi be- sluttede, da Tiden var knap, at see baade Musæet og Malerierne endnu engang, og gik derfor over til Due for at efterspørge den norske Post, der dog intet medbragte til mig. —

Kl. 3 gik jeg, efter Aftale, hen til Directeur Uhr, der boer paa Nor- malm i Nærheden af Klara Kirke, og samtalede med ham og hans hyggelige Kone og Datter et Par Timer, indtil vi Kl. 5 gik hen til Lind- blad, hvor jeg alligevel intet videre fik at høre, da Instrumenterne vare stemte $\frac{1}{2}$ Tone op, hvorved ingen S sammenspillen kunde finde Sted. Forøvrigt lignede hans Fremgangsmaade meget Roveruds; Ele- verne maa selv paa en Tavle construere Alt hvad de spille; deres Kund- skab om Tonernes Forhold og Accordernes Beliggenhed bliver paa denne Maade høist solid. 2 af Biskop Franzéns Døtre, som jeg saae i Skolen hos Fryxell, traf jeg ogsaa her. Da vi forlod Lindblad indbød Uhr mig at følge med ham hjem igjen, og jeg tilbragte en saare beha- gelig Aften i hans elskværdige Familiekrede. Han er en høist dannet og oplyst Mand, og har høist rigtige og liberale Anskuelser af Forenin-

gen mellem Norge og Sverige, saavel som Folkedannelse og Skolevæsen.

12. Nov. Tirsdag Formiddag var jeg i Södermalms almänna Skole hvor en Magister Rundqvist er Lærer. Localet er snævert for en saadan Mængde Børn, 100—150 i Tallet. Indretningen er efter Lancaster- metoden; Regneklasserne ere fortræffelige. Rundqvist var enig med mig i, at der ved hver Skole skulde findes en højere Klasse, hvor Læreren selv underviser. Herved vilde man undgaae den upassende Kate- kismusundervisning i Elementarklassen. Hans Regnemethode og Indretning af Regnetabellerne er fortrinlig god; kun gaaer man forvidt med de store Tal, thi Størrelser som Billioner kunne Børn i den Alder ikke gjøre sig Begreb om. Naar Børnene skrive Tal, maae de skrive Titallene f. Ex. Tiere, Hundrede etc. over og derefter sætte ethvert Tal paa sin rette Plads. Læsetabellerne ere omtrent de samme som i Finn- mans Skole. Rundqvist er en høist duelig og nidkjær Lærer; han har selv forfattet Regneskolen og opskrevet den paa de brugelige Tabeller; han har, uden at være forud musikkyndig, arbejdet sig ind i Psalmodikons Behandling, og underviser meget godt og hensigtsmæssig derpaa; Bør- nene sang nogle Stykker for mig til Slutning og viste deres Færdighed i at træffe. Rundqvist har 500 Daler Banco i Løn, men maa informere privat for at soutinere; han har nu søgt andet Embede og faaet et, saa at man til Foraaret mister ham. Dette er den slemme Følge af at have Præster til Skolelærere. Han er nemlig bleven Lærer ved Trivialskolen paa Södermalm. — Eftermiddagen tilbragte jeg hjemme med Skriverie etc. og tilbragte Aftenen meget behageligt hos Klinck.

13. Nov. Onsdag Formiddag gik jeg hen til Biskop Franzén, der boer paa Södermalm for at hilse paa ham, men traf ham ikke hjemme. Han er for et Par Aar siden bleven udnævnt til Biskop i Hernösand, men for- retter endnu sit Præsteembede ved Klara Kirke. Derfra gik jeg til Lemming, men traf heller ikke ham hjemme. Jeg gik derfor tilbage til Gaarder, og gik ud med ham for at besee Videnskabsselskabets Lo- cale. Paa Veien didhen besaae vi Badeindretningen paa Helligaands- holmen. Man kan her faae baade Dampbade og Søebade, varme og kolde. Værelserne er meget smukke og beqvemme.

Den store, prægtige Bygning, hvor Videnskabernes Selskab har sine Samlinger i alle Slags samt holder sine Sammenkomster, er beliggende langt ude paa Norrmalm i Nærheden af det store Barnhuset. Den er af Steen, med en skøn Kolonnade ved Indgangen, og dens Værelser store og rummelige. Vi saae blot Samlingen af Konchylier og af Dyreriget. Her fandtes baade Sø- og Landdyr. Ved Indgangen staaer en uhyre Havhest, et frygteligt, tykt og klodset Dyr. Dyrsamlingen er

større end den i Christiania; jeg saae her en Løve, en Tiger med sine Unger, en Zebra, forskjellige Slags Aber, en angorisk Gjed, en Kamel, en Sælhund, en Kjæmpeslange, Elsdyr, Bævere etc. En yderst interessant Vandring blandt disse levende Døde! Her skulde det være morsomt at studere Naturhistorie, hvor man strax kan jevnføre hvad man læser med hvad man seer. Hvert Dyr havde sin bestemte Plads, og paa Fodstykket stod skrevet det latinske og svenske Navn, til hvad Slægt det hørte, samt Giverens Navn. Kl. henimod 2 forlode vi denne herlige Samling, og jeg vil stedse erindre mig denne interessante Nydelse med levende Fornøielse.

Da vi gik over Gustav Adolphs Torv, købte vi Billetter til Komedien, da Stykket »Herman von Unna« med Musik af Abbed Vogler skulde gives i Aften. Kl. 6 gik vi afsted; Komediehuset var næsten fuldt. Vi fik nogle maadelige Pladse, hvor jeg under Sangen næsten ikke kunde høre den Syngende for Accompagnementet. Stykket fornøiede mig særdeles; Scenen er tagen fra det 14—15de Aarhundrede, og Alt hvad som hidrører fra denne ridderlige Tid interesserer mig levende. Hermans Rolle blev spillet godt, ligesaa Keiserens og Keiserindens. Keiserinden, en Mamsel Høgqvist, var nylig kommen op af Barselseng. Den deilige Choral i G-mol, der synges af Munke etc. i Templet for Keiserindens Helbredelse, rørte mig usigelig; jeg tænkte derved paa Norges Schultz, ved hvis Grav den blev syngt med den udmerket skjønne Text af Kapt. Foss. — Balletten, der blev givet i 1ste Act, blev ikke dandset videre godt; den kan ingenlunde maale sig med den danske. Orchestret accompagnerede ypperligt.

14. Nov. Torsdag Formiddag Kl. 9 gik jeg op til Biskop Franzén igjen, og traf ham hjemme. Jeg samtalede $\frac{1}{2}$ Time med ham, hvorpaa han indbød mig til Middag hos sig samme Dag. Han er en saare blid og elskværdig Mand. Fra ham gik jeg hen til Lemming og passiarede næsten et Par Timer med ham. Han er den gamle lystige, ustadige Fætter som før. Han lovede paa Løverdag at følge mig hen til Krigsraad Aahlstrøm, der er Organist ved Jacobskirken. Fra ham gik jeg hen til det norske Kancelli for at gjøre den norske Statsminister min Opvartning. Han var saa beskjæftiget med Posten, at han ikke kunde tage imod mig. Jeg gik derpaa hjem og begyndte paa et Brev til min elskede Marie, og vandrede derpaa Kl. 2 hen til Biskoppen, der modtog mig med den ham egne Venlighed. Saa spæd og liden han selv er, saa tyk og stor er hans Hustrue. Den Haandkyssen kan jeg ikke fordrage; naar det endda var de unge, smukke Damers Hænder, man fik at kysse, kunde det gaae an, men det er blot de gamle, ærbare Matroners Hænder,

der bydes En, og de ere ikke altid interessante. Bispinde Franzén er en meget blid og elskværdig Kone, der holder baade sit Huus og sine Børn i Orden. Medens vi spiste kom mine 2 smaae Veninder, de yngste Døttre, fra Skolen; de hilsende mig med megen Ynde, og læste meget andægtigt sin Bordbøn, førend de satte sig tilbords. Da vi havde spist samtalede Biskoppen og jeg om Skolevæsenet, i Danmark, Sverige og Norge, om Literaturen i disse Riger, hvorhos vi kom til at tale om de theologiske Stridigheder i Danmark. Franzén er fornuftig orthodox. Jeg tilbragte hele Eftermiddagen ligetil Kl. 5 paa en yderst behagelig Maade hos denne som Digter og Menneske lige herlige Mand. Derpaa ilede jeg hjem for at fuldende mit Brev, hvorpaa jeg i største Skynding bragte det over til Due. Aftenen tilbragte jeg hjemme.

15. Nov. Fredag. Kl. 10 kom Directeur Uhr til mig for efter Aftale at gaa til Barnengen. Forinden vi gik, viste jeg ham mit Tidsskrift, og forelæste ham adskillige Sager deraf, som han syntes godt om. Spadserturen derud var meget behagelig; vi gik langs Bryggerne, og havde derved et udmerket skjønt Prospect af Staden til Venstre. Vi blev meget venskabeligen modtagne af de brave Lærere, og gik strax op i Skolen, hvor der just var Geographieunderviisning. Denne skeer efter et Apparat, der er opfundet og indrettet af Professor Aagren Lærer ved Karlberg militaire Academie. Han har nemlig paa Pap aftrykt et Omrids af Halvkuglerne og derpaa betegnet Lande, Bjerge, Floder etc., men ingen Stæder og intet som vedkommer den politiske Geographie. Dernæst har han indrettet 2 tilsvarende Planiglober paa sort Pergamentpapir, saa at man kan skrive derpaa med Griffel, og med røde Linier betegnet alle de matematiske Linier, der tænkes dragne rundt Jorden. Paa dette Kaart øver nu Eleverne sig i at aftegne Landene, først med skarpe, lige Linier, dernæst med deres naturlige Omrids. Paa denne Maade faaer han den physiske Geographie fuldkommen i Hovedet, og naar nu dette efter 3 Prøver befindes at være Tilfældet, gaaer man over til den politiske. Lærebøgerne, der følger med dette Apparat, ere indrettede herefter. — Da Kl. var 11 trommedes der til Frokost, og vi fulgte med.

Om Eftermiddagen mellem 3—5 undervises der i Musik og Gymnastik. De største Drengene vare udmerket flinke i Gymnastik. Jeg lærte i Gymnastiklæreren at kjende en af den berømte Professor Lings meest udmerkede Elever, Brantén, der tillige er Læge. Han kjender Lieutn. Petersen i Norge, om hvem jeg fortalte ham, at han havde indgivet Ansøgning til Stortinget om Penge til at reise hid for [at] lære sin Kunst fuldkomnere. Jeg var enig med Brantén i, at det var bedre at en Læge

reiste i saadan Hensigt, eftersom Gymnastiken efter Lings Methode strækker sig langt ind i Lægekunsten. Han har opfundet Rørelser og Bevægelser for de forskjellige Sygdomme, og han giver Recepter, der istedetfor at afleveres paa Apotheket, afleveres i Gymnastiksalen og tilberedes af hans Elever. Da Gymnastikunderviisningen var forbi, begyndte Musiktimen; de Smaa sang nemlig, medens de Større veltigerede. Læreren var ikke opmærksom paa deres Stilling under Sangen, thi de sad paa Bænkene og ludede sig forover. Der øvedes blot de Stykker, der forhen vare gennemgaaede. De større Drengene sang fleerstemmigt. Jeg fik høre de kjære, nydelige »Flyttfoglar«, men de bleve ikke saa godt sjungne som hos os, især savnede jeg i Soloen min Maries yndige Stemme. Et Par svenske Folkviser i Mol bleve godt sjungne og vare i sig selv nydelige. Nogle af Drengene gik ind i Forsamlingssalen og satte Dørene aabne mellem begge Værelser, hvorpaa de gjentog den sidste Strophe af Sangen som Echo, og dette tog sig overordentlig skjönt ud. Jeg spurgte Syngelæreren, der skal være en meget duelig Mand, om hvem der har componeret Melodien til Flyttfoglarne, og han sagde, at den er af Krusell. — Kl. 5 gik vi tilbords, og spiste 2 simple, men velmagende Retter; Lærerne spiste i Selskab med Børnene, og den vagthavende Lærer præsiderede ved det midterste Bord.

Kl. 6 begyndte »Domstolen« sine Forretninger. Denne Domstol er en Ret, sammensat af 10 af de ældste og dygtigste Elever, der under Præsidium af den vagthavende Lærer afgjør de smaa Tvistigheder mellem Drengene, der af dem indstævnes for den, ligeledes straffer den Forseelser, der begaaes mod Lærerne, mod Stiftelsens Love og Orden etc. Domstolens Medlemmer sad omkring et langt Bord, og Eleverne stode nok saa stille og opmærksomme omkring den. De Indstævnede mødte og forsvarede sig saa godt de kunde; derpaa maatte de træde af, medens Domstolen delibereede og voterede om Dommen; naar denne var bestemt, indkaldtes de atter og Læreren, der altid holder Inquisitionen, bekjendtgjorde Dommen med Formaning om Forbedring. Straffen bestod almindelig af Bøder af de her brugelige Marker, hvilke ogsaa medføre Tab af Points eller Characterer. Den Dømte har Lov til at indstævne Sagen for Skoleraadet, hvis han finder sig forurettet ved Dommen. Sagerne vare i Aften ikke mange. Directionen har i Sinde at ophæve Brugen af Marker som Belønningstegn i de 3 øverste Klasser, og blot benytte Points. — Da vi gik tilbage til Staden fulgte Reuter med os, da han havde Forretninger at afgjøre.

16. Nov. Lørdag. Henimod Kl. 10 gik jeg op til Magister Pontén, der er Pastorsadjunkt hos Franzén. Han fulgte mig hen i Jomfrue Lind-

grens Pigeskole, der anlagdes 1813, og bestyres af 12 Damer af Klara Kirkesogn. Disse føre daglig eller mindst 1 Gang om Ugen Tilsyn med at Alting gaaer ordentligt til i Skolen. Biskop Franzén og en Grosshandler ere forøvrigt Skolens Forstandere og forestaae dens Økonomi etc. Skolen er talrigt besøgt, og er delt i 8 Klasser, hvoraf de ældste Piger besøge Haandgjerningsskolen, medens de yngre ere i Læseskolen, og omvendt. Localer er lidet og trangt, men ret lyst. Syskolen er i en anden Bygning ved Siden af Biskop Franzéns Huus. Biskoppen havde forud gjort mig opmærksom paa en Læse- og Stavemethode, som der bruges; den er opfundet af en Magister Suel, og bærer Navn efter ham. De ældre Piger vare imidlertid idag tilstede, og jeg kunde saaledes ikke faae Metoden at see. Jeg hørte en Timestid paa Underviisningen, og fandt at den gode gamle Jomfrue havde ret godt Greb paa at undervise, ja selv paa at katekisere. Riktignok taltes der i en temmelig slæbende Tone, men det gik dog nogenlunde.

Kl. 11 gik vi derfra, og jeg fulgte med Pontén ind i hans »Rum«, hvor vi tilbragte en Time under meget interessante theologiske og pædagogiske Samtaler. Pontén er en sjelden dannet og fornuftigt tænkende Mand. Fra ham gik jeg hen til Due, der fortalte mig, at Løvenskjold ventede paa mig; jeg fortalte ham noget om Barnengen etc. Derpaa gik jeg over til Statsministeren, der boer i samme Gaard. Han modtog mig særdeles venligt og forekommende. Jeg samtalede med ham over $\frac{1}{2}$ Time om min Reise og dens Gjenstand; han spurgte mig blandt andet om min Mening om Lancastermetoden, hvorpaa jeg svarede at Lande, hvis Almueskolevæsen staaer paa en lav Fod og endnu er uordnet, kan til en Tid have Gavn af den, men at den forøvrigt er og bliver et Surrogat. Det samme var ogsaa hans Mening, efter hvad han deraf havde seet i Danmark. — Da jeg gik, indbød han mig til Middag paa Onsdag. — Aftenen tilbragte jeg i Selskab med Lemming hos Krigsraad Aahlstrøm, der er Organist ved Jakobskirken, og berømt for sine smukke Kompositioner af Visemelodier. Aahlstrøm er en meget gammel Mand, noget svagelig, men meget livlig og snaksom. En av Døttrene accompagnerede paa Flygel Lemmings deilige Spil. Da vi gik derfra, fulgte jeg med ham ind til en Konditor, hvor vi drak et Glas Grog og passiarede. Lemming kan ikke lide Svenskerne; de ere gnieragtige, og især Adelen. Denne vil gjerne vise sig stor, men det bestaaer blot i det Udvortes. Hvor de see sit Snit, vise de sig gjerne fra en ussel Side.

18. Nov. Mandag. Igaar Formiddag gik jeg i Klarakirken for at høre Biskop Franzén prædike. Jeg gik over den skjønne Norrebro, hvis brede Fortoget ere brolagte med hugne Stene, og kom over Gustav

Adolphs Torv, hvor denne Konges Statue tilhest findes. Til Høire af Torvet ligger det prægtige Komediehuus, bygget af Gustav 3die, og paa den anden Side det saakaldte Hertug Karls Palais, hvor fordum »Faster» Albertina boede. Man dreier der, gaar tilvenstre, og naar man da kommer till Gaden: »Klaras sødre Grænd», faaer man Øie paa den smukke Klara Kirke, en herlig Steenkirke, lys og rummelig. Den anlagdes 1572 af Johan 3die paa Ruinerne af Klara Nonnekloster. Den har som næsten alle Kirker her i Stockholm et herligt Orgel med 40 Stemmer. Paa Siderne af Alteret, hvis Tavle forestiller Christi Nedtagelse af Korset, hæver sig delige Korinthiske Søiler af Marmor. Over Korset sees den straalende Sol, i hvis Middelpunkt man læser Navnet Jehovah med hebraiske Bogstaver. Gjennem Vinduet bagved kaster Dagen sit Lys ind paa Navnet, der er slebet paa Glas; dette gjør en herlig Effect. — Kirken var næsten propfuld; jeg saae Damer, der maate finde sig i at staae op og ned paa deres Been paa Gulvet. Muligens man strømmede til for at høre den agtede og afholdte Taler, men jeg har oftere bemærket, at man gaaer flittig i Kirke i Stockholm. Franzén har intet udvortes Talertalent, han staaer ganske stille uden at røre sig paa Prædikestolen, heller ikke er hans Stemme fordeelagtig, men desto bedre er hans Prædiken. Den første Halvdeel kunde jeg ikke forstaae paa Grund af Sproget og hans Udtale, hvorved Themaet undgik mig, men i den sidste Halvdeel fulgte jeg ham bedre, og fik høre mange herlige Ord om den Sandhed, »at man itide skal begynde sin Omvendelse.»

Fra Kirken fulgte jeg Magister Rundqvist, der ogsaa var kommen for at høre Franzén, ligetil Södermalm. Vi taledede om Finnmans Læsetabeller med Grundstavelser og Skrivestavelser, og Rundqvist overbeviste mig om det U hensigtsmæssige heri, eftersom det forvirrer Børnene.

Kl. 2 gik jeg hen til Franzén igjen, da han havde havt den Godhed at indbyde mig til Middag. Foruden mig var der og en Adjunkt ved Upsalas Universitet, Botaniker af Profession, og en temmelig forreven, curios Fyr. Han gik derfra i Mørkningen, men jeg blev tilbage, og samtalede yderst interessant med Biskoppen ligetil Kl. 8½, da jeg tog Afsked. Kort førend jeg gik, kom en af Hofprædikanterne, en ung hyggelig Mand, forat hilse paa Bispen. Hans Kjærestes Familie boer i Sverige ved Grændsen af Kongsvinger. — Fra Biskoppen gik jeg op til Kapt. Klinck, hos hvem jeg tilbragte Aftenen. En Handelsbetjent Melzer, Bergenser baade af Sprog og Opførsel, var der da jeg kom.

I Formiddag var jeg atter over paa Norrmalm i Jomfru Lindgrens Skole; og med detsamme bragte jeg Biskoppen den tydske »Forklaring»,

som jeg igaar lovede ham. Lærerinden havde den Godhed at gennemgaae Abc. og de første Tabeller, der forekom mig ret gode. Hun laante mig tillige en lille Optegnelse paa Fremgangsmaaden, som jeg afskriver. Jeg var ogsaa her Vidne til, at selv med det bedste Tilsyn kan store Uordener i Læseklasserne begaaes. En liden Pige havde lært sig en Tirade udenad af sin Tabel, og denne fremsagde hun hver GangTuren kom til hende at læse, uden at Monitøren rettede det.

Kl. 12 gik jeg hen til Due, som endnu ikke havde faaet noget Brev fra Diriks, jeg gik derfor ret ærgerlig hjem igjen. I Mørkningen gik jeg over paa Södermalm til Østerblad, og derfra til Fryxell, hvor jeg blev indbudet til Aftens. Fryxell er foruden en dygtig Historiker en dygtig Skolemand tillige; dog forekommer det mig, at han hælder temmelig til det aristokratiske Partie. Han skjældte ubarmhjertig paa de arme Polakker, og sagde at de udgjøre en ussel Nation, der ikke fortjener Friheden; jeg derimod mente, at naar et Folk hæver sig til Tanken om Frihed, og vover Liv og Blod for at erholde den, da er det den ogsaa værdigt. — Vi talte om Skoler, Fattiganstalter o. s. v., og han fortalte mig, at Stockholms Fattigskat, iberegnet Indtægterne af alle milde Stiftelser, udgjør 600,000 Daler Banco aarlig, over 300,000 Spdlr. — Om endog de milde Stiftelser bidrage 2/3 heraf, bliver dog Summen uhyre. Fryxell har en takkelig Kone og 3 nydelige Børn. Han selv er en meget dannet og interessant Mand. Kl. 11 kom jeg hjem.

19. Nov. Tirsdag. Jeg biede længe over Kl. 10 paa Reuter, men da han ikke kom, gik jeg over til Directeur Uhr; strax efter mig kom alligevel Reuter. Vi frokosterede og passiarede saalænge, at det blev omsider forseent at gaae til Karlberg om Formiddagen; vi gik derfor først hen i det teknologiske Institut, hvor vi saae chemiske Operationer, Modelsamlingen etc.

Derfra gik vi hen for at see Korrectionshuset, d. e. Tugthuset. Uhr og Reuter vare godt bekendte med Forstanderen, Assessor — — — der strax var villig til at vise os omkring. Bygningen, der indeholder 2—300 Fanger af det smukke Kjøen alene, er af Steen, og har 2 Gaardspladse. Man uddelte just Mad til Fangerne da vi kom. De fik henimod en Pot Suppe, det smagte ret godt, og derhos Kjød, Potatos og Brød. Jeg saae Spisesedlen, hvorpaa der var anført forskjellige Retter i Ugen. Assessoren førte os derpaa igjennem de forskjellige Værelser, der baade ere Arbeidsværelser og Soveværelser. Overalt herskede den største Reenlighed og Nethed. Fangerne væve, spinde, strikke, flette Straahatte etc. Den meste Vævning er Kallico, hvorav der ved hver Væverstol skal forfærdiges 6 Alen om Dagen; for hvad der væves over disse faar Væversken

nogle Skillinger pr. Alen i Løn. Disse Penge opbevares og leveres hende naar hun forlader Huset. Der væves ligeledes Silketøier og Gulvtepper. I en Sidebygning findes Sygeværelser, der ligeledes ere godt og reenligt indrettede. Hele Fabrikvæsenet bestyres af en Fabrikmester, der leier Korreptionslemmerne for en vis ringe Afgift. Den øverste Forstander er Baron Aakerhjelm, der tillige er Chef for alle Korreptionsindretninger i Sverige, og skal være en meget dygtig Mand.

Da vi forlod Assessoren gik vi afsted til Karlberg for at besøge Professor Aagren, der er Lærer ved det herværende Militairinstitut. Veien derud maa være saare behagelig om Sommeren naar Marken og Skoven er grøn. Mælaren danner her en Bugt, der løber ind forbi Karlberg, og giver Slottet en skøn Beliggenhed. Naar man gaaer herfra til Staden, tager denne sig fortræffeligt ud med sine høie Taarne og hvide grundmurede Huse. Slottet ligger i en lille Dal, med Facaden vendt mod Søen; det er forskrækkelig langt, og har 2 Etager. Aagren sad tilbords, hvorover vi gik omkring i den smagfuldt anlagte Park eller Have, hvor Alleer og Bygninger speile sig nydeligt i den store Vandgrav, der om Vinteren maa yde Kadetterne en herlig Øvelseplads til Skøitløben. Fra Haven gik vi op i en Sal, hvor Kadetterne øvede sig i Fægten. Deres Lærer, en meget høflig og forekommende Officier, viste os de nye Fægtemaader med Bajonet etc., men om deres Exercitie fik jeg intet stort Begreb, da et Par af dem, ved at vende sig, toge Feil af høire og venstre. Da vi omsider fik fat paa Aagren, fortalte han os at hans Kone laae dødelig syg, og at han saaledes ikke kunde tage imod os. Hans sørgmodige Tone og Udseende viste tydelig nok, at han desværre talte Sandhed; vi sagde ham derfor strax Farvel og ilede tilbage til Staden, hvor vi ankom efterat det var bleven mørkt. Paa Anmodning fulgte Reuter og jeg hjem med Directeuren for at drikke Thee. Den lille muntre, vittige 13-aarige Hedda modtog os, og trakterede os meget godt. Efter en Times behageligt Ophold fulgtes Reuter og jeg hjem. Jeg gik strax efter op til Klinck for at læse de sidste Aviser, og blev der til Aftens.

Torsdag. Igaar Formiddag gik jeg over paa Södermalm for at bese en privat Skole, som er anlagt og bestyret af en Magister Horster. Huset, hvori Skolen er, har faaet, Gud veed af hvad Aarsag, Navn af »Noas Ark». Jeg gik længe omkring forinden jeg kunde faae denne »Ark» opspurgt; endelig traf jeg den rette. Horster er en behagelig og høflig Mand, og jeg syntes ret godt om hans Skole, men jeg fandt her den fordømte Lancastermethode igjen, og anvendt altfor høit op. Jeg havde ikke ventet at see den anvendt paa Religionen.

Horster har Elever fra de allerførste Elementer, og ved deres Underviisning anvendes Lancastermethoden, ja han anvender Monitørskabet ved Sprogunderviisningen. Skolebænkene fandt jeg i en vis Henseende uhensigtsmæssige; de ere nemlig flade, uden nogen Skraaning. De ere indrettede til at slaae ned. Forresten sadde Eleverne paa deres Bænke, næsten ligesom i Mariboos Institut, kun vare Børnene her hos Horster inddeelte i Klasser, omtrent 7, der med hver sin Monitor sad i en Firkant. Monitoren har sin lille Stol i Midten. Jeg besluttede at komme igjen nok en Gang for at see Skolen tilgavns, da der var Et og Andet, der behagede mig. Fransk læres af en Sprogmaster, der er indfødt Franskmand, og en ret pudserlig Fyr. Han var slet klædt, men havde sin Nations Livlighed og Zirlighed.

Kl. 4 gik jeg over til Statsministeren, til hvem jeg var buden til Middag. Jeg var hos ham til Kl. 6, spiste godt, og samtalede meget med ham, hvorved jeg fortalte ham om mine Skoleplaner, Sangforeningen etc. Han raadede mig, ikke at fortælle i vor Ansøgning, at den har været hos Storthinget. Jeg fortalte ham om Diriks og hans Bestyrelse af Skolevæsenet og udtrykte mig paa min sædvanlig frie Maade. Fra ham gik jeg til Gaarder, for at følge med ham til Kammerjunker Aall, der havde bedet mig besøge sig. Jeg fandt her et temmelig talrigt Selskab, og blev ført ind i et Værelse, hvor en forskrækkelig Sladdren og Snaddren og Støi bestormede mine Øren; jeg vendte mig nysgjerrig om til den Side, hvorfra Lyden kom, og see — der sad en Flok Damer, der intet andet bestilte end i bogstavelig Forstand at lade Munden løbe: Fruer og Hofdamer etc. etc. Jeg tyede saa hurtigt som muligt ind i Sideværelset, — men see, her sad 8 Herrer ved 2 Spilleborde! »Det bliver et forbandet tørt Selskab», tænkte jeg; idetsamme førte Værten sin Kone hen til mig; hun talte et Par Ord om at vi havde gaaet til Konfirmation sammen, og derpaa løb hun hen til Sladdreselskabet igjen. Strax derpaa kom Kapt. Klinck, og nu var jeg reddet. Man begyndte kort derpaa at dandse, hvori jeg dog ikke tog Deel. En Frøken Falbe løb omkring, og gjorde en Hob Narrestreger; formodentlig vilde hun synes naiv og barnlig; mig forekom hun høist modbydelig. Ved Bordet fik jeg en Søster af hende, der er Hoffrøken, til Sidemand; hun generede mig forfærdelig med sine store Ærmer, og kunde slet ikke begribe hvad jeg vilde i Enköping hos Afzelius, der har samlet de svenske Folkeviser, da jeg kunde faae dem tilkjøbs her i Staden. Endelig blev Kl. 11, man gik fra Bordet, Kortherrerne stode op fra deres Arbeide, man tog sine Hatte, takkede for behagelig Kjedsomhed, og gik hjem. Jeg gjorde ligesaa, og lovede mig selv at tage mig iagt for »Thee og Soupée.»

I Formiddag var jeg med Kapt. Klinck og Meltzer oppe i Malerisamlingen, hvor der findes enkelte gode Samlinger, men kun 1½ Værelse eller Sal findes samlet; de øvrige ere adspredte i de kongelige Værelser. Der findes adskillige Stykker af de bedste italienske, tydske og hollandske Malere f. Ex. Raphael, da Vinci etc.

Kl. 12 gik jeg med Klinck over til Due, der endnu intet havde faaet fra Diriks. Reent ærgerlig gik jeg hjem, og var siden henne hos Wiiger for at høre om der ellers var noget Brev til mig, men der var intet.

Fredag 22de. Trods den uhyre Blæst, der har hersket hele Dagen, arbejdede jeg mig alligevel i Formiddag ud til den kongelige Skole paa Djurgaarden. Den har alligevel intet kongeligt undtagen Navnet; dens Locale er stort og rummeligt, og bruges hver 14' Dag til Kirke, da Djurgaarden er Annex til Ladugaardslandet. Inventaret er maadeligt, Bordene flade. Lancastermetoden bruges ogsaa her, men gaaer temmelig slet. Den gode Magister Thavenius, Læreren, lader ikke til at være paa sin rette Plads. Disciplinen er slet. Da jeg kom ind i Skolen var han ikke tilstede, men kom en Stund efter. Børnene have Hjemlezer i Kathecesen, men lære sin Bibelhistorie i Skolen, derved at de læser over den i Chor en heel Deel paa een Gang. Dette foranlediger et forbandet Skraal. Da de nu havde siddet og gnaalet saaledes over en Time, ringede Læreren paa sin Klokke, og Regnetimen begyndte. Det var Udenadsregning, der øvedes gennem Monitører. I de nederste Klasser kunde det gaae at addere smaae Tal sammen i Hovedet, men naar der i den øverste skal adderes Tusinder sammen uden Benævnelse, da er Øvelsen uhensigtsmæssig, hvilket Alt viser, at Læreren ikke er paa sin Post. Jeg søgte at gjøre Børnene i nederste Klasse begribeligt, at man ikke kan addere uensartede Størrelser sammen, men de kunde ei forstaa det. Den ældste Monitør forfatter den maanedlige Liste over Børnenes Antal og Nærværelse; de ere mellem 60—90. Paa den smudsige Liste saae jeg forfærdelige Forsømmelser. 2 Gange om Aaret holdes Examen.

Skolen blev opbygget 1827 af Bræder, med Saugespaanfyld imellem Bræderne, hvorover der er meget koldt. En Grosserer, hvis Navn jeg ikke husker, tog sig meget af Skolen, betalte 200 Daler Banco til Læreren, der ellers har 400, og skaffede Bøger til Skolen; han døde ifjor og nu mangler Skolen Bøger etc. hvilket Savn Præsten endnu ikke har tænkt paa at afhjælpe. Da Klokken var henimod 12 gik jeg min Vei, satte over til Skeppsholmen og derfra til »Staden». Veiret var uhyre stormigt. Jeg gik derpaa ned paa Auctionslokalet og hentede mine kjøbte Bøger. Her traf jeg Præsten Eckdahl, med hvem jeg samtalede en Tidlang. Eftermiddagen og Aftenen tilbragte jeg hjemme, da Vin-

den ikke tillod at gaae ud. Jeg spiste Middag hos min gamle muntre Værtinde i Selskab med hende og et Par af hendes Bekjendte.

Søndag. Igaarmorges lidt over 8, gik jeg over paa Norrmalm for at see Professor Lings berømte Gymnastikinstitut. Jeg traf her alleslags Mennesker: Halte og Blinde og Krøblinger. Brantén, der næst Ling er den dygtigste Lærer, modtog mig meget høfligt, og førte mig omkring. Det er saare interessant at see, hvordan Tænksomhed og Nidkjerhed for Kunsten har frembragt Raad og Helbredelse for svære Sygdomme, alene gennem de forskjellige Legemsbevægelser. Jeg saae en Dreng paa 9 a 10 Aar, hvis Hoved heldte til den ene Side; han havde forhen næsten ikke kunnet røre det, men formedelst Gnidning paa Halsmusklerne og de Sener, som dermed staae i Forbindelse kunde han nu bevæge det meget frit, og Brantén haabede at helbrede ham fuldkomment. — Anvendelsen af Gymnastik i Lægekunsten vil gjøre Epoke i denne sidste Videnskab.

Siden gik jeg op paa Slottet for at see Kunstsamlingerne. Resten af Dagen tilbragte jeg paa mit Værelse, da man ikke kunde komme ud af Døren for den rasende Vinds Skyld.

Imorges blev jeg buden til Middag hos Biskop Franzén. Jeg var henne hos Grev de la Gardie, der er Ordførende i Vexelunderviisnings Selskabet. Siden gik jeg i Storkirken for at høre Biskop Wallin, der har udgivet den her brugelige fortræffelige Psalmebog. Han taler kraftfuldt og vakkert.

Da jeg gik fra Kirken, aflagde jeg en Visit hos Kammerjunker Monrad og Kapt. Klinck, hvorpaa jeg henimod Kl. 2 gik til Franzén. Her traf jeg flere unge Geistlige. Opholdet i dette elskværdige Huus og Samtalen med denne fromme, ægte evangeliske Overhyrde var som sædvanlig behageligt og saare interessant. Kl. omtrent 4½ gik jeg derfra, men fik ikke tage Afsked med Bispinden ei heller med hendes takkelige Datter, der da vare sysselsatte med at klæde sig for at reise i Selskab. Hofprædikant Eurén, der tillige er Adjunkt ved Gymnasiet, en hyggelig ung Mand spadserede jeg med en Tidlang og fulgte ham derpaa hjem, hvor vi samtalede hyggeligt en lang Stund. Tilsidst kom vi til at tale om Wallins Psalmebog, og han læste nogle af de meest udmærkede Psalmer for mig. Kl. henimod 8 kom jeg hen til Dues, hvor der vare adskillige Fremmede. Der var ganske morsomt.

Mandag 25de. Kl. 9½ gik jeg atter hen i Horsters Skole paa Södermalm. Det var just Examensdag; den sidste Mandag i hver Maaned holdes der nemlig en repeterende Examen, hvilket jeg synes ret godt om. Ved denne Leilighed skeer tillige Flytning fra den ene Afdeling

til den anden. Æmneslæsning finder Sted, saa at nemlig Forældrene vælge hvilke Fag Børnene skulle undervises i. Examen var langt fra at være grundig, og skal jeg slutte fra det ene til det andet, da er den sædvanlige, daglige Underviisningsmaade heller ikke grundig. Eleverne have en heel Deel Lexer til hver Dag, 7 a 8, deraf nogle som dog blot ere Repetition af hvad Nyt, de under Lærerens Veiledning have gennemgaaet om Formiddagen; thi de faae Intet at lære udenad medmindre det i Forveien er bleven gennemgaaet med dem. For Lexerne gives 3 Characterer: godkänd, og daaligt; denne sidste maa læses om. Onsdag og Løverdag Formiddag fra 9—10 maae de foretage dette Extraarbeide, og derpaa læse Lexen op igjen. Ved hver Uges Slutning Skrives i Characterbogen hvad Plads Eleven har i Afdeling og inden den. —

Den gode Horster er intet mindre end taalmodig. Han foer rasende i Toppen paa en liden Gosse, der loe ad en af sine Kamerater, og siden overilede han sig atter ved at straffe. Han er meget raa og barsk i sin Tale til Børnene. Intet passende Valg af Læsebøger findes her; jeg saae 3 Poiker, 8 a 9 Aar gamle, sidde og læse først indenad i Katekesen og siden i det nye Testamente — paa egen Haand! Medens den saakaldte Examen varede, stode de smaae Poiker ved Læsetabellerne og maatte udover 1½ Time sysselsætte sig hermed. Examen i Sprogene foregik deels i Bog, uden Analyse, deels efter nogle Tabeller, hvorpaa de vigtigste grammatikalske Sager vare opførte i schematisk Orden. Kl. 11½ gik jeg hjem. —

Siden om Eftermiddagen var jeg atter over paa Sødermalm hos Aftonbladets Redacteur, Lars Hjerta, med hvem jeg vilde tale om Nils Maanssons Skole. Han fortalte mig, at han havde faaet Underretning derom af Pastor Wieselgren, hvilket fornøiede mig meget. Efter nogen Samtale forlod jeg Hjerta, og ilede op til Klinck, hos hvem jeg forblev Resten af Aftenen.

26de. Tirsdag Formiddag gik jeg over paa Norr i Klara Flickskole. Lærerinden har 200 Daler Banco i Løn aarlig, samt 50 Dlr. til Juul. Børnene gaae i Skolen fra Kl. 8—12 og 2—5, men i Vintermaanederne fra 8—1. Kun den 8de eller bedste Klasse gaaer i Syskolen; disse have læst deres Katekes flere Gange udenad. Katekesen bruges ogsaa her desværre til Indenadslæsning. Der holdes Journal saavel over Børnenes daglige Nærværelse, som Examensliste, samt Fortegnelse over alle de Børn der have gaaet i Skolen. Ligeledes føres en Bog over Alle, der besøge Skolen.

Fra Læseskolen gik jeg over i Syeskolen, hvor jeg traf omtrent 50

Piger samlede, der syede, spandt, bandt etc. Der herskede megen Flid og Orden. Lærerinden er en særdeles blid og takkelig Pige. Skolens Arbejder sælges til den Pris, Materialierne have kostet, uden Beregning af Arbeidsløn. Ogsaa her holdes Journal over Børnenes Skoleflid, Fremmedes Besøg etc. Localet for Syeskolen er rigtignok lidet, men dog rummeligere og luftigere, end Læseskolens, hvor den gode Lærerinde idag havde fyret forskrækkelig i Ovnen.

Fra Skolen gik jeg hen til Due for at efterhøre naar jeg kunde faae Audients hos Kongen. Dette skulde blive imorgen Aften. Om Eftermiddagen gik jeg ud til Magister Reuter paa Barnengen for at sige ham Farvel. Han lovede mig Bidrag til mit Tidsskrift.

28de. Torsdag. Igaar spiste jeg og Gaarder Middag hos Kapt. Klinck, hvorpaa vi gik ud for at kjøbe et Halsbaand til min Marie. Fru Klinck fulgte med for at assistere ved Valget. Kl. 9 igaarafte gik jeg og Gaarder op paa Slottet, hvor vi biede 1½ Time førend vi fik Audients. Denne Tid forløb imidlertid meget behagelig for mig, da jeg i Forgemakket stødte paa Statssecretaire Hartmannsdorff, og passiarede med ham hele Tiden, om det danske, norske, svenske og tydske Skolevæsen. Endelig kom de norske Statsraader ud fra Kongen, og strax derpaa aabnedes Audientsen Kl. 10½ da Kammerjunker Monrad først kom ind. Derpaa kom Turen til mig; Due udviklede for Kongen alt hvad der angik min Reise, hvorpaa Kongen havde den Naade at sige mig, at han var vel tilfreds med min Reise, og beklagede at han ikke havde kunnet ansætte mig efter mit Ønske, men lovede at have mig i naadig Erindring, samt tilføiede, at jeg skulde faae den ansøgte Sum Penge til min Hjemreise, hvorpaa han meget godmodig tog mig i Haand. Jeg takkede herfor, og fremførte derpaa mine øvrige Anliggender. Hvad Reisestipendiet efter Schweigaard angaaer, da saae han ingen Hindring for at jeg kunde faae det, og med Hensyn til vor Sangforening, da var han meget fornøiet hermed og lovede at gjøre hvad han kunde. Jeg var overmaade vel fornøiet med denne Audients, saavel som med Kongens særdeles Blidhed og Venlighed, og haaber gode Frugter deraf for Fremtiden.

Medens jeg ventede paa Audients, opholdt jeg mig tilligemed to Øvrige i det Værelse, hvor Gustav 3die døde. Dette fortalte Hartmannsdorff mig. Gustav blev skudt paa en Maskerade 1792, af en Kapt. Anckarstrøm, og levede 13 Dage derefter under de største Smerter. —

I Formiddag var jeg hos Mag. Rundqvist for at sige ham Farvel. Han lovede mig ligeledes at understøtte mit Tidsskrift med Bidrag,

og lovede mig enhver Oplysning, jeg om Sveriges Skolevæsen maatte ønske. Ligeledes var jeg og oppe hos min gode Østerblad, med hvem jeg aftalte det Fornødne angaaende mit Tidsskrift og dets Salg i Sverige. Om Aftenen gik jeg hen til Directeur Uhr for at sige ham og hans hyggelige Familie Farvel, og tilbragte et Par Timer hos ham. Derfra gik jeg atter over paa Södermalm til Østerblad, og hos ham var jeg til Klokken var henimod 12.

SLUT.

ÖVERSÄTTNINGAR OCH FÖRKORTNINGAR.

Afmaalt = avmått. Appetorera sig = utreda, framlägga. Barselseng = barnsäng. Bekjendte = bekantskapskrets. Beroende = tillfännandes. Bog = bok. Bolig, bopel = bostad. Bonitet = framstående art. Charakterer = betyg. Deli-berere = överväga. D. y. = den yngre. Dyrkes = odlas. Ene = allena, endast. Feieskarn = sopor. Fjäl = kort brädiskiva med handtag. For tiden = efter hand. Forlover = en som utfärdar intyg om visst brudpars rätt till äktenskap. Første = mest betydande. Fortoge = trottoar. GCI = Gymn. Centralinstitutet. G. m. = giff med. Gnieragtig = gnidig, snål. Hagen = hakan. Havde hjemme = hörde hemma. Her = hit. Hiin = denne. Hvalsfin = valens fena. In re = i själva verket. Insinuationer = böneskrifter, personliga hänvändelser, »trappspring». Jordvei = åkerjord. Kh = kyrkoherde. Kløft = klyka. Konkylie = mussla. Kuns = blott. Lagt = legat, icke varit i bruk. Maadelig = dålig. Marked = marknad. Nidkaer = nitisk. Neien = nigande. Ordentlig = ordinarie, anbefald. Ordgyderie = ordprål. Passiare = språka. Piller = pelare. P. p. = pastor primarius. Protocoller = skolbokföring, matriklar, huvudböcker. Qvaegmarked = kreatursmarknad. R = rektor. Saare = mycket. Saugspoon = sågspån. Skingrende = högt skrikande. Skolecommission = skoloråd. Skidne = smutsiga. Skout = duk. Skraa = sned. Skøiteløben = skridskoåkning. Snes = tjog. Snøv- lende = nasalt. Sognecommission = kyrkostämma. Sp[dlr] = speciedaler (4 kro- nor). Stude = stutar, studenter. Taaget = dimmig. Toppen = luggen. Unbe- sorgs = sorglös. Wilde = kunde, kom att. ASU = Årsböcker i svensk undervis- ningshistoria. ÄB = ärkebiskop.

PERSONFÖRTECKNING.

»I dessa tider» har jag i vissa fall icke kunnat i rätt tid erhålla tillförlitliga meddelanden från Norge. Däremot har Folkskolläraren *E. Lundell*, Bjärsjö- lagård, bidragit med ett flertal uppgifter rörande sin bygd, hämtade ur lands- och kyrkoarkiven samt stiftsmatrikeln och herdaminnet.

Aall, Hans 1805—1863, fullmäktig i norska kansliet (med fru sid. 69)	55,	69
Abrahamson, J. N. B., adjutant hos Fr. VI. Avg. fr. skolinspektion 1831	14	
Absalon 1128—1201, biskop i Roskilde 1158, ÄB i Lund 1178	12,	34
Afzelius, Arvid August 1785—1871, r. å frim.b.h.; kh	69	
Agrippina d. y. 16—59, moder till och mördad av Nero	60	
(Sophia) Albertina, 1753—1829, prinsessa, Gustaf III:s syster	49,	66
Anckarström, Jakob Johan, 1762—1792, kapt. kungamördare	73	
Andreas Suneson, dansk prelat och statsman; död 1228	12,	20
Antoninus Pius 86—161, Hadrianus' adoptivson, rom. kejs. 138—161	60	
Bellman, Carl Mikael 1740—1795, skald	50	
Bennet, Johanna Carolina, f. 1790, ogift; och Christina Lovisa, g.m. apot. P. E. Lönngren, Linköping, döttrar till fabriksör Johan B., död 1812	29	
Bergman, Carl Abraham, 1800—1889, rektor i Malmö, med.d:r 1829, kh i Vinslöv (1831) 1833, reformpedagog, folkhögskolevän 16, 18, 20, 36—38	38	
„ Catharina Eleonora, f. Vult. von Steyern, 1807—1888	38	
Birch (möjligen Paul H., 1788—1863, generalkrigskommissarie)	51	
Birger Magnusson 1280—1321, M. Ladulås son, kung 1290—1318 g.m. Märta, danske konung Erik Glippings dotter, död 1341	52	
(Trolle-) Bonde, Gustaf 1806—1884, ryttm., å Hörningsholm	44	
Borgström, And. 1803—1855, universitetsadjunkt i hist.; kh.	18	
Branting, Lars Gabriel, 1809—1881 (förf:s Brantén) ledare för GCI ..	63, 64,	71
Broman, Carl, svensk skådespelare	13	
Brunius, Carl Georg, 1792—1869, prof., konsthist., arkitekt 12—14, 19—21, 23,	32	
Buschmann (och h.h.), uppfinnare av Terpodion	48	
Böklin, Per Johan, 1796—1867, r., kh., Fr. Bremers förlovade	32,	34
Caligula, Gaius Cæsar 12—41, romersk kejsare 37—41	60	
Carlberg, kronolänsmän i Östraby, Skåne	30,	31
Catharina av Medici, 1519—1589, drottning av Frankrike	32	
Christian August, 1768—1810, tronföljare i Sverige 1809	52	
Christian II (Tyrann) 1481—1559, konung över Skandinavien	54	
Christian IV, 1577—1648, konung i Danmark 1588—1648	34,	35
Christian V, 1646—1699, „ „ „ 1670—1699	35	
Claudius, Tiberius 10 f. Kr.—54 e. Kr., romersk kejsare 41—54	60	
Clausen, H. N., dansk motståndare till lankastermetoden	14	
Cnattingius, A. J. D., skolboksförf., förest. f. Sthlms allmänna barnskola å Norrmalm 1820 o. f., konsistorienotarie	37,	47
Commodus, Lucius Aurelius 161—192, romersk kejsare 180—192	60	
Cronhielm, P. Erik 1797—1856, greve, överste, landshövding	34	
Crusell, Bernhard 1775—1838; utg. bl. a. Flyttfågl. för fyra röster m. piano	64	

De la Gardie, Ax. Gabr. 1772—1838, greve, landshövding 1811—38	31, 32, 34,	35
De la Gardie, Jakob Gustaf 1768—1842, minister, general, ordf. i Sällsk. f. Växelundervisningens befrämjande	15, 31, 33,	71
Diriks, Christian Adolf 1775—1837, statsråd 1814, chef för Kirkeped. 1825	45, 67,	69, 70
Djurström (Strandberg), Erik Wilhelm 1787—1841, skådespelare, teaterledare		19
Due, Frederik Gottschalk 1796—1873, norsk statssekr. i Sthlm 1822—41, norsk statsminister där 1841—58, envoyé i Wien 1858—71	44, 45, 51, 55,	60, 63, 65, 67, 69, 70—73
Due, Alette, född Sibbern 1812—1887, g. 1828, sångerska		45
Ekdahl, Nils Johan, 1799—1870, aktsamlare, kh i Ad. Fr. 1838	12, 13,	70
Eklundh, Otto Wilhelm Henrik 1808—1866, (född i Hemmesjö i Växjö st.) p.adj. i Jakob 1833, kateket, privatskolechef, bat.pred. kh. i Danviken och i Lösen, hovpred.		41—44
Engelbrekt Engelbrektsson, svensk frihetshjälte; mördad 1436		44
Erik X Knutsson, svensk konung, död 1216, svärfar till Birger Jarl		42
Erik Johansson Vasa, riksråd, Gustav I:s far, död 1520		54
Erik, Magnus Ladulås son c:a 1282—1318, svensk prins		52
Eurén, Axel, 1803—1879, lektor, hovpredikant, kh, prost		71
Eurenius, Anne Elisabet Vilhelmina, född 1817, g.m. lantbr. Segerström 22, 29,	30	
„ Maria f. 1815; g. m. insp. Malmberg, Tulesbo	22, 23,	30
„ Carl Abr. 1778—1848, kh. i Öved o. i Ousby	20—25,	28, 30
Ewerlöf, Frans Anton 1793—1883, sekr. hos riksståth. i Norge, svensk-norsk gen. konsul i Danmark 1833—1881, upphov till Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande		38, 39
Falbe, fröknar, systrar, därav en hovfröken		69
Faxe, Vilhelm 1767—1854, biskop 1811—1854	11, 14—16, 19, 20, 22—29,	34
„ Helena Johanna, f. Billberg, 1773—1845, g.m. den förre	15, 16,	27
Ferdinand III 1608—57 tysk-romersk kejsare, kon. av Böhmen		54
Fersen, Hans Axel von 1755—1810, greve, general, riksmarskalk		52
Fineman, Carl Olof 1793—1863, r. för allm. barnsk.	47, 48, 50, 51, 61,	66
Ficker, Charlotte eller ock Mathilde sångerskor vid K. teatern		48
Flor, Christian 1792—1875, professor i danska i Kiel, r. vid folkhögskolan i Rödding, Danmark		15, 16
Fornell, Erik Johan 1802—1870, lär. v. sem. o. Hillska sk.; kh. i Näsby		56
Foss, Herman Heinrich Mejer 1790—1853, överstelöjtnant, riksdagsman, skolpolitiker i naturvetenskaplig anda, diktare, utg. av Budstikken, skolstyrelsemedlem i Oslo, statsman		62
Franzén, Frans Mikael, 1772—1847, kh. i Klara, biskop i H:sand	60—67,	71
„ Christina Elisabeth, f. Arwidsson, g. 1831, d. 1859	63,	71
„ Helena Sophia 1813—1891; g. m. A. A. Grafström	62, 63,	71
„ Anne Fransisca 1820—1848 g. 1844 m. Chr. Kempe	60,	63
„ Charl. Christ. Elis. 1822—1874 g. 1849 m. Chr. Kempe	60,	63
Frederik II, 1534—1588, dansk konung 1559—1588	12,	20
Fryxell, Anders, 1795—1881, historieskrivare, prost	55, 56,	60, 67
Fryxell, Juliana, född Lagergren, g. 1825 m. den förre		67
„ Elof, 1832—1898, lantbrukare		67
„ Eva Andréetta 1829—1920, författarinna		67

Fryxell, Julia, Mathilda f. 1830; dessa tre: barn t. And. Fryxell		67
Gaarder, norsk teologie kandidat	51, 54, 61, 69,	73
Gahm, Gust. Sebast. 1804—1868, komm. i Lomma, kh. i Hjärnarp	22—	29
Geijer, Erik Gustaf, 1783—1847, prof., hävdatecknare, skald, tonsättare	..	44
Gislesen, Kullo 1801—1860, kaplan i Asker, nära Kristiania, samt seminarie- rektor därstädes, biskop i Tromsö		19
Gustaf I 1495 å 1496—1560, svensk konung 1523—1560		52, 54
Gustaf II Adolf 1594—1632, svensk konung 1611—1632	44, 45, 49, 54,	62
Gustaf III 1746—1792, „ „ 1746—1792	31, 49, 59, 66,	73
Hartmansdorff, Jak. Aug. 1792—1856, statssekr. 1831—1838	17, 45,	73
Haslund, Fredrik Adolf, 1810—1886; inspector vid Kristiania borgarskola 1839—1860, skoldirektor i Kr. stift 1860—1876	40, 45, 47,	51
Hellstenius, And. Jak. 1777—1844, prof.; domprost 1833—1844	12,	13
Hierta, Lars Johan 1801—1872, Aftonbladets grundläggare (1830)		72
Hjortsberg, Ivar, född 1819, son till följ.; skolelev 1830—1834		59
„ Lars, 1772—1843, förste aktör vid kungl. teatrarne		59
Horster, Olof, 1800—1872, präst i Maria och Kungsholmen 1830—1837, kh. i Båstad 1842 (1843), privatskoleledare	68, 69, 71,	72
Högqvist, Emilie, 1812—1846, skådespelerska vid Kungl. feat.		62
Johan I Sverkersson, c:a 1200—1222, svensk konung 1216—1222		42
Johan III, 1537—1592, svensk konung 1568—1592	..	54, 66
Johannes Magnus 1488—1544, katolsk ÄB i Sverige 1523, landsflyktig 1526	..	19
Kahl, Achatius Johan 1794—1888, stadskomminister i Lund från 1827	16—20,	30
Karl VII, död 1167 s 42. Karl IX, 1550—1611, konung 1598—1611		44
Karl XI 1655—1697, kon. 1660—1697 s 35; Karl XII 1682—1718, kon. 1697—1718		55
Karl 1748—1818; svensk hertig; konung (Karl XIII) från 1809	32, 49,	66
Karl XIV Johan, 1763—1844, svensk konung 1818—1844	14, 19, 50 54, 58, 60,	73
Karl VIII Knutsson, 1409—1470, svensk-norsk konung		19
Karl VII Sverkersson, svensk konung omkring 1156—1167		19
Klinck, norsk kapten	45, 47, 48, 51, 54—56, 59, 61, 66, 68, 69, 70—73	
„ den förres fru		47, 73
Klopicki, polsk hjälte		40
Knutzen, Anne Marie, född Johannesen, 1818—1836, g.m. författaren	26, 40, 45,	51, 62, 64, 73
Krogsgaard, J. 1791—1842, förest. för Blegdamsskolen		57
Krumlinde, Adam 1793—1862, kallarmästare i Lund		11
Kylberg, Lars Vilhelm 1798—1865, ordf. i Skaraborgs l. hushållningssällskap, rotskollärare på sitt gods, konstnär		58
Lemming, Fredrik Carl 1782—1842 dansk kammarmusiker altviolinist v. k. theat. 1833—1835	49, 61, 62,	65
Lewenhaupt, grevinna, på Tulesbo. Misstag för Sofia Ramel?		24, 29
Liljeborg, Jöns Peter 1772—1857. kh. i Nöbbelöv, prost, senior i st.		33
Lindblad, Adolf Fredrik 1801—1878, kompositör		58, 60
Lindeblad, Assar, 1800—1848, doc. i estetik, kh i Öved	16, 17, 20, 22,	24
Lindfors, Anders Otto, 1781—1844, prof. i latin, lexikograf		20
Lindgren, Anna Sophia 1787—1869, föreståndarinna 1813		64—67,
Ling, Per Henrik 1776—1839, grundare av svensk gymnastik och GCI	..	63, 64, 71

Lionardo da Vinci 1452—1519, italiensk, allsidig konstnär	70
Ljungberg, student; vistades i Lund under hösten 1833	11—13
Logier, Jean-Bernhard, f. 1780, organist, musikmetodiker	58
Ludvig XVIII 1755—1824, fransk konung från 1814	54
Luther; Martin 1483—1560, religionsreformator	55
Løvenskiöld, Severin 1777—1856, norsk statsminister (m. fru 69)	65, 69
Mæcenat, Cilnius c:a 70 f. Kr.—8 f. Kr., romersk donator	60
Magnus, Birger Magnussons son 1300—1320, svensk prins, avrättad 1320 ..	52
Magnus Ladulås, 1240—1290, svensk konung 1275—1290	41, 42, 52
Mariboe, C. R. F. 1800—1860, grossh., översättare, realskolechef	68
Marius, Gajus 156—86 f. Kr. romersk statsman, fältherre	60
Mellin, Sam. Gust. 1792—1856, gymnastiklär., kons.not., kh i Säby, g.m. Tegnérns systerdotter Sara Christ. Hertz	40
Melzer, handelsbetjänt från Bergen'	66, 70
Messalina Valeria, g.m. kejsar Claudius och död 48 e. Kr.	29
Monrad, Georg Herman, 1794—1876, posträkenskapschef	45, 55, 71, 73
Munch, Johan Storm, 1778—1832 biskop i Kristiansand 1823.....	5, 38
Månsson, Nils 1776—1837, »Ljusets bonde», riksdagsman	25—28, 72
Napoleon I 1769—1821, Frankrikes styresman 1799—1814 (1815)	35, 54
Nero, Lucius Domitius 37—68, romersk kejsare 54—68	60
Nikolaus I 1796—1855, zar av Ryssland 1825—1855	30, 60
Nilsson, Sven 1791—1858, komm. i Lund 1828, kh i Borlunda	19, 20
Nilsson, Sven 1787—1883, prof. i Lund, fornforskare, zoolog.....	22
Nordlund, Josef 1808—1885, lärare; kh i Maria 1846	41—44
Olsen, Endre, tjänare hos biskop Munch och hos Ewerlöf	38
Oscar I 1799—1859, v.konung i Norge år 1833	14, 55, 58
Palm, Carl Gustaf 1798—1843, slottspred., kh i Brunnby	34, 35
Paludan, norsk löjtnant, uppehållande sig i Sthlm hösten 1833	51
Pehrsson, Mats, bonde i Dalarna	32
Petersen, Peter M., gymnastiklärare i Kr:a borgarskola	63
Petersen, M. H. 1780—1844, kh i Næstved 1823	24
Peterson, Carl, lärare vid fattigskolan i Lund	16, 17
Piper, Eva Sofia 1757—1816, född von Fersen, g.m. greve A. L. Piper ..	52
Pontén, Peter Carl 1802—1857, pastorsadj., kh i Skatelöv	64, 65
Rafael, 1483—1520, italiensk arkitekt och målare	60, 70
Ramel, Charles Emile 1750—1826, frih., fideikommissarie	25
Ramel, Hans 1724—1799, kyrkans och slottets byggherre å Öved	23, 24
Ramel, Hans 1807—1856, löjtnant, godsägare å Övedskloster	22, 24
Rehbinder, en norsk militärkapten, i Stockholm hösten 1833	45
Reuter, Jonas 1791—1865, skolintendent, privatskollärare 56—59, 64, 67, 68, 73 ,, Carolina, f. 1795, skolans husmoder, död före maken	57, 58
Reuterdahl, Henrik 1795—1870, biskop i Lund; ÄB 1856 11, 13, 19—22, 43	
Romberg, Bernhard 1767—1841, tysk musiker, konsertgivare	43
Rosenblad, Mattias, 1758—1847, just. statsminister 1829—1840	32
Rosenqvist, Magnus, ladufogde l. inspektör på Löberöd; m. hustru	32
Rothstein, Justus Jonas 1788—1843, kh. i Fränninge och Vollsjö	25—27
,, Anna Johanna Maria, född Schön, g. m. den föregående	25
Roverud, Lars, f. 1777, musiklärare m. m., kantor i Kristiania	60

Rundqvist, Joh. Erik 1799—1851, koll. i Maria 1834, rektor i Katarina 1841, kh i Gärdslösa och Bredsättra på Öland 1844	61, 66, 73
Rönbeck, Carl Sonberg 1765—1841, fornforskare, kh. i Ivetofta, i S. Peders kl., i Åsum (med hushållerska)	34, 36
Schultz, norsk kompositör	62
Schulzenheim, David von d. y. 1788—1848, frih., statsråd, president	46
Schweigaard, Anton Martin 1808—1870, norsk rättslär, prof. 1840, angrep 1831 latinets överhöghet och påyrkade naturvetenskapens ökade studium 51,	73
Sergel, Johan Tobias 1740—1814, svensk bildhuggare	60
Sigismund 1566—1632, kon. i Sverige 1592—1599, i Polen 1587—1632	44
Sjögren, Håkan [förf:s Sjöström] 1727—1815, lektor o. domprost i Växjö ..	40
Skrzynecki, Jan Zygmunt 1787—1860 polsk hjälte, fältherre	40
Starck, Carl 1787—1852, doc. 1812, kh i Åhus 1815, prost	18, 36
Starck, Dorotea Beata f. Aulin f. 1799, fru till den förre	36
Sten Sture d. y. 1492 å 1493—1520, riksförest. 1512—1520 (m. son)	54
Sulla, Lucius Cornelius 138—78 f. Kr. rom. statsman o. fältherre	60
Suell, Georg, läsmetodiker, lärare och rektor i Stockholm	65
Swedenborg, Emanuel 1688—1772, naturvetenskapsman, religionstiftare ..	30
Sönnerberg, Jacob 1777—1847, prof. jordbr., jägare	10, 11, 14
Tegnér, Esaias 1782—1846, professor. Skald. Biskop i Växjö	22, 39, 40
,, Lars Gustaf 1814—1874, bliv. chef för Dalregementet	40
Thavenius, föreståndare för Djurgårdens »kungl.» folkskola	70
Thomander, Johan Henrik 1798—1865, prof. 1833, biskop 1856	19, 22, 24
Titus, Flavius Vespasianus (41—81), romersk kejsare 79—81.....	60
Torstenson, Lennart 1603—51, svensk härförare i 30-åriga kriget	55
Trajanus, Marcus Ulpius 53—117, romersk kejsare 98—117	60
Tyrgels Knutsson, riksråd, marsk. Avrättad 1306	52
af Uhr, Gustaf 1780—1842 direktionsmedlem i Väx.-sällsk. 58, 60, 63, 67, 68, 73 ,, ,, Maria Margareta f. Gussander 1790—1850, g. m. den förre	60
,, ,, Hedvig Catharina 1820—1903 g. m. B. J. Adelborg	60, 68
Vogler, Georg Joseph, 1749—1814, kongl. musikdirecteur i St. 1786—1799 ..	62
Waldemar, Magnus Ladulås son, c:a 1290—1318, svensk prins	52
Waldemar II Sejr 1170—1241, dansk konung 1202—1241	12
Wallin, Johan Olof, 1779—1839, p.p. 1818, ÄB 1837.....	47, 55, 71
Wallmark, Per Adam 1777—1858, kansliråd, överbibliotekarie	45, 54
Wannquist, Olof af 1764—1834 Långholmschef t. 1824, underståthåll. 1830 47, 53	
Wessman, Maria Charlotta, f. Lindblad, 1764—1847, traktören o. kaptenen v. St. borgersk. infanteri A. W—ns änka, St. Trångs. 2	44, 71
Wenster, Emanuel, 1785—1856, domkyrkoorganist, kapellmäst.	18
Wergeland, Henrik Arnold 1808—1845, norsk författare.....	3, 5, 6
Westin, Fredrik, 1782—1862, berömd svensk målare	49
Wiger, sekreterare vid norska legationen i Stockholm	49, 70
Wieselgren, Peter 1800—1877, kh i Västerstad, i H:borg, i Gbg....	29—33, 72
Wieselgren, Mathilda Katrina, f. Rosenqvist 1816, g. m. P. W—n	31, 32
Willasson, Erik 1778—1837, kh i Sörby o. Gumlösa 1823, prost	38
Wingren, Petter Anton född 1793, präst, lärare i Åsum 1825, kh i S. Rörum 1833 (35), prost 1849, gift m. 1) Anna Christina Brask 1830, 2) Elisabeth Christina Flensburg, f. 1808	24

Wrangel, Anna Hedvig, född Lewenhaupt 1792—1833, g. 1810 m. överste-kammarherren frih. Henning G. Wrangel (1780—1833)	37
Vult von Steyern, Jul. Fredr. 1764—1808, C. A. Bergmans svärfar	37
Zerrenner, K. C. G. 1780—1852 r. i Schlesvig, skolreformatör i Magdeburg	47
Ågren, Sven Peter f. 1787, lektor (med professors namn) 1814—46	58, 63, 68
„ Märta Christina f. Bergvall 1797 g. m. den förre	68
Åhlström, Olof 1756—1835, organist i Maria 1777, i Jakob 1792, krigsråd 1805—1824, kompositör, koralboksutg. (m. dotter)	62, 65
Åkerhielm, Gust, Fredr., frih., fängvårdsstyr.ordf., statsråd	68
Åkerman, Johan 1784—1852, kh i Silvåkra 1832, i Knästorp 1847	29
Öberg, A. G., 1803—57 koll. o. r. i Katarina; kh i Täby 1850	51
Österblad, Per Adolf 1790—1836 r. för Normalskolan 1830	45, 47, 49, 51, 56, 67, 73
Österling, lärare i Lunds lankasterskola vid Bredgatan	14, 15, 18, 20

KOMMENTAR TILL SIDOR OCH RADER. Av B. Rud. Hall.

Första siffran pr stycke betecknar pagina; om en andra siffra följer utan bindestreck, betyder den rad. N = nerifrån; R = rad; S = sida, sidor.

S 11, 14—15, 46—47 och flerstädes talas här om dansk och svensk växelundervisningsmetod. — Vid den tid Knutzen studerade den danska och den svenska »växelskolan», gick i högsta klassen i Breths folkskola i Barrits socken i Danmark den 11-åriga gossen Hans Pedersen. Mer än två mansåldrar senare skulle han komma att på ett levande sätt redogöra för sina skolupplevelser (Erindringer fra en lang levetid; Odense 1905). På några sidor tecknar han åskådligt dagsverket i lankasterskolan, där arbetet tydligtvis kunde vara sådant att det måste för vår tid anses vara en förlust att samarbetet, kamratledningen och ifrågavarande slags självverksamhet numera är nära nog bannlyst ur skolorna.

Angående »växelskolans historia i Danmark» jfr Vor Ungdom 1893 s 480—490. Om engelsk och svensk växelundervisningsmetod jfr C. O. Fineman: Anvisning till folkskolors organisation, Sthlm 1830; J. A. Gerelius: Det Brittiska eller Lancasterska Uppfostrings-systemet, Sthlm 1820; A. Oldberg: Praktisk Handbok i Pedagogik och Methodik, Sthlm 1843, andra uppl. 1846; Rådberg: Praktisk Handbok för vaxelundervisningsskolor, Link. 1820; P. R. Svensson: Praktisk handledning för vaxelundervisningen, Sthlm 1823.

S 11 r 14 o. 24. Om Reuter Dahl jfr hans Memoarer, utgivna i Lund 1920. — Seminarium upprättades i Lund 1849; jfr Gustaf Lindeberg: Folkskoleseminariet i Lund 1839—1939. Lund 1938.

S 12—13. Ekdahl var 1833 sysselsatt med att rensa upp små kapellerna i kryptan. Jfr Skånska Correspondenten 1834 15/11.

I Ach. Kahl: Tegnér och hans samtida i Lund, Lund 1851, yttras om Hellstenius: s 220 »Han ägde hvarken det snille, som förvånar, eller den lärdom, som gör uppseende. Men han hade redigt hufvud, godt omdöme, vidsträckt teologisk beläsenhet, klassisk bildning och var allmänt älskad för sin fromma karakter och sitt kristliga tänkesätt». Liksom Kahl lutade H. åt Svedenborgianismen.

S 13 Här börjar förf. sina ofta upprepade och oftast hånfulla uttalanden om adelsmän och adelsdamer. Jfr t. ex. s 29, 32. Att han själv ej sällan »nödgas» framhålla adligas storartade egenskaper och, bland annat, verksamhet för folkupplysning och fattigvård (t. ex. s 23, 37) påverkade tydligen icke hans fanatiska inställning emot ståndet. (Knutzen tänkte enligt det medeltida spörsmålet: »När Adam grävde och Eva spann, Vem var väl då en adelsman?») Praktfullt synes ju t. ex. yttrandet s 26 vara: om adelsslott och folkskollärareseminarier; det kan ses i samband med svenska riksdagsbönders samtida klagomål över slöseriet att ge pengar till biskopslöner och dyrbara militära avträdeshus, allt medan på folkundervisningen offrades ingenting av statsmedel.

Motståndet mot adeln låg s. a. s. i luften och leddes delvis av adelsmän. Knutzen kunde vara i tillfälle att vid samtal och i de under hans besök i Lund utkommande numren av lundatidningen Skånska Correspondenten få veta, hurusom ett friherre C. H. Anckarsvärds o. a:s representationsförslag var riktat mot adeln, att Aftontidningen (Dagligt Allehanda) åtalades för att den (1833 i nr 11) avtryckt utkastet till denna petition etc. Även i Aftonbladet stod denna återgiven. (I samma tidning (9/7 1834) relaterades petitionens underskrivande av 2,000 personer och dess vidare öden).

Medan här i ÅSU 61 en religiös folkskollärare (Hedberg) träffade blott sådana adliga som värmdes hans fromma, nitälskande hjärta för Guds sak, träffade den norske teologen huvudsakligen sådana norska eller svenska adliga, som ingav honom leda eller förakt. Enligt honom var flertalet av dem flärdfulla, sladderaktiga, inskränkta, utan vyer eller livsintressen. Också voro de ju medlemmar av ett stånd, en kast, som han i sin politiska välvishet ansåg böra vara obefintlig eller i varje fall utan inflytande.

I kampen om aristokratfördomandet stod den konservative Geijer på de missnöjdas sida mot adeln och den liberale Fryxell kom att intaga en bemärkt plats bland dennas försvarare. Den efter hand alltmer konservative Tegnér stod härutinnan närmast den senares ståndpunkt.

S 13 r 16. Affischen rörande teaterpjäsen lydde: »Med Kongl. Maj:ts Allernädigste Tillstånd, uppföres på härvarande Theater, Lördagen den 28 September 1833, till förmån för undertecknad: *Bröderna Philibert*, eller *Kusin Pastoureau*, Komedi i 3 Akter, af L. B. Picard . . . Derefter gifwes: *Wildbrådstjufvarne*, eller *Studentputsen*, Komedi i 1 Akt med Sång af Angely; Öfwers. af E. W. Djurström . . . Entréen betales med 24 sk. Banko . . . *Carl Broman*. Lund . . . 1833». I första pjäsen spelade denne själv »Philibert, den yngre»; i den andra framträdde han icke.

14 4. Peter Wieselgren skrev: »Sönnenberg var en liten oansenlig mörk figur, som jag några gånger såg vandra upp i Lärosalen, för att för en, högst 2 åhörare föreläsa sitt collegium» (Lunds academi på 1820-talet, utg. av E. Newman, s 25).

14 15. Om restaurationen äro meningarna delade. Eller rättare till stor del ogillande. Redan då. Jfr Reuter Dahls Memoarer s 109—110. Men resenären Knutzen liksom P. G. Ahnfelt, Wieselgren, P. Paulsson och C. A. Bergman hade alltför lätt för att berömma vem som helst som visade sig vara Frihedens varme Wen (s 23 r 2). Annorlunda bedömdes de konservativa! Jfr t. ex. s 12—13 om domprosten, s 20 om Lindfors).

14 9 n. A. utgav för växelskolor 80 tabeller i läsning, 24 i dansk historia och 24 i teckning samt (tillsammans med P. H. Mönster:) Om den indbyrdes Undervisnings Væsen og Værd — allt åren 1821—1828.

15 r 10; s 18 r 9 och 14 n. Knutzen ville just själv ägna sig åt seminarier och skolboksutgivning. Jfr här Inledning s 5—6.

15 r 14. Den högste bland alla kamratundervisare, en motsvarighet till notarius gymnasii i läroverken. (Om denne över-kustos jfr Arosiana V s 45—68.) — Flerstädes funnos sådana övningstillfällen för dem som ville bli lärare, alltså ett slags praktisk föregångare i diminutiv till seminarierna. Sådana förebilder funnos t. ex. i Danmark (jfr Blade af Tønder Seminariums Historie I: E. Albeck Balthasar Petersen, Sem:s Grundlægger. Tønder u.å. Avhandlar uppkomsten av Skandinaviens äldsta (privata) folkklärareinstitut (1753). Jfr Joakim Larsen: Et Blad af vore Seminariers Historie for 100 Aar siden. Særtryk af »Hjem og Skole». Här s 36—38.

16 10 n. Johann Hübner: Twå gånger twå och femtijo [= 2 (2+50)] Utwalda Bibl. Historier. Sthlm 1745.

17 r 24 n. Läraren hette Carl Petersson. Om honom gick ryktet att han miss-handlade eleverna. Snart efter Knutzens vistelse i Lund och Stockholm inflöt en anonym (av kh i Kvistofta David Munck af Rosenschöld, enligt uppgift, författad) pamflett i Aftontidningen (Dagligt Allehanda) 30/12 1833 under rubriken Adams-piskarne i Lund. Under domprost Hellstenii ordförandeskap förnekade stadens borgare, de 130 å 140 skolbarnen och dessas föräldrar sanningsenligheten av artikelns anonyma påståenden om misshandel [= »piska Adam ur syndakroppen»]. Föreståndaren uppgav att något ris icke funnits i skolan under hans 20-åriga läraretid och att han blott i vissa fall utdelat välförtjänt aga med en käpp av ett litet fingers tjocklek. Även sockenstämman den 13/1 1834 fritog alldeles C. P.; därvid framhölls bland annat, att han för sju styver pr dag och person bespisade 30 elever, som icke kunnat få mat i sina hem utan tiggat på gatorna. — Enligt tidningsnumret 25/1 hade kh David Munck af Rosenschölds adjunkt, M. Ekdahl, avfattat uppsatsen och ville han med ed intyga att det mellan åren 1816 och 1823 gått i stort sett så till som i Aftontidn. uppgetts — fastän han icke själv sett dessa uppräden. Aft.t. uppgav först blott att författaren var »Religionslärare i Skåne». Jfr Skånska Corresp. 1834 nr 4, 7, 33, 36. Att det emellertid ej var så helt med C. Peterssons mildhet och skicklighet, kan man läsa på och mellan raderna i föreliggande Dagbok. — Aft.t. dömdes att plikta 133 rdr 16 sk. bko; (Magnus Ekdahl avsattes från prästämbetet 1840.)

18 r 23 24; s 20 r 9. Betänkande af Comitén till öfverseende af Rikets Allmänna Undervisningsverk 1828. Sthlm 1829; c:a 580 stora sidor. — Bergman (s 37) hade utgivit bland annat följ.: a) I hvad förhållande står Presterskapet till Upplysning och Schola? En Skrift, tillegnad Riksdagsmannen Nils Månsson i Skumparp. Sthlm 1832. S 1—56. b) Om Svenska scholväsendet, eller Elementarscholan; en skrift tillegnad Sveriges yngre presterskap; Sthlm 1832. S 1—VIII; 1—335. Reuterdahls 18-sidiga recension var intagen i Theologisk Qvartalsskrift 1832 h. 3.

I sitt Program vid Magister Promotionen uti Lund 1832 yttrade Lindfors (på latin) att den som saknar latinkunskaper, icke kan vinna en fullständigare lärdom eller en finare bildning med ädelhet i känslor och handlingssätt; den klassiska litteraturen anses göra oss till människor och har därför fått hedersbenämningen humanistiskt studium. — I sina Försök att närmare bestämma frågorna om undervisningsverkens reform, Sthlm 1832, bemöter Anders Fryxell dessa och dylika påståenden.

Denna Fryxells skrift och Bergmans häfte Om svenska scholväsendet, jfr ÅSU 18.

Böckerna av B. hade föranletts av 1825—1828 års uppfostringskommittés betänkande, som i likhet med 1812 års kommittés var så mager i fråga om folkundervisningen (jfr ÅSU 18 s 102—105). De hade till motto Nils Månssons i Skumparp uttalande (i riksdagen vid den stora debatten om indragningmakten och tryckfriheten 26/2 1829), att Gud sagt: Varde ljus! och att denne ljusets faders enfödde son yttrat: Vandrer i ljuset, medan I hafven ljuset — ett citat som torde givit anledning till N. M:s hederstitel Ljusets bonde.

18 r 8 n. Lära matlagning, syning, stickning etc. Jfr här s 37. Kvinnornas betydelse i hemmets undervisning och uppfostran betonades sedan kraftigt vid 1840 års riksdag i fråga om den blivande folkskolestadgan.

18 4 n. Om Wenster jfr Reuterdahls Memoarer s 108—110; Ture Nerman: Otto Lindblad, Upps. 1930 s 33; Cec. Bååth-Holmberg: Från gammal tid och ny. Upps. 1916 s 30, 65.

19 14. Johannes Magnus var av påven utnämnd ÄB i Uppsala, men Gustav I tillät honom ej tillträda ämbetet. I landsflykt avfattade han på latin Historia de omnibus Gothorum Sueonvmque regibus (tryckt 1553).

19 r 22. På Theatern i Lund spelades den 2/10 1833 (enligt affischen): Fästmannen från Mexiko, Komedi i 5 Akter av Clauren; Öfversättning af E. W. Djurström. Broman spelade Don Alonzo Montequilla, rik Mexicanare. Spelets ledare var Djurström. — Pjäsen torde vara otryckt.

19 r 13 n jfr s 11 r 11 n. Rörande ifrågavarande porträtt har jag åtsport rektor Johan Feuk, Bräkne-Hoby, och biskop Faxes dotterdotters dotter Fröken Marianne Osterman, Höör, men utan resultat; konsthistorikern D:r Bertel Hintze, Helsingfors, har meddelat att man för 200 å 300 år sedan i Tyskland hade mani för sådana kuriositeter och konststycken samt att de ifrågavarande porträtten tillhöra konsthistoriens sällsyntheter.

I Kungl. bibl:s utländska porträttsamling finns bl. a. en av M. Pichler under 1600-talets första årtionde graverad bild av Calvin. Med petitstil anges dels i en halvcirkel över huvudet ort, datum och år för Calvins födelse och död, dels i ett 15-tal rader på bälens övre del och å några rader runt huvudbonaden och halsen samt midjan etc. Åtskilliga citat ur bibeln, utgörande Calvins uttalanden om sig och sin Gud. (Törhända är ursprunget till sådan grafik den i bibeln nämnda seden hos de judiska »teologerna» att bära heliga inskriptioner på sina mantelfällar etc.). Om denna bild jfr Doumerge: Iconographie calvinienne. 1908; som finns i Upps. och Lunds UB. — I Kungl. bibliotekets samling av Gustaf II Adolfs-porträtt upptar nr: 320 en med petitstil på kläderna gjord beskrivning och lovprisning av guldkonungens bragder. Bilden är utförd i Hamburg 1846 av I. Grund.

Även av Luther finnas motsvarande bilder, uppger D:r C. Björkbom, som å Kungliga Biblioteket benäget tillhandagått med bilder och upplysningar.

19 r 2 n; s 22 r 4 n. Theologisk Qvartalsskrift utgavs under två lustrer: 1828—1832, 1836—1840. Dessa karakteriserar Reuterdahl i sina Memoarer s 97—103 resp. 151—154. »Den journalen gick som en snöplog fram genom de gamla drivvorna af hallstämplad dumhet och mörker, rödjande väg för ett vetenskapligt studium af teologien», säger P. G. Ahnfelt i Studentminnen (uppl. II) I s 161; jfr II s 36.

19 r 1 n. Om Nilsson jfr Reuterdahls Memoarer s 33, 34, 44.

20 4. Tvivelaktigt uttalande; i alla fall måste tas i betraktande, hurudana skolor allmänheten ville gå med på att anskaffa. Jfr här t. ex. kommentar till s 40 samt

Blenda Andersson: Vislanda. — Jfr Säves motion i prästeståndet 1848 och det av ekklesiastikminister Reuterdaahl promulgerade stadgandet 1853 om s. k. mindre folkskolor.

20 r 6. Ännu 1838 bjöd Hartmansdorff middagsgäster på brännvin, fastän han var ordförande i Svenska nykterhetssällskapets direktion. Geijer ansåg, att nykterhetsarbetet borde bedrivas med kraft, för att landet ej rent av skulle gå under i brännvin. Den frågan vore Sveriges livsfråga. Owens var kanske det enda hus i Stockholm, där ej brännvin fanns. — Thomander talade i huvudstaden 1838 och tryckte i sin Theol. Qvartalsskrift 1839 ett »Försvar för nykterhetssällskaperna», och Stockholmsprästerna superade efter talet — utan brännvin och punsch.

Att P. G. Ahnfelt led av reumatism, ansågs vara straff för hans arbete på brännvinsutrotningen. Jfr hans Studentminnen andra uppl. I s 208—211; II s 3, 75, 107, 167, 460—463. Om Reuterdahls motsatta inställning jfr dennes Memoarer s 152. Om »skumpen» jfr E. Ingers: Ljusets bonde s 4, 36, 52—53. Om nykterhetsnit i Gåsborn jfr ÅSU 61: Hedberg.

20 r 9. Om prof. A. O. Lindfors yttrar P. Wieselgren, Knutzens senare vän: »Han är bottenärlig, fiende till flärd, lättsinne och luxe, enkel i sitt lefnadssätt, och trofast vän. . . . Störst är han som Latinare. [Till en ensidig filolog yttrade L:] Jag högaktar och värderar alla vetenskaper, allt som kan blifva föremål för mensklig forskning» (E. Newmans edition av W:s brev om Lunds akademi s 33—34). — Jfr här komm. t. s 18 r 24.

21 o. f. Dalby äger Sveriges, kanske Nordens äldsta bevarade (i bruk varande) kyrka (från c:a 1060) med förhall. Ej krypta. Skolor: ÅSU 29.

Skartofta eller Övedskloster ligger nästan rätt österut från Lund. Hans Ramel (1724—1799) byggde kyrkan 1759 och slottet 1765—1776. Hans söner riksrådet Malte R. och riksmarskalken Charles Emile R. uppförde skolan och ålderdomshemmet. Till underhåll åt tolv fattighjon anslogs avkastningen av 1/2 mantal å Maltes-torp i Brandstad. Härom, om målningarna på Övedskloster etc. etc. jfr om släkten Ramel i Biogr. Lex. 12. Upps. 1846. — Om folkskoleväsendets ynklighet i Öved omedelbart efter kyrkoherdarna Eurenus och Lindeblad jfr ÅSU 52 s 48—49.

23 r 3—6. Damernas »stive Ton» var en följd av dåtida hemuppfostran. Jfr Thekla Wrangel: Från forna tider. »Det är andra tider nu, farmor», sa flickan år 1940.

S 23 o. 24. Kornetten Rud. Stjernsvärd, född 1808.

23 35. Kantor Westerdahl, född i Söfde 17/5 1775.

24 13 n. Om Wingren jfr ÅSU 41 s 60, 198. År 1829 utgav han en Handbok för undervisningen i folkskolor, ett bidrag till det gamla undervisningssättets förbättring och förening med det nya.

24 r 2 n. — s 25 r 6. Vägen gick i nordostlig, sedan i ostlig riktning. Tullarbo = Tulesbo eller Tulllesbo i Öved. Bjärsjölagård ligger i (Östra) Kärrestorps socken. Sydost om detta gods och öster om Tulllesbo ligger Kärrestorps kyrka. Det var i K. som kh Eurenii sväger bodde. Denne, Hans Frost (1764—1842), som genom sitt första giftermål besvägrades med E., hade blivit kh där 1822, författade en bok och tidningsuppsatser om praktisk läkarevetenskap resp. seltersvattnets underbara verkningar (»universalmedicin»).

Thomander kallade Fässbergs prästgård ett uselt torp, som är utdömdt af menniskor och nämndemän. Ahnfelt fick sin hälsa förstörd i fukten i Boarps prästgård. Jfr hans Studentminnen I s 219; II s 127. — Vaalslev läs Vollsjö. En jämn

lerslätt. V. herrgård ägdes efter skatteköp 1795 av släkterna Bennet, Coyet, Trolle m. fl. Den av Knutzen åsyftade ån heter Tolånga ån och går förbi Vollsjö gård.

25 13. Enligt Cavallins herdaminne III s 145 förde Rothstein en mindre ordentlig levnad och var till följd därav på slutet avsigkommen. Han hade tryckt några predikningar, en biblisk real-konkordans och en matrikel över Lunds stift 1823.

Det var ej lätt för biskopen att lita på prostarnas inspektionskraft eller för prostarna att verkligen öva kontroll på prästerna, när de voro med varandra besläktade. Prost i Västra Göinge, dit bl. a. Fränninge hörde, var år 1833 J. P. Söderberg i Brönestad. Genom sin andra hustru var han sväger till kyrkoherdarna N. R. Rothstein i Billinge, C. C. Rothstein i Bosarp, J. J. R. i Fränninge, J. Lundqvist i Grämans-torp (och A. Z. Pettersson i Nikolai, Sthlm).

För Knutzen var det av speciellt intresse att övertvara en visitation i Sverige, enär han varit ett slags protokollförare vid sin »matfader» biskop Muncks färder.

25 28. Protokollet i domkapitlets arkiv yttrar: Hvad angår Kyrkoherden Rothsteins skuld, som till begge kyrkorna uppgår till 628 Rs 3 sk. 5 r. Banco, så anmälde Kyrkovärldarne, att de hos Konungens Befallningshafvande sökt och erhållit kvarstad å Kyrkoherde Rothsteins tertial tionde och Helgonskuld i Socknarne. . . . Biskopen anförde, att bristerna i anteckningar rörande Christendoms-kunskapen för en stor mängd af Församlingens Ledamöter är flere, och erindrade Kyrkoherden om nödvändigheten af dessa anteckningars fullständighet.

S 25 r 9 n — s 28 r 13. Ur E. Ingers Ljusets bonde s 25—28, 39—43 må följande refereras. Månsson hade fått kännedom om växelundervisningsskolor vid 1828—1830 års riksdag och ville skaffa en central sådan till sin församling. Riksdagsmän samlade in 243 rdr banko till grundplåt för en sådan. Detta belopp plus 66 rdr ur egen kassa erbjöd M. sin församling vid sockenstämma i samband med prosten C. A. Eurenii visitation 12/9 1830. Vid stämmor 15/1 1832 och 19/5 1833 beslöt man bygga skolhus och anställa lärare med fast lön i en lankasterskola respektive meddelade M. att han köpt ett centralt beläget korsvirkshus till gemensam skolsal och lärarebostad med trädgård på tomten. Tre byar opponerade sig nu, önskade få egna byskolor men ej deltaga i kostnaden för sockenskolan, fruktade för den vetenskapliga odlingens överhandtagande i jordbrukskommunen genom växelskolan etc. etc. Biskop Faxe höll då den 5 och 6 okt. 1833 visitation med sockenstämma, varvid stiftschefen fick bönderna med på den medelvägen att skolan blev central sockenskola utan lankastermetod, att lärarelönen blev en tunna säd pr hemman och 12 sk. banko pr barn och att de tre byarna fingo bekosta eget skolväsen samt frivilligt sända barn till kyrkskolan (Prof. återgivet aa s 72—73). — Från riksdagen 1834 sände M. abc-böcker och katekeser att utdelas i synnerhet bland fattiga elever. Men skolan kom ej i gång förrän 1837, samma år M. dog. — I meromnämnda bok av D:r Ingers framläggas nya värdefulla forskningsresultat, och både dagrar och skuggor skärskådas med prisvärd objektivitet och klarhet.

28 1 n. Ola Andersson; nämnes i ett sockenstämmoprotokoll.

29 8. Kyrkoh. Lindeblad i Öved har gjort följ. anteckning i prof. boken: Skartofta skolhus nybyggdes år 1839 å Skartofta gamla kyrkogård. Den gamla, sedan 1807 ej begagnade kyrkan kvarstod i mycket förfallet skick och var först genom sockenstämmobeslut, vederbörligen fastställt, ämnad till sockenmagasin, men skall enligt ett sednare beslut inredas till skola i stället för det sorgligen trånga och fuktiga skolhus. som låg på andra sidan om vägen midtför prestgården. Enligt min önskan och genom ägarinnan på Tulllesbo, Enkefru grefvinnan Ramels försorg och på dess

bekostnad uppfördes af Insp. Malmberg ett alldeles nytt skol- och fattighus, sedan kyrkan blifvit raserad.

30 8. Om Flagsång jfr här annotationer till s 43 r 7.

30 4 n. Om hatet mot ryssarna jfr här s 40 r 11 n.

31 8. Wieselgrens närmaste företrädare i Västerstad, Petrus Roos, var född 1740 och hade varit kh i 59 år. Avled 1832 såsom senior bland Sveriges präster. Jfr Ahnfelt: Studentminnen II s 12.

31 17. Löparöd, nu Löberöd, gods i Hammarlunda, dit K. fick resa i rätt västlig riktning. Dit överförde greve J. G. de la Gardie det stora »Delagardieska arkivet» på 1820-talet, vilket Wieselgren sedan ordnade och förtecknade och ur vilket han utgav 20 band under sagda titel.

32 r 6—7. Detta var ock allmänna meningen i Danmark och Sverige. Då K. M:t i Danmark år 1822 gav »tillåtelse» till växelmetodens införande i lägsta folk- och borgarskoleklasserna, tillades, att eleverna efter föreskrivna kunskapers inhämtande enligt denna metod hade rätt att sluta skolan vid vilken som helst ålder; dock borde de inställa sig där två gånger i månaden intill konfirmationstiden.

32 13. Antagligen åsyftas den äldre av Otto Ramels söner: Hans R., kornett, ordonnansofficer; löjtnant 1835.

33 12. Jfr ÅSU 41 s 65. — Just år 1833 instiftade J. G. De la Gardie, till minne av sin ende sons fränfälle en folkskola i Västerstad; sedermera anslogs till dess underhåll överskottet på inkomsterna av verket De la Gardieska arkivet. — Om De la Gardierna jfr B. Boethii Svenskt biogr. lexikon band X. — Enligt Ahnfelts Studentminnen I s 186 kom Wieselgren här till »en temligen stillastående, hardt när förstened omgivning . . . Hela den ortens civilisation är W:s verk».

34 30. Hertig Carls allmänna barnskola, anlagd 1819, utbildade även folkskol-lärare. Jfr Paulsson: Historik s 245—246.

S 35—36. Åhus skola stiftades 1833 av prosten Starck. Jfr ÅSU 41 s 60. — Starcks hustru var Dorotea Beata Aulin, dotter till makens närmaste företrädare och dotterdotter till dennes närmaste företrädare (Per resp. Sven Aulin). Dennes farfar Olof A. var måg och närmaste efterföljare till den Casten Månsson Rönnow, som sades ha räddat Karl XI:s liv, en räddning som icke bestyrkes av nu bevarade urkunder. Jfr Schönbeck: Prelater s 57.

36—38. Bergman utgav anonymt sitt »Tal vid grefvinnan Anna Hedvig Wrangels, född Lewenhaupt, Jordfästning i Träne kyrka den 2 Aug. 1833». Christianstad 1833. Han utgår därvid från Es. 16: 9: En sång är fallen uti Din sommar och uti din ande. B. yttrar där s 3—4: En själ, ljuf som en sång i sommarqvällen, en själ, hvars hela lif var en sång, den der gjöt känslan af sällhet i hvarje bröst dit den hann, är bortgången ur den krets, der den verkade». B. prisar henne bland annat för barmhärtighetsverk i tysthet samt för den omtanke och frikostighet, varmed hon sörjde för kommande släkters uppfostran och varom nästinstundande tider skulle bära vittne.

Moderlös hade hon uppfostrats hos sin moster Marg. Hedv. Ahlströmer, g.m. guvernören greve C. F. Cronstedt på Carlberg. — Hos hennes mans farmor Hedvig Sofia W. på Oves- eller Åkesholm var B:s far bokhållare, och han fick bo på hennes gods Ovetorp; där växte C. A. B. upp.

Om Bergman jfr ÅSU n:r 29 s 114—132; n:r 41 s 65. Oscar Kleberg: De bortgångnas minne. Föredrag vid prestmötet i Lund 1891 s 38—41. G. Billing: Bergmanska prästhemmet. I: Minnen från gamla skånska prästhem, samlade av H. E.

Hallberg, Lund 1924. *M. Feuk*: En gammal präst. Kristanstad 1933. *P. Paulsson*: Historik. Sthlm 1866 s 245, 277—279. — I församlingen funnos tre småskolor; 1835 upprättades i prästgården en påbyggnad på dem, bestående av ett elevpensionat med fritt ämnesval för lärjungarna (till 1847); jfr Knutzens ord om »planerna». Läraren hette J. Liljegren. Om skolan jfr Växelundervisnings sällskapets årsberättelse 1835. — Bergman, hans traktatsällskap och hans pastorat blevo medelpunkten för en religiös väckelserörelse i Göingebygderna på 1850—1860-talen.

37 r 8, 11 n. Om handens arbete jfr ÅSU 56—57. — Latin = latinska bokstäver. Junkerska tabeller: små rektangulära pappskivor med räkneuppgifter.

38 20. Fru Bergman hade 3 systrar, alla ogifta: Ulrika Charlotta 1796—1866; Maria Gustava 1799—1877; Anna Christina 1803—1839.

38 r 14 n—5 n. Norr ut genom Sörby och Gumlösa gick vägen. Det var Wil-ladsons pastorat. I Sörby fanns skolhus sedan 1829, skänkt av frih. Duvall. Jfr Paulsson: Historik s 265. Om undervisning i Sörby och Gumlösa jfr ÅSU 29 s 63—65. — Troligen åsyftas godset Vanås, vilket innehades av slakten Wachtmeister. — Huvudriktningen blev nu nordost. — Om Ewerlöf jfr här komment. till s 46 r 4. Om Knutzens och Olsens tid hos Munck jfr här Inledningen och K:s Dagböger over Reiser i Norge, Kra 1922, Indledningen.

S 39—40. Tegnér (på Östrabo) ogillade sådana folkskolor, vilkas kurser gingo utöver vad vi skulle kalla småskolan. Jfr ÅSU n:r 14 (bl. a. R. Hall: Tegnér inför folkskoleproblemet; särtryck). K. A. Hultkvist: Om Tegnér och folkskolan. Lund 1925. I båda behandlas bl. a. den 200-åriga överbyggnadsskola i Vrigstad, som K. ej tycks ha känt till, fastän han logerade på orten (s 41 här; jfr ÅSU 51 s 118—120; G. Sandahl: Ålems pedagogi i Tdskr. f. folkunderv. 1914). — Frihets-vännen; jfr t. ex. Tegnér's stora tal på reformationsfesten 1817 . . . : Jag känner honom väl, frihetens höga genius.

Knutzens spända förväntan i avseende på Tegnér (15/10 r 4) må ses mot den bakgrunden, att han läst upp nästan hela Frithiofs saga för ett flicksällskap och citerar »Den gyldne Knap paa Odins Stol» — allt under sin vandring i Norge med Wergeland 1828. Dagböger s 49, 71.

40 r 15—28. Sjöström, läs: Sjögren. Lexikograf. Grammatikutgivare. En något tidigare fond för fattigbarn ökades av S. med 6,000 rdr, varigenom skolans verksamhet kunde börja (1815). Om Melin jfr ÅSU nr 41 s 61—64; Ahnfelt: Studentminnen I s 74—75; P. Paulsson: Historik s 236.

40 4 n. Koleran hade något tidigare gästade vissa orter, som Knutzen for igenom (bl. a. Växjö och Jönköping) utan att han tyckts vetat därom. I lundatidningen Skånska Corresp. 1833 skulle han kunnat läsa om koleran i Norge. Där berättades: den 7/10 om dess förnyade utbrytande i Drammen (och Hamburg samt Madrid); den 28/10 att den grep omkring sig i och utom Kristiania (22 döda) och Drammen (165 döda); den 4/11 att i Kristiania med omnejd hade 70 avlidit och i Drammen 95 o. s. v. Jfr Ingers aa s 32—33, 50. Jfr här s. 51 rad 9—10.

43 r 7. Folkliga sånger att av folket gemensamt sjungas med liv och lust (jfr »allsång») började man först under ifrågavarande liberala genombrottstid utarbета och utgiva. Jfr Wergeland: Saml. skr. 1930 del 5: 1 s 245—6. Knutzen m. fl. utsände en serie sånger 1837 (jfr här Inledningen). Ole Vig utgav Sange og Rim for det norske Folk. Med melodier af L. M. Lindeman (Tillægshaefte till Folkevennen). Kra 1854. 464+88 s. I den står såsom nr 131 Flagsangen, af C. N. Schwach (1793—

1860) med musik av Ibsen; Melodier s 47—48. Den begynte på följande sätt: Strof I: Mens Nordlandet bruser mod fjældbygd Strand. II: Du Blomster af Palmen paa Friheds Grund! III: Fra Himlen faldt Dannebrogspanen ned, Blev Tvillinglands-Snekkernes Smykke —. Om denna dikt jfr här 30 8. Och K. hade sjungit den (2/9 1833) i Danmark uti läraren J. Jensens familj vid Jonstrups seminarium; enligt hans reseberättelse, tryckt i Vor Ungdom 1893 s 522.

43 12 n. Stångån. Kumla och Brink öster resp. nordost om Roxen. På t. ex. Marelli karta över Östergötland 1779 och Hermelin-Hällströms 1810 kallas församlingen Kimsta(d). Göta kanal hade blivit färdig 1832.

44 1 Enl. D:r O. Sjögren: trol. Pipers Löfstad.

S 44 11 n. Hörningsholm.

46 4. Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande; stiftades 19/12 1833 och kom att ge ut (bland annat) Läsning för folket. En parallell därtill var i Danmark Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug (1835) och i Norge Hartvig Nissens Folkeoplysnings Selskabet med tidningen Folkevennen under ledning av Ole Vig, från 1852. Om franska lättnaderna i avseende å tryckning av år 1828 och svenska riksdagens strävan för tryckfrihet 1829 jfr E. Ingers: Ljusets bonde s 17—23. Vigs artikelserie 1857 om borgerlig och annan belärande kunskap intagen i folkskolans läsebok föregicks av en framställning i samma syfte av Knutzen. Jfr Einar Boyesen: Ole Vig og hans innsats i norsk åndsliv; i Skole og Samfund.

Första häftet av Läsning för folket innehöll eller behandlade: Arbetarens morgonspalm, Själasörjarens uppgift, Tre gyllne regler, Om åker, skogs- och fårskötsel, Binärningar, Vävtolar, Grannar, Livslust, S:t Per, Polhem.

S 46—47. Källor och litteratur om Sthlms seminarium jfr min kommentar till s 14 24/1 1849 i J. O. Hedbergs dagbok i ÅSU 61.

46 r 19—30. Välskrivning i sanden i en lång låda. Ett slags kulram hade använts flera hundra år ej minst i Ryssland och Sverige och andra land i butiker samt väl ock vid undervisning. Jfr Fr. Thomassen: Strejflys; i Festskr. t. J. Nicolaisen. Kra 1917.

47 9. Cnattingii Läsebok i Folk-skolor, Sthlm 1832; 171 sidor, upptar: I Läsöfningar, II Förståndsöfningar, III Lefnadsmålningar (biblisk och svensk historia) IV Några underrättelser om världen och naturen. Så ock: Några Skaldestycken, Förklaring öfver några viktigare ord och talesätt i Lefnadsmålningarna. Boken utkom redan följande år i en ny upplaga. Prot. 30/3 1833 i Direkt f. Sällsk. för Vexelund. befr. anbefalldes den till användning.

47 15—23. Prins Carls uppfostringsanstalt. Jfr historiken därom av K. Aquilonius. Läraren i gymnastik var Gustaf Palmqvist; lärarinnan i flickornas handarbete var Olof Eneroths mor. Om henne jfr O. Eneroth: Min mor (i Dikter 1881 och i ÅSU 38).

S 47—48. Jfr prosten J. A. Englunds ganska bittra och beska hågkomster från elevtiden hos Fineman (intill ifrågavarande års sommar, 1833), tryckta i Från bygd och vildmark, Luleå 1910 s 37—46; ÅSU 38 s 20—28.

48 9 n. Enligt Dagligt Allehanda 1/11 skulle man på kongl. teatern kl. ½7—½10 uppföra De förtrogne, komedi i två akter av A. Müllner, fri översättning; samt för tredje gången De begge blinde, opera comique i en akt, översättning från franskan. I pjäs 1 skulle uppträda Herrar Fredr. Kinmanson, Sewelin, Collberg och Almlöf samt M:lle C. Ficker och Fru Erikson. I pjäs 2): Herrar Habicht, D. F. Kinmanson och Sällström, M:lle M. Ficker och Fru Bock. — Om flertalet här i boken nämnda operaartister jfr G. Nordensvan: Svensk teater.

S 49 och 51. Om bokauktionerna jfr Dagligt Allehanda i okt. o. nov. 1833; bokhandlaren J. F. Olanders under firma V. Wiborgs & Comp. konkursmassa tillhörige samling av böcker, kartor och gravyrer försålles. Tryckt katalog förelåg.

50 24. Sedan porfyren brutits och slipats i Älvdalen, drogo dalkarlar urnan till Sthlm. Jfr S. Solders: Älvdalens sockens historia II.

52 18. Rådhuset i Bondeska palatset. Nycklarna förvaras tills vidare i Stadsarkivet. (Enligt meddelanden av Professor B. Boëthius).

53 8 n. Jfr ÅSU n:r 53 s 41 (jfr här s 68—69, 71—72); n:r 60 s 76, 119.

54 8 n. Dominique Vivant Denon: Voyage dans la basse et la haute Egypte, pendant les campagnes du général Bonaparte. Paris 1802. Minst tre upplagor utkommo senare i hastig följd. Uppgiften om Ludvig 18 är tydligtvis felaktig.

54 3 n—2 n. Emanvelis Alvarie Societate Iesv, De Institvtione Grammatica Libri III. Græci 1616. På första försättsbladet har en barnhand skrivit F. E. A. A. Ferdinandus Ernestus A: A: och på pärmens främsta yttersida är stämplat F E A A 1 6 1 6. [A. A. = Archidux Austriæ = ärkehertig av Österrike]. Denna latinska språklära upptar 300 jämförelsevis små, tättryckta sidor. — Jfr O. Walde: Storstidens litterära krigsbyten I s 322.

54 2 n. »Djävulsbibeln» (Gigas librorum) upptog förr 318, nu 309 blad av 0.9 m. höjd och 0.5 m. bredd samt innehåller dels bibeln på latin, dels åtta andra skrifter, allt avskrivet c:a år 1000—1239 i ett kloster i Böhmen. »Räddades» i Prag av svenskarna under Königsmarck 1648. Till bokens svenska namn har bidragit ett slags jättebild av den behornade på en av de väldiga sidorna.

55 2. »De 4 evangelister» = Codex aureus upptar evangelierna på latin samt brev och prologer av Hieronymus o. a. »Guldboken» utgavs 1877—1878 i Kristiania av J. Belsheim. Om denna samling jfr Georg Stephens: Förteckning öfver de förnämsta brittiska och fransyska handskrifterna uti Kongl. bibl., Sthlm 1847 s 1—17; L. Hammarsköld i tidskriften Lyceum h. II Sthlm 1811 s 167—170. Den svenska resenär, som hitförskaffade den var J. G. Sparfvenfelt som köpt den 1690 i Madrid.

55 4. Bön- och legendbok; jfr nämnda bok av Stephens s 51 o. f. och N. Söderblom: ÄB Stefans invigning i katedralen i Sens år 1164. KÅ 1914 (särtryck).

55 7. Den s. k. Lutherbibeln (signum A 776) skänktes av hovkanslern, svenske ministern i Regensburg G. F. von Snoilsky. Jfr J. Belsheim: Om en Bibel, som har tillhört Luther (i Tidskr. f. d. ev. luth. Kirke. Ny Række. B VIII H. 4. 1882 s 504—513. Anteckningarna äro icke av Luthers hand.

55 3:n Fryxells svensk språklära i dess 9:de uppl. 1846 blev i Tidskrift för lärare II s 369—373 underkastad en delvis besk kritik — för första gången; fastän utkommen 1824 och följd i de flesta läroverk hade den förblivit tämligen okritiserad och oförändrad.

57 17. [E. G. Björling:] Om Uppfostrings-Skolan å Barnängen.

58 4. Ägren hade 1830 utgivit Fysisk Jordbeskrifning I (168 s) År 1840 ut-sändes dels ett utdrag därur: Kort utkast till Konstruktiv-Geografi; dels Geografisk Konstruktionsbeskrifning I i ett häfte om 32 sidor, som slöto mitt i ett ord och aldrig fortsattes.

58 13 n. Troligen Kylberg, pedagog. förf. Se personförteckn. I

61 3. Om Rundqvist jfr ÅSU n:r 47—48 s 246; n:r 58 s 355.

63—64. Hillska skolan hade anlagts efter brittiskt mönster. Den förras grundare, greve David Frölich, hade 1828 utgivit sin översättning av Th. Wright Hills

engelska fostringskodex under titeln Allmän uppfostran. Styrelse och undervisning vid goss-scholan i Hazelwood [nära Birmingham]. F. ville i synnerhet betona vikten av att genom ett socialt-liberalt styrelsesätt »lägga den rätta grundvalen för en verklig daning till medborgerlighet»; man borde lära de växande »att låta begreppen om lag, rättvisa och människovärde ej blott gömmas i minnet och ljuda i ord, utan verka i viljan och lefva i handling» (aa s VII). Om Hillska skolan jfr ÅSU 44 s 120—144 samt H. Ericssons i Ramsberg historik. — Musiklärare 1832—34 var Abr. Mankell. — Frölichs översättning hann revolutionera privatskolan i Askersund, innan utgivaren själv hann grunda sin Hillska skola. Jfr ÅSU 26;

S 63 o. 73—74. Om K:s tidskrift jfr här Inledningen.

65 10. Jfr ÅSU 41 s 128; Hj. Berg: S:t Clara . . . skola . . . 1933 s 100—103, 128.

S 65 r 21; s 69 r 13. Statsministern: S. Løvenskiöld.

66 10. Törhända åsyftas originalet samlaren Gabriel Marklin, 1777—1857.

67 11 n Åsyftas kommandanten C. F. Georgii.

68 18—20. Enligt benäget meddelande av skriftställaren f. d. Intendenten Knut Reuterswärd är vattengraven numera utfylld och såsom ridplan använd; en särskild gymnastiksal är uppförd.

70 11. Kungliga benämningen kommer sig därav, att konung Adolf Fredrik 1759 gav läraren lönebidrag. Jfr ÅSU 60 s 204—216.

72 7 n o. f. Prov ur ifrågavarande examensböcker: ÅSU 60. Hjalmar Berg: S:t Clara förs. skola för fattiga flickor 1813 —1861, Stockholm 1933, s 24 o. f.

73 2. Henriette Sophie Gyllenram, dotter till företrädarinnan fru Charl. Fredr. G. och anställd 1831. G. 1844 m. förf. kh G. H. Mellin.

74 8. Såsom oriktigheter av förf. må nämnas damerna Bennets adelskap (s 29); Vult v. Steyerns biträde hos mågen Bergman (s 37; troligen förväxling med Rosenqvists hjälp åt Wieselgren); Prags erövring av Torstenson och Luthers egenhändiga anteckningar (s 55).

DAGBOKSBLAD OM GÅSBORN
1840—1900

RÖRANDE BARNUNDERVISNING OCH
VÄCKELSEARBETE

AV

JAN OLOF HEDBERG

AMBULERANDE FOLKSKOLLÄRARE

VALDA OCH KOMMENTERADE AV

TOFTE HYLANDER OCH *B. RUD. HALL*

ÅBO 1940
ÅBO TIDNINGS OCH TRYCKERI AKTIEBOLAG

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

till föreliggande edition av Jan Olof Hedbergs Ungdomsminnen och Dagbok.

Inledning: Om Gåsborn och de båda uppteckningsböckerna; av läroverksadjunkten Tofte Hylander, Mönsterås	Sid. 3—4
Hedbergs ungdomsminnen: Försök till biografi	5—8
„ (stora) Dagbok. I urval av B. Rud. Hall och T. Hylander	8—47
Bihang: Referat av andra delar i dagboken. Jämte meddelanden om innehållet i båda böckerna. Av T. Hylander	48—70
a) Anteckningar ur och till Ungdomsminnena (självbiografien)	48—50
b) Annotationer ur och till (stora) Dagboken	50—70
aa) Med avseende på Hedberg under hans läraretid (1840—1884)	50—61
bb) Hedberg efter avskedstagandet (1884—1907). Domen över död man	62—66
cc) Några glimtar ur Hedbergs barns liv	67—70
Kommentar av B. Rud. Hall	71—86
Personförteckning av B. Rud. Hall och H. Bergquist	86—92

I urvalet och i referatet återges 1) ungefär allt av pedagogiskt samt av undervisnings- och kulturhistoriskt intresse, 2) det väsentliga av vad som kan bidra dels till karakteristik av författaren, dels till kännedom om den värmländska väckelserörelsen, samt 3) vissa märkligare observationer av naturhistorisk art. Gallring göres mest bland notiser av mindre allmänt intresse.

Härmed ett djupt tack till folkskolläraren och bibliotekarien H. Bergquist, Gåsborn, som benäget medverkat i avseende å personuppgifters införskaffande, i synnerhet ur församlingens kyrkoarkiv.

B. R. H.

Ur J. O. Hedbergs dagböcker.

Med annotationer av Tofte Hylander, Mönsterås.

Gåsborns församling ligger i den värmländska bergsbygden några mil från Filipstad och icke långt från de trakter, som väckte Tegnér's inspiration. Namn sådana som Lofallshöjden, Römosshöjden, Gråbergshöjden, Gräsåsen, Djuprämnen, Hyttsjön, Älvsjön, Holmsjön, Yxtjärn, Gåstjärn, Svartälven, Kvarnälven, Holmskogsälven, Kosundet, Svartsjöhyttan och många andra säga en hel del om traktens natur och näringsliv.

Redan före digerdöden lär det ha funnits en hytta därstädes. Efter farsotens härjningar spred sig bebyggelsen endast långsamt från söder till norr, och bergsbrukets mest lysande tid inföll först mot slutet av 1600-talet för att sedan under hunger- och dyrår gå tillbaka.

Under mitten av 1800-talet gingo bergsbruket och järnhanteringen åter bättre tider till mötes. Franz von Schéele ger år 1858 i »Vermland i teckningar», Carlstad 1858, följande bild av socknen: Formrika höjder utgöra taflans fondstycke; åkrar, ängar och björklundar omvexla med snygga, om vilstånd vittnande, bostäder, hvilka på trenne sidor omgifva den åldriga kyrkan och hennes nära granne: hyttan eller masugnen. Lugn står den täcka Bjursjön derinvid och tyckes med välbehag låta sina vackra stränder spegla sig; den känner att den sjelf höjer deras skönhet. Lugnet, friden och trefnaden tyckes här vara bosatte, och blott om vintern, under det innevånarne äro sysslosatte med tackjerns tillverkningen, är rörelse och lif; då kan man säga med Geijer: »Senkraft och svett i köld och drifvor; kol- och tackjernskörare i långa rader, med rimfrost i skägget; hästarne gnäggande med varma skyar ur näsborrarne; hvimlet af folk och bestyr; det är en tafla att se, det är en tafla att lefva.»

I denna trakt föddes *Jan Olof Hedberg*, och där verkade han såsom folkskollärare i 43 år. Även efter tjänstgöringens slut fick han i ytterligare tjugo år vara till nytta och glädje för sina medmänniskor.

Han var min morfar. Men jag minns honom icke; visserligen lär jag en gång ha underhållit en stappande konversation med honom, innan jag lärt mig jollra en begriplig svenska, men det var samma år han dog. Det var först när jag tjugo år senare fick fatt på en år 1838 tryckt *flora*, vilken tillhört honom, som jag började skönja konturerna och resningen av hans person, vidden av hans gärning. En folkskollärare, som vid mitten av 1800-talet i en avlägsen skogsbygd med påtaglig noggrannhet och läslust plöjt igenom ett vetenskapligt arbete på 550 finstilla sidor (talrika anteckningar i marginalen bära vittne härom), ett arbete som ännu i dag står upptaget i litteraturförteckningen till två betyg i filosofie magistorexamen, det måste förvisso vara en intressant person.

Jag erhöi boken, och den står sedan länge som kanske den enda dyrgripen i min bokhylla. Jag läste ofta i den och fäste mig därvid mindre vid själva texten än vid de med prydlig stil gjorda anteckningarna i marginalen, och jag greps av lust att stifta närmare bekantskap med mannen.

Så lyckades jag komma över hans (stora) dagbok.

Den är sex centimeter tjock, väger ett kilo och tre hekto samt innehåller 744 sidor, därav dock många äro försedda med få eller inga anteckningar.

På pärmens insida stå i en rad under varandra Jan Olof Hedbergs, hans hustrus och tio barns fullständiga namn, födelseort, födelsedag och år. Efter hustruns och fem av barnens namn har han med blödande hjärta måst ditskriva även dödsdag och år.

På motsatta sidan sitter ett tidningsurklipp: »*Gammalt folk*. Begrafning förrättades i Gåsborn i söndags efter afl. gruffogdeänkan Kajsa Ulla Bergqvist, som i år ingått i sitt 100:de år. Prestafven bars därvid af församlingens 86-åriga organist. Bland deltagarna i processionen märktes den aflidnas son, skolläraren Hedberg, 78 år gammal, samt en 84-årig måg och flera andra äldre släktingar.»

Familjeförteckningen och begravningsnotisen ge en slående bild av det så kallade naturliga urvalet under förra århundradet. Barnadödligheten var stor. Församlingens förste präst miste på sex år sex barn, och Peter Danielsson i Omsjön lade en dag i en och samma grav fyra barn i åldern ett till sju år. De svaga skördades av sjukdomar och farsoter i späda år, men de som överlevde voro starka och härdade samt uppnådde hög ålder.

Efter ett register börja själva dagboksanteckningarna. De komma icke i följd utan äro uppställda efter ett originellt system. Varje dag på året har till sitt förfogande ett enda uppslag, d. v. s. en vänster- och en högersida. Överst på sidan står månad, datum och dagens namn enligt gamla almanackan. På varje sida stöter man alltså på händelser från vitt skilda år, som endast ha det gemensamt, att de inträffat på ett och samma datum.

På varje sida kan man i stilens förändringar läsa om årens snabba flykt, åldrandet. De på 1900-talet med möda nedpräntade sista raderna blevo ojämma, sneda och darriga, när ögonen började bli skumma och handen hade svårt att föra penna, då livet led mot sitt slut efter fullbordat verk och en lång rad av år.

På bakre pärmens insida sitter en liten *akvarell* »Hedtjärns Utsigt, af J. O. Hedberg. I förgrunden är en mörk skogstjärn, i bakgrunden en brant, skogklädd ås. Mellan åsen och tjärnen befinna sig en grupp rödmålade hus och några hässjställningar.

Detta är hans födelsehem. Perspektivet är mycket bra, men i övrigt är akvarellen intet konstverk utan gör snarare intryck av att vara en i hast nedkastad skiss. Endast tre färger ha stått till hans förfogande: rött, grönt och sepia. Det var måhända icke så lätt att skaffa färger i den värmländska skogsbygden på den tiden. Tjärnen och de ur skogsåsen framspringande bergknallarna äro målade i sepia. — Kanske var det hans avsikt att senare fullborda eller göra om skissen. Men även i sitt nuvarande skick frammanar den den värmländska naturen åtminstone för de åskådare, som strövat omkring i dessa bygder.

Den här så kallade stora dagboken innehåller spridda anteckningar sträckande sig över tre kvarts sekel. I stort sett börjar den först mot slutet av 1847. Om hans levnads första 26 år skulle man knappast äga någon kännedom, såvida icke Hedberg skrivit en *liten biografi*, som sitter fastklustrad i slutet av (den stora) dagboken. Det är ett litet häfte av ljusblåa blad.

Denna självbiografi torde vara skriven 1846. Hedberg hade varit i Stockholm 1845 och bland annat avlagt examen på Musikaliska akademien. Många nya intryck hade strömmat på honom, och han hyste planer på att ta folkskollärarexamen och verka för sin hembygd. Det är väl då han fattat beslutet att föra dagbok. Men dessförinnan har han velat göra den sammanfattande översikten över de föregående åren av sitt liv. Den må här kallas Ungdomsminnen (eller lilla dagboken).

Försök till Biografi.

Jag är född 1821. den 24:de Sept. kl. 11 om aftonen. Fader var [Gruffogden] Jan Jansson och Moder Cajsa Ulla Bergqvist.

Pastor Vener var den som tvåde mig ren, från arfsyndens mén.

Emedlertid växte jag och åldrades efterhand, emottog undervisning i några saker, till större delen utaf salig Farfar, hvilken lärde mig flitigt i läsning och skänkte mig slutligen en Bibel.

Om några tilldragelser, under de späda åren, lemna mig icke minnet [besked]. Vid 7 à 8 år begynte jag att blifva boskapsherde, hvarmed jag fortfor några år.

Sedan var jag vid Grufvan. Först begynte jag med att köra i den så kallade vinden [ett uppfodringsverk]. Efterhand begynte jag att köra hvad som helst, såsom: Timmer, slantar, ved, kol o. s. v. Snart begynte jag att gå i grufvan och arbeta liksom de andra grufkarlarne. Jag var med dem nästan alltid, vare sig de byggde eller lagade eller gick dagsverke o. s. v. De var just riktiga kanaler åt min späda ungdom. De hade rätt många otidigheter för sig. Jag var ock läraktig, jag tog i akt deras lärdomar, för det att jag så ständigt var hos dem. Jag lärde mig snart att spela deras role och det till o. m. lyckades mig, att, som jag tyckte, vara den första. Vi gjorde oss ära utaf vår skam.

Ofta anförtröddes jag med Fogdsyslan. Då hade jag mycket att pladdra vid mina läromästare, som då just var mig mycket tillgifna. Detta, omvexlande dräng och fogde — ofta var jag båda — fortfor tills jag var 18^{1/3} år.

Då beslöt jag med mina föräldrars råd att gifva mig i skola. Jag var sjelf dertill största upphofsmannen, emedan jag tyckte att det var svårt att trafva och arbeta, besynnerligen i Milskogen, hvarest jag äfven måste vara och släpa med min ynkeliga, smärta och vingliga kropp, hvilket jag tyckte var det värsta.

Jag kom till Klockaren vid Gåsborn, i hans vexelskola. Jag hade förut aldrig sett eller varit i skola; hvad jag tyckte det var något konstigt! Min nya lärmästare tyckte jag mer om ensam, än om alla de andra tillsammans. Då jag begrundade rätt mina fordna, och tänkte på den närvarande, det var en betydlig skilnad dem emellan: Grufkarlarne som nästan oupphörligt lärde ondt, Andersson deremot intet annat än godt. Hvilken lycka, tänkte jag, att få ett sådant stort ombyte på läromästare, och att jag blef ryckt ifrån min okunnighet, det var en sak så härlig, så att ingen penna det kan beteckna, om än jag skrefve och tecknade 100 år om blott den saken.

Min läraktighet gjorde att Pastor Gylander äfven begynte att fråga och lära mig, och till och med länte mig Engelska förskriffter.

2:ne månader stod skolan vid Gåsborn, då jag öfvade mig förnämligast i Skrifning, Räkning, Sång efter Psalmodikon och Läsning såsom Geografi, Carter, Svenska Historien, Werldsbeskrifning, Rättstafning m. m. Sedan höll Andersson skola vid Långbanshyttan 2:ne månader, då jag fortfor med samma öfningar och tillade äfven Notläsning till Fiolen, och begynte spela skalor och hålla Skola flere dagar.

Efter 2 månaders förlopp flyttade jag hem till Hedkärn tillbaka och var hemma 1 vecka. Sedan var jag 5 veckor vid Thyfors bruk och höll skola. Sedan var jag hemma och hjälpte till att forberga [bärga in foder] och annat. Då hösten och vintern kom, begaf jag mig till Nils Kock vid Gustafsström och undervisade hans barn, och till Carl Kock och Bergström, hos hvilka jag höll [skola] gemensamt, tills ett år var förflutet sedan jag första gången gaf mig i skola. Då reste jag tillbaka till min gode Andersson och emottog vidare öfning. Då tillades äfven kyrkomusik, nemligen Orgelspelning med dess ordningar och öfningar. Det varade i 2 månader, och de tillsammans med de andra 4 utgör ett halft år. Vid slutet af de 2 sista månaderna Spelte jag i kyrkan första gången för församlingen: det var en Påskadag.

Då jag sedan hade varit litet hemma begaf jag mig till Östra Hvitklinten till D. Jansson och undervisade hans barn en liten tid, till nära Pingst. Och åtta dagar efter Pingst tillträdde jag Vexelundervisnings-Skolan under Gustafsströms verket — då var jag 19 år — och höll skola 5 månader eller till d. 29 Oct. 1841, då Pastor Gylander höll den 1:sta Examen i min Skola. 21 Gossar och 16 Flickor var inskrifna i Skolan. Derefter gjordes uppehåll till d. 10 Jan. 1842.

Då begyntes vid Gustafsström och varade nästan lika så länge, då 2:dra Examen höls af samma man som förut. Åtta dagar derefter begyntes Skolan åter vid Elfsjöhyttan och fortfor till den 2 Nov., då Examen höls af Pastor Gylander. Den nästföljande 6:te November reste jag till Hellefors och förblef der 1 månad. Då var jag hos Magister Y. Z. Hafström det mesta af tiden. — — — Emellanåt var jag hos Tunander och spelte. Somliga dagar var vi i kyrkan och spelte Orgelverk; något spelte jag i kyrkan under Gudstjensten. Hos Hafström läste jag i Grammatika, Handsekreteraren och Almqvists Rättstafningslära. Den resan kostade mig omkring 20 Rd Rld, men jag erhöil af Grefven och Riddaren Lewenhaupt en gratifickation af 10 Rd B:o för det jag öfvade Hellefors Skole barn i sång efter Psalmodikon.

Den 2 Jan. 1843 begyntes skolan vid Gustafsström och varade till

d. 30 Maj då Examen höls af P. H. Gylander, hvarefter det blef ferier till den 3:dje Juli, då jag begynte skola i Igelhögdén. Under den tiden jag var i Igelhögdén köpte jag mig ett Stockholms Klaver, och en söndag skötte jag orgelnisttjensten för första gången i Säfskyrkan [nu Sävsnäs]. I slutet af Sept. var examen i Igelhögdén, hvarefter skolan flyttades till Elfsjöhyttan och varade der till den 9 Dec. 1843.

Derefter begaf jag mig till Filipstad och var der nära en månad och spelade för C. G. Hamberg. Under den tiden spelade jag flera gånger i Filipstads kyrka och erhöil af den nyssnämde betyg i Orgelnist-väg så att intet hindrar att då någon tjenst ledigblir, kan jag söka. 50 Rd Rld kostade den resan mig.

1844 d. 14 Jan. begynte åter skolan vid Gustafsström och varade till d. 29 Maj hvarefter sommarferier vidtog 1 Månad. Under den månaden öfvade jag mig i att måla, hemma. Litet snickrade jag. Den 1 Juli begynte skolan vid Elfsjöhyttan.

Under den delen af detta år som förflutit (d. 1 Juli) har jag sökt efter lediga Org[a]nisttjenster, på det att jag måtte få någon beqvämare befattning.

I vintras var jag just dålig i bröstet; men i sommar har jag blifvet bättre; kanhända för det jag har varit mycket aktsam om mina svaga lungor. Inspärrandet inom 4 väggar och ett dåligt golf och tak i min lånta hydda torde under vintertiden vara en icke-docktor för mig.

En kusin skrifver till mig mycket religiösa skrivelser, hvarföre jag bemödar mig att gifva honom tillfälle att genom böcker förskaffa sig kunskaper och goda råd. — Intet svårare bref har jag erhållit ännu än det jag förliden höst emottog utaf Vikarien A—n; det var ett helt ark med lögn och ovet; dock bemödade jag mig att tillrättavisa och förlåta, hvilket lyckades mig.

Luciedagen 1844 hade jag examen vid Elfsjöhyttan, hvarvid 44 barn var närvarande. Någon tid förut var jag i Gräsåsen och höll skola men der var ingen examen.

Under vinterferierne var jag och besökte boklådan i Filipstad, hvarrest jag genomsåg en stor del deraf.

Nyårsdagen 1845 spelade jag för Hr N. Hedlund i Nordmarken. I Filipstad har jag en söndag spelt, då Orgelnisten var borta. 15 Januari begynte skolan i Igelhögdén.

Nu bemödar jag mig på allt sätt att få någon annan sysla, emedan jag icke särdeles tycker om den jag har.

Nutiden är rik på nytt och i synnerhet Politiskt.

Augusti och September Månader 1845 var jag i Stockholm, och tog

examen på Sv. Musikaliska Akademien. Äfven tog jag examen utaf Dr Nybleus i Vaccination och åderlåtning. Den förstnämnda examen var värst. I Stockholm såg jag ganska mycket.

Om min andra Stockholmsresa m. m. kan läsas i [stora] Dagboken. Äfven så om 3:dje Stockholmsresan.

[STORA DAGBOKEN.]

1845.

13 dec. Väckte min far först motion om Nykterhetsförening inom Gåsborn.

1846.

28 juni Begrofs min ömma Mormor Margareta Tångring. Hennes graföl var det första kalas i nejden som hölls utan bränvin.

7 okt. Min syster Johannas Bröllop. Det var det första i Gåsborns Socken som någon kunde minnas [hafva firats] utan bränvin.

1847.

24 okt. Var ett bröllop utan bränvin i Vintersjön.

12 nov. Betjenten Hedströms bröllop höls denna dag i Hellefors, utan bränvin.

28 nov. En nykterhetsvän, Nils Björsson från Tväreelfven begrofs. Den första utaf Gåsborns sockens Nykterhetsvänner som aflidit (enligt hvad jag känner). Hans graföl sades vara utan bränvin.

5 dec. Denna dag var jag till Gåsborn. Jag spelade hela Gudstjens-ten. Spisade middag i prestgården. På hemvägen träffade jag en för-supen eller rättare, en nära till döds invid vägen liggande fyllhund. Jag och några andra Transporterade honom till Tväreelfven. Han var så illa deran att han intet kunde tala utan grymtade mera likt ett svin då man misshandlade honom. En gosse, hvilken var åsynavittne till denna ohyggliga tilldragelse, ropade: o, du sälla nykterhet!

En flicka lärer, enligt berättelse, haft stort besvär med sin fästman samma dag. Han har legat på en soffa och kräkats duktigt på golvet och sedan trillat ner deri.

7 dec. Jag skrev ett bref till Sv. Nykterhets-Sällskapets Direktion i Stockholm med begäran om 32 ex. af Andresens Nykterhetskatekes. I Riksdaler riksmünt sändes.

8 dec. Slutförhör med barnen i Gräsåsen. Pastor Gylander var närvarande. — Några rörande afsked tog jag af både äldre och yngre, särdeles ett barn.

18 dec. Bevistade jag en sorts examen vid Gustafsström då Dillner examinerade Eva, August och Anders i Biblisk historia, Svenska Historien, Geografin, Fysiken, Grammatiken och Franskan. Trefligt att höra. Muntert till sent på qvällen.

22 dec. Uppsattes ljus i Skolhuset. Jag sände ett bref innehållande prenumerationsmedel till 13 ex. af den Svenska Nykterhetskatekesen för 1848 till Pastor Gylander. Fick nr 10 af Musik. Kyrkotidning. Prenumererade på Fridsbudbäraren.

25 dec. Hölls bön af BruksInspektor Låftman i Skolhuset, hvarvid emellan 40 à 50 ljus brunno. Jag var sjungare. Spisade middag på Herregården.

29 dec. Spelade jag och Gustafsson för en stor skara Herrskap på Gustafsström. Omkring midnatt skildes man först åt.

1848.

1 jan. Denna dag gick jag till Gåsborn. Stannade om aftonen kvar i Prestgården på en fest som varade långt in på natten. Var då också i kyrkan. Gjorde bekantskap med Skollärary Tjernlund m. fl. — Folk-mängden i Gåsborns sokn 1420. Låt glädjen blifva vår, i detta nya år!

2 jan. Söndag. Var i kyrkan. På skampallen stod denna dag en tjuf. — Vid hemmet väntade mig Andresens Nykterhets Katekeser. Dessa utdelades denna och följande dagar dels såsom gåfvor dels såsom belöningar för tjänster etc.

3 jan. Reste till Igelhögden för att begynna Skolan, men inga barn kom den dagen. — När jag packar har jag dåligt lynne.

4 jan. 4 skolbarn. Bref till Sv. Nykterhets Sällskapets Direktion, Stockholm, med 1: 12 för att få Nykterhets Katekeser och Kort Sammandrag ur Ekenstam.

5 jan. Jag kan ej minnas att jag hållit skola någon Trettondags Afton förr. Gick hem på e. m. Det goda hemmet är kärt.

11 jan. Nära 7 år var den 1:sta Skolmatrikeln, jag har nu gjordt en ny.

15 jan. En gosse beklagade att han intet får läsa på den lexan hemma, som jag gifvit honom i Nykterhetskatekesen.

16 jan. Spisade middag hos Pastor Gylander. Hadde nöje der till sent på qvällen. — Sympati-Patience med Fru Gylander. Berättade, huru Jul tillgått i min barndom vid Hedkärn.

18 jan. En gift karl stod och svor öfver att han intet hadde penningar till att köpa en bok (Hemskolan) åt sin lilla snälla dotter. Då tänkte jag att intet bör man gifta sig förr än man kan skaffa sig det nödvändigaste.

19 jan. Ack! jag fick hvad? Jo, FRIDSBUDBÄRAREN. D:o ett paket Nykterhetskatekeser. Det påstås (barnen säger det) att i Petter Janssons hus fanns intet brännvin om Jul. Dito hos Olof Heros.

20 jan. I dag begynte jag ett Utkast till Den lilla Abc-boken:

Denna är ämnad att vara på en gång både enkel och lätt-lärd. Hvarje uppmärksam Lärare och lärarinna inser att de gamla, af den fattiga hopen begagnade ABC-böckerna, äro icke fullt lämpliga. De första bokstäfverna t. ex. äro för små för det ovana barnaögat och ofta dunkelt tryckta, andra fel att förtiga. Oldbergs Hemskola t. ex. är ganska bra, men priset skrämmer de fattiga. — Barnet begynner i Skolan att skrifva lika snart som att läsa, derföre bör det första alfabetet vara skrifstil för vinnande af likhet. Lilla alfabetet först. (Bör tryckas med enkel, stor och tydlig stil.) Den förlägenheten att ej ega någon förskrift, som ofta klagas öfver, blir äfven härigenom afhjelpat. Detta abcd läser och skrifer barnet på en gång, tills det går bra. Helst i sand. [Sedan skrivas siffrorna t. o. m. 9. Därefter låter man barnet begynna stafva korta enstafviga ord. Sådana sammansättas till korta meningar. Barnets språk bibehålles: ska' ja' läs' mer i dag? Ordens betydelse efterfrågas. Därefter läras och skrivas skrifstil, latinsk och svensk stil; så vokaler och konsonanter etc.].

24 jan. En Glob ifrån Hasselblad. Helsningar etc. ifrån Pastor Gylander.

30 jan. Jag lofvade Abr. Nilsson Frithiofs Saga till nästa år, om han på ett helt år intet smakat brännvin.

31 jan. Jag talade till barnen, så att jag blef ganska rörd. Ämnet var *lifvet i Gud*. Englarnas visor. De dödas själar.

1 febr. I A.B. läste jag om Dr Simpson från Edinburg, hvilken lärar kunna förlossa barnsängshustrur utan smärta (genom s. k. chloroform). Liksom Adam sof då Gud uttog hans reffen, så lärar äfven nu ske vid förlossningar.

2 febr. Jag talade till barnen öfver Ps. 429. — Bref till Bagge (vid Gust. Adolfstorg) Stockholm, efter Tidskrift för lärare etc. 2:bko.

3 febr. Abr. Nilsson syntes fått brännvin då han hemkom från Helleforsresan. Han var intet fullare än han kunde reda sig, men på hans tal märktes det väl [jfr 30/1 s. å.].

5 febr. Prenumerationsmedel till $\frac{1}{4}$ år på Söndags-Magasinet i Göteborg.

11 febr. Ack hur roligt i Skolan. — Förslag till Inventarie lista för Gåsborns Sockens Lånbibliothek (n. b. det tillämnade) sändes t. Gylander

22 febr. Sefströms Katekes gör mig varm om hjertat. Jag talade i dag på morgonen till barnen om den ingångna dagen och ledde mig småningom in i morgonbönen.

3 mars. Skolan slutade i Igelhöjden. Gick hem i ett eländigt oföre [till Hedkärn].

6 mars. Prenumerationsmedel afsändes för Tidskrift för Barn och Ungdom (2: bko).

15 mars. Skolan öppnades vid Elfsjöhyttan.

18 mars. Jag sköt en Kungsfogel (*Regulus cristatus*). Hörde kråkan. I Lekaråsen lærer Lärkan hörts. — Gick till Hedkärn.

20 mars. Från Gustafsson i Thyn kom Frithiofs Saga inbunden, hon kostade för inbindningen 16 sk, hvilka genast sändes i bref tillbaka.

24 mars. Jag hörde sångtrasten (*Turdus Musicus*) första gången i år. Strömstaren spelte lifligt. Läsning för folket kom från Filipstad. — Gick till Hedkärn, dit jag sent på aftonen anlände. Der väntade ett häfte af Tidskrift för lärare etc. 25 mars. Bofinken visade sig för mig första gången i år. Jag sköt honom. Det var nymodigt att höra honom första gången, då man vet att han är ganska allmän och sjunger i våra skogar både länge och väl.

26 mars. Bref till Götrek i Stockholm efter Snabbskrifningslära. 2 R sändes.

27 mars. Jag sände 2 R bko till bidrag å Geijers minnesgård. Väntar tillbaka en medalj i Brons. Minnesgården skall bestå i ett stipendium och en hop skådemynt. Dem som forska och arbeta i Svenska historien skall stipendiet tillfalla.

1 april. Jag hörde Rödhakesångaren första gången. — Gick ut och fick på några bara ställen äta Lingon. I Lekaråsen syntes Ringärlan.

2 maj. Af Skolflickorna har jag fått Blåa Sippor hvilka jag nu har i fönstret stående.

8 maj. Göken lär ha hörts i Lekaråsen och Månhöjden. Ista häftet af Naturhistorisk Atlas, hvarpå jag subskriberadt, anlände. — Jag badade i öppna sjön Ista gången i år, men det var mycket kallt. — En flicka af skolbarnen gret öfver att hennes moder var sjuk. Känslofulla lilla flicka!

9 maj. Nutidens tidningar är rika på nyheter. Revolutioner snart sagt i hela Europa. 14 maj. Åskan hörde jag för första gången i år. Ett litet välgörande regn. Blåst, så att näfver flög af Skolhustaket ända ned i elfven. Flera tak i byarna häromkring blåste sönder.

17 maj. En Grå Flugsnappare (*Muscicapa Grisola*) fångades vid Lekaråskärn.

18 maj. Jag hörde en Gök som gol 3dubbelt (ko-ko-ko). — Tidningarna tala mycket för reformer i politik [jfr ovan 9/5]. — Storm.

19 maj. Jag sköt Sånglärkan (*Alauda arvensis*).

20 maj. Jag sam första gången i Hedkärn i år. Bror Karl skänkte mig en Gröngöling (*Picus viridis*).

1 juni. Bön förrättades af Inspektör Låftman på Herregården. Jag var sjungare.

7 juni. Jag gjorde i sällskap med barnen, en liten allé.

8 juni. Jag fick en ostkaka ifrån Lars Gägers Hustru genom hennes flickor.

10 juni. Nu var skogsfrö uppe, som vi sådde den 10 maj.

15 juni. Skolan slutade vid Elfsjöhyttan.

20 juni. I min fars hästhage såg jag en Tjäderhöna med flera ungar. Ehuru jag var försedd med bössa, fick de dock gå ostörda.

27 juni. Afhörde Lindbergs undervisningssätt i skolan [vid Långbansände].

28 juni. Denna dag besöktes Skollär. Tjernlund i Horrsjöhyttan. Det är uppbyggligt att höra Skollärare tala till sina älskade små. Alltid har man något att lära. På e. m. följde Tjernlund med till vägs ett godt stycke (till Bäckén). Vi gick till Broddén i Persberget.

29 juni. Hela dagen var vi i Broddéns skola. Han är mycket nitisk. Broddén är älskad af sina disciplar.

3 juli. Skolan öppnades vid Gustafsström.

15 juli. Jag gick till Långbansände och afhörde Lindbergs examen. Bra. På ditresan gick jag något vilse.

17 juli. Lindberg var hela dagen i min skola. På qvällen gick jag med honom.

18 juli. I dag 33 skolbarn.

23 juli. I kyrkan sjöng några af mina, Anderssons och Lindbergs barn tillsammans. Jag spelade några psalmer.

3 aug. Pastor Gylander och Grefve Lewenhaupt besökte skolan.

6 aug. Jag åkte till Gåsborn för att afhöra Nattvardsbarnens examen. Några af mina skolbarn hjälpte till att sjunga Hosianna, Herre etc.

9 sept. Jag bevistade examen i syskolan vid Elfsjöhyttan.

17 sept. Jag var i Säfsen och afhörde när Boethius examinerade Nattvardsbarnen. Jag tyckte oändeligen mycket om den examen.

24 sept. Sångföreningen hadde sammankomst i Gustafsström.

8 okt. Böndagen. Jag var i Gåsborn på Nykterhetssammanträdet. Sångföreningen sammanträdde i koret och afsjöng några 4 stämmiga

koraler. En lista framlades, hvarpå de tecknade sina namn, som önskade ett Sockenbibliotheks bildande. Jag tecknade mig för 2 Rd bko.

3 nov. Jag hadde examen vid Gustafsström i Skolan.

13 nov. Skolan öppnades i Gräsåsen.

26 nov. Åkte på skridskor åt Gåsborn. Spelade hela Gudstjensten.

30 nov. Pastor Gylander åkte på Skridskor och besökte skolan i Gräsåsen.

10 dec. Jag föreslog Karl Petter [Olsson] till vikarius i skolan under min Seminarietid.

12 dec. Examen i Gräsåsen med barnen. Examensbesök vid Elfsjöhyttan. Jag följde med Pastor Gylander till Gåsborn och blef kvar öfver natten.

13 dec. Jag åt Luciefrukost vid Gåsborn hos Pastor Gylander. Fick honing på bröd m. m. I Mögrefssund sjöng mina kusiner många Psalmer vid spinnrocken. Skönt! — På hemresan gjorde Norder bruddar och slog i mina stöflor; utan det så hadde jag nära på varit bet att komma hem.

14 dec. Jag lemnade 14: 8 bko ifrån mig som jag samladt till Sockenbibliotheket.

16 dec. Bref från Rektor Schmidt, såsom svar på min skrifvelse. Deri får jag veta att d. 24 Januari bör jag vara i Stockholm. Äfven uppgifver han några af de böcker, som skall läsas på Seminarium och uppmanar mig att läsa *på* bra.

23 dec. En ny tidning (Dufvorösten, Kristlig barntidning) kom till mig fast jag derpå intet prenumereradt.

24 dec. Jag var bjuden till Herregården på Gustafsström. Gick dit på e. m. och fick då se på Julgranen med 17 ljus uti. Vi dansade omkring henne. Omkring 60 Julklappar utdelades och deribland en nättel-halsduk till mig ifrån Fru Låftman. Hon läste ett stycke i den nya tidningen Dufvorösten för barnen. — 5te häftet af Naturhistorisk Atlas visades.

25 dec. Bön gjorde Inspektorn [Låftman] i Skolhuset, hvarvid jag spelade på Psalmodikon. Fullt hus med åhörare. Sedan spisade jag på Herregården.

1849.

1 jan. Gif o Gud hvad du finner vara oss bäst och nyttigast under detta nu ingångna året! — Jag spelade flera psalmer i kyrkan vid Gåsborn. I prestgården dansades omkring Julgranen m. m. till öfver midnatt. Icke mindre än 4 Skollärare var vi derstädes. Jag stannade kvar öfver natten.

2 jan. Pastor Gylander förhörde mig i Norbecks Teologi. Jag blef kvar ännu en natt till i Prestgården. 3 jan. Pastor Gylander och jag uppgjorde Mortalitets- och Nativitets-Tabeller.

8 Jan. Skolan öppnades vid Elfsjöhyttan. Jag väntade Carl Olsson skulle komma och taga Skolan om hand, men ingen Olsson kom.

14 jan. Skollärary C. Olsson kom för att blifva vikarius åt mig under min tillämnade bortovaro. Sångsammanträde vid Elfsjöhyttan.

15 jan. Jag och Skollärary Olsson höll skola om hvartannat.

17 jan. Det mest upprörande af alla afsked jag hittills haft, var när jag tog afsked af mina små disciplar. Vi gæto, och jag bad att åter få se dem här i lifvet.

18 jan. I dag packar jag, i morgon ämnar jag resa åt Stockholm.

19 jan. [Pastor Gylander] önskar mig lycka och framgång i mitt förehafvande under vistelsen i Stockholm.

23 jan. I Södertelje fick jag betala 1: 6 för sängen öfver natten. Reste in till Stockholm genom Hornstull. Tog in hos Rektorn men blef vist till hans moder.

24 jan. Vaknade i Stockholm. Poliserades. Lemnade prestbetyget till Hr Rektor Schmidt. Afhörde bibelförkl. i Adolph Fredrik af Elmlund [läs: Elmblad].

26 jan. Jag hörde Bromanders Bokhålleri och Lindblads Bibelförklaring.

29 jan. 3 kap. af Joh. Evang. lästes på Seminarium. Betyget afskrefs. Ansökan till Direktionen om inträde i Seminarium och om friplats.

30 jan. På Seminarium läste vi 18 Cap. af Apostla Gerningar, och jag blef tillfrågad om Petri underverk vid den sköna porten.

31 jan. Vi räknade Division bakfram m. m. Jag beskådade ett tafvelgalleri anordnad af Vohlfart. Hörde Elmblad.

1 febr. I dag pressade Rektorn tårar ur våra ögon genom sitt inträdestal.

2 febr. Vi hörde bön och Bibelförklaring i Normalskolan. Sedan gick vi in på Seminarium. — Sång i Normalskolan och Gymnastik. Jag afhörde en stund det dubbla Italienska bokhålleriet. Gick till Musik. Akad. och anmälde mig i tonträfningsklassen hos Revisor Cronhamn.

3 febr. Vi afhörde bönen i Normalskolan, fick veta skilnad emellan grundoval och bindoval vid skrifning äfvensom staplar m. m. Följde Rektorn in på Skolan, der han förhörde barnen i flera ämnen.

6 febr. För Magister Vessling gjorde vi inträde [i goss-skolan].

7 febr. I skolan höll Rektor Schmidt förklaring öfver episteln till föl-

jande Söndag Sexagesima. Anmälning på Akademien för Professor Drake för att få gå i sångklassen. — Sång kl. 2 för Mag. Palmqvist. Han talade mycket vid mig.

8 febr. I skolan afhörde vi bön och förklaring i Psaltaren af Mag. Palmqvist. Sedan i Satsläran för Rektorn.

9 febr. Bön på skolan då jag spelade på skolans Orgel. Religion på Seminarium för Schmidt. Då fick vi äfven några anvisningar till en rätt bibelläsning. Geografi för Mag. Vessling. Historia för dito. Sång och Gymnastik för Mag. Palmqvist.

11 febr. Jag var från kl. 8 till 10 på Borgareskolan, gick sedan i Maria och afhörde Tydén. Kl. 1 åter i Borgareskolan och bevistade Stockholms Folkskollärare-Seminarium-Elevernans Nykterhetsförbunds sammanträde. där jag inskref mitt namn och lemnade den vanliga afgiften 12 sk. riks.

12 febr. Eriksson begärde en förklaring öfver det i Uppenb.: Johannes såg hedningar i himmeln.

13 febr. Lxor i Allm. historien och Sv. Hist. och Geografi för Mag. Vessling. — Jag hörde Philharm. Salsk. på Musikaliska Akademien.

15 febr. Bibelförklaring i Luce evangelium begynte. Jag flyttades i i andra sångklassen. — Geometri lästes.

16 febr. Jag blef vaccinerad [af Assessor Myhrberg].

20 febr. Jag fick fastlagsris af Fru Schmidt m. fl. Det är nu fettisdagen.

22 febr. Vi har arbetadt på verbena etc. Treffligt på Sem.

24 febr. Direktion för Seminarium var på besök hos oss. Deribland Statsrådet Genberg, von Hartmannsdorff, Montén.

4 mars Jag hörde t. f. Pred. Schultzberg uti Gäldstugukyrkan. I Borgerskapets Gubbhus Kongl. Hofpredikanten och Kyrkoherden Nordlund — 1sta Böndagen.

7 mars Det är intressant att höra Rekt. tala om skapelsedagarna etc.

9 mars Rekt. talar om paradiset och de första människornas tillstånd.

16 mars Rektorn talade om ett 2-bent, ofjädradt djur.

18 mars Gumman Schmidt läste om Jesu svanesång, och då fick jag veta huru ordet Svanesång tillkommit. — Besökte Carolinska Mediko-kirurgiska Institutet. I anatomisaln satt en herre och påtade köttet af fingrarna på en död människa. Flera döda låg der. 22 mars Jag talade mycket vid Fru Schmidt. Hon berättade bland annat att Rektorn blef faderlös vid 7 års ålder och att han ville hoppa ned i grafven till sin far vid begrafningen. [Jfr 16/5, 26/5 1849.]

24 mars Kinesiska expositionen besöktes. Några kamrater tenterade.

29 mars Några af kamraterna togo examen. Grosshandl. Montén skänkte examinanderna böcker. Magister Palmqvist har tillfrisknat så att man hade den glädjen att återse honom i skolan.

30 mars Herr Dillner träffades hos Fröken Gyllenrahm. Han flyttade till mig. Det är nu Fredagen före Palmsöndagen och vi fick, liksom skolbarnen, flytt- och Påsklof på en gång. Det lär vara brukligt här i Stockholm att hafva de första dagarna af Aprill lediga. Det är då en flyttningstid.

31 mars H:r Dillner och jag var vid Vinterträdgården.

1 april Palmsöndag. Kl. 11 sång på Akademien. Klockan 2 hölls Nykterhets Sammankomst på Seminarium hvarvid beslutades om stiftandet af en Sångförening. Talare valdes till nästa gång. — På Kongl. Theatern sjöngs andeliga saker etc. Hvilket allt jag afhörde. — Jag fick en skolbok af Fru Schmidt.

4 april Genom H:r Dillner fick jag biljett till Sv. Bib. Salsk. årsmöte, af Fröken Gyllenrahm. Der såg jag Kungen och Prinsarne. Kungens röst var mycket len. — Tentamen i Ista delen af Satsläran. Häftig dispyt i Sångföreningsfrågan.

8 april. Djurberg afhördes i Catharina och Vallinder i Stockholms stads Arbetshus, i Jakob hördes van der Burg och i Regeringsgat. n:o 58 1 tr. upp Rosenius.

9 april Pastor Primarius hördes i Storkyrkan. Kl. 12 på [Musikaliska] Akademien. Kl. 2 på borgareskolan der Netzel vikarieradt en timme för mig. Kl. 1½ på Maria församlings Nykterhets [förenings] sammanträde. Der höll Sedström tal. Derefter Professor Berg som talade om huru brännvinet verkar på kroppsdelarna. Derefter Rektor Schmidt som uppläste ett stycke ur Nykterhetsvännernas tidning och [gjorde] några varma tillägg. Vi sjöngo 4 stämmiga Psalmverser vid tillfället: 291 v. 4, 447 v. 2. Derefter blefvo många bjudna till Grosshandlar Montén.

13 april Sång på (Musikaliska) Akademien till öfver kl. 10 e. m.

14 april Förklaring öfver *Jesus går genom lyckta dörrar* af Rektor. Ganska vackert. Skrifning efter diktamen.

17 april Apelsiner åts. Herr Dillner bjöd derpå.

18 april Rektorn talade om Skolmästarekonsten och gjorde då utvikningar, så att jag måste gråta. Få se om vi nästa Söndag komma att sjunga i Kongens närvaro.

21/4 Rektorn talade om huru man är mohn om ett godt rykte i ungdomen.

22 april På Bildnings-Cirkeln fick jag deltaga i sången. De Kongliga

var der och afhörde sången m. m. När Hr Pontin berättade att Linné skrivit i sin dagbok: »Jag mår nu som en prins», då logo prinsarna. Rev. Cronhamn var anförare för sången och sjelf spelte han något på Fortepiano. Granar voro intagna i salongen. Midt ibland dem stod Berzelli byst.

23 april Rektor höll ett litet föredrag om mnemotekniken. Vi slutade lilla Katekesen. I Satsläran ha vi hunnit till Satsfogning.

25 april Bergmästar Busch kom till Seminarium och höll ett föredrag i minneskonsten. — För några dagar sedan lärde Rektorn oss hvad man kunde svara dem som säga att de intet ingår i Nykterhets Föreningar för det att så många bryta. Vill du intet vara bland dem som göra orätt så gå ur kristenheten, ty der öfvas det mycket orätt. — Någon dag under året sade Rektor Schmidt: »Jag beder för att blifva nöjd med Guds vilja och att Guds vilja måtte ske icke för att ändra Guds vilja». Hans tal tycktes då vara sådant som att han skulle fänka på sin första hustrus död. Han talade med mycken värma. Hans ord föllo då en gång ungefär så här: »Huru ser det ut med bönhörelsen när man beder af innersta hjerta att Gud skall göra något (gifva lifvet) och det synes som bönen blefve gäckad då Gud gifver det motsatta af bönen (gifver döden).»

26 april Bref från Pastor Gylander. Prolongation erhöles på permissionen. Deri berättas äfven, att Sockenbibliotheket blifvit öppnat Ista Böndagen. — Cirkelbestick köptes för 5 Rd.

29 april Herr Dillner återkom oförmodadt ifrån Tyskland. Jag var på Bildnings-Cirkeln.

1 maj Djurgården besöktes. Kungen red och bar sin hufvudbonad i handen långa stycken. Sällsamma känslor vid så många människors åsyn. Hundratals vagnar och tusentals människor vandrade af och an. Intet grönt på Djurgården. Om det är till min bättnad eller skam, vet jag ännu intet, men jag var icke med eleverna i morgonsjungningen hos Rektor och Montén m. fl.

2 maj En tanke kom flygande på denna morgonstund. Bör man icke tillsäga barnen att någon eller några dagar i veckan framkomma med en eller flera frågor till läraren. Rektor talade bland annat om den himmelska Djurgården [= Djurkretsen] etc. Nötknäppning. Skydds-föreningen besöktes. Inskrifning i körklassen.

3 maj Skrifning om katten i Bondens skåp. Örnen och Räfungarna etc.

11 maj Innan kl. 4 satt -g [= Hedberg] och läste på lexorna.

15 maj Vi hålla nu tag med sammansatta satsbindningar etc.

16 maj Fru Schmidt berättade huru Nickus for i ett grimskafv när han var en liten gosse. Jag kan knappt tänka på den dag då jag skall taga afsked ifrån denna mormors »Nickus» [seminarieföreståndaren] utan att tårar komma mig i ögonen fast det ännu är så långt till afskedsstunden som till Jultiden.

20 maj I Maria afhöordes Magister Vessling. Hans ingångsord var Ps. 143 v. 10. Om aftonen var jag i Maria kyrktorn. I Aftonsången Ruus. — Regn. — Svalan har visat sig för några dagar sedan.

25 maj Storförhör i Maria med Nattvardsbarnen från kl. 10— $\frac{1}{2}$ 3. Nordlund höll det. Ack så skönt Guds ord är!

26 maj Fru Schmidt berättade att hennes far var 7 mil från Lissabon, då han sjönk i förra århundradet.

28 maj Högmessan i Storkyrkan. Aftonsången i Maria. Borgarskolan examen.

30 maj Vi fick se en kaktusblomma. Vi besökte Sv. Nykterhets Sällskapets årssammanträde och der sågo vi Kungen.

2 juni Utvandringen till Grönbrink i sällskap med Mag. Vessling och skolbarnen m. fl.

[1849] Någon dag på det året sade Schmidt: »Den som aldrig har sorg, har aldrig glädje». — »Gud måste hafva en andelig kropp, ty menskligt taladt så hörde Han våra böner dermed». »En [röd] tråd går igenom bibelns böcker».

3 juni Drottningarna sågs i Kath. [kyrkan]. Nykterhetsmöte på Seminarium.

6 juni Efter slutad gymnastik i dag sjöngo vi för Magister Palmqvist följande 4 stämmigt: »Hell sköna dag Som ges oss ännu att fira. Och att med blommor omvira Läraren vår. — Mätte du nöjd Länge få lefva och verka Sångens förkofran bemärka Genom ditt nit. — Lärare vår! Dig utaf tacksamma hjertan Önske vi glädje och gamman Är ifrån år. — Önskingar mång Ur våra hjertan strömma. Vi skall och aldrig förglömma Läraren vår». (troligen af Mankell).

Rektorn sade, att denna termin har ej eleverna varit osedliga.

9 juni Rektorn talade några rörande afskedsord. Vi ämnade sjunga för Rektorn på Sabbatsberg och gjorde visan dertill men regnet hindrade företaget.

11 juni Landtmätning på Rackarbergen. [Jfr 4/3 1851.]

13 juni Examen i Normalskolan med barnen. Jag blef nedskickad i flickskolan. Nordlund höll väldiga tal. Många af barnen erhöilo belöningar, andra loford. 3 blefvo nämnda som lättjefulla och osediga. Rektorn talade öfver Ps. 127. En visa i högre choren. Rektorns af-

skedstal var mycket skakande. Han tog oss alla i hand. Grosshandl. Montén var närvarande hela tiden. — Jag fick diktera för de högsta flickorna. — Skolfest i Normalskolan.

16 juni Direktörsexamen afhöordes på Musikaliska Akademien.

19 juni Vi tjenstgjorde vid Läraremötet och afhöorde diskussionen [i riksdagshuset]. Besåg Zoologiska Riksmuseum och Kongl. Teknologiska Institutet.

20 juni Afdelningarna [å läraremötet] i lärofrågorna afhöordes. Carolinska Institutet, myntet och Riddarholmskyrkan besågos. Diskussionen drog långt ut på qvällen.

21 juni Förtsättning af Läraremötet. Museum i slottet och Bibliotheket etc. besöktes. Vitterhets-, Hist.- o. Antiquit. Akad:s församlingar besågos.

22 juni I dag har Läraremötet slutadt. Kronprinsen hedrade den allmänna sammankomsten med sin närvaro.

25 juni Samvetsgnag för det jag ej i går hörde Rektorn. Simningen begyntes.

3 juli Innan jag hann ur sängen i dag, så skreks att koleran var i Stockholm. Det var likväl ej sanning.

4 juli Kung Oskars 50 födelsedag. På gärdet afsågs defileringen.

6 juli Jag såg dörren till rakstugan der kulan rispade och gick in i stugan, dödade en och blef i benet på en annan (enligt P. G. A. berättelse) i fjol vid rebelleriet.

8 juli Begick H. H. Nattvard i S:ta Maria K:a. Herrnhut kyrka.

15 juli Promenad till Djurgården. Djurgårdskyrkan besågs. Wenström hördes i Djurgårdsbrunn. Jag drack i brunnen.

21 juli Vid hemkomsten ifrån simskolan var Rektor Schmidt hemma hos oss. Han sade, att de som älska Guds ord meddela det åt andra.

22 juli Schmidts predikan afhöordes å Sabbatsberg. Wenström i Aftonsången.

29 juli. Bildnings-Cirkeln hade sin lusttur till Riddersvik och Svartsjö. Jag var bland sångarna. Vi sjöng ganska mycket.

1 aug. Seminarium öppnades. Med nya elever gjordes bekantskap.

2 aug. Den första dag jag praktiserade i Normalskolan.

4 aug. Utvandring till Manilla, der vi fick höra en föreläsning af Borg.

5 aug. Jag ämnade gå till Sabbatsberg för att höra en predikan af Rektor Schmidt men orkade ej längre än till Storkyrkan i anseende till hufvudvärk.

7 aug. Samvetsgnag. 8 aug. Utvandring till Sinkens damm.

- 10 aug. Ett Brasilianskt fartyg besöktes.
 16 aug. Första tentamen denna termin (innanläsning etc.) Vi voro sju, som tenterade. 25 aug. Promenad till Manilla.
 26 aug. Lustresa med Bildnings-Cirkeln till Stureshof.
 29 aug. Förklaring öfver Gal. 1: 11—17 af -g [J. O. Hedberg] på Seminarium. Katekesförhör.
 1 sept. Utvandring till Manilla. 3 sept. Tentamen i räkning.
 5 sept. Tentamen i Geometri. Promovering i simskolan.
 7 sept. Rektorn talade om Guds ords verkan på olika menniskor. Jag blef träffad ganska nära.
 9 sept. Lektor Elmblad hördes i Enkehuskyrkan. Bröstplågor.
 7 okt. Levin afhördes i Maria Magdalena. Kollekt samlades åt de 3,474 barnen på Allmänna barnhuset. Jag höll Nykterhetstal.
 8 okt. Tentamen i Geografi och Allmän Verlds-Historia.
 19 okt. Besök på torget. Tentamen i Naturkunnigheten.
 21 okt. Levin afhördes i Maria. — Boa constrictor och ett panorama besågs.
 27 okt. Tentamen i Språket.
 28 okt. Rektor Schmidts predikan i Maria afhördes. Magister Vessling gjorde altartjensten. Det var en predikan som jag ej tröttnade att höra. Colliander afhördes i aftonsången. Ack så mycket vackert Guds ord i dag blifvit hört i Maria! Gifve Gud att det måtte blifva välsignelserikt både för mig och flera.
 3 nov. Seminaristerna sjöngo 4-stämmigt i Maria vid en begrafning.
 15 o. 16 nov. Tentamen i Bibliska Historia och Katekesen.
 19 o. 20 nov. Rörande tal om den förlorade sonen af Rektorn.
 23 nov. [Rektor undervisade] Om den orätte gårdsfogden. Samariten kom.
 24 nov. Tentamen i Pedagogik. Repeterande af 150:de af Davids Psalmer.
 25 nov. Anjou i Storkyrkan och Nordensson i Slottet afhördes. — Samvetsgnag. Bön. Lugn.
 28 nov. Jag håller på att skrifva textförklaring till nästa Lördag.
 1 dec. Förklaring af -g [J. O. Hedberg] öfver Evang. på 1:sta Söndagen i Advent. Folksången sjöngs inne på Semin. emedan det var Kungens namnsdag. Illuminationen på Skeppsholmen besågs. — Tentamen i Methodik.
 7 dec. Tre tentamina försiggick. 8 dec. Maria folkskola och Småbarnsskolan besöktes. 11 dec. Tentamen i Räkning.
 12 dec. Förfelad tentamen hos Cronhamn.

- 14 dec. Samtal med Rektor om s. k. läsare.
 17 dec. Examen på Seminarium. Vigtig dag. Gud ske lof för dess bistånd under hela den förflutna lärokursen och för denna dagen. Ja, tack var Dig, o Herre! På examen fingo vi 7 böcker hvardera.
 18 dec. Stipendieutdelning på Sem. Jag fick 25 bko. Rektor höll ett rörande afsked. Besök i Arctanders skola. — Bjudning till Montén. Der sjöngs. Montén skänkte böcker. The och aftonvard intogs hos honom. — Mormor Schmidt skänkte mig en rökmössa.
 19 dec. Redogörelse hos Rektorn för hyran. Skiljolärorna köptes af Rektor. Småbarnsskolans examen besöktes.
 20 dec. Svenska Akademiens högtid på Börsen. Hela Kongliga huset voro närvarande. Der hölls tal öfver Berzelius och Bellman m. fl. Prisutdelning, då Levin tog (fick) ett pris.
 22 dec. Besök på Teknologiska Institutet. Der hölls Generalrepetitorium.
 23 dec. Ottesångsbesök till Catharina [kyrka]. Der blef ej någon ottesång af i anseende till folkbrist. I Jakobs [kyrka] Rektor Schole Rundeberg. I Enkhuset Brukspredikanten Colliander. Past. Adj. Afzelius afhördes i Maria i aftonsången. — Kongl. Theatern besöktes, der Dottern och Vermländningarna speltes.
 25 dec. Ruus afhördes i Maria under ottesången. Pastor Primarius D:r Pettersson i Storkyrkan, under högmessan. I Katolskan var det 3 prester. I Slottskapellet afhördes Hofpred. Lundberg. — Denna Julenatt kom en räf i saxen för Johannes Pettersson och en annan räf drog saxen och räfven ett stycke, bet sedan af räfven och tog honom ett långt stycke. (Det tycks bevisa ägtenskaplig kärlek hos djurena.)
 28 dec. Skolfest vid Normalskolan. Palæstinas karta besågs hos Magister Palmqvist. Han gaf det trösterika löftet att utvalda sånger skulle utgifvas.

1850.

- 1 jan. Gif, store Gud! lycka — sådan lycka som Du anser vara bäst — på det nya året! Helga Gud min lefnad! Icke allenast detta året utan hela lifvet och i synnerhet var min tillflykt i döden! I Maria afhördes ottesången af Tydén. D:r Wallin afhördes i Clara, under Högmessan. Katecheten Timberg afhördes i Maria Magdalena kyrka under aftonsången.
 2 jan. Packning till den förestående resan. Pass-uttagning. Afsked af Rektor. Det mest rörande afsked! — Gästgifvaregården besöktes. Kejser skänkte böcker. — Afsked af Seminariieleverna och Magister Palmqvist.

3 jan. Nära middagen reste jag ifrån Stockholm. Rörande afsked från Magister Vessling, Fru Schmidt m. fl. Den gamla gumman var ganska rörd.

14 jan. På morgonen åkte jag till Elfsjöhyttan der skolan börjades. Trefligt att återse barnen.

26 jan. Tal till barnen, om Höfvitsmannens tjänare, inne på lärarens rum.

29 jan. Snö och blåst så att nästan inga skolbarn kom.

31 jan. Bref till Rekt. Schmidt.

2 febr. Skolförhör vid Gustafsström. Middagsspisning på Herrgården.

4 febr. Skolflickan Hedda Gäger bar till mig Bibeln med förklaringar. Hon talte också vid mig, så att tårarna kommo mig i ögonen. Förträfflig lärjunge!

5 febr. Per G. Hellström berättade för mig att han var på 14:de året när han kom i skolan vid Gustafsström och ändå lärde sig läsa.

11 febr. Smidning i fars smedja. Samtal med far i salighetsordningen.

2 mars. Promenad till Gräsåsen der det första skolförhör hölls. Besök hos Pastor Gylander.

8 mars. Stark blåst. Skolkammartaket blåste sönder.

18 mars. Då jag kom ifrån Månhöjden och gick förbi Lekaråsen, hördes Bofinken.

31 mars. Påskadag. Nohrborg lästes vid Hedkärn. Tron är ett lutande intill Jesu bröst, som ett barns till sin mor.

6 april. Det första skolförhöret hölls i Igelhöjden.

13 april. Examen vid Elfsjöhyttan, den 1sta efter hemkomsten ifrån Sthlm.

29 april. Jag och [bror] Abraham såg en spindel i luften som hade många trådar efter sig, hvilka glimmade i solen. Det var visst blåsten, som gjorde att han steg högre och högre, tills han försvann ur vår åsyn.

1 maj. Skolan öppnades i Igelhöjden.

4 maj. Skolförhör i Elfsjöhyttan.

17 maj. Svalan anlände till Igelhöjden.

25 maj. I natt drömde jag om Fjellstedt. Jag såg honom i drömmen.

1 juni. Skolförhör vid Gustafsström. Besök på Herregården.

2 juni. Första gången lystes för Skoll. välaktad Hedberg och Jungfrun dygderika Helena i Gåsborns kyrka.

4 juni. Ett husförhör besöktes i Lurhöjden.

10 juni. Besökte Hjelm's skola. Gick tillbaka till Igelhöjden.

24 juni. Restes till Bornshyttan, der jag stod brudgumme.

18 aug. Examen med Nattvardsbarnen i Gåsborn. Rörande förhör.

25 aug. Prostvisitation i Säfsen. Mycket att höra på.

25 dec. Första Jul i eget bo. Gudi vare tack som hjälpt oss dertill. En utaf de bästa Juldagar, som jag kan minnas. Låt oss i detta hem förkofras i visdom, ålder och nåd för Gud och menniskor! Och måtte min hustru och jag slutligen fira Julen der ofvan i evig herrlighet! Kom, o Jesu, blif oss när, låt oss blifva, der Du är!

1851.

5 jan. Läsning i Chrönikeboken med förklaring. Spinnrock köptes — fast det var på Söndag. Hafver jag syndat deri så — Gud förlåt mig!

8 jan. I dag gick det genom Guds nåd lätt att tala till barnen. Låt det — du Guds ande! — gå bra i morgon också.

20 jan. Till skolan anlände flera barn. — Millväder.

4 mars. I Tidningarna lästes att eleverna vid Stockholms Sem. gifvit skogsförvaltaren Källström en silfverpjäs med ciseleradt arbete, såsom ett bevis på deras erkänsla för erhållen fri undervisning i geometriens tillämpning på landthushållningen och i den av K. uppfunne egomätningssystemet.

6 mars. En skolflicka bad för sin lärare. Nästan alla barnen bådo.

10 april. Starkt lenväder. Sädesärlan visade sig vid Elfsjöhyttan. Guds ord läses och betraktas hvarje dag. Gud göre mig och mitt hus saligt!

23 april. Göstas Karin har en tid varit min elev. I öfvermorgon är det ämnadt att hon skall begå H. H. Nattvard första gången. Hon är omkring 50 år. Gud gifve henne nåd! [Jfr 22/3 1852.]

28 april. Tjernlunds skola besöktes i Finngårdarna.

30 april. Hos Pastor Gylander lästes och talades filosofi.

23 juli. Jag var till Hedkärn och Mörtkärn för att vaccinera.

28 juli. Stor solförmörkelse. Skolbarnen släpptes ut att skåda.

29 juli. I tidningarna lästes att Rektor Vessling predikat i Gubbhuset. Således lär han blifvit Rektor efter Schmidt. Det skulle vara roligt att komma till Seminarium en gång eller annan till. Då skulderna blifvit betalda, torde vi fara dit.

25 aug. I fjol när jag var brudgumme dansade jag, men sedan har det intet skett och sker troligen aldrig mer. I dag har blifvit förklarad, huru Herodias dotter dansade bort Johannes Döparens hufvud. (Matth. 14 c.)

1 nov. I november blef rörelse i vestra Sverige i andelig måtto, när en yngling hemkom, som varit en upptågsmakare, och nu begynte tala till ungdomen om att deras själar stodo i den största fara.

8 nov. Skolförhör vid Gustafsström. Då vart tillsagt att jag skulle gå till Herregården vid alla förhör m. m.

14 nov. Skollärary O. Jansson (adr. Karlstad och Råda i Elfdalen) har bedt om uppgift på 1) Personens (Skollärares) namn, födelseort och ålder. 2) In- och Utskrifningsdagen vid Seminarium. 3) Den tjänst nu innehafves. 4) Skolstationer jemte läsetiden på hvarje station. 5) Skolbarnens antal per medium. 6) Löneförmåner samt om dessa utgå af Skattebidragen, enskild person eller bolag. (Jag har svarat honom.)

17 nov. Gylander besökte skolan. Talade om vokaler m. m. till barnen.

21 nov. O, att jag må tala och skicka mig så, att Guds ära befrämjas! Om jag icke skickar mig såsom ett Guds barn, så blir Guds ära icke uppenbarad af mig. Man bör vara mån om Guds ära; icke för min skull utan för Guds skull skall jag hedra mig sjelf — om jag så må säga. Då man vill vara mån om Guds ära, måne man då icke bör akta sig för allt, som i en människas ögon kan se ogudaktigt ut?

27 nov. Matthei 5: 44 har jag tillfälle att uppfylla. I går fick jag höra, att ännu är det ej slut på ovännerna. De gå till presten för att tala illa om mig. Berätta sedan för min hustru. Gud omvände alla som hata mig. Gud vet bäst huru många ovänner jag har. — En flicka J. har undrat om hennes nu aflidna moder är salig. Flickan lärer sagt att hennes mor var så okunnig om tron; det talades om [hvad] läraren sagt i skolan, för omkring ett år sedan. Detta tycks säga att ordet i skolan har verkat på flickan. Ja Gud låt det verka på denna flicka och många andra barn!

2 dec. Läsning a *Folkskolan*. Der står en uppsats som afhandlar huru man blifver en sann christen.

12 dec. Afsked af barnen efter 6 veckors läsning i Gräsåsen. — En qvinna kom ifrån stan och var full. Bad mig sjunga visor. — I Norders familj berättades att för 50 år sedan var folket mindre upplyst än nu, men mera Gudfruktigt. Nu gå de till kyrkan för högfärd skull — nu sitta de i kyrkan och sofva m. m. — I den nämnde familjen läste barnen i Bibeln och förklaringar anställdes. Om många Gudliga saker talades, t. ex. Qvåkare, bön och förbön, Gudfruktiga lärare, ovänner, Judar, Hernhutare, sammankomster, Erik Jansare m. m.

13 dec. Examen i Gräsåsen. — Pastor Gylander talade efteråt om

min Gudaktighet. Mer än en timme talades om dithörande saker. Om sjelfrättfärdighet och andeligt högmod talades. Bromander hjälpte till att hugga på mig. Inspekt. Låftman sade just intet hvarken till eller från. Gud gifve, att dessa herrar doge saligt! Äro de icke på den rätta vägen, så för dem dit. Är jag icke på den rätta vägen, så för mig dit! Guds ord är bättre än menniskoord. — Efter detta häftiga samtal var jag särdeles glad på hemresan och sedan. Detta var den första gång jag så allvarligt försvarat Guds sak. Det gafs mig ord i samma stunden.

Om ingen förändring bör ske [med christna hedningar], hvi predikar man då? Paulus säger: »Så är ju tron af predikan». Således är det ju påtagligt, att man skall predika. Men hvad? Guds ord. Ja om jag lärer Guds ord, så behöfver jag ju icke frukta. Skulle man än utskämma mig därför, det är ju bara en simpel sak? Guds ära bör för mig vara viktigare än människors beröm och egen ära. Jesus sjelf vardt misskänd, hånad m. m. och hafva de kallat husbonden Beelzebub, huru mycket mer skola de då kalla hans husfolk! Farisé, sjelfrättfärdig, skrymtare, andligt högmodig, Läsare och hvad det än vara må, som man blir stämplad med, det må derföre icke förskräcka. Nej, allt detta är liksom olja på elden, det upptänder mer och mer min sträfvan, mitt sökande, min bön m. m.

14 dec. I natt kunde jag föga sofva. Gårdagens skickelser tänkte jag mycket på. Helena tände upp ljus och gaf mig Nya Testamentet. Några kapitel lästes däri.

1852.

7 jan. Skolan öppnas i Igelhöjden.

8 jan. Öfverflödiga böcker säljer jag för Hedningarna. Bror Calle skall fara åt Stockholm och då tager han dem med sig.

11 jan. Helena gick till Gåsborn. Spisade middag i prestgården. Talade med Pastorn i andeliga ämnen. Gud ske lof, att hon kommit så långt i andeliga ting, att icke ens de lärda kan bringa henne i obibliska tänkesätt! Mätte det icke hädanefter ske! Var icke för stält, utan var i räddhåga! Ack, att P[astorn] finge sina ögon så pass öppna som min Helena. Hon är enfaldig i förståndet och talet; men denna okunnighet och enfald behagar mig mera än de lärdas filosofemer. Hon håller på att bli lärd af Gud.

19 jan. Nästa Lördag den 24 dennes skola flera Skollärare sammanträda i Filipstad för att välja ombud i anseende till den Pensionsanstalt, som skall inrättas.

21 jan. En brinnande längtan griper mig, att vilja resa till Stockholm för att få tala med några Guds barn. En syssla deromkring tyckes mig vara bra. — För de s. k. läsarne tror jag intet man har stort att frukta. Några af dem torde möjligtvis fara vilse, men ett sofvande i synden är troligen ännu värre.

24 jan. Skolläraryes sammanträde i Filipstad angående bidrag till Pensionsinrättning för Folkskollärare. Första bekantskapen med Lyssander. The dracks hos Professorn. Ombudsval. Henner röstades på. Jag röstade på Selldén. Nystedt röstade på mig. Om qvällen bodde vi 4 st. hos mjölnaren. Gud vare med Nystedt! Han tycktes vara närmast Guds rike utaf de 7 som sammanträdde. Han bad mig att få låna flera st. böcker. Länge talade vi om natten.

25 jan. Resa till Born i sällskap med fulla menniskor, som haft begrafning och graföl. Under åkandet på liksläden till Bornshyttan fick jag se en vederstygglig fyllhund, om det är rätt att säga så om den stackars fulla drängen som var uppstudsigt mot sin husbonde. Han knöt handen framför min näsa och svor förskräckligt, hotande att kasta mig i snön. Stackars fader- och moderlösa karl! Gud gifve att han blefve omvänd!

7 mars. Fru Gylander stridde emot fastan. Hon sade, att det är själens fasta och icke kroppens som det menas, när katekesen säger, att fasta och lekamligen bereda sig etc. Besynnerligt! Frälsaren, Paulus, Cornelius m. fl. fastade ju. Om det icke är en nödvändighet att fasta, så är det likväl en nyttig sak. Då jag är fastande kan jag hafva en bättre andakt än när det ligger mat i magen.

22 mars. Göstas Karin var hos mig för att beredas till sin första Nattvardsgång. Hon är nu gammal, men har aldrig gått till Nattvarden. Hon talar dock i andeliga saker bättre än många som kan läsa. [Jfr 23/4 1851.]

8 april. Hanna [ettårig] kände igen Helena på det afståndet ifrån byggningen till ladugården. Mamma säger hon emellanåt. — Samtal med en gosse ifrån Jerna Finnmark. Han sade sig ej veta huru man skall blifva salig. Helvetet kallade han »stygggrummet». Gud upplyse gossen om salighet.

13 maj. För några dagar sedan frågade jag en skolflicka (efter många frågor), om hon intet tyckte att det vore roligt om hon träffade mig i himmelen. Då svara hon »jo» under det hon föll i gråt. Flera andeliga rörelser ha försports i skolan. Gudi vare evinnerliga lofvad!

2 juni. Skolläraresammanträde i Filipstad.

23 juni. Hanna [född 2/7 1851] tog de första fjäten. Hon kan säga *si* [värmländska; = se].

26 juni. Träffade Pastor och [folkskolläraren] Andersson vid ett bröllop. De talade om min ansökan till Lund. De förundrade sig storliga öfver ett sådant steg som jag ville taga. De frågade om jag icke skulle vilja söka till Filipstad, om der blefve ledigt. Svar »nej».

27 juni. Pastorn bad mig taga och undervisa 2 st. Döfstumma. Om det är Din vilja, Gud, att gifva mig förmåga dertill, så kan jag det, i annat fall kan jag det icke.

28 juni. Lunds allmänna Barnskola sökes. Brevet sändes till Postläggning i Filipstad. Herren vet väl hvar jag i all min tid skall lefva och verka med mina ringa krafter. De äro så pass stora som han har gifvit. Skall jag uträtta mycket, så gifver han nog krafter dertill.

11 juli. Den Döfstumma Jonas Larsson undervisades i och utom kyrkan vid Gåsborn. Gud gifve mig vishet att göra heliga sanningar lefvande för denna person. — Om den allmänna uppståndelsen tecknades på kyrkogården.

10 aug. Trefligt samtal med norrmannen Halvard Halvardsson om läsarne i Norge. Dito om mission och hvarjehanda. Hans bror har blifvit gift med en läerska. Det brölloppet firades utan dans.

22 aug. Nattvardsbarnen examinerades i Gåsborn. Den döfstumma Jonas stod med barnen. Efter slutad examen undervisades 2 döfstumma. Kanhända att de nästa söndag få begå Herrans Heliga Nattvard.

25 okt. Examen med skolbarnen vid Gustafsström. — Boethius talade väl om Gustaf III, men fru Låftman sade emot. Den sednare, tyckte jag, förkastade theatern. Bral

5 nov. Bibeln med förklaringar af F[jellstedt] lästes. Något bättre kan man knappast köpa för penningar. Guds nåd vare med F[jellstedt]!

14 nov. Söndagsförhör (det första) hölls vid Gustafsström.

1853.

5 jan. Kl. nära $\frac{1}{2}$ 4 föddes vårt andra barn [Simeon] med smärta till verlden. Gud låte mig rätt föregå detta först med exempel dernäst med ord. Få se hvad Herren ämnar göra utaf denna.

7 febr. I dag har Herren gifvit mig en helt annan röst att tala till barnen än jag hade förliden vecka. Nattvardsbegäendet tror jag har åstadkommit det. Det var behof af att begå Nattvarden för att få bättre kärlek.

27 april. Simeon börjar kunna sitta för sig sjelf ehuru han är blott 16 veckor. [Avled följande månad.]

2 okt. Nattvardsbarnen examinerades i Gåsborn. Mycket talades om barnens oskuld men det heter ju: si jag är af syndelig säd född m. m. (Ps. 51: 7). Hvad blifver det då med oskulden? Gud låt den dag komma, då vi få höra Guds ord rent och klart förkunnas i denna vår kyrka! En flicka, som jag icke vet namnet på, talade till mig med tårar i ögonen om huru usel och eländig människan är, den sämsta varelse på jorden. Denna flicka var troligen väckt.

17 nov. Samtal och varning till en klok gumma. Mätte Herrens ord verka, så att hon öfvergifver sitt syndiga väsende och sin klokskap, som drager så många, många människor långa vägar.

1854.

18 febr. Min far m. fl. öfvervoro den examen jag höll vid Yxkärn med de barn som der gått i skolan. Jag måste ensam examinera, ty Pastorn kom icke. Många voro rörda både under bibelförklaringen, sången och afskedstalet. Gud låte det blifva till nytta för någon eller några själar! Gud låte mig tala rätt vid sådana tillfällen då det bör mig att tala! Gud vare lof att en syster tycktes blifva vunnen vid denna skolstationen!

12 mars. Förhör hölls med skolbarnen vid Yxkärn. Mycket folk var närvarande och afhörde förklaringen öfver texten på 2 söndagen i fastan.

19 mars. Dottren Naemi döptes af Pastor Gylander i Gåsborns kyrka. — 36 sk. tillföll barnet samma dag, som insattes i den himmelska sparbanken — missionssparbössan.

22 april. Hanna [treårig] kan skriva *a*.

3 okt. En sändes glädje infann sig under bibelbetraktelsen. Halfva Höga visan upplästes i glädjeruset. Jag menar jag var drucken af Guds huses rika häfvor, af Guds ord och Anda. — Bönen Fader vår förklarades till en del för barnen.

1855.

1 jan. Skollärary Nystedt och jag bådo tillsammans på denna nyårmorgon. N. bor hos oss. Han är bekymrad om sin själs frälsning. Spelar orgel och läser.

11 febr. Kolportören Håkansson kom till Elfsjöhyttan. Mycket folk kom för att höra honom. Han läste lifsens ord och talade vackert.

Om aftonen voro vi flera inne och talade i andeliga ämnen till midnatt.

16 febr. Håkansson besökte alla ställena i Yxkärnshöjden.

9 april. Pastor Gylander höll i dag (Annan dag Påsk) bibelförklaring öfver 1 Kor. 13. Sedan var det nykterhetsföredrag och examen med skolbarnen.

27 maj. Pingstdag. — Sockenstämma hölls, då (min hustru) Helena kom på förslaget att blifva barnmorska i Gåsborns församling.

24 juni. Orgelnisten Carlqvist i Råmen var jag hos ett helt dygn. Han köpte en bibel. Gossen Oskar gret när jag gick derifrån. Han har förut spelat för mig 3 veckor.

26 aug. Gåsborn besöktes. Nattvardsbarnen examinerades. De svarade med många vackra bibelspråk. Pastorn var så god och underrättade mig om att jag skulle vara utesluten ifrån förslaget vid Hellefors och att Prosten blott eger hälften af de röstades n:o vid valet.

24 sept. Resepass uttogs åt Helena till Stockholmsresan.

25 sept. Helena reste hemifrån för att i Stockholm söka inträde i Barnmorskeanstalten. Herren vare med henne! Afskedet var svårt.

1856.

2 jan. Hanna har begynt att läsa rent. Naemi har i dag fått ris.

8 jan. Skolläremöte i Filipstad.

14 jan. Sjuk i bröstet. Ett slags tvång. Jag åderlåtade mig sjelf, men höll på att svimma, när vid pass en jungfru [= jumfru 8.2 cl.] hade runnit. Dock tycktes detta hjälpa.

19 jan. I dessa dagar har Hanna skrivit sitt första bref till Helena. Hon är nu på sitt 5te år. Har begynt att läsa rent. Är med i skolan, men är ej uppskrifven.

3 febr. Skolförhör vid Gustafsström. Då åderlåtades Mölnarns hustru.

4 febr. Jag sålde mitt fickur för 19: 24.

5 febr. Bruksförvaltaren Låftman var inne en stund i skolan. Barnen läste innantill för honom. Förklaring skedde. Hanna läste Marc. 4: 13 innan för honom. Han talade om öfveransträngning med afseende på hennes ålder $4\frac{1}{2}$ år.

9 mars. Skolförhör vid Elfsjöhyttan.

13 mars. Samtal och varning med och till den kloka qvinnan vid Yxkärn. Herre förbarma Dig öfver sådant elände!

24 mars. Past. Gylander höll bön vid Elfsjöhyttan. Mycket folk.

I skymningen sedan det blef tyst gjorde några en särskild aftonandakt. Vi föllo på knä allesammans, och suckade och bådo.

4 april. Hanna gjorde aftonbön första gången. Det var roligt. Hon fyller 5 år nästkommande Juli. — Man kan förmärka, att Naemi [två-årig] kan böja sin röst något, ty hon tonar med och kan sluta på den ton vi slutar då vi sjunga, fast hon icke kan säga orden rätt.

11 maj. Sockenstämma om pensionsanstalt för Skollärare.

16 maj. Skramlande med koskällor hördes öster om Igelhöjden. [Jfr 15/5 1861.]

2 juni. Rudenschöldska methoden begyntes vid Gustafsström. Första gången i Gåsborns församling!

5 juli. Helena kom och öfverraskade mig straxt jag kom upp på morgonen. Hon har varit i Stockholm på 10de månaden. (310 rdr lånt af församl. 500: gick åt.)

11 aug. Herr Sjöholm kom till mig och trätade på mig nära 2 timmar. Han påstod bland annat, att jag gjort Mjölhnarns hustru galen genom läsning och Bibelförklaring etc. och tillsade mig strängeligen att ej gå dit på några dagar. Herre Gud förbarma dig öfver honom och många, många !!!!

13 aug. Återigen lexa af Sjöholm. Bön för honom. Mycken ledsnad. Slut på skolbarnen. Anfäktning etc.

14 aug. Tårar. Slut på Skolbarn. Glädje igen, när de begynte återkomma.

26 aug. När Hanna och jag gingo hem ifrån Yxkärn der det varit skola och vi försummat enskild morgonbön begynte det dundra och regna. När vi kommo hem, slog åskan ner norr om Dalkarlsbäcken och slog sönder en stor fura och kastade den öfver den väg vi nyss gått. Vi voro således i fara utan att veta det förr än efteråt.

23 sept. Tunga dagar och veckor. Matthet, anfäktningar, motgångar, svag matsmältning m. m. gör mig nästan oduglig till allt utom att sucka.

27 okt. Examen vid Gustafsström, då smederna och deras hustrur uppkallades och det blef mycket diskuterande om skolan och lärarn och den nya methoden etc. Somliga fingo tillrättavisning derföre att de tagit sina barn »våldsamt» ur skolan och icke tilltalat Pastor eller Lärare.

3 nov. Skolan öppnades vid Lars Larssons i Yxkärn. 2ne Lärare ifrån Hellefors hafva varit här för att se något af Rudenschöldska methoden.

21 nov. Skollärare Ekleuf kom till mig för att se något af T. Rudenschöldska methoden.

1857.

1 april. Började skolan i Gräsåsen. Rudenschöldska sättet försökes nu.

7 maj. Examen i Gräsåsen efter Rudenschöldska sättet.

3 juni. Hanna läste på husförhöret. Hon kunde 2 hufvudstycken i lilla Katekesen på 6te året [född 2 juli 1851].

1 sept. Rödsoten härjar. Många personer komma dagligen och erhålla medikamenter. En dag var det omkring 12 personer som erhöilo medikamenter och ordinationer.

20 sept. Rödsoten härjar. 9 lik i Gåsborn. 27 sept. Årets nattvardsbarn examinerades. Vi hade en vallflicka som äfven gått och läst i år. Nästan hvarje år hafva vi haft något nattvardsbarn hos oss.

28 sept. Efter 6 veckors uppehåll med skolan, för rödsotens skull, börjar den nu ånyo.

10 okt. Besök i Månhöjden hos Lärarinnan.

14 nov. På väg till Gåsborn besöktes rotskolan i Gräsåsen för andra gången.

8 dec. Jag väntar att få följa med Helena åt Stockholm. Pastorn påstås icke vilja att jag skall åt Stockholm. Han säger sig vara rädd för att jag skall blifva Baptist. Herren styrer nog efter sin vilja. Gerna vill jag till S. dels för det andeliga, dels för det lekamliga. Samtal med andeliga, Biblars skaffande, bokspridning, skolmaterialiers skaffande, ransakande om sekterna, biträde åt Helena med böckers, instrumenters, mats, kläders m. m. skaffande skall väl blifva mitt hufvudsakligaste göra.

14 dec. Det liksom kryper i min kropp då jag tänker på Stockholm. Är det den onde eller gode Anden som gör att jag liksom ängslas?

15 dec. Till Stockholm jag längtar. Får jag träffa de trogna i Stockholm? Får jag skaffa Biblar? Får jag läsa för de trogna? Får jag se missionskolan? Får jag blifva lifvad af kärlek till de trogna? — Nästans nytta och eget gagn — männe de äro de egentliga driffjädrarna för mig eller mån tro det är infall, kött, nyfikenhet, satans konster etc. som drifver? Gud ser det bäst.

18 dec. Jag talade vid Bruksförvaltaren [Låftman], om Stockholmsresan. Han var ej fullkomligt för den.

20 dec. I sakristian talades om min tillämnade stockholmsresa i sällskap med min maka. Pastorn var så emot det att han vredgades flera gånger. Jag fick intet löfte, utan jag blef anbefalld att göra ansökan till Skolstyrelsen.

21 dec. Mycket samtalande med Pastorn om min stockholmsresa. Till slut blef han medgörlig i hopp att jag skulle taga kännedom om de döfstummas undervisning.

25 dec. Pastorn predikade mot baptisterna — och nämnde dervid skräddare och skomakare. — Prestbetyg till resan uttogs.

27 dec. Jag och Helena reste hemifrån, anbefallande de hemmavarande i Guds beskydd. Resan skulle blifva till Stockholm. Vi hunno denna dagen till Grythyttan, der vi togo in på gästgifvaregården.

28 dec. Resa till Nora, dels på släda, dels på hjuldon.

29 dec. I Nora var det ledsamt för mig, när Helena kom på lokomotivet och jag blef efter. Jag hann henne dock kl. 6—7 vid Arboga.

30 dec. Kl. 2 på natten kommo vi till Kumla. Vi tänkte åka hela natten men tröttnade.

31 dec. Jag och Helena anlände till Stockholm omkring kl. 2. Nästan allting var bättre och grannare än då jag för 8 år sedan såg det. — Telegraftrådar efter vägen. — Julmarknaden. — Aftonbön i Maria af Ruus.

1858.

1 jan. I Storkyrkan hördes Bataljonspredikant Askengren. I Klara Vensjöe. Katolskan besöktes. Vaktparaden sågs. 1000-tals menniskor hvimlade på Norrbro och Gustaf Adolfs torg. De Kungliga åkte. Aftonsången hörde vi Janzon i Adolf Fredrik. Jag gret. Pastor Ahlberg hörde vi i Betlehem. Mycket folk i kyrkorna. Sjunga mera och fortare.

3 jan. Grafström hördes i Storkyrkan. Doktor Sandberg hördes i Finskan, Ahlberg i Bethlehem, Janzon i Adolf Fredrik och Beskow i Bethlehem. Mycket rörda voro vi denna dagen.

4 jan. Rosenius träffades. Heidecken höll missionsbön i Enkhuset.

5 jan. Besöktes riksdagen. Bibelförklaring afhöordes i Tyskan. Rohtlieb ansåg religionsfriheter icke vara bra och anförde ex. af ett engelskt fruntimmer.

6 jan. Janzon afhöordes i Ad. Fredrik. Fröken Gyllenram träffades der. Missionsbön afhöordes i Betlehem. England lönar 6,000 missionärer. Herrlig missionsbön af Rosenius. Han förmodade att de vise männen rest 200 mil.

7 jan. Missionshuset besöktes. Omkring 40 elever voro der.

8 jan. Besök hos Kyrkoherden Janzon. Revisionssekreteraren Adlercreutz och Grefvinnan besöktes. Fröken Gyllenram träffades.

9 jan. Manilla besöktes. Rohtlieb lofvade mig biblar. Middag åts hos Revis. Adlercreutz. — Jag träffade 5 à 6 riksdagsmän som spelade kort.

10 jan. Grefvinnan Posses söndagsskola på Brunkebergs hotell. 12 Lärarinnor biträdde. Varma kristna! — Prosten Emanuelsson hördes i Kungsholmen. Diakonissanstalten uppsöktes. Aftonsången afhöordes i Jakob. Sedan gingo vi till Brödrasamfundets sal.

11 jan. Maphem besöktes. 90 döfstumma. 30 blinda. Middag åts hos Löjtnant Klingspor. Varm kristen. Han fick ett bref från en döfstum som blifvit andeligt sinnad. Hans hustru tillsammans med honom gladda sig med tårar.

15 jan. Vid Manilla afhöordes räknandet och Svenska Historien och Botaniken i de blindas lärosal.

18 jan. En döfstum lärare (Holtz) och en gosse som var döfstum köpte hvar sitt nya Testamente af mig.

19 jan. Vi talade enskildt med Rosenius. Pröfvade en liten orgel. Afhöorde Baptisterna en stund på n:o 15 Skärgårdsgatan.

20 jan. Vetenskaps-akademiens samlingar besöktes. Der sågo vi 1000detals djur uppstoppade. I Bethlehem afhöordes Rosenius.

21. jan Diakoniss-anstaltens skola besöktes. — Jag var med på Barnbördshusets skola och afhöorde undervisningen. Sedan gingo vi till Janzon der vi fingo höra huru vi skulle bete oss i andelig mätto.

22 jan. Besök på Manilla. De döfstumma fick jag försöka att undervisa. De blinda läste Astronomi. — Palmqvist hördes.

23 jan. Blinda flickornas sång afhöordes vid Manilla.

24 jan. Söndagsskolan på Brunkeberg afhöordes. — Sedan gingo vi till Bethlehem. På aftonen träffades vi hos Baron Posses.

25 jan. Gingo till Malmqvists barnhem. Det var ett märkvärdigt ställe. Vi hörde en flicka göra egen bön. Vi åto qväll hos dem. Gröt kokades i en bra stor bryggpanna. Herren välsigne denna inrättning! Det var den bästa inrättning jag tror jag sett.

28 jan. Rosenius besöktes på Carlsdagen.

29 jan. Afsked från Manilla.

30 jan. Helena tog examen i den instrumentala förlossningskonsten.

31 jan. Friherrinnan Posses söndagsskola besöktes. Prosten Emanuelsson hördes i Klara. Rosenius i Bethlehem. Jansson i Adolf Fredrik Elmblad i Bethlehem.

1 febr. Helena var på Sundhetskollégium. Adlercreutz skänkte mig 10 rdr. Rörande afsked. Reste ur Stockholm kl. omkr. 8 e. m. Reste hela natten i snö och blåst.

2 febr. Kl. 5 på morgonen anlände vi till Snebro der vi sutto och sofvo en stund. Reste sedan genom Sörmland förbi Åkers m. fl. kyrkor till Smedby der vi lågo några timmar påklädda med slädfällen under oss och en säck under hufvudet.

3 febr. Vi kommo till Arboga något efter sedan lokomotivet gått. Vi måste taga skjuts till Fellingsbro.

4 febr. Reste med förbönder till Grythytted.

5 febr. Resa från Gryhyttan hem der alla voro Friska.

22 febr. P. Hult kom och läste och gjorde aftonbön. Många utanför fönsterna förde väsen. En klocka ringde de sönder. Jag blef mycket ledsen.

23 febr. Psalmen 124 »Vår Gud är oss en väldig borg» sjöngo vi i skolan — och det gaf mig tröst.

25 febr. Hyttfogden Pettersson kom och uppläste en kallelse ifrån Pastor Gylander derföre att jag emottagit en baptist.

26 febr. Jag var till Pastor Gylander och fick dugtiga lexor af honom och hans Fru. Var mycket trött när jag kom hem.

6 mars. Vill Du Gud hafva mig till något annat ställe? — Det är ingen frid i mina ben. Jag är likasom en Pelikan i öknen — som en stenuggla i de förstörda städer. Sänd mig hjälp! Mina släktingar och mina vänner öfvergifva mig och tycka att jag gjort orätt att jag tagit emot en baptist. Mina föräldrar få förargelse för min skull af sina förmän. Föräldrarna tycka också, att jag icke är nog lydlig mot öfverheten. De vilja att man skall liksom dölja sin kristendom. O, Gud hjälp mig och dem!!!

17 mars. I Vermlandsposten för den 17 Mars läses: Från en af de Nordvestra socknarna skrives: »Kolportören och Baptisten P. H. från Örebro, som hit inträngt, blef efter en natts vistande inom församlingen bortjagad af det förståndiga folkets rättskänsla. Såsom bevis på dessa baptisters verkliga *mormoniska* satser, omtalar man, att denne, som för en tid sedan mistat sin verkliga hustru, nyligen tagit en annan, som han sjelf vigt sig vid — och qvarlemnad i Örebro; likväl var han äfven nu omgifven af 2nne qvinnor, som voro såsom hustrur. Församlingen har såsom en man, förliden söndag, efter kallelse beslutat att noga vakta gränssorna för dessa ulfvar i fårakläder, som utså villomeningar och dylikt ogräs.»

21 mars. August kom från Gåsborn och hade ett plakat med sig af

följande lydelse: Protokoll å sockenstämma med Gåsborns församling den 28 Febr. 1858. Som en Colportör och Baptistpredikant vid namn Peter Hult från Örebro inträngt sig inom församlingen och i Norra delen af församlingen hållit Baptistföredrag för dervarande Dalkarlar så beslöt församlingen, som henne högst af hjertat är att bibehålla sina fäders tro — Den Evangeliska läran — uti en oföränderlig renhet, samt emot allehanda svärmerier och nyheter försvara, välbesinnande huru svårt det är att förqväfva ett farligt och redan på andra orter, till menigheters förderf kringspriddt ogräs, sedan det fått fästa rot och sig utbreda — att i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts plakat af den 12 Jan. 1726 samt den 2 Maj 1751 med flera Kongl. förordningar, — enstämmigt, det hvarje Husfader skulle för dylika, split och oro väckande predikanter tillsluta sina dörrar; och skulle någon, i strid med församlingens enhälliga önskan, af okunnighet, nygirighet och förvetenhet öppna dörrarna, hvilket församlingen dock ej trodde kunna ske hos andra, än dem, som enfaldiga till begreppet, drifna af allehanda lärdomsväder, gå i andras ledband, och beklagligen blifva förda bakom ljuset af dessa kringstrykande dagdrifvare och svärmeandar, så skulle ordningsmännen, hvar och en inom sin rote, utan dröjsmål, på ett med den Christliga och borgerliga ordningen öfverensstämmande sätt, föranstalta derom, att alla sådana kringresande predikanter, som föra afvog sköld emot Kyrka och stat, och hvars syfte är att till upplösning af alla heliga band, kringsprida villomeningar och afleda sinnena från vår rena Evangeliskt Lutherska trosbekännelse, blifva förda öfver sockengränsen. — Föräldrar och husbönder måga och böra — föreskrifver Kongl. förordningen af den 12 Jan. 1726, — efter den Christliga pligten deras barn, anhöriga och tjenstefolk uti sina hus lära och undervisa låta uti katekesen, och deras Christendom efterfråga och förhöra, hvad de kunna om helgedagarna lärt af predikan, dagligen med dem hålla bön, läsa utur bibeln, eller några andra Gudeliga och här i vårt rike vedertagna böcker, så ock ett troget inseende hafva på deras lefverne, och dem med eget exempel till Gudaktighet föregå m. m. In fidem P. H. Gylander.

1858 den 14 Mars uppläst, justerat och erkändt. Hyttfogden behagade afskrifva ofvanstående och fästa det å Masugnskransen. Gåsborn den 21 Mars 58. P. H. Gylander.

25 mars. Bjudning på middag till Hyttfogdens. Pastorn kom och predikade — väldigt mot baptismen. — Bön för Pastorn.

13 april. Norder kom med Tidningar och helsade att jag får ej hafva Bibelvännen mera i postväskan för löjtnant Bratts skull; ehuru man

sagt mig att Herr Bratt icke nekar mig. Många gånger förr har jag fått förebräelser för Bibelvännen. De har blifvit kallade luntor dessa sköna tidningar!

19 april. En döfstum gosse anmälades till skolan ifrån Löfnäset. Hans namn är Per Gustaf Andersson. Gud undervise mig att jag må undervisa honom rätt till salighetssaken!

25 april. Per Perssons piga kom och ville låna kaffe och socker och jag var nog obarmhertig och ohjelpsam att jag icke sökte igen något och lemnade henne fastän det bibelspråket: »låner, förhoppandes der intet af», kom i tankarna. Men sedan i flera dagar har samvetet icke tigit med detta, fastän förståndet har velat öfverrösta det.

30 april. När Hult var hos oss kom en dalkulla som sade sig fått sin första väckelse hos oss. Samma dag som 2ne kom med bref om att utfå sina fordringar kom äfven underrättelse att vi hade ett rekommenderat bref på postkontoret. Det var ifrån Baron Essen. Samma dag som jag fick stränga hälsningar ifrån Pastorn att ej längre få hafva Bibelvännen m. m. i hans postväska fick jag äfven bref ifrån Adlercreutz i Stockholm o. s. v. Är det icke Herren som risar och lisar? Jo visst. I behofvets stund sänder han trösten. Hjärtat blifver förbättrat genom agan.

17 maj. Svalan syntes vid Elfsjöhyttan.

11 juni. Vid Gåsborn erhöles ett bref ifrån Grefvinnan Lewenhaupt med inneliggande 20 rd. En döfstum undervistes.

25 juni. Pastorn har kommit och frågat efter mig. Han vill hafva Alina i skolan. Så Märkvärdigt! Jag lära ett Prestbarn! Gud hjelpe! Gud löne!

27 juni. Utmattning. Teckning åt den döfstumme Jon.

28 juni. Förunderligt att Pastorn vill hafva sin Alina till mig i skolan! Mätte hon få lära det godt och nyttigt är!

2 juli. Skolläran Liedström från Lesjöfors kom och uppmuntrade mig. Han talade till barnen om en stege till himmelen med 7 pinnar uti. Han tröstade mig med bibelspråk, skakningar och famntag etc.

5 juli. Pastorn kom till skolan, der han icke varit på mycket länge — ett år vid pass. Alina var i skolan. Gud hjelpe!

14 juli. I år har det varit lyckosamt att vaccinera. Både det jag och Helena vaccinerat har slagit ann.

24 aug. När jag kom hem var, oförmodadt, P. Hult hos oss. Han talade om mycket. Inga främmande besökte oss denna gång.

25 aug. P. H. följde med till Timmeråsen. Få se huru det går med oss som hade honom öfver natten! Gud styre till det bästa! [Jfr 22/2 1858].

28 aug. Skolläran Hansson ifrån Hellefors och Jan Erik Samuelsson och Hultmora från Hellefors voro vid Elfsjöhyttan när jag kom hem ifrån skolförhöret vid Gustafsström. Andeliga ting drefvo dem väl efter de hvarken voro bjudna eller bekanta. Vi talade om andeliga ting nästan oupphörligt. Godt!

24 sept. Skolan slutade vid Yxkärn. Johanna [sjuårig] var närvarande.

26 sept. Nattvardsbarnens examinerande i Gåsborn. Jag blef bjuden till Prestgården det jag icke blifvit på länge.

27 sept. Skola i Igelhöjden. Litet [= ett fåtal] barn.

28 okt. Jag hade ondt i huvudet, var ond och trött. Orkade knapt gå till Igelhöjden. Herren Gud hjelpe!

1859.

2 jan. Kolportören Johan Jansson ifrån Nerike kom till oss. Han var vidtalad af Baron Essen att resa till Hellefors. Han talade kraftiga ord. Man hade aldrig sett så mycket folk här, sade man.

3 jan. Johansson höll morgonbön. Några voro kvar sedan gårdagen. — Aftonbön gjordes, då det märkliga skedde att under bönen var det någon utanför fönstren som lossade ett skott. Herre hjelp oss alla! Förlåt den sin missgärning, som så ringa aktade Guds ord! Vi blefvo väl till en början häpna, men sjöng till slut: Vår Gud är oss en väldig borg etc.

24 maj. Matthet efter sjukdomen magkramp, så att skolan måste hvila några veckor.

12 juli. Såg ett fågelbo som det låg en sten uti.

27 juli. I Filipstad svor jag och flera Skollärare och Organister Carl XV tro- och huldhetsed.

22 sept. När jag kom för att gå till skolan vid Yxkärn fick jag i Löfåsen höra att en hund skrämt skolbarnen hvarföre de icke kommit till skolan. — I morgon blir det begrafning med rödsots-döda. Mätte skolbarnen blifva omvända!

2 okt. Nattvardsbarnen i Gåsborn förhöres. Jag stod bakom altartaflan och upptecknade frågor och svar. En flicka blef ganska rörd. Då slutade förhöret. Det räckte nära 2 timmar.

27 nov. Vid Gåsborn gjorde Johansson bön men blef störd af rusiga personer.

17 dec. Resa till Hellefors, der Baron Essen gjorde bön i det nya skolhuset.

1860.

1 jan. I Gåsborn höll Kyrkoh. Gylander en förfärlig straffpredikan mot läseriet. — Herren Gud hjelpe att sanningen måtte segra öfver lögnen! Herren styre så att läseriet, som det kallas, måtte bevisa sin välgörande makt så mäktigt att det skall bevisas vara den rätta kristendomen! Kyrkoherden sade att det kom an på de nattliga ströfverier som de falska profeter äro upphofvet till, som gör att 9 oägta barn blifvit födda i församlingen under år 1859. Detta sade han sig hafva erfarenhet af; men en annan erfarenhet har andra af de andeliga rörelserna.

17 febr. Lärarinnan besöktes vid Eriksdahl. En full Dalkarl kom in i skolan.

24 febr. Gabriel orkar lyfta sig på armarna. Han fyller 2 år i Maj.

30 mars. Lärarinnan kom och hade ett långt formulär så att vi fick göromål långt in på natten och hunno ändå ej till.

13 maj. Erik Jan Andersson och jag voro i oföret till Yxkärn på examen.

18 maj. Vi släppte ut korna 1:sta gången.

7 aug. Bön vid Saxhyttan der en katt inkastades genom fönstret.

5 sept. Jag rodde och gick till Hedkärn för att derifrån begifva mig åt Grangärdet för att få höra D:r Fjellstedt.

7 sept. Resa från Skattlösberget till Grangärdet der D:r Fjellstedt hördes i kyrkan. Sedan samtal med honom. Sedan resa till Sunnansjö. Der gjorde han bön i Skolhuset der jag fick sjunga.

8 sept. Resa öfver Vessman (der en Ekorre seglade) till Ludvika. D:r Fjellstedt hördes i Ludvika. Litet samtal med honom.

29 sept. Jag kom hem från skolbesök i Gustafsström.

20 okt. Kyrkoh. Gylander kom till Baron Essen och anhöll om bönhus vid Elfsjöhyttan. Herren vare lof! — Baronen läste Jer. 31.

1861.

1 jan. Isaksson och jag läste [= predikade] vid Elfsjöhyttan.

2 jan. Isaksson läste vid Elfsjöhyttan. Fick stor nåd!

3 jan. Isaksson och jag reste till Lesjöfors. Derifrån reste vi till Gräsåsen der Isaksson fick stor nåd att tala ordet. Gud ske lof!

4 jan. Morgonbön i Gräsåsen. Resa till Vintersjön der bön gjordes. Tomt och kallt hos de fleste. Fienderna rasade.

11 jan. Erik Johan Hedman blef benbruten vid Elfsjöhyttan. Kom in till oss. Erik Ersson efterskickades. Han kom och förband benet, föll på knä och läste tyst: »Jungfru Maria gingo sig upp för Oljeberget. Hon tog saf utaf oljoträdet och ull utaf fåren. Hon lade det på såren för att

hela såren, så de skulle hvarken värka eller svida.» Detta var troligen en sak ifrån Catholska tiden.

12 jan. Erik Johan och Erik Ersson reste ifrån oss. Det värkte ändå i natt fastän Erik Ersson skulle bota (döfva) värken.

5 febr. Sonen Gabriel [född 20/5 1858] kan melodier till flera sånger.

18 mars. En bok om Ijudmetoden kom från Kyrkoherden.

26 mars. Skatorna äro i sitt bo redan och tillreder det. Man läser hört Lärkan i Lekaråsen.

29 mars. Utdrag ur en embetsberättelse: »Folkskollärens berättelse bör innehålla: uppgift huru vida skolan är fast eller ambulatorisk och, i sednare fallet huru många stationerna äro, huru många veckor årligen läsas i hvarje, om läsningen fortgår under denna tid oafbrutet eller kortare afbrott omvexlar emellan de särskilda stationerna, om skolhus finnes och i annat fall huru vida de begagnade stugorna äro rymliga och för öfrigt för ändamålet lämpliga, om repetitionsförhör hållas å de stationer der läsningen för någon tid är inställd; antalet af barn i skolåldern; huru många under sednaste året bevisat skolan, och om de flitigt besökt densamma; huru många barn mindre än 1 månad bevisat skolan, huru många 1 till 2 månader, huru många 2 till 3 o. s. v.; om betalning erlägges för skolgången; huru mycket församlingen bekostar för skolan; om barnen hafva lång väg till skolan och huru långt de mest aflägs; huru vidsträckt socknen är till längd och bredd; om barnen känna bokstäfverna vid inträdet i skolan; om skolan har något stöd af hemmet; om början hvarje dag sker med bön, sång och bibelläsning; om hvilostunder lemnas barnen; om kroppsöfningar anställas; om småskolor finnas; och, i sådant fall, huru många; om roteindelningen är lämplig, huru ofta småskolan hålles årligen i hvarje rote och om någon person inom roten har sig ålagd den närmaste tillsynen öfver skolan derstädes; hvilken method följes vid undervisningen; huru många barn läst bibl. Hist.; huru många räknat på tafla och skrifvit i bok; huru många läst Svensk historia och Geografi; huru många naturlära; vid hvilken ålder barnen vanligen lemna skolan; uppgift om skolmateriel; om sockenbibliothek finnas, i hvilken händelse föreståndaren aflemnar en förteckning å böckerna; folkskolelärens ålder, aflöning, hvilket seminarium han genomgått; om han har boställe och om han tillika är Klockare eller Orgelnist; om planteringsland finnes. Dessutom erinras att vid skolvisitationer skolans matrikel, journal m. m., äfvensom barnens skrifböcker böra vara tillgängliga.

Carlstad d. 22 Jan. 1861. J. A. Millén. — B. H. Vahlström.»

2 april. Bofinken hördes första gången.

2 maj. I afseende på belöningar åt barnen i skolan anser jag att de böra gifvas då just när fliten visar sig — icke vid terminens slut.

Melodien till sången När jag min rätt till himmelen — sådan jag hörde den först, — andas en värdig sabbatshvila, en himmelsk stillhet och frid som öfvergår allt förstånd. Det är som jag skulle höra en röst från höjden en stilla Kristihimmelsfärdsdag — eller en efterlängtd evighetsdag i saligheten.

15 maj. I Igelhöjden hörde vi att de voro ute med skällor och skramlade och ropade i höjderna häromkring för att bortskrämma Peregrini hundar — vargarna. Skott lossades äfven. — Svalan syntes.

16 juni. Baron Essen läste för mycket folk vid Hellefors.

6 aug. Vi planterade gäddor, abborrar och mörtar i Kattkärn.

13 sept. Vi slutade med potatisupptagningen. Fingo omkring 30 tunnor.

10 nov. Första examen vid Hedkärn. 26 dec. Skolförhör i Hedkärn.

1862.

5 jan. Läsning och bibelklass första gången vid Elfsjöhyttan.

7 jan. Bibelklass för 2dra gången vid Elfsjöhyttan.

9 febr. Kyrkoh. kom till Elfsjö. och läste i Skolrummet. Förnekade Helgons tillvaro etc. Johansson höll föredrag sednare på aftonen. Då måste jag stå vakt vid dörren. Många stojade utomkring. Gud hjälp!

6 mars. Baron Essen kom till Elfsjöhyttan och utsåg stället hvarst bönhuset skulle stå. Gaf barnen böcker etc. Gud välsigne honom.

9 april. Ringärlan såg jag vid Yxkärn 1sta gången.

10 april. Trasten hörde jag vid Yxkärn 1sta gången. Man sade likväl att man hört honom förr.

5 maj. Skolinspektören Andersson kom till Gräsåsen och höll den första inspektionen med Skolbarnen. Gud hjelpe honom och oss i detta viktiga lärarekallet.

6 maj. Lärarinnan och jag gingo till Gåsborn och afhöorde Inspektionen.

6 juni Vårt 7de barn [Heman] föddes — Gud hjelpe oss att rätt uppfostra detta och alla våra barn!

20 juli Missionsmöte vid Mögrefssundet, det första som hölls för att söka förena Rämens, Gåsborns och Nordmarkens församlingar till gemensamt arbetande för Guds rike.

6 aug. Baron Essen läste 84 Ps. vid Elfsjöhyttan för en stor skara menniskor. Gud välsigne honom! Böneplatsen var norr om byggningen. — Senare på aftonen arbetade några grufkarlar åt oss för bara maten.

8 sept. Skolan, Trädgården, verkstäder besöktes vid Lesjöfors.

28 sept. Nattvardsungdomen examinerades i Gåsborn — troligen sista gången af Kyrkoh. Gylander, ty om middagen läser ett bref andänt som tillkännagaf att han vunnit det sökta stället nära Åmål.

4 okt. Jag gick till Säfsjön och stämde en Guitarre och ett Klaver.

25 okt. Besök vid skolan vid Gustafsström.

2 nov. All helgonadag. Examen vid Elfsjöhyttan.

14 nov. Jag gick till Gräsåsen, hörde barnen något; gick sedan till Vintersjön der syföreningen arbetade.

30 nov. 1sta Sönd. i adv. Ny liturgi i kyrkorna. Några st. skolbarn voro i kyrkan och sjöngo Sv. Ps. 24 v. 1, som hädanefter kommer att begagnas. Lärarinnan var i mitt ställe att se efter de barn som samlades på orgelläktaren.

25 dec. I Gåsbornskyrkan fingo vi sjunga sången »O vår Frälsare» etc. i st. f. utgångsmusik. — Hanna och jag sjöngo sedan samma sång i Prestgården der vi åto middag och talade och sjöngo till långt på e.m.

26 dec. Skolförhör i Löfåsen der en märklig Guds andas lifaktighet kom öfver mig. — Herre Jesus gif någon frukt af detta talande och bedjande!

1863.

7 jan. Skolan öppnades vid Hedkärn. Många skolbarn infunno sig första dagen.

14 jan. Missionsmötet i Sunne började med bön [och] predikan i kyrkan af Pastor Thorelius öfver Dav. 1 Psalm. Flera hundra menniskor stodo utanför kyrkdörrarna. Det påstods att så mycket folk aldrig varit i Sunne förr. Föredrag ute vid Barnhemmet af Värmelin. Diskutering öfver de uppsatta frågorna på Barnhemmet. Frykman, Vahlstedt, Halvardsson m. fl. träffades.

20 jan. Jag kom hem ifrån resan till missionsmötet i Sunne. — Edla kunde hålla tonen på sänger, hvilket jag ej förr hört. Hon fyller 3 år i vår. — Anna Lisa Bjur har hållit skola medan jag var borta. Hanna hade hjälpt henne.

25 jan. Svalorna sjunga på sina bon innan de flyga ut — liksom de skulle göra sin morgonbön. 22 febr. Skolförhör vid Yxkärn.

2 mars Skolbarnen vid Hedkärn plockade lingen åt mig.

12 mars Jag besökte skolan vid Eriksdahl.

22 mars Lärarinnans examen vid Eriksdahl besöktes.

1 april Examen vid Hedkärn. — Abraham följde med och fraktade sakerna till [Elfsjö]hyttan åt Anna Lisa [Bjur] och mig.

- 8 april Skolan öppnades vid Vintersjön. Gud hjälp!
- 9 april Gustafva Arolina Gustafsson kom till skolan första dagen. Gud hjälp! 18 Skolbarn och 2 äldre lärjunginnor.
- 26 april Kyrkoherden höll valet. Han tog afsked af sin församling, der han varit i 25 år.
- 6 maj I Grythyttan afhöordes examen i Colportörskolan. Märkvärdigt!
- 29 maj En examen i Örling besöktes. Pastor Hinnersson var närvarande.
- 1 juni Första examen vid Vintersjön. Mycket folk.
- 1 juli Brunnsdrickningen och badningen vid Loka begynte vi med.
- 5 juli Baderskorna göra oss nästan som negrer, svarta, med gyttja. Men den 4 alnars höga duschen renar oss med varmt vatten.
- 22 juli Sista vattenglasen druckos vid Loka. Köpte gyttja för 94 öre.
- 17 aug. Resa till Filipstad för att gymnastisera och exercera.
- 19 aug. Gymnastik m. m. 8 timmar om dagen.
- 25 aug. Ansökan till V. Vingåker postlades.
- 3 sept. Vi togo examen i exercis.
- 12 sept. Gick till Lärarinnan i Gräsåsen, sedan till Gåsborn och talade med Pastor Hinnersson om Lärarinnans afträdande m. m.
- 21 sept. Fick klädningstyg åt barnen af Hr Baron Essen.
- 30 sept. Gruflig ledsnad har varit en tid både för lekamlig bergningsknapphet och annat.
- 1 okt. Skref på morgonen till Bruksförvaltaren och jemt som det var färdigt fick jag bref ifrån honom. Vi skrefvo bägge om skolans flyttande till Gustafsström. Här vid Elfsjöhyttan är det nu så att inga skolbarn kom till slut. Få se huru det nu går vid Gustafsström då skolan skall bli i smedbyggningen. Gud hjälp!
- 18 nov. Examen vid Gustafsström i Smedbyggningen. Den första då barnen exercerade med trädgevä. r.
- 27 nov. Jag gick 1sta gången till Eskilsberget, för att besöka skolan der. Då har skolan räckt 4 veckor, der den aldrig varit förr. — En liten flicka från burhöjden bad för många när hon lade sig. Äfven för mig. 28 nov. Talade och hörde barnen. Gick i sällskap med Lärarinnan till Elfsjöhyttan.
- 20 dec. Repetitionsförhör i Gräsåsen der Petter Andersson tillkännagaf att han söndagen derpå ämnar hålla Söndagsskola i Mögrefssundet för första gången.
- 30 dec. Ett missionsmöte besöktes i Filipstad.

1864.

- 2 jan. Missionsmöte vid Elfsjöhyttan. Nyvall var dagens talare.
- 3 jan. Nyvall, Erlandsson och jag reste till Säfsjön. For vilse, stjelpte men kom ändock till Säfsjön i rätt tid. Jag och Nyvall talade Guds ord. Reste sedan till Björnhöjden.
- 17 jan. Skolförhör i Gräsåsen. Sedan gick jag till Vintersjön.
- 1 febr. Sjukligt både med mig, Helena, barnen, Lärarinnan och skolbarnen m. fl.
- 21 febr. Alsterlunds profpredikan afhöordes. Gud gifve att vi finge honom!
- 22 mars Examen vid Hedkärn. Pastor Hinnersson var närvarande.
- 25 april Examen i Colportörskolan vid Grythyttted afhöordes.
- 28 maj Pastor Hinnersson kom till Gräsåsen. Examen började på och Pastorn förklarade 217 i Sv. Ps. m. m. — förrättade ett barndop i skolbarnens närvaro. Gossarna exercerade något. Examen fortsattes sedan Pastorn farit till kl. vid pass 4.
- 11 juni Ett exercismöte hölls — det första vid Elfsjöhyttan.
- 15 juni Första skolbesöket i Igelhöjden sedan Anna Jansdotter börjat skola. Gud välsigne henne och skolan.
- 23 juni Helena och jag hafva varit borta hela natten och fiskat. 2nne stora paketer kommo: Heliga skrifter och Gezeliibibelverk.
- 15 juli. Skolläramöte i Karlstad. 22 juli. Denna dag blef Alsterlund utnämnd till Kyrkoherde i Gåsborn. Herren vare lof och pris!
- 7 aug. Examen med skolbarnen vid Elfsjöhyttan. Hyttefogden och många andra voro närvarande. 17 ämnen genomicks.
- 5 sept. Rotskolan vid Tväreľsbron besöktes.
- 13 sept. Skolinspektion vid Elfsjöhyttan.
- 20 sept. Jag reste på Gästgivar skjuts från Filipstad till Bjurbäcken, der ett Skolläramöte var beramad. Skol-Inspekt. talade ganska visligen. Han tycktes rörd när han talade om religionsundervisningen. Vi gingo igenom större delen af förslaget till allmänt ordnande af folkundervisningen i Karlstads stift. Afskedet var rörande. Gud hjelpe mig och alla andra Lärare att sköta de viktiga och herrliga kallen — det uppväxande slägtets daning till nyttiga medlemmar i de heligas samfund och Sverges samfund! — Vid mötet voro omkring 30 Skollärare och 2 Prester närvarande.
- 23 sept. Skolan i Asphyttan besöktes.
- 25 okt. Vid Gustafsström intogo vi ett [bonings]rum till skolrum.
- 27 okt. Vi flyttade skolan ned i smedbyggningen. Få se om det nu var sista natten jag var i det gamla kalla skolhuset der jag frusit så många gånger.

31 okt. Småskolan öppnades första gången vid Fagerbergsgrufvan.

4 nov. Tacksägelsegudstjenst hölls i alla kyrkor i Sverige och Norge.
50-årsdagen af föreningen mellan de 2nne rikena.

14 dec. Examen vid Gustafsström. Nära 20 ämnen genomgicks.
Denna termin har barnen varit indelta i klasser. Bruksförvaltaren [Låftman] var närvarande på examen.

15 dec. Anna Lisa Olssons examen i Mögrefssundet besöktes. Bra.

22 dec. Examen i Småskolan vid Fagerberget.

1865.

6 jan. Nyvall kom till Gåsborn. Läste [= predikade] i sockenstugan. Han, Bjurström och jag voro i Prestgården och blefvo kvar öfver natten.

7 jan. Examen i Hökhöjden och sedan missionsmöte, derefter föredrag af Nyvall. — Mycket folk. Kyrkoherden öppnade mötet med Guds ords läsande och betraktande.

9 jan. Inträdesexamen i skolan vid Fagerberget. Kyrkoherden var närvarande. — — — På aftonen läste han vid Elfsjöhyttan första gången. Mycket folk, så att någon sade att så mycket folk aldrig varit vid E.

5 febr. Något om Ansgarius talades i ingången till predikan. Jag satt i sakristigan i anseende till kyla åt fötterna.

13 febr. Jag reste till Eskilsberget och besåg Småskolan. Väntade kyrkoherden förgäfvades. Han hade blifvit illamående.

25 mars. Biskoppen var vid Gåsborn. Kyrkoherden installerades m. m.

11 april Repetitionsförhör i Igelhöjden. — Om Amerika tala nästan alla nu för tiden. Få se huru många som begifva sig åstad. Gud säg dem och mig huru vi skola göra. Gör det klart för oss, om vi skola åstad!

5 maj. Examen vid Fagerbergsgrufvan der 24 ämnen förekommo. Gud hjälp! Vill Du att vi skola till Amerika, så sänd oss dit! Vill Du det icke, så afstyr det! Käre Fader!

17 maj. Det var som höftsenan skulle blifvit bruten eller sträckt när jag lade dörrarna på plantbänken.

2 juni. Denna veckan har det varit flera kalla nätter, så att gräs, löf och annat frös betydligt. Smultronblomma, asp, kummin m. m. blef brunt och svart. Gud, hvad menar du dermed? Vill du aga oss?

15 sept. I natt var en märkvärdig natt på gästgifvaregården. Hus-trun, som en vecka förut födt ett barn, talade till oss förunderligt lä-

rande m. m. Hon ville att brännvinet skulle ur huset och att det skulle blifva ett Herrans hus.

28 okt. Examen vid Elfsjöhyttan.

1866.

8 jan. Kyrkoherde Alsterlund läste vid Elfsjöhyttan och bad öfver det utsatta böneämnet. Es 1. — Skolan öppnades samma dag.

21 mars. Examen vid Elfsjöhyttan, då 46 skolbarn voro närvarande och kyrkoherden Alsterlund jemte mycket folk.

21 maj. Inspektör Andersson var i Gåsborn.

22 maj. Inspektören gjorde besök och Inspektion vid Elfsjöhyttan.

18 dec. Hanna kom hem ifrån Karlskoga. Hon har varit på syskola 5 veckor och 3 dagar.

1867.

26 maj. Ännu är det is på det flesta sjöarna. Man lärer färdats med ett lik öfver Brerefven; men Gud kan nog låta det växa så mycket fortare i sommar, fast sommaren dröjer att komma.

1868.

1 febr. Roteförhör och räknings-göring vid Gustafsström. Oföre.

7 febr. Skolinspektören Andersson kom till Elfsjöhyttan fast inga barn voro närvarande. 8 okt. Husförhör vid Elfsjöhyttan.

1869.

11 jan. Maria Norman började Småskolan första gången på detta område, neml. i Klockartorpet. Gud hjälp!

3 dec. Kyrkoherden i Hesselskogs pastorat P. H. Gylander afled denna dag 73 år gammal. 14 dec. Ack om hans själ vore frälst!

24 dec. Jag kastade blickarna åt Diksåsen, der timmer lärere ligga till det nya skolhuset.

30 dec. Examen på Gustafsström. Jag och skolbarnen blefvo bjudna på herregården! Märkvärdigt nog!

1870.

14 jan. En dufva visade sig vid Elfsjöhyttan. Hon var nästan hvit. Norder bestod henne hafra som jag sprang efter.

24 dec. Barnen lofvade att läsa något hvarje dag i bibeln — då Hanna emottog en bibel.

1871.

26 mars. Kom tre tiggargossar och den äldsta var på 11de året och kände dock icke en enda bokstaf. Sade sig vara från Töcksmark. Det var för illa.

24 okt. Nyvall läste vid Fagerberget. Vid återkomsten till Elfsjöhyttan var han inne i skolan och såg spindelben, som rörde sig i ett glas, fast spindeln icke syntes till. Spindeln, troligen helga högben, låg död i glaset flera dagar förut. Det förekom som ett underverk.

20 dec. Vi flyttade i det nya skolhuset [vid Elfsjöhyttan].

1872.

30 jan. Mamsell Långström slutade syskolan.

1 febr. Inskrifning till skolbarn vid Elfsjöhyttan första gången och skolhusinvigning.

5 febr. Folkskolan hölls första dagen i det nya Skolhuset, Fridhem.

3 mars. 1sta Söndagen som predikan lästes i det nya skolhuset kl. 4 e.m. i Steinhofers predikningar. Det var 1sta Böndagen.

18 aug. Ett distriktsmöte i Gåsborns kyrka. Kosteligt! Man räknade folk ifrån 13 församlingar på mötet.

11 okt. Jag var i Gräsåsen på skolan. Åkte med Pastorn. Gick trohetsed åt Oscar II inför Pastor Norelius. Hörde resonerande om republik etc. Eden gick med handen på den öppna bibeln, der Salomos vigning af templet stod afhandlad.

12 okt. I skolan vid Gåsborn höll jag tal i språkläran. [Referat af denna återges.]

15 nov. Kyrkoherde Alsterlund dog. Frid öfver hans stoft!

1873.

6 febr. Skolinspektör Andersson kom och höll inspektion vid Elfsjöhyttan. 1:sta gången i det nya skolhuset. Gud med honom!

14 okt. *Förslag*. § 1. Ändamålet med Bibliothek är: kunskapers förvärfvande för de vettgiriga, läslustens uppväckande och underhållande hos allmänheten, väckelse, vägledning och tröst åt sådana, som sådant behöfva, bibehållande af skolkunskaper.

§ 2. Bibliotheket underhålles af den hundskatt, som årligen erlägges till kommunen äfvensom gifvor i böcker o. s. v. Böckernas urval och anskaffande ombesörjes af bibliotekarien. Hälften af biblioteket förvaras inom lås vid Gåsborn och den andra hälften vid Elfsjöhyttan. Bibl. före noggranna fört. så väl på böckerna i en inventariebok som

på utlåningen och erhålla för sitt besvär det som tillfaller genom utlåningen.

Anskaffandet af goda böcker tillhör först och främst Pastor. Förslag till böcker göres af hvem som helst.

§ 3. Hvarje bok skall vara försedd med n:o och namn. Då någon vill låna en bok, betalar han 5 öre för en månad, och biblioth. inskrifver personens namn och bokens n:o jemte datum och betalningen i utlåningsboken. Behålles boken mer än 1 månad så betalas 5 öre för hvarje full månad. Boken återlemnas till bibl. innan hon öfvergår till annan person. Är hon genom vårdslöshet skadad så ersättes det.

1884.

17 febr. Afskedsfest vid Elfsjöhyttan, då Kyrkoh. Norelius talade Guds ord och betackade mig, arma stoft och aska! för nära 43-årig tjänst i skolan. Mycket folk. Mycket arbete med ljuskronor; granar med ljus uti hade de kära barnen och vännerna sysslat med. Afsked, tårar. Sång (särskildt författad för tillfället) i stämmor. Många ljus i granarna etc. etc. Ett orgelharmonium skänktes. Pensionsbrevet öfverlemnade Kyrkoherden mig. De äldre, som gått i skola för mig fingo ett litet minne.

Gud hjälpe mig arma stoft! Jag ovärdige stackare! Herre förbarma Dig öfver mig!

[Vidfogat klipp ur Nya Wermlands-Tidningen: *Hedersfest för folkskollärare*. Söndagen den 17 sistl. febr. firades i Elfsjöhyttans skolhus en afskedsfest för numera pensionerade folkskolläraren J. O. Hedberg, som tjenstgjort på denna plats i nära 43 år. Skolsalen var klädd med grönt och rikt eklärerad. Till den gamle wördade och afhållne läraren öfverlemnades från wänner och forna lärjungar ett orgelharmonium från J. P. Nyströms fabrik i Karlstad såsom en gård af tacksamhet för hans städse ådagalagda nit och plikttrohet under den långa tjensttiden. Skolrådets ordförande framsade några hjertewarma ord till veteranen såsom ett tack från honom sjelf, skolrådet och lärjungarne för hwad han gjort och welat göra till det unga släktets framåtskridande. Några fyrstämiga sänger afsjöngos så wäl af barnen som af en inöfwad kör, bland dem en författad af en bland församlingens yngre lärare, som i hjertliga ord tolkade, hwad de unga kände för den gamle i afskedsstund. Det hela bewisade, att den afgående läraren varit älskad och afhållen.]

1 juni. Pingstdag. — Medalj från Kongl. Maj:t erhöles i kyrkan. Jag gret. Käre Gud, låt mig icke högmodas! — —

BIHANG:

ANDRA DELAR AV DAGBÖCKERNA REFERATVIS ÅTERGIVNA

KOMPLETTERANDE JÄMTE MEDDELANDEN OM
INNEHÅLLET I BÅDA DAGBÖCKERNA

Av T. HYLANDER.

a) Anteckningar ur och till Ungdomsminnena.

Om sin släkt tillägger författaren: Min far var född vid Hedkärn af Gruffogden J. Pettersson och [hans] H[ustru] Maria Persdotter. Jan Petterssons far hette Petter Jonsson och togs till arfvinge af Mummelkari som gaf honom rikedom vid Hedkärn der han uppräjd. Maria Persdotters far hette Per Olsson. Mor var född vid Gustafsström och Röjslen af Olof Bergqvist och Maria Greta Tångring. Mormors far hette Elias Tångring, hans Hustru hette Maria Greta Jonsdotter. Elias far hette Göran. Maria Greta Jonsdotters far hette Jonas. — Petter Jonssons Hustru hette Anna Jansdotter, hennes Far hette Jan Jansson.

Till dessa Hedbergs ord må fogas följande. Mummel-Karin var en mycket from kvinna, som ofta syntes knäböja vid mossbelupna stenar i skogen och tala med sin Gud. Därav har hennes namn kommit. — Uppröjningen var säkerligen ingen lätt sysselsättning på en tid, då björnar och vargar ännu strövade i skogarna. I ett sockenstämmoprotokoll från 1828 omtalas, att 3 kor, 1 kalv, 55 får och 17 getter »under Sommaren sistlidet År blifvit fälde af Wargar».

Hedberg fortsätter med den uppgiften att vittnen till hans dop voro Nils Kock och hans Hustru, vid Gustafsström, Magnus Bergqvist och Lisa Jansdotter.

Man kan livligt föreställa sig ynglingens glädjekänslor denna stund. Minnena från de strävsamma gosseåren såsom vallpojke i skogarna och arbetare bland en hoper »kanaljer» i gruvor och vid milor måste ha strömmat över honom och bildat en kontrasterande bakgrund till den ljusa värld, som kunskap och konst nu öppnade för honom. Han var endast 19 år, och efter en kort tids musikundervisning vågade hans avhållne läromästare släppa honom till kyrkorgeln, denna orgel, som församlingen med stor offervillighet skaffat 47 år tidigare. — Det var år 1793, som prosten »hördt flera af denna hedervärda församlings ledamöter yttra sin innerliga önskan at bekomma et litet Orgelwärc eller Positif här i kyrkan såsom ländande Herrans Huse til Pryd-

nad, samt församlingen til en upmuntran i dess andakts utöfning». Han utfärdade därför ett upprop med en försäkran, »at den ringaste skierf, som af gladt och frivilligt hierta gifwes Herranom till ära, är Honom täck och behagelig» samt förmodade, »at Herran af sin nåd och barmhertighet torde upväcka de Rikares och förmögnares hiertan at til mildring för de fattiga eller mindre förmögna öppna hielprika och gifmilda hender». Och komminister lovade, att »vid alla upptänkliga tillfällen, såsom samquäm, förlösningar och dylikt meddela upmuntringar til sammanskott». Följden blev, att man snart nog kunde för 200 riksdaler av en brukspatron i Kristinehamn inköpa ett »Orgelwärc» om 6 stämmor. Det höll till 1876. —

Kyrkan hade sina anor. 1652 påbörjades arbetet, då bergsmän och torpare släpade fram några stockar var och gjorde sina dagsverken. Till att börja med hade man icke egen präst utan måste hämta en sådan från Filipstad, dit man tidigare måst färdas. För att avhjälpa denna brist vände man sig därför 1673 till konungen med begäran om hjälp. »Så skulle ock icke ringa behagha detsamma Gudommeligha majestät, om till dess Höga namns åminnelse, låf och beröm blewe på denna tijdhen godh anstalt giord bårt i samma Bergslaghor, hwarest ulwar, uwar och the grymma Biörnar hawa för detta haft sina sammankomster och sin faseliga röst dher ophäwit i våra förfäders tijd.» År 1693 erhöill församlingen sin egen »capellan».

Anders Andersson, vilken fått så entusiastiska lovord av sin mest tillgivne elev, var Gåsborns första examinerade folkskollärare och anställdes 1835, således sju år före folkskolestadgans tillkomst. Den undervisning, som meddelats före hans tid, hade varit av mera tillfällig natur. Ett sockenstämmo-protokoll från 1748 talar om en »informatör» vid namn Isak Lund, för vilken även fattiga barn fingo lära sig läsa. Vid en visitation 1791 upplystes, att »flere Läsemästare voro antagna i församlingen», och »till abc-böcker och Cathecheser åt fattiga scholebarn bewiljades 1 Riksdaler och 40 schilling». I 1815 års kyrkobok finns bland inhysesjhjonen upptagen en »barnalärare» vid namn Jan Pärson Halt. För övrigt var det klockarens uppgift att lära barnen läsa. — Andersson var även klockare, och han valdes kanske mest för sin vackra röst. Han avlade sitt prov, när en pastorsadjunkt jordfästes, och hans sång var så gripande, att församlingen rördes till tårar. Han hade även en mycket stark stämma; när han sjöng begravningspsalmer på kyrkogården, lär sången ha hörts ända till Örling, 5000 meter därifrån. Och han var lika god lärare som sångare. Han hade fått en god utbildning och undervisade efter den s. k. lancastermetoden — växelundervisning — varvid mera försigkomna elever fingo biträda sin lärare.

Prästmannen, kopparslagaresonen Per Henrik Gylander kom till Gåsborn två år efter Andersson. Han hade varit lärare ett par år och lågade av

hänförelse för upplysningen. Det är möjligt, att dessa båda, socknens klockare och präst, övat inflytande på Hedberg och inspirerat honom att välja lärarbanan.

Man skulle möjligen kunna få den uppfattningen, att Hedberg icke var nöjd med läraryrket. Men kallet som sådant vantrivdes han ej med; jfr vad han den 17/1 1849 skriver i (stora) dagboken! Det var väl snarare det ständiga ombytet av platser samt de bristfälliga skollokalerna, som verkade nedslående. Några ordentliga skolhus eller skolsalar funnos icke, utan man fick hålla till i ett rum i någon stuga (t. ex. torp), där man ofta stördes av invånarna i huset och där kyla och drag hotade att undergräva hälsan. Om blåsten skriver han den 14 maj 1848, att näver flög av skolhustaket ända ned i älven; och den 8/3 1850, att skolkammartaket blåste sönder.

b) Annotationer ur och till (stora) dagboken.

aa) Med avseende på Hedberg under hans läraretid.

År 1847 gick i nykterhetens tecken. Komminister Gylander hade föresatt sig att icke blott verka för skolundervisningens höjande utan även för nykterhetens. Ty det behövdes. Hans företrädare, den som döpt Hedberg, var visserligen en mäktig lärd man och en utmärkt predikant, men han hade icke kunnat motstå supsedens frestelser. När det började bli hög stämning på kalasen, kastade han av kappa och krage och deltog sedan livligare än de flesta andra i supningen och slagsmålen.

Under sådana förhållanden är det icke att förvåna sig över att tillståndet i församlingen var beklagligt. I en skrift till landshövdingeämbetet skildrar Gylander, hur Larsmässosöndagarna firades: »Dryckenskapslasten öfvas till den grad, att människor, förvandlade till en fänadens like, funnits, som för brännvin sålt sina nödvändigaste kläder (byxor). Det förfärligaste slagsmål har uppstått, som till välförtjänt straff medfört mångårigt fästningsarbete. Hemfriden har blifvit bruten ända till eldstäders nedrifning. — Brännvinsupandet öfverstiger alla gränser; arbetsamhet och flit äro flyktade i den grad, att man öfverlämnar sig åt omåttlighetsbegäret och sinnesyran icke allenast 1 à 2 dagar i veckan, utan man tillbringar hela veckan i lättsinniga nöjen, i syndiga tidsfördrif, i sus och dus.»

I sin kamp mot brännvinet fick pastorn god hjälp av Hedberg och dennes fader, vilken senare vid en examen i Gräsåsen i slutet av 1845 först väckte motion om en nykterhetsförening. Denna kom till stånd 1846 med pastor Gylander som ordförande och greve Lewenhaupt i Hellefors som hedersledamot samt bland andra gruvfogden Jansson och dennes son Jan Olof Hedberg såsom styrelseledamöter.

1848. Även detta år hade Hedberg tillfällig plats som ambulerande skollärare i socknen. Folkmängden var vid nyåret 1,420. Som en följd av 1842 års stadga för folkundervisningen hade lärarnas antal ökats. Hedberg sökte kontakt med dem alla, de studerade varandras undervisningsmetoder och resonerade pedagogik, med den påföljd att han så småningom beslöt sig för att försöka komma in på seminarium.

Två veckors ferier i mars använde H. till att ströva i skogen och studera fågellivet. Han fick höra gulspärvens värdrill och lyckades skjuta sidensvanen, kungsfågeln och den tretåiga hackspetten. Fåglar, som han såg för första gången, försökte han alltid skjuta för att kunna betrakta dem på nära håll och riktigt kunna inpränta deras karaktärer i minnet. Fåglar voro hans liv. Han studerade deras levnadsvanor och var en mästare i att härma deras läten, och när han berättade om fåglarna för barnen, förvandlades den mörka, dragiga skolkammaren till en skogslänta, fylld av fågelkvitter.

Den 15 mars började skolan vid Älvsjöhyttan. Under de närmaste dagarna uppenbarade sig nya fåglar, lärkan, änder, sångtrasten, bofinken, gråsiskan och rödhakesångaren. Levande myror och grodor syntes också i början av april, men den 12:te snöade det en natt så mycket, att man måste begagna skovel, och i skogarna passade man på att köra kol från milorna. Hedberg lyckades skjuta hona och hane av större korsnäbben. Båda sutto på skorstenen, hannen föll ned genom skorstenen och hamnade i en kokande ärtgryta. Man började även lägga ut nät i vattendragen.

I samband med de nämnda naturstudierna må det anses vara på sin plats att tala om Hedbergs ännu bevarade exemplar av Hartmans flora, helst som han tydligen studerat den grundligt och intresserat.

Bokens fullständiga titel är följande:

Handbok i SKANDINAVIENS FLORA innefattande
SVERIGES och NORRIGES vexter, till och med mossorna;
med ett utkast till botanologien eller vextläran i allmänhet.

Af C. J. Hartman, Medicinæ Doctor.

Tredje upplagan, rättad och förökad.

Stockholm, Zacharias Hægström, 1838.

Inledningen till »Botanologien» börjar så här: »Då de organiserade kropparne utgingo från Skaparen, begåfvade med det lif, som är villkoret för deras organism, erhöilo de jemte lifvet kraften att ersätta sitt ställe på jorden med förnyade varelser, inän de sjelfva återvända till sitt ursprung. Denna förmögenhet, som är lifskraftens mest karakteriserande yttring, framkallar på jorden beständigt nya generationer af lif, med olika yttringar, efter de olika grundformer, som bestämma varelsernas släkten.»

I sådana äldre arbeten är det brukligt att i inledningen prisa Skaparen. I våra dagars skildringar tycks detta icke längre passa.

Efter en karakteristik av växter och djur står där vidare: »I de lägsta d. v. s. de enklaste, organismerna öfvergå naturens riken i hvarandra, och äfven i högre vexter återfinner man stundom något djuriskt, såsom känseln hos Sensitivan».

»Att för djupt söka intränga i naturens innersta verkstad, för att finna ledtråden, har kommit mången hjerna att svindla».

Vid skildringen av blommans byggnad och befruktningen har författaren använt en numera bortlagd terminologi, som dock på ett suggestivt sätt jämför växternas befruktning med djurens.

»Blomman består hufvudsakligen af köndelarna, såsom hufvudvillkoret för fortplantningen och alltid närvarande, så ofta de icke af någon tillfällighet felslå . . . Köndelarna (organa sexualia l. genitalia) äro tvenne: Hannen, som i konstspråket kallas Ståndare (stamen), och Honan eller Pistillen (pistillum) . . . Ståndarknappen består vanligen af två rum. I rummen befinner sig frömjölet (pollen). Pollenkornen bestå af en tunn hinna, inneslutande en fin, ofta seg vätska: sädesvätska, hvori den befröande kraften synes ligga . . . Vid klassbestämningen, efter Linnéiska methoden, räknas ståndarnes antal efter knapparnes; så att på de castrerade strängarna icke göres afseende . . . Honan, eller pistillen, eger 3:ne delar: fruktämnet, stiftet och märket.»

»Sjelfva befröingen eller befruktningen är liksom hos djuren, en hemlighet. Hos vexterna är denna process ännu mörkare, emedan icke alltid pistillerna visa någon omedelbar väg till fröen i ovarium. Hos en del vexter är canalen öppen från detta till märket, t. ex. Orchidéerna, hos hvilka man med lätthet kan föra ett tagelstrå ur fruktämnet ut genom märket, hvars ställe på detta sätt lättast upptäckes; men hos mängden vexter synes märket alldeles slutet; till och med hos en del Asperifolier kan icke den minsta communication upptäckas mellan märket och fröen».

»Pollenkornen innehålla en vätska, som, sedan de lemnat knappen, uttränger ur en eller flera punkter, ofta med en explosion. De skola äfven utveckla en rotlik udd, som skall intränga i märket och fästa kornen därvid, som knappnålar i en sydyna. Den här af följande verkan på fröämnena till vextämnets uppkomst eller utveckling är synbar af effecten, men sjelfva processen okänd.»

Man stod således fortfarande på den »Linnéiska» ståndpunkten, och rätta vägen till lösningen meddelas endast såsom en lös hypotes inom parentes: »(en del physiologer tro och förmäna sig till och med hafva sett pollen nedtränga till fruktämnet)».

I kapitlet om »Kryptogamernas fröredning» har författaren kommit något på villospår, då han kallar ormbunkarnas sporgömmen för fröhus, men

beträffande mossorna har han gjort aktningvärda försök att komma även kryptogamernas »köndelar» på spåren.

Det är intressant att läsa om dessa trevande försök att få klarhet i befruktningens mysteriet, nu hundra år efteråt då det icke längre är någon mörk process och man icke blott känner till, huru pollenslangarna växa ned till fröämnena och han- och honkärnorna smälta samman med varandra, utan äfven fått kännedom om cellerna, cellkärnans byggnad, kromosomerna och ärftlighetslagarna. Dessa senare upptäckter öppna ju nya perspektiv, som förvisso kunna få ens »hjerna att svindla».

Emellertid öfverflyglas intresset för texten av intresset för marginalanteckningarna, ditpräntade av Hedberg i mitten av förra århundradet.

För det mesta äro där förklaringar till de i texten rikligt förekommande låneorden, t. ex.: consequent = följdriktig, enligt samma grund; direction = riktning, styrelse; convex = kullrig; concav = urgröpt; castrera = snöpa; nuancera = göra öfvergång mellan färger; nutrition = matsmältning; metamorphos = förvandling; raffinera = förfina, luttra o. s. v.

Varje tryckfel är rättat, till och med i de latinska orden, fast han näppe-ligen haft tillfälle att lära sig latin annat än i floran, där det vimlar av latinska termer och ord.

Talrika hänvisningar förekomma, och för många växter äro provin-sialnamnen utsatta. För sällsyntare arter är växtplatsen i Gåsborn angiven t. ex. för *Cypripedium calceolus*, guckusko eller lapphättor: »Fins vid Långbanshyttan på en udde i sjön». Där har jag ej kunnat finna den i våra dagar men däremot på en äng helt nära Kyrksjön.

På somliga ställen har han antecknat egna iakttagelser såsom kommentar till texten. Vid stycket om växternas hjärtblad har han nedskrivit: »Helena och mor [hans hustru och moder] säga sig hafva sett 3 hjertblad på kål.» Han hade tydligen förmågan att meddela något av sitt brinnande intresse för botaniken även till andra.

Boken har varit flitigt använd. Från början var den antagligen häftad, men när den blev sönderläst, har han låtit binda in den i skinn. Vid skärningen ha delar av marginalanteckningarna blivit avskurna. Skinet är nästan utslitet i ryggen.

Försättsbladen äro fullskrivna med växtnamn, cirka 350. Det är förmodligen arter, som Hedberg funnit i sin hemtrakt och pressat. Emellan bladen ligga här och där pressade växter, såsom tobak, dvärgbjörk, ornäsbjörk, ögontröst (qvinnögon) och Kung Karls spira eller myrkung. Den senare fanns ännu vid slutet av 1800-talet vid stranden av Svartälven ett par kilometer söder om Älvsjöhyttan men har sedan blivit utrotad av skövlande botanister.

I särskilda kuvert ligga »Blad af pyramidalblomma, hvaraf 1,300 blommor sägas vara plockade» samt »Tallbarr från Albano utanför Roslagstull». Det är tydligen minnen från någon av hans stockholmsvistelser.

I ett dubbelviket pappersark ligger ett lönnblad med »honungsdagg», det vill säga de av myror så åtrådda starkt sockerhaltiga exkrementerna av bladlöss. Sockret har utfällts och sitter som ett vitt pulver på pappret, och litet av detta pulver, lagt på tungspetsen, lämnar ännu en svagt sötaktig smak. En pressad kvist av stinknäva, plockad någon gång samtidigt vid 1800-talets mitt, har för länge sedan upphört att stinka.

1849 den 19 jan. skjutsade honom hans bror Abraham ganska tidigt hemifrån. Faderns häst stretade och travade omväxlande på den underbart vackra vägen, som går över väldiga skogshöjder eller längs leende sjöar. I Hällefors passade han på att taga avsked av greveparet Lewenhaupt, och grevinnan skänkte honom därvid en stor ost.

1849 13/6 anlände Hedbergs syster Maria med ångfartyget Örebro och överraskade honom. Hon stannade fjorton dagar, under vilken tid de gemensamt besågo allt sevärt i huvudstaden och dess närhet.

1849 25/6. Sommarferierna använde han till att se så mycket som möjligt. Han gick nere vid hamnen och betraktade fartygen från främmande länder. Han gick omkring på torgen och studerade rariteterna bland det saluförda, som till exempel selleri och nejnonögon. Åter och åter strövade han igenom stadens alla muséer men hade även tid att genomgå en kurs i en simskola.

1850 3/1. I Enköping tog Hedberg nattkvarter. 4/1 fortsatte han resan genom Västerås, Köping och Arboga till Fälsbrokrog; den 5/1 till Nora. Där var hans far honom till mötes med skjuts. »Trefligt möte!» Färden gick 6/1 till Silvergruvan; »besvärlig resa» — samt 7/1 hem. »Lyckligt möte! Bild af mötet i himmelen».

1850 jan. Sedan Hedberg vilat sig hemma efter femdagarsresan en dag (8/1) och därunder skrivit brev till rektor Schmidt och »gumman Schmidt», började han anställa besök hos sina vänner bland sockenborna. Han ställde då, 9/1, först stegen till herrskapet Låftmans på Gustafsström. Där träffade han »Helena», fru Låftman m. fl.

Helena har varit omnämnd en gång förut i dagboken. Det var på sommaren 1849, på Helenadagen, då Hedberg varit med och firat någon Helena i Stockholm, då han »tänkte på en annan Helena». — Den omständigheten, att han i hembygden först uppsöker och omnämner henne, till och med före hennes husmor, kommer en att misstänka, att Amor varit ute och skjutit med sina pilar.

Den 20/1 blevo de förlovade. Hon var dotter till en bruksförvaltare i

Born (på vägen till Filipstad) och hade sedan någon tid som familjemedlem och guvernant varit i tjänst hos bruksförvaltaren Låftmans, där Hedberg lärt känna henne. Följande dag skrev han till hennes husbondefolk och bad, att hon skulle få sluta sin plats tidigare än ämnat. Hon fick en veckas ledighet för att resa till sitt hem och rådgöra med föräldrarna.

På vägen hälsade hon för första gången på vid Elfsjöhyttan, där Hedberg sedan någon tid återtagit skolan, och han glädde sig åt att få se henne i det hem, som skulle bli deras. Föräldrarna hade intet emot, att bröllopet stod så snart som möjligt, och Helena skrev till Filipstad för att försöka skaffa någon i sitt ställe. — Midsommarsdagen for Hedberg till Born och stod där brudgumme. Bröllopsresan varade två dagar och inskränkte sig till besök hos nära släktingar i Filipstadstrakten.

Lyckan blev dock icke ogrumlad. Efter ett par dagar fingo de veta att brudens mor hade försvunnit i Yngen. — Det var icke första gången denna sjö krävt människoliv i Helenas familj. Ett par år tidigare hade hennes yngsta syster åkt kälke med rättaren helt nära stranden, då isen brast, och bägge kommo i vattnet. Stående på botten lyckades mannen hålla flickan över vatten i det längsta, men innan hjälp hann anlända, voro hans krafter slut. Han segnade ner, och bägge försvunno under vattenytan.

1850 29/4. Det finns verkligen spindlar, som spinna långa trådar, med vilkas tillhjälp de segla bort genom luften. Måhända var det en sådan i varje fall var det en lyckospindel, ty inga hinder lade sig i vägen för bröllopet.

År 1851 kom Hedberg att starkt befästas i sin kristna tro trots en del strider och motigheter. När han hade sin stora religiösa upplevelse, om han nu haft någon, är icke gott att veta. I varje fall bör det ha varit innan han började föra dagbok, ty denna bär alltigenom en varmt religiös prägel, och stycketals är den endast den fattige syndarens monolog inför den Gud, som står över allting. Han hade vuxit upp i ett varmt religiöst hem och ärvt sina fäders tro. De eviga sanningarna synas ha utan kamp blivit hans egendom.

Nu hade han fått en hustru, och hans högsta önskan var, att Guds härlighet skulle bli uppenbarad även för henne. Hedberg hade visserligen sin mesta undervisning förlagd till Älvsjöhyttans skola, men flera månader av året måste han hålla skola på annat håll och kunde då icke i vanliga fall komma hem annat än över lördag-söndag. Så fick han göra en mängd sjukbesök, och ibland vikarierade han för organisten i någon kyrka. Han var följaktligen mycket upptagen, och 25-åringen Helena kunde ännu icke förstå och uppskatta vidden av den självuppoftande gärning för sockenborna, som hennes make gjort till sitt livsmål. Kanske var hon även en aning svartsjuk på skolbarnen, som ständigt voro i hans tankar. — Troligtvis led hon även av någon sorts omvändelsepsykos. Hedberg ville i vällovligt nit om-

vända henne till sin tro så snart som möjligt. Kanske verkade det bara avskräckande på hennes unga, livsglada sinne. Hon var väl ännu för ung och oerfaren för att förstå, att den tro, som hennes man förfäktade, och som var njugg mot nöjen av tillfällig karaktär, dock gav utrymme åt glädjeämnen av annan halt och varaktigare beskaffenhet, något att söka stöd hos, när den arma stofthyddan en gång skulle rasa ihop. Den tro, han i all sin mänskliga bristfällighet förfäktade, var dock en äkta avläggare av den tro, som en gång kom människor att dö med ett leende på läpparna, när vilddjuren störtade emot dem på arenan och åskan av tusende och åter tusende belackares hån dånade emot dem från de fullpackade åskådarpplatserna.

Något samförstånd lyckades de icke komma till, och Hedberg måste återvända till sin skola i Gräsåsen, där han ett par dagar senare förtvivlad nedskrev: »Bön och tårar. Bref till Helena. Hon måtte väl aldrig öfvergifva mig, fastän ett bref med Olof Persson till mig ifrån henne tycktes innebära det. Gud vare med min maka och utdrifve den onde ifrån henne!»

Så snart han fick tillfälle, skyndade han hem till Älvsjöhyttan för att tala ut med Helena. De togo Hanna, barnet som förenade dem, med sig ut i täppan. Det var första gången den lilla var ute efter dopet. De läste ett kapitel i Romarebrevet och talade därom. Helena beundrade hans trosvisshet. Det var bara det, att hon icke kunde tillägna sig den så där medens, liksom på anmaning. Huru många människor äro ej likadant funtade? Emellertid talade hon med honom så, att han förmodade, att hon var omvänd, och han skulle icke bli besviken i denna förhoppning, även om det ännu skulle ta någon tid, innan verket var fullbordat. Men han anade, att han varit för påstridig, och lämnade henne i fred för hans ständiga ångslan.

Efter detta besök inträdde en förändring till det bättre. Det var en vändpunkt. Nu gick vägen åter uppåt. »Min maka går med stora steg på omvändelsevägen, Gudi evinnerligen prisad!»

1851 den 26 nov. skriver Hedberg: »Stor glädje! Halleluja! Helena berättade, att hon kommit till stor visshet om att ingen människa kan skada ladugården (kon); ty Gud är mäktigare än satan. Att bedja Gud är således bästa sättet att bevara sig för trolldom eller vad det vara må. Ja, Gud bevare hvad vi ega eller rättare, hvad vi hafva till låns af Gud. — Min Helena och jag talades vid om att vi skulle hellre lida martyrdöden än öfvergifva Kristus och den tro vi begynt att få. Gud Fader fullborde oss mer och mer genom sin verkande Ande! Amen, Halleluja, Amen!»

För att Hedberg och hela hans hus skulle bli saliga, lästes och betraktades Guds ord varje dag.

Men Hedberg nöjde sig ej med sitt eget hus. Närhelst han hade tillfälle till det, försökte han utså några goda ord och tankar bland sina medmän-

niskor. En femtioårig analfabet, Skogs-Kari, från en avkrok av socknen, lärde han läsa och förberedde henne så pass, att hon slutligen fick begå nattvarden för första gången. I andliga spörsmål fann han henne tala bättre än många som kunde läsa (jfr 23/4 1851, 22/3 1852).

1851 den 7 maj utkastade han med egen hand de första sädeskornen, och detta syntes honom symboliskt för hela hans lärargärning bland människorna. »Herren är den, som vexten gifver.»

Vid denna tid kommer först till synes det intresse för missionen, som han sedan kom att hysa hela sitt liv. Han undrade, vad hans släktingar och bekanta skulle säga, om han både dem om bidrag till en missionsresa till »Hedningarna». Han väntade nog icke mycken förståelse från det hållet, han gjorde endast en stilla reflexion: »Hvilketdera är bättre: att sätta sina pengar på sparbanken eller att sända dem till missionsaken? Låna människor eller Herren?»

Han måste uppge tanken att bli missionär, och han tröstade sig med att han kanske genom sina ständiga kringflyttningar och repetitionsförhör var värdig att likna Jesus, apostlarna och missionärerna.

Att pastor Gylander trots alla meningsutbyten satte stort värde på Hedberg, förstår man därav, att han lät denne ta hand om undervisningen av socknens analfabeter och dövstumma, så att de skulle kunna förberedas till sin första nattvardsgång. Visserligen hade han under seminarietiden åtskilliga gånger varit på dövstumsinstitutet och åsett undervisningen av de dövstumma, men han behärskade ej teckenspråket fullständigt. Hans iver att vinna själar åt den heliga kyrkan var dock stor och övervann alla hinder. När sig så göra lät, undervisade han den dövstumme Jonas Larsson i själva kyrkan, visade honom altartavlan och målningarna och utarbetade ett teckenspråk, så de kunde göra sig förstådda för varandra. Då han skulle åskådliggöra för honom döden och den allmänna uppståndelsen, förde han honom ut på kyrkogården: kanske till randen av en nyuppkastad grav, där måhända ett kranium, ett överarmsben och andra skelettresten lågo i jordhögen, visade honom sedan kanske på en marmorduva på ett gravkors och slog därefter förhända med armarna ut uppåt rymden, där svalorna seglade mot bakgrunden av den sommarblå himlen, där molnen gled, denna rymd, som i sin gränslöshet, omätlighet, kommer en att längta efter att bli delaktig av oändligheten, evigheten.

Efter en tids undervisning hade hans lärjunge gjort så stora framsteg, att han fick vara med, när pastorn examinerade de andra läsbarerna. Hedberg måste därvid tjänstgöra såsom tolk.

1853. Under årens lopp föddes många barn i familjen. Lidande och bekymmer följde ofta på glädjen. Gud gav därvid hjälp, och det stärkte Hedbergs tro. Bland andra år voro 1853 och 1854 provningstider.

Den 5 jan. 1853, på Simeondagen, föddes det andra barnet.

Fem dagar senare gjorde sig pastorn det omaket att i det svåra väglaget fara till Älvsjöhyttan för att döpa lille Simeon.

Vid sju-tion veckors ålder insjuknade gossen i maginflammation. De första dagarna av sjukdomen blev han genast dödlik, och man skickade efter läkare från Filipstad. Doktor Tranéus kom den 8:de maj och band fuktiga omslag över magen på honom samt gav honom in medicin. Följande dag vid tiotiden dog den lille.

Vid Simeons begravning lade Hedberg märke till skolflickan Stina-Cajsa Gägers förgråtna ansikte, där hon satt i koret. Tre dagar senare dog hon — i gamla klockargården — efter 18 timmars häftig sjukdom i magen och huvudet. De ömma föräldrarnas tårar runno — och även Hedbergs. — Jfr 8/6 1848, 4/2 1850.

I början av april 1854 blev Hedbergs hustru så sjuk, att hon var helt oförmögen att röra sig eller att hjälpa sig själv. Det var värk i benen framför allt, men även den övriga kroppen var utsatt för svåra plågor. Hon kunde ej ens äta själv utan måste matas. Värken i fötterna blev rent gruvlig, och läkaren Tranéus efterskickades. När han kom efter ett par dar, förklarade han, att det var en felaktighet i njurarna, och gav den sjuka in av medikamenter, som han medförde. Hon blev bättre, även om det gick ytterligt långsamt. Läkaren sände då och då salvor och medicin. Smörjningar och intagningar fortforo oupphörligt. Helena måste lyftas och skötas som ett barn, så hennes man blev alldeles värkbruten i ryggen. Då och då förvärrades sjukdomen, och Hedberg tvivlade om utgången, men var beredd att taga glädje eller sorg ur Guds hand: »Är det Ditt behag att skilja denna vännen från mig, så ske Din vilja!» Efter fjorton dagar var hon emellertid så pass återställd, att hon kunde äta själv, men ännu dröjde det ett par månader, innan hon tillfrisknade.

1855 11/4. Längre hade litet var stans i Sverige och så även i Värmland religiöst anlagda människor känt sig otillfredsställda med statskyrkans i deras tycke stela och enformiga gudstjänst. Det var ej heller lätt för prästerna att komma ut och verka i de vidsträckta församlingarna. Förkunnelsen blev koncentrerad till kyrkan. — Många församlingsbor hade lång och besvärlig väg till denna. Därför var det helt naturligt, att på enskild väg anordna bönemöten ute i bygderna med tal och sång av kringresande predikanter, »läsare» eller »kolportörer», vilka drogo ganska mycket folk.

Meningarna om dessa kringresande predikanter voro mycket delade. Pastor Gylander varnade från predikstolen för »dessa kringstrykande dagdrifvare och svärmeandar». Sant var nog också, att en och annan av dessa frikyrkliga predikanter genom tungomålstalande eller på annat sätt voro olämpliga som

ordets förkunnare. Men det stora flertalet drevs av en ärlig håg och stort nit, och Hedberg gillade och understödde den frikyrkliga rörelsen efter bästa förmåga.

1855 27/5, 25/9. Vid sekelskiftet hade det ej funnits jordegumma på närmare håll än två mil utsocknes. 1812 blev en änkefru barnmorska i Gåsborn. Tio år senare tillsattes en med grannsocknen gemensam barnmorska, som på församlingarnas bekostnad genomgått särskild kurs i Stockholm. Nu hade man emellertid beslutat tillsätta egen barnmorska, och Helena, som själv varit nära att duka under vid den andra, svåra förlossningen, därför att ingen kunnig hjälp fanns att tillgå, var villig att åtaga sig saken. Genom Kon:s Befallningshavande inhämtade man den upplysningen, att frielevsplats ej kunde erhållas på barnmorskeanstalten i Stockholm, men församlingen åtog sig att bidraga till utbildningen.

1856 2/6. Detta år hade Torsten Rudenschölds skrift »Svenska folkskolans praktiska ordnande» utkommit. Växelundervisningen avskaffades och ersattes av en omedelbar, planmässig undervisning av läraren enbart. Den »rudenschöldska metoden» började omedelbart tillämpas i Gåsborn.

13/8. Man höll nu strängare på skolplikten, och många torde varit förargade över lärarens »biblicitet» och böneliv i skolan. Man blev därför tvungen att tillrättvisa somliga föräldrar, därför att de tagit sina barn »våldsamt» ur skolan utan att tala med präst eller lärare om saken.

1856 11/8. Mjölarmora i Yxtjärn hade varit mycket sjuk. Hedberg hade åderlåtitt henne vid ett par tillfällen, och en gång när det brann i huset bredvid hennes, hade han suttit vid sjukbädden och hållit henne sällskap och lugnat henne. Vid sina besök hade han på hennes begäran läst något för henne ur bibeln. Detta var anledningen till påståendet, att han gjort henne galen genom läsning och bibelförklaring, samt till förbudet att gå dit.

Sidan 30 År 1856 13 mars. Helt nära skolan i Yxtjärn bodde en klok gumma, Lars-Stina, som spådde i brännvin. Hon lät ingen närvara vid seancerna utan tog brännvinet med sig upp på vinden, varifrån det hördes buller och brak, medan hon skådade in i framtiden. Hon var flitigt anlitad, och det kom folk ända från norska gränsen för att söka henne. Hedberg tyckte det var beklämmande med denna vidskepelse och talade gång på gång förmaningens och varningens ord till henne.

När hon någon tid senare dog och pastor Gylander skulle hålla personalier vid graven, utgick han från berättelsen om spåkvinnan i Endor och varnade kraftigt mot vidskepelse.

1857 20/9. Bland de döda var även Hedbergs bror Carl. Saknaden efter denne var mycket stor. Bröderna hade förstått varandra så väl, och den yttre naturen hade varit det band, som förenat dem starkast. Ofta hade de strövat

i markerna, och Carl hade fört en dagbok med talrika anteckningar över iakttagelser rörande djurens och växternas liv. Denna dagbok fick nu Hedberg såsom minne.

1857 29/12. Ett nytt fortskaffningsmedel stod till buds några mil, i det att Nora-Ervalla järnväg året förut blivit färdig.

1858 4/1. C. O. Rosenius (i Betlehemskyrkan invid Hötorget) var Sveriges inflytelserikaste lekmannapredikant, den centrala, samlade personligheten i den stora väckelse, som vid 1800-talets mitt gick fram över landet.

1858 25/2. Just då var det stort motstånd mot baptismen inom socknen, men Hedberg var nog tolerant att öppna sitt hus för vem som helst, som ville förkunna Guds ord, bortsett från vilken sekt han tillhörde. Han var ej särskilt baptistvänlig. Av de religiösa rörelserna hade han de största sympatierna för Evangeliska fosterlandsstiftelsen, som ju försökte verka inom statskyrkans ram.

1859. Pastor Gylander hade predikat våldeliga mot baptisterna, men övriga frireligiösa predikanter eller kolportörer tillätos verka i församlingen. Befolkningen i norra delen av socknen hade dock fått en fientlig inställning mot dem alla.

1861. I mitten av april inträffade i Helenas praktik ett fall, som hon icke vågade ensam bära ansvaret för, varför hon tillkallade doktor Ramström från Filipstad. Det var första gången i Gåsborns historia, som så kallad smärtfri förlossning praktiserades. Läkaren använde nämligen kloroform för att lindra kvinnans plågor, eftersom fostret låg så illa till. Det dog också under förlossningen, men moderns liv räddades. Hedberg, som också var närvarande, tyckte det var märkvärdigt att se tillämpandet av denna metod, som han tretton år tidigare sett omnämnd i Aftonbladet såsom prövad av en engelsk läkare.

Frampå sommaren hörde Hedberg dagligen en hackspett skrika i en tall i skogsbrynet. Det tycktes, som om den ropade åt hanen efter mat, som hon också tog emot och utdelade åt ungarna. »Det är märkvärdigt att se detta. Gud är underlig i sina ting».

I augusti angreps potatisblasten av bruna fläckar, vilka hotade att förstöra potatisskörden. »Gud, afvänd det, om du vill!»

Hedberg utplanterade samma månad gäddor, abborrar och mörtar i Kattjärn. »Gud, föröka dem till många tusend!»

Den sista augusti kom den första svåra frostnatten, och potatisen stod således i fara att förfrysas: »Gud, bevara honom, om Du vill!»

1864. Den 29:de januari hade Hedberg en liten dispyt med ett par personer om vindrickande. De andra påminde honom om Pauli ord i 1 Tim. 5: 23: »Drick något föga vin för din mages skull och dina täta opassligheter!» Men

såvitt Hedberg förstod, kunde det icke uppsökas eller bevisas, att man skulle antaga vin i sitt hus och bjuda det åt andra. Männe Paulus icke lika lätt kunde mena detsamma som en läkare, när denne ordinerar ett läkemedel? Läkemedlet begagnas av den svage, men icke bjudes det åt friska. Skulle man tro, att vin vore nyttigt till exempel för svag mage, så borde man skaffa sig det och intaga det som andra medikamenter men icke försöka bibehålla, uppmuntra eller införa ett dyrt bruk, en sed som icke gagnar.

Den dag komminister Alsterlund utnämndes till kyrkoherde, syntes duvor slå ned på sockenstugutaket. »Det var märkvärdigt! Ack, om Guds Andes dufva finge slå ned öfver Gåsborn!»

1867. En dalkarl kom upprepade gånger till Gåsborn för att höra Alsterlund predika, och detta fastän han hade fem mil att gå, »men han tyckte icke den vägen var för lång att gå».

1868 9/11. Vid julslakten proberade Hedberg en ny slaktmetod i stället för det gamla stickandet, då djuren långsamt dogo under långdraget och vilt skriande. Han sköt suggan med det 6-räfflade geväret. »Hon segnade genast ner. Sparkade något, men teg.»

År 1870 prövades en ny slaktningsmetod, denna gång på en ko. »P. G. Mört högg henne med en yxa ett hugg i nacken, der blodet sedan uttrann. Hon segnade genast ned. Sådant slagtnings sätt har ej varit sedt här förr.»

1869 11/1, 24/12. En nyhet var, att en flyttande småskola infördes, och Hellefors bruk erbjöd sig att bekosta en ny folkskolebyggnad, vilken skulle ligga på en ås, som i form av en halvö sköt ut i Älvsjön, ett underbart vackert läge. Till julaftonen var timret till det nya skolhuset framforslat, och Hedberg stod där och mediterade: »Måtte Herren styra så, att jag där stärkes i tron och blir till nytta för barnen och mig sjelf, mitt husfolk och Guds rike!»

1871 24/10. För att lättare kunna manövrera sina långa ben ha detta slags spindlar ganglieknutar ute i lederna, varföre benen äga självständig rörelseförmåga lång tid efter det de skilts från kroppen.

1872. En gammal man blev vid ett auktionstillfälle på ett oerhört rätt sätt ihjälsparkad av en drucken yngling. Denna händelse blev anledning till att nykterhetsföreningen vaknade upp till nytt liv.

Under det senaste decenniet hade åren flytt hastigt undan och Hedberg passerat livets middagshöjd. Hans barnskara växte, arbetsbördan ökades, livet var fullt av tusen bestyr, och anteckningarna i dagboken blevo allt knapphändigare och glesare. Åtskilliga sidor voro för övrigt tidigare fullskrivna, och utrymmet var knappt.

bb) Hedberg efter avskedstagandet. Domen över död man.

1884. Senare på året fick Hedberg fri bostad i Lekaråsgården, som låg en kvarts mil sydväst om hyttan på en ås med utsikt över skogar och sjöar, dalar och berg. Här framlevde han i lugn och ro ännu drygt trettio år av sitt liv. Han levde med växter och djur, han fiskade i älven och strövade i skogarna, han levde med sina barn och barnbarn, han gav sig ut i osjälvisk hjälp för sina medmänniskor. Han hade ett litet husapotek, som kommunen bekostade, var mycket anlitad för benbrott och alla möjliga sjukdomar och gjorde talrika sjukbesök hos alla, som begärde hans hjälp.

På tal härom må citeras följande ur två Hedbergs brev till mågen Hylander i Afrika vid 1890-talets mitt.

»Akacia- och bomullsbuskefrö ha grodt i fönsterburkar.

Här äro vi nu i sommarsolståndet och har nära 25 grader C. i skuggan. Det anses vara mycket här, men icke hos Eder.

Nästan dagligen sysslor i trädgården. Litet fiskning. Många sångfåglar höras: löfsångaren, ärtsångaren, rödhakesångaren, trädgårdssångaren — utom de vanliga, stararna, göken, titorna, kråkorna, tranor, rödstjärtar o. s. v.»

»I mars var det öfver 50 personer, som fick medicin i Lekaråsen för hvarjehande fel. Roligt att det gagnar för de flesta.»

En och annan gång skriver Hedberg i dagboken. T. ex. följande:

1887 den 24 mars: »Fick 20 kronor oförmodat från Kongl. Maj:t — på Medicinalstyrelsens inrådan, för vaccinationens befrämjande. Tack, käre Gud!»

Hedberg vann 1889 ett »storstättligt» pianino på lotteri. Instrumentet blev ett kärt sällskap för honom. Han var mästare i att improvisera och härjade med lätthet fåglarnas kvitter, forsens brus, åskvädrets tordön och andra naturstämmningar.

Såsom ett synbart tecken på att nykterhetsarbetet inom socknen icke varit resultatlöst bildades en goodtemplarloge vid Älvsjöhyttan 1905, och den 84-årige Hedberg var närvarande och gladdes över utvecklingen.

En ivrig nykterhetsvän lät döpa sin son till Ingemar Ossian Gustaf Torgny, »I.O.G.T.» Och ännu denna dag står nykterheten högt i denna socken.

Och så gingo år efter år av levnadens afton.

Han lever i tankarna bland sina kära: dels barnen och barnabarnen, av vilka flera befinna sig i fjärran världsdelar, dels de forna eleverna, som arbeta i olika ställningar världen runt.

Flera av sina elever hade han, assisterande Helena, varit med om att

hjälpa till världen, och för dem alla hade han samma levande intresse, som om det varit hans egna barn. Han ingöt gudsfruktan och fosterlandskärlek i deras hjärtan, och sedan spreds den ena årskullen efter den andra ut över socknen, landet, världen, för att var och en på sin plats låta den goda sådden bära frukt. Och sedan han slutat med sin lärargärning, fortsatte han ju till sin sena ålderdom att vara sina sjuka medmänniskor till hjälp.

Var icke detta ett »betydligt» livsverk? [»Betydligt» var det kraftigaste uttryck han använde, och därför kan det vara lämpligt att använda det om hans eget livsverk].

Är icke detta världshistoria av större värde än den, som skrives med bomber, giftgas och blod?

Hedberg visste, att många av hans f. d. lärjungar blivit betydande män i Sverige eller i främmande land.

En blev ingenjör och deltog i en mängd järnvägsbyggen inom och utom landet, bland annat på flera ställen i Ryssland, såsom vid Kiev, vid Azovska sjön och vid Düna. Järnvägsbron över sistnämnda flod lär vara hans verk. Det berättas, att han själv måste föra det första loket över bron, emedan engelska ingenjörer, som själva velat utföra byggandet, av avundsjuka inbillat förare och maskinister, att den icke höll att färdas på. — En annan blev bergsingenjör i England, en blev läkare i Sydafrika, en officer vid gendarmriet i Persien o. s. v.

Men alla buro de i sina hjärtan kärleken till hembygden, och en av dem, kapten Axel Låftman, skrev till en anförvant en dikt om den. (Hälften återges här, efter Helger: Gåsborn s. 149).

»Minns du trädens stolta stammar, famnande vårt barndomstjäll?

Minns du slag från städ och hammar ljuda i den sena kväll?

Minns du sommarsolnedgången tjusande och klar och skär?

Minns du dagrarna och sången ifrån luftens lätta här?

Minns du älvens ystra vatten, slingrande sitt silverband,

brusande i sommarnatten ila hän mot nya land?»

Att Hedberg och likaså hans utmärkta hustru fingo kraft att bliva sådana hjälpande, tjänande personligheter, bottnade väl djupast i deras enkla men starka gudstro, som gått i arv släktled efter släktled ända från Mummel-Karin, som böjde knä vid tuvorna i skogen och talade med sin Gud.

Det var en naiv, det vill säga barnafrom gudstro. Om Hedberg lyckades plocka upp en agn, som fastnat i halsen på en pojke, eller lirka fram en tvestjärt, som krupit in i örat på en flicka, eller om han fick se ett spindelben,

som låg och sprattlade för sig självt, eller om det storståtliga pianot ankom oskadat från Stockholm, så var allting i hans ögon ett stort Guds under. Medgångar och motgångar voro resultatet av Guds outgrundliga rådslut och buros med tacksamhet och tålmod. Det var »den gamla goda tidens» renaste och vackraste gudstro.

Tiderna förändras och vi med dem. 1900-talets människa är en aning för bortskämd med underverk och har icke lika lätt för att spåra ett gudomligt skeende i naturens och vardagens skenbart enkla gåtfullhet utan förgäpar sig hellre i snillrikheten hos av människohänder framställda verk, glömsk av att människan ej har skapat sig själv.

Men det är att förmoda, att de tårar, som nutidsmänniskan med större eller mindre framgång försöker tvinga tillbaka, när hon hör barnaröster sjunga »Stilla natt, heliga natt» eller kyrkorgeln intonera »Jag går mot döden, var jag går», äro ett uttryck för den medfödda religiösa grundton, som är till finnandes redan hos hedningarna och ännu vibrerar i djupet av alla människors själar.

År 1899 hade hans moder avlidit, i sitt 100:de år. Hon hade levat under fem konungars tid, och som liten flicka hade hon varit med en skara i ljusblått klädda ungdomar, som stått på en bro i Hällefors för att med blommor hälsa Karl XIV Johan, då han for sin Eriksgata genom mellersta Sverige. De sista åren av sitt liv tillbragte den gamla i sängen, men hennes själskrafter tycktes oförminskade in i det sista.

Hennes son Jan skulle inom få år följa henne i döden.

De fem sista dagarna av sitt liv tillbragte Hedberg i sängen. Han fick dö i sitt älskade, solbelysta Lekaråsen. Onsdagen den 27 februari 1907 skrev han sitt sista brev till sin son Gabriel. Han försökte bedja och sjunga in i det sista. Hans sista ord voro: »Herre, här är jag, tag mig och för mig dit upp, där Du själv är solen!» Söndagen den 3 mars 1907 avled han fridfullt i en ålder av 85 år 4 månader och 8 dagar.

Dagen därpå avsomnade kyrkoherden i Gåsborn, J. H. Norelius med denna trosfrimodiga, jublande bekännelse på sina läppar: »Jag tror på syndernas förlåtelse, de dödas uppståndelse och ett evigt liv.» Några timmar före sin egen hädanfärd fick han höra om Hedbergs avsomnande. Hans ansikte klarade då upp av glädje, under det han sade: »Jaså, vi fingo ej taga avsked av varandra ordentligt, men det gör ingenting, ty vi skola snart hälsa på varandra i himmelen.»

På Hedbergs begravningsdag strålade solen härligt, fast det för övrigt var riktigt vinterväder med mycken snö på marken. Föregående dagars snöfall hade gjort, att både marken och skogen voro klädda i en bländande och gnistrande vit och ren skrud. — Klockan halv tio anlände släktingar och vänner

till kyrkan med Hedbergs lik från Lekaråsen. Han åkte nu på släde till kyrkan den väg han så ofta gått i livet för att hämta ny kraft i Guds hus.

Vid framkomsten ställdes kistan på den vanliga platsen framför sockenstugan, där den pryddes med många kransar. Klockan 11 bars kistan in vid orgelns toner och nedsattes i koret. Vid båren talade svärsonen Nils Hylander över Uppb. 14: 13: »Saliga äro de döda, som i Herren dö härefter. Ja, säger Anden, de skola vila sig från sitt arbete, ty deras gärningar följa dem efter».

Efter talet förrättade han jordfästningen, varefter skolbarnen sjöngo »O, huru stilla slumra de saliga!» Därefter förrättade han högmässan, varunder kistan kvarstod i koret. Sedan allt var slutf, utbars den och gravsattes i familjegraven invid kyrkans sydvästra hörn, en av de vackraste gravplatserna på kyrkogården. Där vilade redan makan Helena och dottern Hilda.

De närmaste anhöriga uttalade sin smärta vid båren på följande sätt:

»Ditt minne vi ej glömma på livets ökenfärd.
Din bild vi tacksamt gömma i hjärtats inre värld.
Du visat oss den vägen, som till Guds rike bär,
i bön och möda trägen, så länge du var här.»

En svärson säger: »Han var en flitig, idog man, under vars trägna händer varje obruten, obegagnad fläck blev en trädgård.»

Hävdatecknaren i en hembygdsskildring: »Hedberg var som klippt och skuren till barnalärare. I hela sitt liv behöll han det barnafromma sinnelag, som är så oskattbart för en småbarnslärare.»

De forna eleverna: »Hedberg var sträng men rättvis. Han var hemma i alla ämnen, och vi hans lärjungar trodde, att han visste allting, ty han blev aldrig svarslös, då vi frågade efter någonting. Vad läxorna i skolan beträffar, så gällde det, särskilt lilla katekesen, att kunna den ordagrant, men för övrigt dugde det inte med något upprabblande av det som stod i läroböckerna, utan det gällde att svara på frågorna, så att det vittnade om att man förstod, vad man läst. Räkning, skrivning, teckning o. d. var det ingen gräns för, så att säga, utan en viss tävling. Ja, tävling var det på många sätt, och därför blev det ock goda resultat, vilket gjorde, att skolan blev så överbefolkad, som den blev. I naturkunnighet undervisade han så åskådligt som möjligt och med brinnande intresse. Fåglarnas läten härmades, växterna undersöktes, djur av alla slag fick man räkna upp, och ofta fick man höra de latinska namnen både på djur och växter, och det tyckte man om. Kartor och planscher funnos, men ingen möda sparades för att få tag i det verkliga, om det fanns någon möjlighet.»

De sjuka och hjälpbehövande i socknen döpte om Lekaråsen till Låkaråsen!

I avskedssången vid Hedbergs avgång som lärare (tryckt å Centraltryckeriet i Stockholm 1884) hade kollegerna yttrat följande:

»Afskedstimmen är nu slagen, ädle vännen afsked tar.
Så naturen fastställt lagen; ingen evigt verkat har
Dock är hjertat fullt af sorg, när från barnuppfostrans borg
han tar afsked, som oss lärde Guds ords rätta värde.

Dock vi vilja icke klaga, fastän hjertat har fått sår.
Må Guds vilja oss behaga, må vi tacka vännen vår,
för det goda han oss gjort, för allt skönt han på sin ort
utsått uti barnens sinnen — kärt för deras minnen!»

Ungefär 20 år efter Hedbergs död vistades jag en sommar i Gräsåsen i Gåsborn. En kväll skulle jag ro en mil nedåt älven för att hämta kärnmjölk hos »Mor Kvist». Hon var en skinntorr, tandlös gamling men fylld av värme och godhet. Hon satte på kaffe, och det var icke svårt att få henne att berätta om Hedberg och hans familj.

Hon hade haft honom till lärare. Han, hans hustru, barn och barnbarn trädde åter fram för mig, så som jag stiftat bekantskap med dem i dagboken. Hon kände till dem alla, och hon slutade sin berättelse med att nämna, att hon varje dag inneslöt dem alla i sin aftonbön.

Så snart det blev tillfälle uppsökte jag min morfars grav på kyrkogården. Ett par cypresser bakom gravstenen hade vuxit snett, men jag band upp dem och tuktade dem, tills de blevo så, som det anstod träd att se ut, vilka växte på graven över en ordningsmänniska och naturdyrkare.

Ett par år senare brann kyrkan ned till grunden, medan de olika politiska partierna höllo på med att inne i sockenstugan tvista om, huruvida man hade råd att kosta på ett nytt rör till kaminen i sakristian, emedan det gamla var i det närmaste upprostaf.

Eftersom Hedbergs grav låg alldeles intill kyrkväggen, brunno cypresserna ned, och gravstenen sprack av hettan. En ny restes dock snart med medel ur en fond för gravens iordninghållande, som sonen Gabriel i sin livstid inrättat.

Dock, gravhällar vittra och bli övervuxna med lavar, inskrifter bli oläsliga, gravkullar växa igen, nya släkten födas, människor glömma och dö, men aldrig dör den gärning, som i ödmjukhet och plikttrohet utförts av en hedersman.

cc) Några glimtar ur Hedbergs barns liv.

Sedan *Hanna* slutat skolan, hade hon vid några tillfällen tjänstgjort såsom vikarierande småskollärlarinna, när det varit svårt att få ordinarie. Den 13/1 1872 vigdes hon med en J. Jernberg och de unga tu flyttade in i det gamla hemmet, som låg några hundra meter söder om det nya skolhuset, alldeles nedanför Hyttforsen. År 1892 blev hon änka på årets sista dag, och Hedberg måste dit och trösta henne och de faderlösa små. Den yngsta, Klara, var blott två månader. Ävenså moderlös for hon vid tio års ålder till sin moster Naemi i Amerika och stod på resan under beskydd av en sin morbror Hemans kompanjon superintendenten Gustaf Jansson. Detta Hedbergs äldsta dotters yngsta barn var ideligen i hans tankar; med henne brevväxlade han och om ankomsten av hennes andra svar handlar hans sista anteckning i dagboken, den 8/1 1903; alla uppskrivningarna sluta med orden: »Allt är väl, Gudilof».

År 1872 fyllde *Naemi* 18 år och var då så duktig i orgelspelning, att hon spelade under husandakten. Hon genomgick småskoleseminariet i Uppsala och var i flera år lärarinna vid en skola i nordligaste delen av Gåsborn. Efter en tid fick hon förebud till lungdot, måste sluta sin plats, kom till Älvsjöhyttan och vistades ute i barrskogsluft så mycket som möjligt. Hon blev omsider frisk men upptog ej skolarbetet utan reste till Stockholm till en kusin på mödernet, som var gift med en konditor. Hos dem stod hon i konditoriet. Där blev hon bekant med en affärsman, Jonathan Nordlund, med vilken hon 1885 vigdes i Jakobs kyrka. Till Amerika foro de s. å., men hon förlorade honom snart under guldfebern. År 1894 gifte hon där om sig med en svensk modellsnickare.

Anna Lovisa genomgick en vävkurs för en fru Bergman i Dannemora, vilken fått patent på en enkel konstvävnadsmetod. Denna demonstrerades av Lovis i Värmland och Norge, från Kongsvinger till Kristiania. Sedermera blev hon gift med en förman vid Fagerbergs gruva, där hennes farfar en gång varit gruvfogde.

Gabriel blev handlande i Persberg och i Vansbro.

Edla hade några år varit lärarinna i hemsocknen. Vid system Naemis första vigsel träffade hon för första gången sin tillkommande, en missionsselev Nils Hylander. Han predikade midsommardagen i Gåsborns kyrka på missionsföreningens årsmöte, och de unga tu träffade då varandra på nytt. — År 1887 i augusti kom han och vistades en tid i hemmet vid Lekaråsen. Ofta var han ute och fiskade med Hedberg på Svartälven. Det var förtjusande små färder i de sköna sommarkvällarna på denna älv, som slingrade sig så stilla genom de djupa skogarna, bland björklädda holmar och blommande, gräs-

rika ängar med sina höstetid doftande hölador, där de vilade i det nynejade höet, då de ibland voro ute hela natten. Stilla aftnar var älvens yta så lugn och klar, att strändernas granar och furor speglade sig däri, och de kände det svårt att med åronna bryta denna spegel och förjaga de vackra bilderna.

De hade mycket att diskutera, och Hedberg antecknade 27 punkter, i vilka de hade avvikande mening. Bland annat tyckte han illa vara, att Hylander ogillade ordet dödsriket, ogillade granskarna till nya psalmbokförslaget, förnekade bakterierna, försvarade kaffet, påstod att Gud är *idel* kärlek, att kärleken är större än tron, att det finns alkohol i potatis och att satan kan visa sig. Men det var tydligen flera punkter, i vilka de hade samstämmiga åsikter, ty Hylanders besök resulterade i en förlovning mellan honom och Edla, och detta glädde Hedberg. Han hade själv aldrig fått komma ut som missionär, men ett av hans barn skulle kanske få göra det.

Hylander blev prästvigd och begav sig till Afrika för att undersöka möjligheterna att komma in i Abessinien. År 1892 for Edla till Göteborg och gick igenom en sjukvårdskurs samt utbildade sig till barnmorska. 1893 gifte sig hon och Hylander i Aden. I Abessinien fingo de tillstånd att i staden Harrar utöva icke själavård men väl sjukvård, vilken var lika mycket av nöden. De vanligaste sjukdomarna voro dysenteri, binnikemask och syfilis. Men många svåra olycksfall förekommo även, då de arma infödingarna kommo till dem med gapande sår, i vilka fluglarverna krälade i dödköttet. Edla fick även stor användning för sin förlossningskonst, fastän infödingarna till en början betraktade hennes instrument med stor misstro.

När en son fötts åt gåfta och gifti (herrn och frun), kom fursten Desta genast med hela sin familj och hälsade läkareparet med jubel för förstfödde sonen. Han ville ock genom salut mitt i natten gifva tillkänna den glada nyheten.

Men oroligheter utbröto mellan abessinare och italienare, konflikter som skulle leda till slaget vid Adua. Missionärerna utvisades och måste företaga den svåra resan med sitt fyra månader gamla barn, en resa genom brännande öknar och bland vilda djur. — På resan till kusten blev Hylander döds sjuk i malaria, varför resan måste fortsättas till hemlandet.

På våren 1897 kom Edla med make och barn och hälsade på en månad i Lekaråsen. Hedberg kom emot dem med glädjetårar. Han kände sig mycket rik, ty han fick nu tillbaka mycket mer än han lämnat. En ny telning hade vuxit fram på den gamla stammen, och det en, som bar hans eget namn, Olof. Den lille blev också genast hans älsklingsbarn, och han var outtröttlig i att bära honom på sina armar eller skaka hans korg och sjunga honom till sömns.

Efter ett par år kom Edla för att hälsa på sin far och stanna hos honom ett

par år. Hon hade nu två pojkar, och hos sin morfar hade de det så bra: stor fin lekplan om sommaren, skön, hälsosam luft, barrskog strax intill, möjligheter till bad i älven. Och vintertid fingo de tumla om i snödrivorna.

Som pojkar, särskilt den äldre, voro mycket frågvisa, fann Hedberg här ett rikt fält att så ut lärdomar i, och han tröttnade aldrig att svara på alla spörsmål, hur barnsliga de än voro, ty ett av hans stående ordstäv var »Att fråga och lära sätter mången till ära».

Heman, den näst yngste, konfirmerades 1877 och gick sedan på sjön. Han hade något av äventyrare över sig, och det var vanligt att skjuta skulden på honom, om det var något, som de andra icke ville påtaga sig. Men han var ändå visst icke något svart får i familjen, utan det förhöll sig blott så, att Hedberg önskade, att vart och ett av barnen skulle få välja levnadsbana efter sina anlag. Och så valde Heman att gå till sjöss, och han fick det, trots motstånd från en del släktingar, vilka frågade: »Vill ni, att han ska bli en sån där hamnbuse?» Men föräldrarna litade på honom och läto honom resa, och han skulle komma alla olycksprofeter på skam.

På hösten reste han till Kristinehamn och gjorde fyra resor över Väneren och genom Göta älv till Göteborg. Följande vår reste han till Stockholm och seglade norr och söderut på Östersjön. 1879 for han till Köbenhavn och fick anställning på en skonare, som gick ut på Atlanten och bland annat besökte Cadiz i Spanien. Därifrån gick resan till Västindien, Jamaica och England. — Efter en del resor över Nordsjön styrde han kosan till Vita havet, Archangelsk och Medelhavet.

År 1881 var Heman i Savannah, Förenta Staterna, Bremerhafen i Tyskland, Quebec, Canada, London och Stockholm. Här mötte hans yngsta syster, Hilda, som gick igenom lärarinneseminarium. Härifrån reste han till Värmland och hann hem, innan modern dog (18/10 1881).

År 1882 reste Heman till Göteborg och England, seglade runt jorden och besökte Buenos Ayres i Sydamerika, gick runt Kap Horn, besökte Valparaiso i Chile, Pisagua i Peru, Batavia på Java, Hongkong i Kina, Kapstaden i Sydafrika och Liverpool i England. — Under sista året på denna resa studerade han med kaptenens hjälp navigation, och medan de voro ankrade i Liverpool, gick han under två veckor på en navigationsskola före examen och lyckades få sitt kaptensbetyg. Och så gick färden till Montreal, Canada.

Hans erfarenheter från de farofyllda haven voro nu sådana, att han var trött på sjömanslivet och beslöt att stanna på terra firma. I Cornwall arbetade han en tid på en bomullsfabrik och sedan såsom slaktare.

De år han vistades där, lärde han sig tyska, franska och latin. Efter besök hos Naemi i Amerika begav han sig inåt landet såsom björnjägare. Därpå blev han deltagare i en expedition, som skulle utstaka järnväg genom

Canada. Han var i avdelningen för försvaret och tjänstgjorde även såsom tolk. Under vakthållningen en natt kom han i delo med en indian, som sedan bar agg till honom. Vid en fredsuppgörelse, då den vite generalen och indianhövdingen rökte fredspipa, slungade den där indianen sin tomahawk rätt emot Hemans huvud, men denne lyckades hejda kastvapnet med bösskolven. Den vite generalen gav order åt sina män att skjuta »varenda röd hund i lägret». Då klöv indianhövdingen skallen på fredsbrytaren, och generalen ropade: »Skjut icke, gossar! Den gamle gjorde rätt».

År 1888 blev Heman järnvägsbyggare i Louisiana. Där gifte han sig 1892 med en fransk-amerikanska. Och de bosatte sig i staden Melville, som han själv varit med om att grundlägga och bygga upp. Sommaren 1896 hade han samma syssla i Arkansas och överflyttade därifrån till Texas. Där om skrev han till fadern, beklagande att han flera gånger måst riva sönder sina påbörjade brev för att hans svenska var »så skral».

Yngsta systemen, *Hilda*, var först lärarinna nära Stockholm och sedan i hemförsamlingen. Därunder blev hon illa sjuk och opererades i Filipstad för stora vätskefyllda blåsor i bukhålan.

Vid denna tid bodde i Värmland en troshelbrägdagörare och predikant Boltzius, som förut varit gårdfarihandlare men efter en själskris slagit sig ned i sin hembygd, där han botade sjuka genom handpåläggning under bön och smörjande med olja. Han besöktes dagligen av 100-tals sjuka från hela Norden, ja, ända från Amerika.

Den 5/5 1886 reste den sjuka kvinnan till Boltzius och blev behandlad men utan varaktigt resultat. Läkare tappade av en mängd mörkt slem. För en växt på levern färdades hon till Sabbatsberg 1887 18/9 och en månad senare följde Hedberg efter (19/10). Ännu flera avtappningar gjordes. Professor Salin sade: »Det gives stunder i ens liv, då man med ytterligt vemod känner sig, som om man intet förstår och intet förmår. Så känner jag mig nu. Här kunde visserligen en försöksoperation företagas, men även försöket är livsfarligt.»

»29 okt. Hilda fraktades från Sabbatsberg till Hotell Zion, Klara norra kyrkogatan n:o 5.

1 nov. Helbregdagöraren K. J. Redin kom till oss och bad och smorde Hilda. Hon gick upp, klädde sig sjelf, kom ut emot mig och omfamnade mig. Under af Gud!

13 nov. Dr Johnsson och Nilsson tappade Hilda. De pumpade 9 buteljer slem och var ur hennes mage».

Fem dagar därefter foro far och dotter till sonen — brodern Gabriel i Persberg för att vara nära på en gång hem och läkare. Hon avled 10/8 1888.

KOMMENTAR Av B. Rud. Hall.

Av Värmlands östra gräns går södra delen i stort sett i norr och söder; norra delen »sluttar» i nordväst-sydost. I den vinkel, där de båda gränsdelarna träffas, ligger Gåsborns församlings norra och mellersta delar, och i dessa levde och verkade J. O. Hedberg under största delen av sitt liv. Landskapets och socknens gräns nåddes vid nämnda vinkel eller hörn av gränsen mellan nabolandskapen Västmanland och Dalarna. Där hade de ifrågavarande delarna av Gåsborn till närmaste grannar Hällefors resp. Sävsen (nu Sävsnäs); i Hällefors var makten över deras främsta timliga näring, bergsbruket, centraliserad, och därifrån erhöles impulser och stöd i religiösa och nykterhetsfrågor. Gåsborns kyrka var placerad i den sydliga delen av den fyra mil långa församlingen (som först 1693 erhållit egen prästman!) Och från Hedbergs Älvsjöhyttan var det väl omkring 4 mil söderut till det kolosalt omfattande pastoratets moderförsamling, Filipstad. Somliga kyrkoherdar därstädes hade man av ålder hört av huvudsakligen blott vid klagomål att intäkter till dem uteblevo för de barndop och begravningar, som de aldrig utförde; man hade ej någon annan än komministern att ty sig till. Också angav Hedberg sin egen komministers titel vara kyrkoherde. När Hedberg gått till sin församlings kyrka eller eljest till södra delen av socknen, skrev han i dagboken att han gått till Gåsborn — liksom om det vore en annan församling än hans egen. Västerut lågo socknar, med vilka man åtminstone tidigare levat i ovänskap för att de ville och sist lyckats avskilja sig till egna församlingar, allt medan Gåsborn ej kunde bilda eget pastorat förrän efter 1800-talets mitt. Isoleringen samt andlig och timlig torftighet och beroende måste sålunda känts tryckande särskilt i den inklämda, bergiga och fattiga gränstrakten i norr. Och skolväsendet i hela socknen var länge dåligt organiserat med sin ambulerande undervisning, sina obefintliga skolhus och sin stora brist på lärarkrafter. Det är icke att undra på att en J. O. Hedbergs religiösa och pedagogiska eldsjäl i en svag eller bräcklig kropp ej sällan skulle känna sig utsliten och såsom en stenuggla i de öde städer samt längta bort till mera folkrika och religiöst fria orter.

Om socknens natur, historia och karta samt flertalet av de präster, lärare och orter som nämnas i föreliggande bok, må hänvisas till Nils Helger: Gåsborns socken; Sthlm 1916; där finnas även illustrationer, fotografier, käll- och litteraturuppgifter. Vissa notiser i föregående avdelning äro hämtade därur, och uppgifterna här i kommentaren och i personlistan ha på några punkter kompletterats därur eller vid personlig förfrågan hos bokens författare.

S 6 r 2 Engelska förskrifter voro ganska vanliga. Jfr ÅSU 59 s 13.

S 6 r 4; r 2 n. Resonanslåda med en sträng, på vilken man drog med stråke eller med ett finger, medan man med ett annat finger höll på den not på notskivan som skulle ljuda. Enligt fleras uppgifter upfunnen av sedermera prosten Joh. Dillner i Funbo, sedermera i Östervåla. I C. E. Södlings Musikalisk Kyrkotidning för Organister, Folkskollärare och Klockare, som Hedberg höll, ingick i juli 1847 recension av redaktören över Dillners Sånglära, med någon förändring av And. Berselius. Linköp. 1846. Kritisk i synnerhet mot B—s. I nr 1 och 2 år 1848 ingick där en lång, delvis kritisk redogörelse för Dillners koralsifferpartitur och sångmetod.

Delvis samma utredning och kritik ingick även i [P. Fjellstedts] Folkskolan. I den senare, 1851 s 70—73, redogör folkskole- och sångläraren Andr. Fredr. Alard för sina ziffernoter och sin bearbetning av Dillners psalmodikon. A. prisas flerstädes i Mus. Kyrkotidning; han hade ej blivit tillräckligt beaktad etc. Jfr om honom ÅSU 53 s 36, 41.

S 6 r 24 Fastän Hedberg på stora Dagbokens titelsida anger att denna gäller tiden »f. slutet af 1847 o. f.», har han dock efter nämnda år skrivit in enstaka uppgifter, som avse tidigare år. Ett sådant meddelande avser den 2/6 1841 och lyder: »denna dag öppnades Skolan, som Högvälborne Hr Grefve G. G. Lewenhaupt stiftat, af mig vid Elfsjöhyttan».

S 6, r 5 n. — 4 n. Love. Almqvists rättstafningslära, med nöjsamma inslag.

S 7, r 15 n. År 1844. Vikarien: Erik Jan Andersson.

S 7, r 9 n. Bronellska bokhandeln i Filipstad; ännu i dag i verksamhet.

S 7, r 2 n. Observationen att det sjuder i tiden, upprepar förf. 9/5 1848, då dessutom revolutionsyra antydes. Hedberg skulle 6/7 1849 se en kula såsom minne av upploppet i huvudstaden. År 1844 hade Oscar I uppstigit på tronen, och det hade givit de radikala vissa små förhoppningar att få andas morgonluft.

S 8 r 2. År 1845. Färdighet i vaccination och åderlåtning fordrades för klockaretjänst. — — Om andra och tredje färderna till huvudstaden jfr 1849 resp. 27/12 1857—5/2 1858.

S 8 r 9 o. f. Cirka 1839 hade nykterhetsrörelsen satt fart. Den gällde närmast brännvinets missbruk och bruk. Hur välbehövlig reformströmningen var även å andra orter än i Värmland, framgår exempelvis av J. M. Lindblads »Fotografier» ÅSU 52 t. ex. s 27—33: krogarna voro fullsatta hela söndagarna; prästen erhöll uppsträckning av Växjö domkapitel för att han höll nykterhetsföredrag utom stiftet, och skymfades offentligt i en tidning för sitt nit om hederlig vandel och förnuftig kyrkodisciplin. Om superiet i Sthlm 1843—48 jfr O. A. Stridsberg: Hågkomster s 75—76. — 7/12. Afhållsamhets-Katechismus af K. U. Andresen, upptog 139 svar på frågor.

S 8, 5/12 1847. I dagboken s 730 har Hedberg börjat uppgöra en Förteckning på Druckna personer som jag sett sedan 5/12 47. De enda två antecknade är Nils Johan Bergvall och Abr. Nilsson. Den förre är den här i texten omtalade; om den andre jfr 30/1, 3/2 1848.

S 8 år 1845 13/12; s 50 r. 6 n — 1 n. En redogörelse för Hedbergs fars motion och dess öden samt nykterhetsrörelsens första tid inlämnade pastor Gylander till Svenska Nykterhetssällskapets styrelse; i Helger: Gåsborn s 70—75 avtryckes den och ges meddelanden om lokalförbundets sjuåriga verksamhet samt andra interiörer ur kampen mot brännvinet.

S 9. 18/12—29/12. Av barnen har Eva sedan berättat, att föräldrarna, informatorn, bokhållaren och barnen på söndagsaftnarna spelade domino. »Frukt var mycket sällsynt». Detta kan ha bidragit till att informatorn — Dillner — bjöd på apelsiner i Stockholm 17/4 1849.

»Nykterhetsrörelsens första förkämpar emottogos på Hellefors, och därifrån reste de omkring, många gånger följda af grefve Lewenhaupt — och drabbades därför grelliga familjen af hårda domar. Mina föräldrar voro bland de första, som gingo in i förbundet». — Hämtat ur Bengt Låftman: Värmlandssläkten LÅFTMAN, Malmö 1912, vilken bok direktörsparet Sven L. välvilligt ställt till mitt förfogande. — Däri finnes den uppgiften om August L. att han studerade vid Filipstads bergs-

skola; det är tydligtvis honom, ingenjör Lundberg åsyftar i sin minnesteckning i ÅSU 53 s 48.

S 9. Den Svenske Nykterhets-Härolden började 6/11 1845.

S 9. Musikalisk kyrkotidning utgavs av C. E. Södling, Västervik, 1847 o. f. 22/12 1847, 19/1 1848. Frids-Budhäraren. Tidning för den Inre Missionen 1847—1856.

S 9. År 1848 2/1. Om skampallen jfr O. A. Stridsberg: Hågkomster, Sthlm 1895 s 72—73; Cl. Lundin: En gammal stockholmares minnen 1904 s 114; Hall ÅSU vol. 30 s 273, 287, 298 XXXVI; vol. 59 s 15 x; C. G. Fagerlind: Allt går igen. Upps. (Sthlm) 1939 s 33—34, 87—88 (interiörer från Värmland).

S 9, 4/1. Ekenstam utgav bland många andra nykterhetsskrifter: Frågor och svar rörande starka dryckers missbruk, till ungdomens tjänst framställde, Norrköp. 1842, andra uppl. 1843. »Kort sammandrag» ur denna andra upplaga utkom 1843 och 1847. — År 1876 utgävo han, Wieselgren och A. Sandberg en broschyr: Om bränvinsförbud och hindren därför. Ett sista upprop af trenne nära 80-åriga män.

Den 18/1, 20/1. Anders Oldberg: Hemskolan: Barnens bok I—II. Pris 1. Rdr.

S 10, 20/1. Hedberg visar sålunda pedagogiskt-metodiskt reflekterande redan före seminarietiden.

S 10, 24/1. Ovanligt tidigt anskaffat åskådningsmateriel i svensk folkskola. De första sorterna voro vanligen mycket små.

S 10, 31/1—1/2. Hedbergs ord här 31/1 1848 (bl. a. om Uppb. 5—8) synas vara det första vittnesbördet i Dagboken att han åtminstone i skolan var »ganska rörd» under kristendomsundervisningen. Huru fyllt hans ordval tidigare var av bibliska uttryck, ha vi sett i hans uppteckning c:a 1846 att han »åldrades», och dagen efter nämnda datum är han strax färdig med en biblisk parallell när han hörde om Simpsons medicinsk-vetenskapliga barnbördshjälp.

S 10, 2/2. Sv. Ps. 429, Gerhards och Spegels morgonpsalm: »Vak upp, min själ, giv ära Din Gud och Fader kära!» Avslutas med de i skolorna mycket vanliga stroferna: »Min gärning nådigt skåda!» och »Välsigna mig och skydda!»

Tidskrift för lärare och uppfostrare utkom med två årgångar 1846—1848 under redaktion av J. A. Dahlström, C. Ekendahl, G. R. Rabe, P. A. Siljeström, P. E. Svedbom och J. Söderlind alltså nästan uteslutande reformvänner och läroverksmän. Flere av dem gävo ut var sina häften och satte därigenom på tidskriften en starkt personlig och varierande prägel. Den är av stort intresse och högt värde; jfr ÅSU 53 s 217 rörande s 124, 12 n. På grund av att folkskolan föga beröres däri, torde tidskriften ej nått många folkskolehem; Hedberg höll den emellertid och det redan före sin seminarietid. — F. o. m. år 1849 ombildades, objektiviserades och urvattnades redigeringen och sattes ordet Ny framför tidskriftens titel. De mest framträdande läroverksmännen och deras mötesinslag bevittnade Hedberg under sin utbildningsperiod, då han tillsammans med flera sina kamrater voro marskalkar e. d. vid 1849 års märkliga allmänna läraremöte i huvudstaden; jfr därom här 1849 19/6—22/6.

I samma tidskrift fick Hedberg kännedom om flera böcker, som han sedan förskaffade sig dels utom, dels vid seminariet. Sålunda voro där recenserade Dahms Skolmästarekonst (I s 178—194, av P. A. Siljeström; jfr här 1849 18/4) samt Naturhistorisk Atlas för skolan och hemmet, h. 1—2; Sthlm 1848 rec. av N. J. Andersson] som kallar avbildningarna vanskapliga eller groteska). Jfr Dagboken 18/5

24/12 1848. — Också kunde Hedberg få i tidskriften kännedom om en stor mängd riksdagsärenden rörande folkskolan etc.; t. ex. motioner 1848 om undervisning i vapenövning och slöjd (väckta av frih. J. Cederström och i borgarståndet av hr Gustafsson) samt om tjänliga och billiga läro- och läseböcker för folkskolan (av prof. N. Lindgren).

S 10, 5/2. Illustrerad Söndags-Magasin, Tidskrift af Historiskt, Biografiskt, Belletristiskt och Naturhistoriskt Innehåll. Gbg 1847.

S 10, 11/2. Om lånbiblioteket jfr År 1848, s 13, den 8/10, 14/12; År 1849, s 17, den 26/4, år 1873 den 14/10. 22/2 Om Sefström jfr Knutzen i ÅSU 61, s 8.

S 11, 26/3. Götreks Snabbskrifnings-lära (med inskrivna tecken). 1847 (o. 1853).

S 11, 27/3. Minnesgård: i synnerhet gravvård i Uppsala.

1848 6/3, 9/5. Veckoskrift för barn och ungdom; utkom blott 1848. T. ex. i numret för 9/3 skildras franska revolutionen 23—25/2. S. 151 kunde Hedberg läsa om det slags boorm, som han såg i Sthlm 21/10 1849.

1848 23—24/12. Dufworösten. Christlig Barntidning; 1848—61.

S 13, 1/1. Att präster skulle ta sig an folkskollärare och bjuda dem hem till sig — bl. a. för att hjälpa och vägleda dem samt hålla dem ifrån sådana liberala fällor, som att verka för spridning av redaktör Sandvalls radikala Jönköpings- och Göteborgstidningar — blev snart förordat av vissa biskopar; jfr ÅSU 54—55, s 328—335.

S 14. År 1849 2/1. Läroverkens vanliga dogmatik: Lärobok i Theologien för Gymnasierna af A. E. Norbeck, Theologie Doctor och Lector [i Växjö]. Ur den femte upplagan, som då var den senast utkomna, må anföras § 34, om Gud: »De tre Personernas *Wäsenshet* består deruti, att de alla tre subsistera i det gudomliga wäsendet, som är ett och odelbart. Härigenom är det gudomliga wäsendet med alla dess egenskaper gemensamt för alla tre Personerna.»

S 14. År 1849 23/1, 29/1. Hedberg kom att bo hos Rektorns mor hela året. Många bodde gratis i elevrum å seminariet: i fattigflickornas f. d. arbetsrum och fru Eneroths (Olof E:s mors) f. d. föreståndarinnelägenhet. Jfr ÅSU 38 s 7 o. f.

S 14, 24/1. Den undervisning och de upplevelser, som nu började vid seminariet för förf., torde man kunna få en rätt god föreställning om genom att taga del av rektor Schmidts arbetsredogörelse i augusti 1848, tryckt i tidskriften *Folkskolan* 1848 nr 11 och 12, s 165—172, 186—187. Den är alltså given »von oben», medan vi i Hedbergs dagbok få se förhållandena med lärjungens ögon. Reglementet finns återgivet i Vexelundervisningssällskapets tryckta redovisning 1843. Det senare är komplett, den förra partiellt återgivna i A. Sörensen: *Väx.sällsk. normalskola*, Upps. 1930, s 246—250 resp. 48—51. Det är jämväl lönande att i förstnämnda skoltidskrift 1850 s 6 o. f. läsa en »Öfversigt af Läromethoden vid Wexelundervisningssällskapets Normalskola» ävensom P. A. Ruus »Uppgift om disciplinen» i samma skola; den senare ingår i A. Oldbergs: *Praktisk Handbok i Pedagogik* 1843 och i andra uppl. 1846; båda i sistnämnda seminariehistorik 1930, s 54—58. — Om lärare och litteratur, Schmidts bok om sin resa i Tyskland och hans två seminarie-redogörelser 1843 samt Underrättelser och statistik 1849 jfr ÅSU n:r 47—48, s 3—15; 246—247; n:r 51, s 137—138.

S 14. År 1849 29/1, 30/1. Joh. 3 och Apg. 18 ej blott inledde seminariets kristendomsundervisning åt Hedberg utan visade sig vara en vägledning för den väckelse-rörelse, som lekmännen Hedberg och hans »i anden brinnande» trosfränder (Apg. 18: 25) kommo att deltaga uti. Apg. 18: 8—13: Guds ord till Paulus att icke frukta för myndigheters och andras förföljelser; hans ord: »Tala, och tig icke!» blevo tyd-

liga vägledare för Hedberg under förföljelseåren i Gäsborn. Och han skulle även få uppleva, att »synagogföreståndaren» (vers 8) blev »omvänd» och gynnade Guds ords fria förkunnande (jfr dagboken 1858—1862). Också yttrade ju rektor Schmidt 21/7 1849 att man borde meddela åt andra hurusom man älskar Guds ord.

I Apg. 3 berättas huru Petrus botade en ofärdig vid sköna porten. Fastän man ej haft det i läxa, skulle Hedberg ge svar på fråga därom. Om han kunde svara, därom säger han intet, men så bibelkunnig han redan var, är det troligt att han kände berättelsen därom. Även det följande kapitlet, Apg. 4, skulle han få uppleva under de religiösa kampåren. Väckelserörelsen vilade till stor del på första seklets kyrkliga rudimenter och på de bibelböcker som handlade om dessa, medan den officiella kyrka, som den i vissa hänseenden vände sig emot, stödde sig — i vissa hänseenden — på tredje och fjärde århundradenas kyrka och kyrkofäder.

På visst sätt var även det prejudicerande, att den första predikan Hedberg hörde i Stockholm, var av lektor Elmblad, Evangeliska fosterlandsstiftelsens medstiftare.

S 14, År 1849 2/2, r. 1. Närmast vad vi nu kalla övningskolan vid seminarium. Den var delad i en stor pojkskola och en mindre flickskola — i skilda rum, sådan praxis varit i Tyskland och såsom hr Hammarhjelm motionerade i adelsståndet 1847—48; denne ville t. o. m. att särskild lärarinna — t. ex. lärarens hustru — skulle tillsättas att undervisa flickorna i detta särskilda rum. Hennes arvode skulle utgå genom någon tillökning i mannens avlöning! — Lärare i sång, musik och gymnastik var övningskolläraren i flickavdelningen Gustaf Palmqvist. Om denne jfr brodern Per Palmqvist: *En Ijusets härold*.

S 14, 3/2 1849. Jfr skrivmetodik vid seminarium: ÅSU 41, s 124 o. f.

S 15, 7/2. Texten; 2 Kor. 11: 19—31, om hur Paulus förföljts och varit i faror. »I fördragen om någon . . . slår Eder i ansiktet. Till skam säger jag detta».

1849 11/2 o. f. Törhända var förf. hjälp eller vikarie under delar av vårterminen för Vessling i hans nya bisyssla såsom lärare i borgarskolan. V. hade väl icke tid att ännu i allo fylla denna uppgift. Enligt benäget meddelande från Borgarskolans nuvarande chef, rektor S. Nilsson, var dåtilldags endast *en* lärare utsedd för var och en av Borgarskolans »skolor» och nämna skolans urkunder ingenting om detta Hedbergs ställföreträderskap. T. o. m. vikarien hade en vikarie; jfr 9/4 1849. Denne (Netzel) och Lindblad (26/1) torde varit seminarister. — Seminariets nuvarande rektor har på förfrågan meddelat, att man i dess arkiv ej kunnat finna någon elevförteckning av 1849.

S 15, 16/3. Människan äsyftades enligt definition av Platon.

S 15, r 3. Schmidts far var glasarbetare eller glasfabrikant i Vist.

S 16. 24—29/3. Om tentamina etc. jfr den litteratur som omnämnes i kommentaren till Knutzens dagbok i ÅSU 61 (rör. seminarium i huvudstaden).

1849 1/4. Gavs »en stor Vocal- och Instrumental-Concert», varvid bl. a. Beethovens oratorium Kristus på Oljeberget uppfördes. Dess solopartier sjöngos av M:ll J. Berwald samt Herrar Strandberg och Walin.

S 16, 4/4. Sv. Bibel-Sällsk. 33:dje »berättelse»; tr. 1849.

1849 9/4. Past. prim. = D:r Abraham Zacharias Pettersson (1843—1857).

9/4. Sv. Ps. 291: 4 Vak upp! . . . Låt hjärtat ej betungat bli Av dryckenskap och fräseri . . . 447: 2 Pris ske Dig för dagligt bröd! . . . Skänk oss . . . lycka, sundhet, enighet! . . .

S 16, 14/4. Jfr Joh. 20: 19; Luk. 24: 36.

S 17, 18/4. Stilen är otydlig, men det vill synas som om Schmidt talat med

beundran om sin lärare (Salmoni) i Vist sydost om Linköping. Han kom att tala om denne, när han skulle undervisa i pedagogik och metodik i anslutning till O. E. L. Dahm: Skolmästarekonst för lärare och skolinspektörer [jämte svensk skolhistoria och författning]; Calmar 1846. — I den Tidskr. f. uppfostrare, som Hedberg prenumererade på, finns (1846 s 178—194, feltryck därstädes för 184) en recension av P. A. Siljeström över den boken. — Ett avskrivningsmanér i seminariemetodik jfr ÅSU nr 28; s 123—141; N. Lagerstedt: Sällsk. för folkundervisn. befr. 1822—1922, Sthlm 1922, s 29.

På min efterfrågan efter meddelanden om Salmoni har folkskolläraren Henning Novik i Vist, *Sturefors*, haft vänligheten leta fram och skriva av åtskilliga intressanta vittnesbörd ur sockenstämmoprotokoll och personalieböcker. Enligt dem undervisade Salomon S. (1778—1863) i Vist sammanlagt 5 å 6 tusen elever åren 1800—1853 sju timmar dagligen tio mån. per år. Var högt skattad för utmärkt undervisning och erhöll silvermedalj av K. M:t men måste leva i yttersta fattigdom. Hade 12 + 9 barn i två giften.

1849 22/4 o. f. Jfr Bert Möller: Bildningscirkulärens på 1840- och 50-talen; i Tidskr för det svenska folkbildningsarbetet 1913. — John Lindgren: Från Per Götrek till Per Albin. Sthlm 1936. — Carl Landelius: 1840—1850-talens bildningscirkular och arbetareföreningar i Sverige. I—II. Sthlm 1936. I den sistnämnda, s 124 o. f., skildras närmare den oro, som Hedberg säger tidningarna omförmåla, så ock om de arbetande bildningsvännernas, särskilt Reformällskapet, åtgärder och upploppen i smått i mars 1848. Den kula, Hedberg såg 6/7 1849, härrörde troligen från gardisternas skarpa skott sönd. 19/3 1848. Jfr Aftonbladet 1848 17/3—21/3.

S 17, 23/4, 25/4. Busch utgav 1849 ett häfte Mnemoniken I samt för vida omkring och höll föredrag i minneskonst, ej minst vid seminarierna.

S 18, År 1849 18/5 antecknar Hedberg något som är oredigt och svårläst; skall kanske läsas på följande sätt: »Mag. Vessling talade om en 3:dje solen vertering (något kosmiskt), utan ljus och värme». I Fjellstedts tidskrift *Folkskolan*, som de båda torde ägt tillgång till (jfr kommentar till 14/12 1849) står i 1848 års årgång nr 3 en illustrerad artikel i astronomi (med rubrik Dav. Ps. 19: 2); där omnämnes s 30 att solen är en mörk kropp men omges av en ljus massa.

S 18, År 1849, 20/5. Ps. 143: 10: Lär mig göra efter ditt behag, ty du är min Gud. Din gode ande före mig på en jemn väg.

Om komminister Ruus i Maria jfr ÅSU 53 s 39—40.

S 18, 3/6. Desideria och Josefina, Karl XIV Johans resp. Oscar I:s gemål.

S 18, 6/6. P:s förnamn var Gustaf; det var alltså hans namnsdag.

— — — — En nykterhetsförenings bildande jämte interiörer från de mestadels från familjeliv utestängda lärjungarnas torftiga uteliv skildras i ÅSU 47—48, s 8, 15. Lars Monthén ordnade en matservering för dem.

S 18, 9/6. Schmidt hade där bostad som åtföljde predikantbefattningen. Jfr 22/7; s 20, 5/8 och s 24, 29/7. Förf:s antagande att rektoratet och fattigpredikantskapet nödvändigt hörde samman, var naturligtvis felaktigt. Men Vessling efterträdde Schmidt i båda (1851).

S 19, 13/6. Den omtyckte Palmqvist var lärare i flickskolan och lät väl nu förf. se prov på hans välvilja genom att skicka honom »ned», d. v. s. till den gårdsbyggnad där de — c:a 100 — hade sitt skolorum, och leda undervisningen, medan P. medverkade i huvudbyggnaden vid avslutningen i den stora goss-skolan — för c:a 200 pojkar. Om klassrummen jfr ÅSU 47—48, s 8. — Flick- och småbarnsavdelningen

hade nyordnats av Schmidt 1841 resp. 1839. Förf. skulle väl diktera för en uppvisningsprestation. Om belöningar och skolfest hade stadgats 8/6 1832; jfr avtryck i Anna Sörensen: Växelunderv. normalskola, Upps. 1930, s 22. Festgåvan bestående av svagdricka och en skorpa påminner om Grevesmühlska skolbarnens firande av »Tjugonedags Knutsbal och Calas»: dessa skulle dock erhålla två koppar kaffe och två sockerskorpor samt klart och gott svagdricka. Återgivet i »Grevesmühlska samskolan 1814—1914. Anteckningar», Sthlm 1914, s 163.

Davids psalm 127 påpekar att från Gud kommer all välsignelse: Om Herren icke bygger huset . . .

S 19, 19/6—22/6. Jfr här kommentaren om Tidskr. f. lär. Jfr Mötesberättelsen tryckt 1850. — Om samlingarna jfr Knutzens dagbok med kommentar i ÅSU 61.

S 19, 6/7. Dyrningar efter tredje revolutionen i Frankrike.

2/8. Efter vårterminens teoretiska kurser skulle nu följa en blandat teoretisk-praktisk lärareutbildning under höstterminen. Ett slags ämnesläsning med avslutande specialtentamina förekom; jfr t. ex. 16/8.

S 20, 4/8 1/9. Om seminaristers studier å Manhem eller Manilla jfr ÅSU 47—48 s 9. Om institutet Manhem m. m. under P. A. Borgs tid jfr J. Prawitz: Manilla 1812—1912, Sthlm 1913, samt ÅSU 54—55 s 266—326 (särtryck). I denna återges hans självbibliografi och allmänna reformpedagogik. Att det var dennes son Ossian Edmund, som ivrade för seminaristers studier på Manilla för att de sedan skulle kunna handleda dövstumma i sina blivande församlingar, har på visats för mig av dövstummläraren och forskaren E. Nylander, Manilla. Prawitz: s 192.

— 29/8. Där i bibeltexten framhålles att det är Jesus som ingivit Paulus hans predikan om denne Jesus bland hedningarna. Icke av lärda apostlar i Jerusalem inhämtade han sin religionskunskap; jfr därmed den 11/1 och 22/3: exempel på åtminstone vissa olärdas supponerade företrädare framför åtminstone vissa lärda i religiösa avseenden. Hedberg utlade ock — den 1/12 — evangeliet om Jesu inridande i Jerusalem. — Seminaristers i Uppsala »predikningar» finnas bevarade i Prins Gustavs folkskolas arkiv.

— 7/9. År 1849. Att han träffades nära, fick ett stygn i hjärtat etc. yttrar H. ofta på tal om verkan av sådana predikningar han hörde eller sådana samtal han förde. Det är följder av samma åskådning och förmaning som t. ex. den store predikanten biskop Johannes Rudbeckius d. ä. ofta betonat i sina utläggningar att man icke skulle låta ordet gå ut genom det andra örat utan stanna inför det och säga: Si detta angår mig! — Hedberg var sålunda en ordets rätta hörare, innan han blev dess förkunnare.

— 27/10. Språket: svenska språkläran. — Vid besök på torget den 19/10 hade förf. sett selleri och nejronögon samt undersökt helgefundra, vars romkorn voro stora som ärter.

— 24/11. Uppmaning till allt vad anda haver, att lovsjunga Herren med alla slags musikinstrument. En värdig avslutning dels på hela Psaltaren, dels på den avslutande grupp sånger som uppmanar hela naturen till Guds lov och pris, ett stycke optativ naturteologi och en antydning om alltings återställelse.

— 14/12. En artikel Hwem är Läsare? hade nyss varit intagen i nr 16 i Frids-Budbäraren och i nr 11 (november) av Fjellstedts tidskrift *Folkskolan*.

S 21, 8/12. 19/12. Småbarnsskolan jfr kommentar till s 19, 13/6.

S 21, 14/12. På rektors på en gång försiktiga och delvis gynnsamma inställning

till Rosenii förkunnelse och adepten ger J. J. Holmberg ett intressant exempel i biografien över Schmidt i Tdskr. f. folksk. 1878.

S 21. År 1849 18/12. Om A. jfr ÅSU 53, s 34—48 och i vol. 61: Knutzen.

S 21. År 1849 19/12. K. Graul: Skiljelärorna hos åtskilliga christna bekännelser, belysta af Guds ord. Öfversättning [av A. N. Schmidt], Sthlm 1849. Boken, om 140 sidor, upptar: Luthers trosbekännelse 1529, Evangeliska lärans sammanhang, romerska, grekiska och reformerta kyrkornas skiljeläror, Armenianerna, Socinianerna, Mennoniterna, Kväkarna, Swedenborgarna, Brödraförsamlingen, Den rena lärans höga betydelse för det kristliga livet (rörande stridsfrågorna mellan lutheraner och reformerta). Sist en kort resumé över »De hufvudsakligaste osunda religiösa riktningarna»: Den katoliserande riktningen, den falskt ortodoxa, den pietistiska, den herrnhutiserande, den metodistiska och den mystiska. (Den sistnämnda undervärderar det yttre ordet, predikoämbetet, yttre kallelse, människans naturliga fördärv, predikoförberedelse och bekännelseskällnader; öfvervärderar eller ensidigt brukar eller skattar bönen, Guds uppenbarelse i individen, andens inre drift, förmågan att predika när som helst, tron på en allmän och osynlig kyrka samt den omätliga känslan av Herrans närhet). — Ett slags komplettering och fortsättning härav har Hedberg utarbetat och nedskrivit i Dagboken s 181—195.

S 21, 20/12. Efter tal av Akademiens Direktör Elias Fries höllos inträdestal över Berzelius av J. E. Rydqvist och över F. M. Franzén av B. E. Malmström. Bellmans minne hyllades muntligen av J. D. Valerius och — skriftligen — i en minnesteckning av den på grund av sjukdom frånvarande Atterbom. Valda ställen upplästes ur en tävlingskrift Om sambandet mellan den estetiska känslan och den religiösa, författad av pastorsadjunkten i Maria fil. mag. Carl Herman Levin, vilken personligen »framfördes» och mottog andra priset. Det stora priset tilldelades S. M. adj. Pehr Hampus Scherini för skaldestycket Augusti tidevarf (vilket helt upplästes). En »Sång till Fäderneslandets Bildningsföreningar» sades uppenbara »en ädel syftning och drag af bildningsgäfv». — Bellmans byst (av Byström) under Djurgårdens ekar avtäcktes 1829. Därvid sjöngs: »Yfverborna Diktens Svan, klöf han, på sin fria ban, etervågors rike, blott sin egen like». I anslutning därtill ägnades vid Sv. Akad. högtidssammankomst 1849 en minnespenning, vars fransida föreställde en svan som, ovan molnskyar, sträcker sin flykt mot solens framflytande strålar; och medeltal citat av Horatius uttalades, att han välvde fram, i djärva dityraber, nya skaldeljud. Sist antydes att han »år 1795 sjöng svanesången». Jfr här 18/3 1849. — Det var väl såsom marskalk, Hedberg var närvarande.

1849 23/12. I Katarina skulle komminister Ignell ha predikat. Mässfallet berodde nog närmast på att det var ottesång på dagen före julafton. — På teatern gavs Dottern, översättn. från franskan av Dennery, och Clements pjäs Noémie. Uppträdande: H:r och fru Almlöf, Hjortsberg m. fl.

S 21, År 1849 28/12. Palestinas karta var nyss utkommen på Palmqvistska förlaget. Förut hade man på seminariet använt en dylik av Winkelmann.

»Andeliga Sånger för tre stämmor. Utgifna af P. Palmqvist. Öfverflyttade i Ziffer-Notskrift» utgavos 1852, avsedda för familjeandakt, söndags- och vardags-skolor. Följande året utkom en bearbetad upplaga (nära nog i fickformat) under titeln »Andeliga Sånger för Barn». Många av dem lärde jag på 1880-talet i min fars skola på Gotland (ÅSU 36, s 162—164) och åtskilliga upptogos i W. Norléns sångbok.

S 22, 26/1. Matt 8: 5—13, Luk. 7: 1—10: Jesus botar en lam i Kapernaum. Dennes husbonde visade större ödmjukhet och tro än »egendomsfolket» ådagalade.

S 22, 4/2. Flerstädes i dagboken framlyser hos skolflickorna stor bibelkännedom, religiös vakenhet och en sinnets överkänslighet. Jfr 13/5 1852, 2/10 1853.

S 22, 31/3. Nohrborgs digra postilla (1771): Den Fallna Människans Salighets-Ordning. — Ur den lästes t. ex. av bl. a. »Fjellstedts-Johannes» på bönemötena. Senare började han själv utlägga ordet.

S 22, 25/5. Troligen beroende på att Fjellstedts predikningar och övriga verksamhet väckt stark genklang hos förf. Också finna vi senare många andra ex. därpå. Jfr t. ex. 5/11 1852. Ingen samtida utom möjligen Rosenius torde så varit förebildlig för eller uppskattad av H. som Fjellstedt. (Denne utgav den tidskrift Folkskolan som H. prenumererade på och var mäktigt imponerad utav (jfr 2/12 1851). F:s namn står dock icke utsatt i tidskriften, så det är möjligt att H. icke kände till F:s ställning till denna). Om F:s nit för folkskolan jfr ÅSU 38 s 114—115 och ett flertal utgivna uppsatser och böcker om honom.

S 23, År 1851 5/1. Kanske man nu 1940 behöver påpeka att Chronikeboken finns i bibeln. Hedbergs samvetes känslighet (överkänslighet?) belyses ej blot här efter spinnrocksköpet på söndagen utan flera gånger under seminarievistelsen 1849 (»samvetesgnag») samt t. ex. 25/4 1858, s 36.

S 23, 4/3. Jfr undervisningen däri på seminariet: 11/6 1849, s 18.

S 23, 30/4. Någon djuplodning i lärda materier torde näppeligen ha kunnat förekomma; också var det ju valborgsmässoafton. Den 11/1 1852 yttrar sig Hedberg spydigt om de lärda filosofemerna, varvid han närmast tänker på dogmatiken. Först 1896 antecknade han några filosofiskt-teologiska resonemang om Boströms filosofi och Rydbergs åskådning, utgörande kontentan av W. Rudins inträdestal över den senare i Sv. Akademien; ej minst uppehåller han sig vid tanken på allas slutliga frälsning.

1851 25/8, 21/11, 2/12. Skoltidningen Folkskolan av P. Fjellstedt, innehöll i sitt nummer för juli 1851 en 8-sidig uppsats: En skolmästarebild ur Johannis Döparens lif. En »trogen och snäll» skollärares plikt och åstundan borde vara att lära barnen att »i den Heliga Skrifs framställningar, målningar, exempel och lefvernesmönster finna helgelsen för sitt eget lif . . . Att en ung och retande danserska beredt Johannes undergång, må vara en warnande erinran åt de unga lärarne för danssalarnas farliga och slippriga golf.» — Lärare, klagande över sin ställning till förmän och kamrater, få följande maning: »första frågan blir alltid, om icke de öfverklagade swårigheterna härleda sig från de klagandes egen . . . egensinnighet, deras brist på undergifwenhet, på fredsamt och på ödmjukhet».

Påpekandet 2/12 rör »en rätt christen» avser Föredrag wid ett Skolläremöte i Aug. 1850 (aa s 171—174, 179—182): »Sättet huru en människa blifwer en sann christen, på det en hwar, som will pröfwa sig, må få weta om han är det eller icke». Jfr 7/9 1849.

S 24, 1/11. Ovanligt nog har denna uppgift inskrivits i dagboken först en mans-ålder senare, emellan en anteckning 1885 och en 1887. Detta kan ha medverkat till att förf. ej blott skrivit in det på ett för tidigt datum (inskrivit på 1/11 vad som skedde senare under månaden) utan även torde uppgivit året 1851 i st. f. 1852. Den åsyftade väckelseledaren måste nämligen varit den av haugianismen i Norge påverkade drängen och slaktaren Johannes Andersson från Långserud i Värmland (som var släkt med P. Fjellstedt samt senare tog råd och vägledning av honom). Denne »Fjellstedts-Johannes» återkom och började sina skakande predikningar just hösten 1852 — efter ett stormigt syndaleverne — och blev av största betydelse för den

fromma lekmannarörelsens uppkomst, spridning och partiella lagiskhet i Värmland. Om dennes omvändelse och verksamhet och om en mängd andra betydelsefulla inslag i denna religiösa folkströmning jfr hans *Minnen och erfarenheter*, Arvika 1909. Så även Oscar Lövgren: *Värmländskt fromhetsliv* (Sthlm, Svenska Missionsförbundets förlag 1940); dess lösa bokomslag prydes av Johannes Anderssons och C. J. Nyvalls porträtt. Båda finnas även i Hedbergs föreliggande *Dagbok* omnämnda. Under 50 år predikade han nära nog dagligen. Men *Nya Wermlands-Tidningen* mottog honom — liksom *Vermlandsposten* sedan mottog baptistpredikanten Hult — med de skarpaste åtvarningar och beskyllningar, och kyrkliga och kommunala »skyddsåtgärder» vidtogos visavi båda (aa s. 51—84; här s 34, jfr 35; N. W.-T. 6/4, 19/10 1853; V.-P. 17/3 1858). Folkrörelsen på 1850-talet ledde dels till en sista, olyckligt upplammande drakonisering i tolkningen av det så kallade konventikelplakatet, dels till »plakatets» slutliga upphävande (1858).

Hedberg mottog alla slags sekterister men blev statskyrkan trogen. Han gick till nattvarden i kyrkan och lät där döpa sina barn — i motsats till vad t. ex. sångförfattaren, folkskolläraren Nils Frykman i Sunne (1875 o. f.) gjorde. Hedberg härbärgerade t. o. m. en viss baptist, fastän det s. a. s. var skottpengar officiellt utlovade i avseende på dennes själsfränder i allmänhet och den ifrågavarande baptisten Hult i synnerhet; jfr 1852 21/1, 1858 22/2, 17/3, 21/3, 25/3, 30/4, 24/8, 25/8. Hedbergs resonemang här om de s. k. läsarna och om syndasömmen bottnar i samma åskådning som enhetssträvaren, kyrkoherden C. A. Bergman i Skåne, hade. Jfr ÅSU 61 avd. Knutzens resa (Winslöv).

Om förföljelse på andra orter mot »nyläsare» bl. a. i folkskolan jfr Blenda Anderssons uppsats om *Vislanda* i ÅSU 61 s 27.

— Den antydde norske lekmannapredikanten Hauge (1771—1824) hade häktats tio gånger för brott mot norska konventikelplakatet. Han bröts ned genom att man sista gången (från 1804) lät honom sitta sju år i ett hårt fängelse — och dock hade hans väckelserörelse medfört en mäktig lyftning för Norges kyrka och folk i religiösa, moraliska, ekonomiska och sociala avseenden. Han återfick friheten under Norges kamp mot England, därför att han var den ende norrman som kunde bränna salt; när kriget var slut, fängslades han åter. Alltså skattades det av honom tillverkade saltet högre än det salt han själv var i en ond värld. (Jfr *Nord. Fam. bok* 9 1928 sp. 632. Matt. 5: 13). Värdesättningen var densamma på vår sida Kölen. L. J. Hierta sade världen vara »så befängd, att herrarna på börsen synas hafva mycket mera estime för 600 kistor kanel, som jag importerat . . . eller för det jag kokar svavelsyra, än om jag gick i döden för en idé». (P. A. *Siljeström* Lars Johan Hierta. Föredrag. Sthlm 1878, s 12).

S 24, 14/11. Uppgifterna torde ha insamlats på domkapitlets anhållan eller såsom en förberedelse till vad här framlägges, s 39 och en föregångare till statliga folkskoleinspektörsredogörelserna.

S 24, 27/11. Matt. 5: 44: Älsken Edra ovänner, välsignen dem som banna . . .

S 25. År 1852 11/1 jfr kommentaren till s 24, 1/11 1851. Det är exempelvis Apg. och Pauli brev som ger stöd åt åskådningen om lekmannaprimatet, där det är verkligt religiöst. — Jfr 23/4 1851, 23/3 1852. Till läsarna räknar Hedberg tydligen ej minst *Evang. fost. st.* Andra riktningars kolportörer härbärgerade och följde han, men den i kyrkan kvarblivna Stiftelsens verksamhet stod hans hjärta närmast. — Om sovandet i synden jfr samtalet och den delvis riktiga, delvis oriktiga karaktistiken hos kyrkovärden Norders 12/12 1851.

S 26, 24/1. Lysander, tydligen namn på en mötesdeltagare. Med Professorn åsyftas nog Filipstads kyrkoherde (alltså Hedbergs egentliga själaherde). Vid förfrågan hos stadens nuvarande läroverksrektor, Dr Jalmar Furuskog, har denne dels meddelat att ifrågavarande kyrkoherden Sillén verkligen varit professor, dels medsant en av bibliotekarien teologie lektor M. R. Jungblom utförd avskrift ur *Hammarins Herdaminne* II, s 20, enligt vilken Nils Jakob Sillén, f. 1788 (död 1857?), varit *Oeconomiae Practices* adjunkt och professor Borgströmianus i Uppsala samt universitetets rektor, innan han 1/5 1834 tillträdde kyrkoherdeämbetet i Filipstad. Han skulle alltså huvudsakligen vara åkerbruksreformator i sitt vetenskapliga arbete såsom innehavare av en viss värmländsk godsägares donationsprofessur men föredrog, efter ett ytligt besök i teologiska fakulteten 1827, att övertaga själarnas omvårdnad i Filipstads gigantiska pastorat, d. v. s. hela nordöstra Värmland. Ej underligt, om den genomreligiöse, dagligen och stundligen bedjande och väckelseivrande Hedberg huvudsakligen eller kanske blott träffade honom vid ett kommittésammanträde av ekonomisk natur!

S 26, 7/3. Paulus: Jag spåker min lekamen. Cornelius: Apg. 10: 30.

S 27, 23/6. Si [= se]. Betydelsen har påpekats av mag. T. Hylander.

S 27, 28/6. Om Lundaskolan jfr Knutzens dagbok i ÅSU 61.

S 27, 10/8. Dagen förut hade de båda haft ett »glädjefullt samtal» om kväkarna etc. Halvarsson uppgav att gudaktigheten och tron var bättre och begynte tidigare [i avseende åtminstone å änglasyrer] i Norge än i Sverige.

S 28, År 1853 2/10. Väckelsens pessimism är lika gammaltestamentlig som kyrkans. När nu denna s. a. s. för en gångs skull talade om barnens oskuld, gillade ej Hedberg det. Första gången denna text (Jesus välsignar barnen: Matt. 19: 13—15; Mark. 10: 13—16; Luk. 18: 15—17) utlagts på ett fullt evangeliskt, jesucentriskt sätt i svenska kyrkan, torde varit då den från en studieresa i västra Europa återkomne Joannes Elai Terserus jordfäste biskop Rudbeckii dotter 1638.

S 28, 17/11. Enligt bibliotekarien H. Bergqvist *kan* »En klok gumma» vara »Schiller-Ingrid i Gräsåsen», Ingrid Nilsd:r-Schiller, 1785—1857 som nämnes »Sibylla» i kyrkboken. Det torde dock vara möjligt att uttrycken »en klok gumma» 17/11 1853 och den »kloka qvinnan» vid Yxkärn 13/3 1856, vilken B. nämner vid sistnämnda datum, är en och samma person. Den senare var Lars Larssons hustru, hos vilken själva folkskolan inrymdes 3/11 1856! Om bådas bravader jfr Helger: Gåsborn s 140—141.

S 28. År 1854 18/2. Att »väckta» lärare i folkskolan läto examina — och för övrigt även morgonandakter och många andra skoltillfällen — utgöra ett slags religiösa väckelsemöten under stort tillopp av åhörare, jfr ÅSU 36, s 87—91 och här 26/12 1862 m. fl. ställen. — Också hade ju lärarna själva på seminarierna haft ett slags predikoövningar — något som ju för övrigt även gymnasiesterna i högsta läroverksklasserna hade den tiden, då det ansågs tämligen självklart, att de alla skulle bli präster. Jfr ÅSU nr 37 om Gävle.

S 28, 12/3. Text: om den kananeiska kvinnans blodgång; Matt. 9: 18—27; Mark. 5: 22—43; Luk. 8: 41—56.

S 29. År 1855 9/4, r 2. Kärlekens höga visa. — De första bönehusen i landet byggdes 1855 i Umeå och i Riseberga (i Närke, det senare av G. Hedengren, som införde nattvardsgång i missionshus. Död 1870). O. Lövgren: *Värmländskt fromhetsliv*, s 232—236.

S 29. År 1855 26/8. Vid 1847—1848 års riksdag påyrkades av Jöns Månsson 61: B 6

från Malmöhus län ändring av folkskolestadgan § 6 mom. 2, att kyrkoherdes röst-rätt vid folkskollärareval skall vara lika stor som vid klockareval (hälften mot församlingens). Prosten Tranæus motionerade däremot att just denna stora rätt skulle tillkomma pastorerna i Bohus län och Halland, vilka från sin danska tid behållit rätt att avge två röster. Blott sådana två röster, vilka kyrkoherden hade vid komministerval, borde han ha rätt att använda vid val av folkskollärare, klockare och organist, enligt yrkande av Peter Bengtsson från Kalmar län. För övrigt må omnämnas Olaus Erikssons från Göteborgs och Bohus län motion att varje församling borde få själv göra avtal med lärare om deras lönevillkor.

Om röstberäkningen vid lärareval jfr i ÅSU 61: Blenda Anderssons uppsats om Vislanda.

S 29—30. Mark. 4: 13: Förstån I icke denna liknelse [om fyrahanda sädesåkrarna]? Huru skolen I då förstå andra liknelser?

S 31, r 1—3. I N. J. Dahlbergs och i Beskow-Schönmeyers folkskollärematriklar 1870 resp. 1876 uppräknas lärare i Hellefors (Nora kontrakt), bland vilka följande två kunna ha varit de som torde besökt Hedberg: 1) Joh. O. Tillman, f. 1825, ex. 1845, ordinarie lär. i Hällefors 1857 (jfr ÅSU 36), 2) Jonas Saxén, f. 1835, ex. 1856, ordinarie lär. 1859.

En Erik Eklöf uppgives i sistnämnda bok (s. 64) varit född 1843 och år 1870 dels avlagt folkskollärarexamen, dels blivit lärare i Nora bergsförsamling. Den skolläretitel Hedberg tilldelar honom, kan ha inneburit småskolekompetens eller ock läraretjänstgöring förutan examen.

S 30. År 1856 16/5; s 40, 15/5 1861. Om vargar och björnar jfr Helger: Gåsborn, s 82—87.

S 31, 8/12. »Ransakande om sekterna»; den frågan var sålunda kanske ej klar, var bland dem han skulle hamna. Det skulle bli en ännu mer detaljerad och personlig granskning samt en för hans inre människa tilltalande inställning och position i de religiösa strömvirvlarna. Det skulle bli annat, än det blott teoretiska studiet i rektor Schmidts översättning om skiljelärorna, vilken han köpt vid slutet av förra Stockholmsvistelsen. Också har han ju senare inskrivit i Dagboken (s 181—195) »De hufvudsakligaste satserna i flera läror», varvid han huvudsakligen avhandlar samtida »sekters» aktuella frågor.

S 31. År 1857 15/12. Evang. Fosterl.-stift:s missionsskola ledd av P. A. Ahlberg. — »Fosterländska Stiftelsen för Evangelii befrämjande» hade bildats 1856, då Program och Stadgar trycktes dels särskilt, dels i Pietisten, s 93—96. Främst verksamma skulle vara magister Lundborg, lektor Elmblad, doktor Melander och Pietistens utgivare. Sekreterare var B. Wadström. Om Lundborg och Ansgarieföreningen jfr Minnesskrift vid Värml. Ansg. 40-års jubil. 1905; O. Lövgren: Värml. fr. s 214—225.

År 1857 25/12, 1858 25/3. Predikoämne emot baptismen på juldagen och Marie bebådelsedag [av fruktan att Hedberg skulle bli baptist (jfr 8/12)]!

S 33. År 1858 10/1. Evang. Brödra-Societetens sal vid L:a Trädgårdsg.

S 34, 21/3, r 1 n. August = författarens systerson. Även H:s föräldrar och de vid gruvan arbetande släktingarna påverkades (s 34, 35). I tidningen skrevs »vad folket sa», alltså skvaller och lögnhistorier (17/3). Bibelvännens vanliga postbefordran hindrades (13/4). Också sönderrevs det missbrukade konventikelplakatet just detta vårdans år.

2/7. En parallell till Ordspr. b. 9: 1: om vishetens 7 pelare.

S 37, 1859 24/5. Under denna sjuklighet — såsom ofta eljest — var naturbetraktelse Hedberg en fröjdekälla. Den 28/4 antecknar han i Dagboken: Röd-hakesångaren lät höra sig vester om mjölnarens i solnedgången och gjorde mig glad.

S 37. År 1859 27/7. Den vida kände Johannes Andersson (»Fjellstedts-Johannes») var i trakten sommaren 1859. Hedberg meddelar 27/7 att han själv reste hem från Filipstad, »då Johannes Andersson höll på att läsa Guds ord. Han omfamnade mig hjertligt till slut. Johansson var äfven hos oss». Den 28/7 fortsätter Hedberg: Samtal och Bön i sällskap med Johannes Andersson och flera. Vi voro till Skogvaktarens och Hyttefogdens. Vidare den 29/7: Andersson och Johansson reste ifrån oss. Äfven Bergström m. fl. Gif Gud att deras besök hos oss icke var fruktlöst! Och 30/7: »Helena och Jag och Mamsell Fahlborg reste till Hellefors. Hörde Andersson der. Missionsmedel samlades». Sist och slutligen 31/7: »I Helleforskyrkan voro vi. Det nya Orgelverket försöktes. — Johansson och Andersson gjorde bön. Missionsmedel samlades. Vi gingo upp till Gillereshöjden. Derifrån till Kullberget der blefvo vi öfver natten». — Jfr även O. Lövgren: Värml. from. s 75—77.

S 38. År 1860 1/1. Jfr v. pastor J. M. Lindblads skildringar från Gränna 1844: »Talet om korset är här en obekant hemlighet. Predikan om omvändelsens nödvändighet en galenskap . . . Af under året födda barn är halfva antalet öagta.» Av brist på kyska brudar hade en donerad bibel icke kunnat utdelas under sju år åt en sådan. Stölder och fylleri hörde till ordningen för dagen. Jfr avtryck i ÅSU 52 s 30—31, där emellertid vissa i originalmanuskriptet befintliga interiörer av vissa skäl icke återgivits.

S 38. 30/3. Jfr 14/11 1851, 29/3 1861, 5/5, 6/5 1862.

S 38. 20/10. Det var en — åtminstone tillfällig — helomvändning från 1/1 till den 20/10 hos G. Törhända hade den visst samband med att konventikelplakatet 1858 upphävts — en stadga, som fötts ur goda syften men som i hög grad blivit misstydd eller åtminstone missbrukad. Detta hade bidragit till kyrkans avfolkande, enär denna icke förstod sin kallelse, som var att gripa de händer, som bedjande sträcktes mot den. Emellertid hade kyrkoherden även år 1858 en stränghetstid på nyåret och en efterlåtenhetsperiod på hösten; jfr här s 34—37.

Baron von Essens predikotext avhandlade »Israels frälsning och Messianska framtid», bl. a.: Jag, Herren, skall vara Gud för alle Israels släkter . . . Med gammal kärlek älskar jag dig. Hören Herrens ord, I folk, och förkunnen det på avlägsna öar . . . Jag skall giva min lag uti deras innersta och skriva den uti deras hjärta, och jag vill vara deras Gud, och de skola vara mitt folk».

S 38. År 1861 1/1. Läste — tidigt betecknade det att lekmän läste högt ur en postilla. Efter hand tog dessa sig dock rätt att predika fritt. Jfr härom för Evang. Fosterlandsstiftelsens kolportörers vidkommande Oscar Lövgren: Värmländskt fromhetsliv.

S 39. 18/3 1861. Genom dessa o. a. bemödanden synes Pastor velat förmå H. att övergå från stavnings- till ljudningsmetoden. Ovanligt tidigt för landsbygdsskola.

S 40, 2/5. Uppfattningen stödd på filantropinismens belöningsystem där prismedaljer o. d. utdelades för varje god gärning eller väl utfört arbete eller där man t. ex. klargjorde på svarta tavlan: Anna haver givit Maria en nål.

»När jag min rätt». Jag har sökt i många sångböcker och frågat många missionsvänner men har ej kunnat få närmare kännedom om denna sång och således ej heller om dess melodi.

S 40, 20/7 1862. De tre församlingarnas missionsförening anslöt sig till Evangeliska fosterlandsstiftelsen senast 1875.

S 40. År 1862 6/3, 6/8. Det var tydligtvis på det nya bönehuset arbetarna arbetade. Se det var en vacker historia, skulle Hans Christian Andersen ha sagt. Den gamla goda tiden har alltså verkligen funnits — i förevarande hänseende åtminstone. Tydligtvis var det religiösa behovet känt och starkt. Davids Ps. 84 upptar bland annat följande: Min själ längtar och trängtar efter Herrans gårdar. Sparven har funnit ett hus och svalan ett bo. En dag i dina gårdar är bättre än eljest tusende. Jag vill hellre vakta dörren i min Guds hus än dväljas i de ogudaktigas hyddor. Ty Herren Gud är sol och sköld; Herren giver nåd och ära. Salig är den som förtröstar på Dig!

S 41, 30/11. Ps. 24: Allena Gud i himmelrik Må lov och pris tillhöra.

S 41, 25/12. Denna sång är tryckt såsom nr 30, s 48 i Pilgrimsharpan. Andeliga sånger samlade af B. Wadström. Utgifne på Ev. Fosterlands-Stiftelsens föranstaltande och förlag. Sthlm 1861. Dess tema är tydligtvis änglasången i julnatten och lyder:

O, vår Frälsare! Gud vår hjälpare. Herrlig, mäktig, allena. Herre! Du föddes, englarne sjöngo: Ära, ära ware dig.

Vår försonare! Du för syndare Lefde, lärde och blödde. — Herre! din kärlek vittnad på korset: Friden, friden gaf Du oss.

Till Guds barn i Dig Giv din ande mig, Lär mig följa Dig efter. — Herre! Din vilje ware min vilje: Salig, salig är jag då.

Pilgrimsharpan utkom i många nya upplagor 1862—1875.

S 41, 1863 14/1. Ps. 1: Säll är den som icke sitter där de bespottare sitta. Utan haver sin lust till Herrens lag och talar om hans lag etc. Enligt Budbäraren aug. 1871 och Oscar Lövgren Värmländskt fromhetsliv s 214 o. f. hade kolportör C. J. Nyvall i Karlskoga, folkskolläraren A. Wermelin i Brunskog och skomakaremästaren J. Edqvist i Karlstad inbjudit till ett möte i Kristinehamn att hållas nyårsafton 1861 och nyårsdagen 1862 för att närma landskapets missionsföreningar till varandra. De tre och sammanträdet värd komminister S. R. Alsterlund anordnade därefter det centralmöte den 14 och 15/1 1863, som Hedberg här skriver om. Debatten vid den enskilda överläggningen gällde lekmäns rätt att predika Guds ord och ledde till positivt beslut. Man kom överens om att hålla följande sammanträde i Karlstad i juli 1864. Även där var Hedberg närvarande; jfr 13, 14/7 1864. Det var den nämnde Alsterlund, som H. bad Gud giva Gåsborn till kyrkoherde och hans bön blev hörd, jfr 28/9, 1862, 26/4 1863, 21/2, 22/7 1864.

25/1. Reflexionen i enlighet med flera bibelställen (t. ex. i Psaltaren).

S 42. År 1863 1/10. Detta är en av de sista gångerna Hedberg nämner om förföljelse av religiösa skäl. Jfr ÅSU 51, s 95—96 om ett motsvarande fall i Sigtuna, där en ordinarie lärare avsattes (1863) icke när han var ett fyllsvin utan sedan han blivit baptist och predikare. Ett i viss mån liknande fall jfr Fjellstedts försvar för Johannes Andersson i Aftonbladet o. a. tidningar i mars och april 1854 samt O. Lövgren: Värml. fromh. s 66—8. På andra ställen förekom förföljelse ej sällan i synnerhet mot icke-ordinarie lärare. I Oscar Lövgrens bok om Frykman framdrages märkliga ting t. ex. 1880—81 och i Värmländskt fromhetsliv berättar han s 208, 232 bland annat att en småskollärare i Östervallskog avsattes för att han tagit del i väckelserörelsen cirka 1877. I ÅSU nr 51 s 99—101 förtäljes en till sanningsenligheten extra vitsordad berättelse från Vikingstad i Östergötland att en duglig

småskollärarinna avsattes för att hon med andra sjungit på landsvägen församlingssången O hur saligt att få vandra hemåt vid vår Faders hand.

År 1864 21/2. Närmaste medtävlare var pastor Hinnerson. Hedberg säger sig ofta vara påmind att bedja och tacka om Alsterlunds val. Denne »tycktes vara en liflig själ». Denne hade i Filipstad samverkat med de låg- och frikyrkliga och dessas talare. Hedberg hade träffat honom vid ett besök i Filipstad.

År 1864 28/5. Sv. Ps. 217 av Heerman och Svedberg: »Kom min Christen! Gud till ära» — en utläggning av de åtta saligheterna (Matt. 5: 3—10). Om samma ämne talade Johannes Andersson vid Råmen vid följande nyårstid; O. Lövgren: Värml. fromh. s 75—76.

S 43. År 1864 13, 14/7. Enligt här vid 14/1 1863 nämnda arbeten rådde långt mindre enighet här i Karlstad än sistnämnda dag i Sunne. Pastor Thorelius yttrade att man borde föredraga att höra en full präst i kyrkan — för hans ämbetes skull — än en ängel i sockenstugan. Prästmännen Janzon och Lundberg samt lekmän talade i motsatt riktning. T:s uttryck går tydligtvis tillbaka på bibelstället om att tala med änglars tungor. Att folkskolläraremötet i Karlstad utsattes till följande dag är en händelse som ser ut som en tanke.

År 1864 14/12. Klassuppdelningen var påbjuden i kungl. cirkuläret 22/4 1864 och i östra Värmland förberedd genom inspektörmötet. Jfr här 20/9 s. å.

År 1864 15/12. Anna Lisa Olsson, jfr Personförteckningen.

Ordinarie folkskollärares besök i småskolorna och hos vik. folkskollärare var ett slags hjälpare- och kontrollbesök.

S 44. 1865 5/2. Hedberg åsyftar tydligtvis Ansgarsminnet i Gåsborns kyrka. Samma dag talade prosten och historieskrivaren Anders Fryxell över detta ämne i Sunne tempel inför stora människomassor. På eftermiddagen och följande dag debatterade missionsföreningars ombud om missionering och kristligt liv. På grundval härav beslöt man i Brunskog 5/3 stifta Ansgarsföreningen med stadgar utarbetade av kolportör C. J. Nyvall och folkskoll. A. Vermelin. Ordförande i förbundet blev komminister L. G. Sjöholm till 1868, sedan Nyvall. — När denne o. a. ledande män övergingo till Valdenströms åskådning, blev föreningen och styrelsen frikyrklig. I Brunskogs prästgård bildades 1882 i stället den Värmländska krets-föreningen av Evang. Fost. Stift.

S 44. År 1865 25/3. Biskop var Millén. Jfr här 29/3 1861 och ÅSU 34.

År 1865 11/4, 5/5. Om Amerikafebern skrevs då mycket i tidningar; dikter, utredningar och varningar emot emigrationen spriddes. Fåfångt! Jfr ÅSU 52 s. 50.

S 45. År 1866 8/1. Es. 1: »Straffat emot Juda». Bland annat står där (vers 18): Om edra synder än vore blodröda, så skola de dock vara vita såsom snö, och om de än voro röda såsom purpur, skola de varda såsom ull.

År 1867. Det blev missväxt.

År 1869 3/12. Samma förbön för honom under förföljelsen: 25/3 1858.

S 23 och 45. I Sundberg-Björkmans matrikel över folkskollärare 1869 s 11 uppges att han var född 1830 och att han blev ord. lärare i Gåsborn 1851. Folkmängden uppges vara 1,639. I N. J. Dahlbergs Matrikel öfver rikets folkskolelärare, Helsingborg 1870, s 322—323 uppges Hedberg vara den enda ordinarie, ehuru även han ambulerande, folkskollärare i Gåsborn (Älvsjöhyttan). Lön var 550 kr, husrum, vedbrand, foder till en ko och gångpengar. Skolsalens ytvidd var 975 kvadratfot och elevantalet 70. Skolhuset byggd 1870. Därförutom funnes i församlingen 3 småskolor med 80 barn. Löner: 200 kr åt vardera av två lärare och 150 kr åt en.

Närmaste stora poststation var — Filipstad, som ligger c:a fyra mil från Gåsborns mitt.

S 46. År 1872 3/3. Passionspredikningar av Steinhofer: »Den korsfäste Christus»; 514 s. i duodesformat. »Det är en älskelig bok», skriver Pietisten 1856 nr 2. — I dennas nr 3 1856 avtryckes en Inbjudan: »Församlingen af Evangeliska Christna från alla länder, förenade i Paris i Augusti 1856, inbjuder alla Christna till bön för kyrkan och för världen.» Måndagsmorgnarna voro »allmänt antagna» till denna gemensamma bön, vars innehåll relateras i fem paragrafer.

S 46—47. År 1873 14/10. Om skolbibl. Jfr 1848. Emellan § 1 och 2 har förf. klämt in ett tillägg: »Både andeliga och världsliga böcker».

S 3—86. Det är utomordentligt värdefulla och mycket utbredda insatser, som en mängd svenska folkskollärare gjort för och inom de religiösa väckelse- och frihetsrörelserna. I stor utsträckning är det genom deras böner och nit, som folk- eller frikyrkliga tendenser och cellbildningar fått sin spridning och sin utformning under sina första halvsekel. Denna inriktning och möda övade inflytande även på ifrågasvarande lärares skolarbete och föreningsliv samt på deras församlingars religiositet och moral. Och på utbredningen av läs- och skrivfärdighet samt folkskolor har nedlagts ett betydande arbete av de fria missionsföreningar, som uppstått i en mängd olika församlingar eller hygder och som i stor utsträckning stiftats och letts just av folkskollärare. I åtskilligt har det väl brustit i all denna deras bredvid-gärning, men tusenfalt mera ha de trots allt verkat till välsignelse, till folkets höjande och förädling.

PERSONFÖRTECKNING. Av R. Hall och H. Bergquist.

	Pag.
Adlercreutz, Axel Gustaf 1821—1880, revisionssekreterare 1857, justitieråd 1860, hovrättspresident o. civilminister 1868, justitiestatsminister 1870—74, landshövding 1874	33 34 36
„ Märta Hedvig Sophia, f. Lewenhaupt 1832—1905	33
Afzelius, Arthur Eywind Anshelm 1816—1900, v.past. adj. i Klara, kh i Katarina, i Alsike och i Tillinge	21
Ahlberg, Per August 1823—87, folkskoll., präst, föreståndare för Ev. Fost. stift:s minnesskolor	32
Alsterlund, Sven Reinhold 1816—71, kh i Gåsborn 1864	43—46 61
Andersson, Anders 1812—1903, lärare i Gåsborn 1835—1873 (4) 5 6 12 27 (48) 49 (50)	7 38
Andersson, Erik Jan, vik. lär. i Gåsborn	7 38
„ Johannes 1835—1909, norskfödd resepredikant, genomgick Ahlbergs missionsskola i Sthlm läsåret 1857—58 och på Ahlsborg c:a 1865; flerstädes lärare i folkskolor (utan examen)	37 40
„ P. G., folkskoleinsp. över Karlstads stift	40 43 45 46
„ Per Gustaf, f. 1842, dövstum, utfl. t. Råmen 1867	35
„ Petter, undervisare i söndagsskola i Mögrefssundet	42
Anjou, Lars Anton 1803—1884, teol. prof. i Upps. ecklesiastikminister; biskop i Visby 1859	20

Ansgarius 801—865, »Nordens apostel»	44
Arctander, Aug. norsk privatlärare på Södermalm, Sthlm	21
Askergren, Otto Abr. f. 1816, regementspastor, kh i Gamleby	32
August, 1831—1873, hertig av Dalarna	16 17
Bellman, Carl Mikael 1740—1795, skald	21
Berg, Fredrik Theodor 1806—1887, överläkare vid Allm. barnhuset 1842, led. av Sv. nykt. sällsk. o. allm. barnhusets direktioner, medicinalråd, överdir. för Statistiska centralbyrån 1879	16
Bergman, Vilhelmina f. Wiksell, g. m. lär. And. Bergman	67
Bergqvist, Magnus, författarens fader i Gåsborn	48
„ Olof, vid Gustavsström och Röjslen, förf:s morfar	48
Bergström, Erik 1815—1845, manufakturmästare vid Gustavsström	6
Berzelius, Jöns Jakob 1779—1848, världsberömd kemist, professor	17 21
Beskow, Gustaf Emanuel 1834—1899, präst, Blasieholmskyrkans och Beskowska skolans grundare, hovpred., styrelsemedlem, v. ordf. o. ordf. i Evang. fosterlandsstiftelsen	32
Bjur, Anna Lisa, f. 1839, lärarinna vid Hedtjärn, från 1867 i Fällingsbro	41
Bjurström, L. F., f. 1839, folkskollärare i Kroppa 1863	44
Björsson, Nils 1803—1847, torpare vid Tvärälven	8
Boëthius, Dan. Edv. 1807—1877, kh i Sävsnäs och i Ål	12 27
Boltzius, Fredrik August 1836—1910, helbregdagörare genom tron	70
Borg, Ossian Edmund 1812—1892, lär. vid Allm. barnhuset för dövstumma och blinda 1829; dettas föreståndare 1839—1875	20
Broddén, lärare i Persberget, Färnebo	12
Bromander, Anders 1795—1875, kyrkvärd, bergsman	25
Bromander, C. Wy-, lärare i italienskt bokhålleri, »professor»	14
Busch, J. A. W., bergmästare, mnemoteknisk förf.	17
Carl (XV) 1826—72, kronprins, kon. i Sverige och Norge (1857)	16 17 19 37 64
Carlqvist, Anders 1811—1865, klockare i Råmen; o. hans son Oskar	29
Colliander, Josua 1822—1895, pred. v. Hörle, kh i Svalöv o. i S. Peters kl.	20 21
Cornelius, hövitsman i Caesarea; jfr Apostlagärningarna 10: 30	26
Cronhamn, Jöns Peter 1803—75, organist i Skeppsh. 1827—37, kammarskrivare, musikkritiker, såginstuttsledare 1835—43, kompositör, sånglär. o. sekr. i Mus. akad.	14 17 20
Desta, furste i Abessinien omkring 1896	68
Dillner, möjligen: Harald 1821—91, brukspatron å Spjutbäcken, ingenjör	9 16 17
Djurberg, C. A., pastorsadjunkt, skeppspräst	16
Drake, Erik 1788—1870, musikteoretiker, bibl. vid Musik. akad.	15
Ekenstam, Gustaf Fredrik 1802—1886, bergmästare, nykterhetsförf.	9
Ekleuf, folkskollärare	30
Elmblad, Per Magnus 1806—87, lektor 1845—80, Evang. fost. stift:s medstiftare, v. ordf. och ordf., utgav 1847—56 Fridsbudbäraren. Nykterhetsfrämjare. »Waldenströmare». Gift 1846 med frih. Emilia Teresia Rappe	14 20 33
Emanuelsson, Per Jakob, 1802—1888, kh i Hällestad, riksdagsman	33
Ericsson, E. Alfred, f. 1832, elev, folkskollärare i Husby Rekarne	15
Erlandsson, predikant	43
Ersson, Erik kvacksalvare (möjl. bosatt i Fagerberget; 1799—1880)	38 39
Essen, Hans Henrik von 1820—1894, godsägare å Tidaholm	36—38 40 42

Fjellstedt, Peter 1802—1881. Verksam såsom missionspredikant m. m. i Basel, Ostindien, Turkiet, Lund, Sthlm m. fl. orter. Fjellstedtska skolans i Uppsala grundare	22 27 38
Frykman, Nils 1842—1911, folkskoll. i Grums, i Norrköping och, 1875—1883, i Sunne. Sångskald. Församlingsföreståndare i Amerika från 1888	41
Geijer, Erik Gustaf 1783—1847, hävdtecknare, skald, tonsättare	3 11
Genberg, Paulus 1811—1875, prof., biskop, ecklesiastikminister	15
Gezelius, Johannes d. ä. 1615—1690, biskop i Åbo 1664	43
Grafström, Thor Frithiof 1827—1883, bitråd. präst; kh i Klara 1866	32
Gustafsson, Gustafva Arolina, f. 1833, lärarinna i Gåsborn o. Chr:hamn	42
Gustafsson, i Thyforsen (av förf. förkortat till Thyn)	11
Gustafsson, Olof 1815—1902, maskinist, brukskräddare, g. 1846 m. Johanna Lovisa Jansson-Hedberg, förf:s syster	(8)
Gylander, Per Henrik 1797—1869, komminister i Gåsborn, kh i Hässelkog. Nämnas mycket ofta s 3 o. f.	
Gylander, Ebba Carolina f. Falk 1802, den förres hustru	9 26 34
Gylander, Joh. Math. Ebba Henr. Alina f. 1849, dessas dotter	36
Gyllenrahn, C. fröken; religiöst verksam i huvudstaden; död 1856 ..	16 32 33
Gäger, Lars Larsson 1804—61, torpare i Månhöjden	12 22 58
„ Anna Christina, född Andersson 1811—87, den förres hustru. Deras barn: Stina Cajsa 1838—53, Hedda f. 1841, Anna Catharina f. 1843	12
Götrek, Per 1798—1876, bokhandlare, översättare, agitator	11
»Göstas Karin», »Skogs Karin», Chat. Gustafsdotter 1797—1874, 50-årig analfabet i Gåsborn	23 26 57
Hafström, J. Z., magister, Hällefors c:a 1842	6
Halt, Jan Pärson, barnalärare och fattighjon i Gåsborn omkring 1815	49
Halvardsson, Halvard, norsk väckelsepredikant, verksam i Värmland ..	27 41
Hamberg, C. G., organist i Filipstad c:a 1843—1844	7
Hansson, folkskoll. i Hällefors	37
Hartman, Carl Johan 1790—1849, läkare i Sigtuna, i Eskilstuna o. i Gävle 51 (52—53)	
Hartmansdorff, Jakob August von 1792—1856, hovkansler, statssekreterare, kammarrättspresident	15
Hasselblad, affärsfirma i Göteborg	10
Hedberg, Abraham f. 1829, bror t. förf. o. boende i Lekaråsen	22 41 54
Hedberg, Carl Erik Jansson 1827—57, förf:s bror, skogvaktare	12 26 60
Hedberg, Helena 1825—81, förf:s hustru 4 22 23 25 26 29—34 36 43 53—60 63 65	
Hedberg, Jan Olof 1821—1907, författare till dagboken. Åsyftas på alla sidor. De två förres barn: Hanna 2/7 1851—29/10 1898 s 26—31 37 41 45 56 66; Simeon 5/1—9/5 1853 s 27 28 58; Naemi f. 10/3 1854 s 28—30 67 69; Anna Lovisa f. 10/4 1856 s 67; Gabriel f. 20/5 1858, död 1928, s 38 39 64 66 70; Edla f. 14/5 1860 s 41 67—69; Heman f. 6/5 1862 s 40 67 69 70; Hilda 9/5 1865—10/8 1888 s 65 69 70. Johannes 23/9 1868—28/7 1869.	
Hedberg, Maria f. Persdotter, förf:s syster, g. m. Jan Pettersson	48 54
Hedlund, Nils f. 1813, organist och kantor i Nordmark 1840	7
Hedman, Erik Johan 1829—68, arbetare, våldsmän, självspilling.	38 39
Hedström, betjänt hos greve Lewenhaupt å Hällefors, gift 1847	8
Heideken, P. G. F. von f. 1830 komm. i Katarina, kh i Bälinge	32
Helger, Nils, f. 1873, lär. i Gåsborn, överl. å Lidingö, riksdagsman 63 (65) 71 72	

Hellström, Per G., f. d. skolelev vid Gustavsström	22
Henner, folkskollärare i Värmland c:a 1852	26
Hero, Olof 1792—1867, nykterhetsvän i Igelhöjden	10
Hinnersson, Nils f. 1826, v. pastor i Gåsborn 1863—64	42 43
Hjelm, lärare i Gåsborn c:a 1850	22
Holtz, Johan Gerhard 1803—1877, dövstumslärare 1820—71	33
Hult, Peter, baptistpredikant, Örebro	34—36
Hylander, Nils 1861—1928, pastor, missionär, författare. Söner. 1—4: 62 67 68	
1) Nils Olof Johannes f. 1896, folkskoll. i Gåsborn o. i H:sand	68 (69)
2) Fride Bothild f. 1898, läkare (s 69); 3) Karl Sam. f. 1902 kh 4) Tofte Nithard, f. 1905, läroverksadj. i Mönsterås 1939	s 1 o.f.
Håkansson, kolportör	29
Isaksson, folkskollär., predikant	38
Jansdotter, Anna Maria f. 1829, lär. i Gåsborn; i Söderala 1864	43
Jansdotter, Lisa, fadder till J. O. Hedberg	48
Jansson, Cajsa Ulrika, f. Bergqvist, 1799—1899, förf:s mor	4 5 34 53 64
Jansson, Dan. 1799—1858, torpare, Östra Vitklinten. Från 1844 bergsskatteman i Mögrevssundet	6
Jansson, Gustaf, superintendent, Amerika	67
Jansson, Jan 1800—1875, H:s far, gruvfogde, torpare 5 (8 22 28 34 48 50 54)	
Jansson, Johan 1829—94, Ev. f. stift:s kolportör 1858	37
Jansson-Hedberg, Johanna Lovisa 1825—1904, förf:s syster, g. m. O. Gustafsson i Mörtjärn	8
Jansson, O., folkskollärare (möjligen i Nor, Karlstad; f. 1842)	24
Jansson, Petter, nykterhetsman i Igelhöjden c:a 1848	10
Janzon, Gustaf, f. 1813, komminister i Adolf Fredrik, Sthlm 1850	32 33
Jernberg, Johannes, 1840—1892, hyttmed, g.m. Hanna Hedberg.	67
Jernberg, Klara, f. 1892, dotter till de båda sistnämnda	67
Johannes döparen, Jesu förelöpare (Matt. 14: 6—13)	23
Johansson, J. kolportör	37
Johnsson, Erik Gustaf f. 1852, läkare i Stockholm	70
Jonsson, Petter, Hedbergs farfarsfar, vid Hedtjärn, g.m. Anna Jansson, dotter till Jan Jansson	48
Keyser, Gustaf Theodor 1795—1853, grosshandlare i Stockholm	21
Klingspor, Carl August 1812—91, dövstumslärare å Manilla 1844—64, förest. för dövstumstinst. i Hjordet 1864—73	33
Klingspor, Justina Catharina Christina f. Rothlieb, 1817—1884	33
Kock, Carl 1784—1859, hammarsmedsmästare, far till den följ.	6
„ Carl Johan 1817—94, smidesmästare, g.m. förf:s syster Ulr. M.	6
„ Magnus, August f. 1842, förf:s systerson och dräng	34
„ Nils 1790—1869, mästare, Abr. Hedbergs svärfar	6 48
„ Greta Lisa, f. Bergquist 1796, den förres hustru	6 48
Källström, skogsförvaltare, mättningsmetodik	22
Larsson, Jonas Vilhelm 1829—1903, dövstum, Norra Siksjön	27 (36?) 57
„ Lars 1794—1865; h.h. Stina (»Lars Stina») 1791—1872	30 58
Lewenhaupt, Gustaf G:son 1791—1873, greve, disponent	6 12
„ Eva Augusta, f. Cronstedt, 1797—1877, g. m. den förre ..	36 54
Levin, Carl Herman 1816—83, präst i Finska förs. 1842, i Maria 1849, sekr.	

i Pro fide 1858—71, kh i Österhaninge	20 21
Liedström, folkskoll. i Lesjöfors	36
Lindberg, Erik Magnus 1830—1913, lärare i södra Gåsborn 1848	12
Linné, Carl von, 1707—1778, arkitekt, professor i Uppsala	17 52
Lund, Isak, barnalärare i Gåsborn omkring 1748	49
Lundberg, John Gustaf 1800—80, lär. v. Nya El., kh. i Jak.	21
Lysander, mötesmedlem	26
Låftman, Johan 1805—76, bruksförvaltare å Hällefors och 1838—66 å Gustafsström	9 12 13 25 29 31 (42 44 45) 54 55
Låftman, Matilda Augusta, f. Landby 1807—58, sällskapsdam å Hällefors, gift 1838 med den nyssnämnde	13 54 55
Deras här nämnda barn voro följ.: 1) Eva Augusta Ulrika 1839—1912, g. m. bruksförvaltare Johan Ullgren på Stjärnfors i Råda 2) Johan Jakob August, f. 1841, bruksförvaltare å Hällefors 1869, å Sävenfors 1874, å Billingsfors 1876, disponent 1879, 3) Anders Gustaf August, f. 1842, possessionat å Eknö i Björskog	9
4) Axel, kapten, s 63	
Långström, mamsell, lärarinna i flickslöjd i Gåsborn	46
Malmqvist, Jonas Petter 1806—89, klockare i Maria, donator	33
Mankell, Carl Abraham 1802—68, sånglärare vid Musik. akad.	18
Millén, J. A. 1811—63, i Karlstad lektor, rektor, biskop	39 (44)
Montén, Lars, grosshandl., kassör i Väx. sällsk.	15—17 19 21
Myhr, Johan Erson, f. 1836, gästgivare; h. h. Anna Stina Carlsdr.	44
Myrberg, And. Ludv. 1797—1859, läkare; assessors namn 1836	15
Mört, P. G. slaktare i Gåsborn omkring år 1870	61
Nilsson, Abraham, dräng i Gåsborn vid år 1848	10
Nilsson, Joh. Mamertus 1861—1923, med. kand. 1886	70
Nohrborg, Anders 1725—1767, präst vid Finska kyrkan i Sthlm 1754	22
Nordensson, Erik Jonas 1805—87, lektor vid Nya El. ,överhovpred. kh i Munktorp. Predikoutgivare. Missionshistoriker	20
Norder, Jonas Olsson 1819—1906, gästgivare, kyrkovård	13 24 35 45
Nordlund, Jonathan, affärsman, gift 1885 med förf:s dotter Naemi	67
Nordlund, Josef, 1808—1885, kh i Maria i Stockholm 1846	15 18
Norelius, Johan Henrik 1838—1907, kh i Gåsborn efter Alsterlund ..	46 47 65
Norman, Maria, f. 1841, småskollärarinna i Gåsborn	45
Nyblaeus, Johan Erik 1780—1860, läkare i Stockholm	8
Nystedt, Olof, f. 1823, ex. 1845, folkskoll. 1845 i Nordmark	26 28
Nyvall, Carl Johan 1829—1904, gjutare, Ev. fost. st:s, senare P. P. W. riktingens kolportör, lärare	43 44 46
Olsson, Anna Lisa 1835—1891, lärarinna i södra Gåsborn	44
Olsson, Carl Petter, vik. för förf. 1849	13 14
„ Per, förf:s farmors far	48
Oscar I, 1799—1859, konung 1844	s 16—19 21 (32)
Oscar II 1829—1907, konung 1872	16 17 (32) 46
Palmqvist, Gustaf 1812—1856 lär., pred.	15 16 18 21 33
Paulus, »hedningarnas apostel», bibelboksförfattare	25 26 61
Persson, Olof, tillfällig »brevbärare» i Gåsborn	56
Persson, Per, husbonde vid Älvsjöhyttan; med jungfru	36

Pettersson, Abr. Zach. 1792—1857, kh i Landskrona; i Stockholm: i Jakob och Johannes 1830; i Storkyrkan 1843	21
„ Carl Petter, f. 1827, hyttfogde vid Älvsjöhyttan	34 (35 43)
„ Jan, gruvfogde i Hedtjärn, f. 1762, död 1838, o.h.h. Maria, Hedbergs farföräldrar	48
„ Johannes, d.ä. 1811—1890, torpare i Lurhöjden	21
Pontin, Magn. Erik K. af, 1819—1852 kammarherre	17
Posse, Johan August 1815—65, friherre, arkivarie, utgivare av Bidrag till Sv. lagfar. hist. samt 1853—65 Vaktaren, tidn. för stat och kyrka	33
Posse, Katarina Elisabet (Betty), f. Ehrenborg, 1818—80, förf. av barnsånger etc. Gift med den föregående	33
Ramström, Aug. Fredr. 1824—1896, e. Provinsialläkare i Hällefors distrikt	60
Redin, K. J., helbregdagörare i Stockholm	70
Rohtlieb, Johannes 1807—81, kh i Tyska församlingen i Stockholm	32 33
Rosenius, Carl Olof 1816—1868, red. för Missionstidn. och Pietisten från 1842, pred. 1855—68 vid Betlehemskyrkan	16 32 33 60
Rudenschöld, Thorsten 1798—1859, greve, skolreformator	30 31 59
Rundeberg, Carl Olof, 1802—1869 v. koll. i Kat. 1833, r. i Jakob 1849	21
Ruus, Per Albrecht, f. 1815 förste lärare vid Normalskolan 1843—48, komminister i Maria, Stockholm 1847	18 21 32
Salin, Mauritz Johan, f. 1851, gynekolog, e. o. prof. vid Karol. inst. 1888 70	
Salomé, Herodias dotter; jfr Matt. 14: 6—13, Mark. 6: 21—29	23
Samuelsson, Jan Erik, uti Hällefors	37
Sandberg, Anders 1797—1876, kh i Madesjö, riksdagsman	32
Schmidt, Anders Niklas 1806—78, 1832 t. f. pred. v. Sthlms kurhus, 1836 kateket, 1837—51 seminarierektor, kh i Flisby 1851, i Nykil 1862 ..	13—23 54
Schmidt, änkefru, den förres mor	14—16 18 21 22 54
Schultzberg, Erik Magnus, f. 1816, privatskolerektor, hovpredikant	15
Sedström, Anders Fredrik 1830—1924, folkskoll. i Fredsberg 1850	16
Selldén, Magnus, f. 1820, folkskollärare i Brattfors 1848 o. f.	26
Simpson, James Young 1811—70, prof. i gynekologi 1840	10
Sjöholm, Carl Johan, f. 1826, bokhållare vid Gustavsström	30
Thorelius, Fr., kh i Södra Finnskoga	41
Timberg, Anders f. 1812, kateket; kh i Forshem 1862	21
Tjernlund, lärare i Horrsjöhyttan och Finngårdarna	9 12 23
Tranaeus, Per Ludvig 1826—1892, e. o. prov. läk. i Hellefors distr.	58
Tunander, Carl, organist i Vedeväg	6
Tydén, Fredric Wilhelm f. 1805, komminister i Maria 1843	15 21
Tångring, Maria Margareta, död 1846, förf:s mormor? dotter till Elias T. vars far hette Göran, och h.h. Maria Greta Jonsdotter, vars far hette Jonas	8 48
Wahlstedt, Jonas, f. 1827, folkskollärare i Istrum nära Skövde	41
Vahlström, Bengt Hjalmar, f. 1816, kanslist i Eccl. exped. 1845	39
Wallin, Josef Otto 1786—1863; kh i Klara, i Ausås och i Skara	21
Wallinder, Pehr Magnus, f. 1810, arbetshuspräst, kh i Rimbo	16
van der Burg, August Hieronymus f. 1810, komminister i Jacob	16
Wener, Magnus 1776—1837, komminister i Gåsborn	5 (50)
Wensjoe, Ture 1801—65, hovpred., kh i Mariestad och i Klara	32
Venström, Carl Edmund 1810—79, präst i Storkyrkan, kh i Falun	19

Vermelin, A. folkskoll. i Brunskog, reseombud	41
Wessling, Anders Wilh. 1818—82, lär. resp. r. vid Sthlms semin. 1848—51—65, kh i Hjälstaholm	14 15 18 20 21 23
Wohlfarth, Bernh. Wilh. 1812—1863, porträtt- och historiemålare	14

FOLKUNDERVISNING OCH FOLKSKOLA I VISLANDA UNDER 1800-TALET

ÅTERBLICK VID 100-ÅRSMINNET
AV FÖRSTA FOLKSKOLEBYGGET

AV

BLENDA ANDERSSON

ÅBO 1940
ÅBO TIDNINGS OCH TRYCKERI AKTIEBOLAG

PERSONFÖRTECKNING Av B. Rud. Hall.

Allmér, Joh. Em., lärare, sid. 31; Andersdotter, Elin (»Skol-älingen»), lärarinna, s. 14, 34—41; Andersson, H. Eg. Jon s. 36; Andersson, Hanna, lär. s. 47; Andersson, Sven, hemmansägare i Skatelöv o.h.h. Maria Johannesd:r, klockaredotter från Vederslöv: förf:s morföräldrar, s. 4; Andersson, Tilda Catharina, Anna, Emelia, Martina, Ida, Johan: förf:s syskon; och Blenda: förf:n själv, s. 24—27, 31—34, 38—39, 41, 42, 44; Carlsson, G., s. 23; Cavallius, C. Fr., kh. i Vislanda, prost, s. 8—12, 14—18, 37; hans fru, s. 36; Dahl, Elin, skrivkunnig soldathustru, s. 6; Dahlstedt, J. P., s. 26; Eggertz A. E., kh., s. 21, 22, 35; Elmén, F. A., s. 26; Ericsson, Catharina, lär., s. 37, 38, 40—43; Ericsson, Elin, s. 36; Ericsson, Stina (Skolstinnan), s. 36, 37, 40—44; Fovelin, nådårspräst, s. 37; Gunér, C., s. 23; Hagstrand, lärare, s. 23—26, 29, 44, 45; Hedreén, Gust., lärare, s. 17—24, 26, g.m. Anna Svensd:r, s. 23; Henriksson, Ellida, lär., s. 47; Hultgren, J. P. M., småskoll., s. 28, 44—45; Ingemarsdotter, Stina, född 1825 g.m. Calle i Rödingsås, s. 36, 37, 39; Johannesson, Sven, i Skörda Storegård, s. 40; Jonsson, komminister i Blädinge, s. 8; Johansson, Anton, lärare, s. 28; Johansson, Jon, född 1796; hans son Jonsson, Anders, född 1828, båda hemmansägare å Skörda, Vislanda: förf:s farfar resp. far s. 4; Jonsson, Joh. o.h.h. Elin Simonsd:r, Kalkatorp, s. 7—9, 16; Jonsson, Sven, s. 44, 46; Jönsson, Abr., s. 18; Jönsson, Olof, s. 19; Kristersson, Johanna, lär., s. 46; Lejon, Nils, s. 42; Lidholm, Gust., lärare, 26—28, 29, 31; Lindblom, J. A., ärkebiskop, s. 8, 38; Lindén, Ida, s. 46; Lisa på Dimman och hennes man, s. 3; Luther, s. 8, 38; »Läs-annan», s. 39; Magnusdotter, Anna Cath., lär., s. 46; Magnusson, Petter (»Skol-Petter»), s. 42; Månsson, Jon, i Lönshult, s. 11; Nilsson, Sibbe, s. 29; Nordstrand, Johan, s. 29; Olsson, Måns, i Brohult, s. 11, 13; Osander, biskop, s. 8; Oskar, I, s. 18; Petter från Elnaryd, s. 21; Pettersdotter, Anna, s. 36; Pettersdotter, Christina, s. 44; Pettersdotter, Ingrid, s. 38, 43; Rundbäck, Abr., s. 26, 35; Samuel i Brohult, s. 45; Sandersköld, Malin, s. 8; Sibbesd:r, Elin, s. 10; Sibbesson, Sven, s. 29; Sjö, Nils, 39; Sjögren, Håkan, domprost, s. 4; Sjölander, Brita, gumma i Vislanda på 1880-talet, s. 5; Sjöstrand, P. M., lär., s. 31—34; Sommarin, regements-skrivare, s. 9, 13; Sven, son till Lisa på Dimman, s. 3; Sven o.h.h. Kajsa o. dottern Mia, s. 10—11; Svensdotter, Katarina, t. c:a 1800, i Skephult, Vislanda; d:o Kristina, f. 1835 i Skatelöv: förf:s farmor resp. mor, s. 4, 6, 7; Svensson, Ingemar, i Lindås, s. 16, 21, 23, 29; Söderqvist, J. E., s. 26, 28; Tegnér, Esaias, s. 7—9; Teorin, Karl Magnus, s. 24; Vellberg, Elna (Johansson), lär., s. 30, 45; Ydén, Nils Petter, lär., s. 29—31, 33; hans fru, s. 33; Vieslander, N., s. 14, 22; Vieslander, Sven, s. 22.

I. HEMUNDERVISNING OCH LANDSBYGDSKULTUR.

Smådrag från tiden 1780—1880.

Religion och läsning. Enligt kyrkolagen 1686 och flera kungliga stadgar före 1842 voro de unga skyldiga lära sig kristendomskunskap och innanläsning. Prästen och klockaren eller av dem upplärda personer undervisade däri i kyrkan eller ock i sina eller i barnens hem eller — i sen tid — i någon skola. Många voro ju likgiltiga inför sådana påbud eller sedvänjor; åtskilliga lydde gärna och följde dem så gott de kunde; många måste sent omsider tvingas därtill av kyrkan eller staten.

För ett à två hundra år sedan funnos alltså på sina ställen även i Småland bofasta eller kringvandrande personer som undervisade ej minst i innanläsning. Sådana kallades här i bygden efter hand för läs- eller skolmästare eller ock användes på män benämningen läsegoffa (läsegudfar) och på kvinnor läsegommä (läsegudmor). Men mer och längre i Småland än kanske annorstädes bedrevs vanligen den grundläggande undervisningen i hemmen av de växandes egna föräldrar eller syskon, sedan dessa nödtorftigt fått lära sig katekes och bokläsning.

Exempelvis under det barnen lärde sig läsa innantill, plögade de få öva in vissa dagliga böner, och med knäppta händer läste de dem sedan utantill morgon och kväll samt före och efter maten. De gamla kunde också en mängd barnramsor, som de lärde sina barn. Detta övade de smås minne och väckte deras fantasi, och föräldrarna kunde under tiden iakttaga deras begåvning. Dessa ramsor voro än av religiös, än av mycket världslig art. Av sistnämnda slag var också nästföljande inslag. Djurens läten lät man småttingarna höra på och sedan öva sig i att härma dem. Det hände ju därvid ej sällan, att ett mindre barn tog fel. Det har berättats, att Lisa på Dimman en söndag, då kyrkfolket gick ifrån kyrkan, bad dem gå in och se, hur »slug» lille treårige Sven var. »Han ä så sluã, så han kan härme alle djua», sa Lisa. Och så frågade Lisa gossen: »Sven lille, hååt (= hur) seã göken?» — »Uff, uff, uff», svarade gossen — till mors och fars förargelse.

Strängt höllos de unga i många hem. Om söndagarna fingo de ej springa ut och leka, förrän de hade läst »vangelmet» (söndagens evangelium) och de psalmer som tillhörde dagens text. Ävenså måste de läsa eller åhöra predikan ur någon postilla i hemmet eller ock gå i kyrkan. Många äldre läste flitigt i bibeln, nya testamentet, psalmboken

eller någon andaktsbok, i den mån sådana funnos i hemmen. (Andra böcker voro där utomordentligt sällsynta; någon bondpraktika eller något häfte om lantbruk var i så fall det enda eller förnämsta). Och när en person var bliven religiös, omvänd eller väckt och av böjelse flitigt brukade Guds ord, kallades den »läsare». Det sades: »Han (hon) har blett läsare», eller »Han (hon) ä läsare» o. s. v. Dessa uttryck betecknade en sant gudfruktig, from, troende människa.

Före, under och efter det de växande lärt läsa i bok, fingo många varje dag även lära sig ett stycke ur katekesen. Mina föräldrar omtalade, att de i uppväxtåren inte fingo mat förrän de hade lärt sig utantill det bestämda katekesstycket, om det så dröjde till långt fram på dagen. Detta höllo deras föräldrar strängt på.

Min far var född 1828 och mor 1835. De hade icke gått i någon skola utan av sina föräldrar fått lära sig läsa. Det oaktat renläste de ypperligt. Min mor läste t. o. m. flytande, och båda hade god kristendoms kunskap och voro »hemma i psalmboken».

Då min mor lärde sig läsa, fick hon en Abc-bok, som var utgiven av domprosten Håkan Sjögren i Växjö och tryckt 1815. Den kallades »den Sjögrenska Abc-boken» och var närmast avsedd för »barnalärare» och »barna-lärerskor». Boken var delvis tryckt med en tryckstil av så kallade latinska bokstäver. De barn som ej lärt sig känna dessa, kunde icke läsa sådan tryckstil. Då jag var barn, hörde man ofta äldre personer säga, då de tittade i en bok med nyare tiders stil som icke var »latinsk»: »Dä ä latin, tocken styl kan ja inte läsa». De gamle trodde nämligen, att all tryckstil som var främmande för dem, och som de icke kunde läsa, var så kallat latin.

Räkning. De flesta av dem som icke gått i skola, kunde naturligtvis ej räkna med penna, men många hade sin egen metod att räkna i huvudet, och därmed klarade sig somliga ganska bra. Min far t. ex. kunde addera olika belopp i huvudet lika fort som andra räknade med penna. Vissa, som växte upp före 1850 å 1860, fingo lära sig räkna med hjälp av ärter. De lärde sig först räkna till tio och sedan till hundra; därvid lade de tio ärter i tio högar. Då de räknade till ett tusen, lades hundra ärter i tio högar o. s. v.

Följande har berättats om en nämndeman här i socknen långt före folkskolans införande, som gärna skröt med hur vis han var och hur mycket han kunde. En gång när han kom hem ifrån tinget, skulle han tala om för sin hustru hur bra han kunde räkna och sade: »Två gånger två är fyra och ett i minne dä blir fem». — »Å, va du ä lärd, far lelle!» utbrast hustrun med oförställd beundran. —

Före folkskolans tid lärde man sig tidsräkning igenom solens, månens och stjärnornas gång. Jag erinrar mig från min barndom (som började 1880) en gammal gumma, som hette Britta Sjölander och bodde i en liten stuga i närheten av vårt hem. Hon var så fattig, att hon inte hade råd att köpa sig en almanacka, och hon hade ingen klocka. Men på solens och månens gång kunde hon räkna ut då Påskhelgen inföll. Sedan brukade hon fråga min mor, om den inföll så som hon hade räknat ut, och det stämde till punkt och pricka. Även kunde hon på solens gång räkna ut på dagen, då det var vår- eller höstdagjämning o. s. v. Hon hade sina märken på väggen och på golvet i sin lilla stuga; då solen sken på den och den knaggen, hade dagen långt sig så och så många timmar och minuter, och då solen sken på den och den springan, hade dagen kortat sig så och så mycket o. s. v. Hur fort tiden skred på dagen, visste hon, då hon såg på solen och på sin egen skugga, då solen sken o. s. v.

Skrivning. Före den lagfästa folkskolans införande kunde de flesta av allmogen icke skriva själva och icke heller läsa det som andra skrevit. De kunde ej ens teckna sitt namn. Då en sådan person behövde skriva under på en affärshandling, såsom ett »gårabrev» (köpebrev) e. d., måste därför en skrivkunnig person göra det i hans ställe, sedan han först hållit om pennskafvet. För att beteckna, att han ej själv skrivit sitt namn, tecknades under eller bredvid namnet dels ett så kallat bomärke, dels bokstäverna m.h.o.p., vilka betydde: »Med hand om pennan». Det gällde som om han själv skrivit sitt namn —. Bomärket skar man även in på åtskilligt av det, som man slöjdade av trä.

Allmogen blev ej sällan lurad än av lärda, än av olärda bedragare, när den ej själv kunde skriva eller läsa skrivet. Det har berättats, att en knalle, som förr for här i socknen och köpte upp ost, smör, rökt kött och allt vad i övrigt bönderna hade att sälja, inte hade några pengar att betala varorna med utan slutligen utfärdade en skuldsedel till var och en på det belopp, de hade att fordra av honom. Och när han hade skrivit sitt namn på reversen, sade han: »Nu ska ja la sätta mitt bomärke på, så ä dä la så mycke säkrare», och därmed ritade han ett kors tvärs över papperet och gjorde naturligtvis därigenom skuldsedeln värdelös. Bönderna godtogo sådana reverser, tills de upptäckte sveket.

Somliga analfabeter måste gå från gård och grund, därför att de tillåt tit att deras namn skrivits på falska papper. En bonde här i byn fick göra cession på grund av att han icke kunde läsa den förfalskade kvittens, som han fick, då han betalade igen ett lån i en Stockholmsbank.

Det fanns emellertid bland allmogen personer, som lärt sig skriva,

oaktat de inte gått i någon skola. Min mor omtalade, att hennes far kunde både skriva och läsa det som var skrivet, och att han »satte upp» (bokförde) allt vad han köpte och sålde, hur mycket potatis och hur många travar säd han skördade på vardera åkern varje år o. s. v.

De som inte kunde skriva men behövde göra någon anteckning för minnet, plögade tälja en »skura» i en rund björkpinne, som skurits flat på ena sidan. En sådan användes för anteckning om dagsverken, en annan om tröskade (kastade) tunnor säd av visst slag o. s. v. (dagsverks-, korn-, rågpinnar o. s. v.).

Min mor omtalade, att hon hört de gamla säga, att då männen förr i tiden varit på tingen och hört nya lagar, skuro de in dem på träbalkar och på logbalkarna i ladugården för att minnas dem. Härav uppkommo benämningarna Ärvdabalken, Jordabalken etc., hade de gamle sagt.

Då en lantman förr i tiden haft sin sugga hos en orne (fargalt), skar han en »skura» på nageln på sin ena tumme vid nagelroten, och när denna hade vuxit ut på nageln, så att den var färdig att klippas av, »var tiden ute för soen» att grisa. Så primitiva medel användes förr, när man icke kunde skriva och icke hade almanacka.

Skrivkonsten aktades då högt, och den som var skrivkunnig anlätades av allmogen till att skriva brev och handlingar av olika slag. En sådan person hade allas förtroende. Kunde han därtill »rimetera bra» och »lägg ut att väl», var han ännu mera uppskattad. Om han t. ex. skrev i ett undantagskontrakt, att »då den ene maken dör, bortfaller det ena svinet», gjorde det ingenting; man visste nämligen vad som menades därmed, ty man hade undantagit två svin årligen under båda makarnas livstid.

Min mor omtalade, att då hon var barn, bodde i Odensjö by i Skatelövs socken en soldathustru, som hette Elin Dahl men kallades allmänt för »Dahl-Älingen». Hon kunde både läsa och skriva, och hon lärde även andra detta, om de bådo henne därom. Hon var särskilt anlätad av de unga till att skriva kärleksbrev åt dem, i synnerhet om de icke själva kunde skriva. Hon tog fyra styver (= 2 öre) pr brev, när de själva släppte till papper. Först blev hon väl betrodd av en pojke att skriva ett glödande kärleksbrev till den flicka han älskade. Och den icke läskunniga flickan gick till »Dahl-Älingen» med brevet för att få det läst och kanske att få henne att besvara det i samma kärleksfulla ton, som det var skrivet.

Inga kuvert funnos på den tiden, utan man skrev merendels blott på ena sidan av papperet; sedan veks det ihop i en fyrkant och adressen skrevs utanpå. Därpå förseglades försändelsen t. ex. med munlack

och skickades med »träskoposten» (d. v. s. med någon trovärdig person som bar brevet till mottagaren) eller med någon som hade sina vägar dit bortåt, där adressaten bodde; eller ock fick avsändaren själv bära fram skrivelsen.

Min mor omtalade också, att i Skatelöv där hon växte upp, gick ingen postdiligens, utan det var *postställen* i vissa gårdar, där man skulle befordra posten vidare. När där kom en kunglig skrivelse, skulle någon av folket på poststället springa med den till nästa postställe, där en annan i sin tur fick göra sammalunda. Satt där en fjäder fast i lacket, så var det ett kurirbrev; då måste man blixtnabbt ge sig ut och ilspringa till nästa postställe med brevet, oavsett vilken tid på dygnet det än var och hurudana väderleksförhållandena än voro. Det var åsatt straff för den som ej genast befordrade en dylik försändelse. Allmogen kunde vanligen icke läsa adressen på skrivelsen och visste därför icke varthän det skulle, men den visste, att när ett brev kom ifrån det södra poststället, skulle man bära det till det norra och tvärtom.

Utom prästen var klockaren förr i världen merendels den ende skrivkunnige i socknen. Han fick därför sköta om flertalet skrivgöromål åt menige man.

Klockaren bodde förr här i socknen i Skörda Lillegård, därför att den var den enda i församlingen, som gränsade intill prästgårdens ägor i Gamla Vislanda, där den gamla kyrkan var belägen. Gården kallas därför allmänt än i dag för Klockare Skörda.

II. KYRKOMÄNS OCH DONATORERS KRAV OCH ÅTGÄRDER FÖR ÖKAD FOLKUNDERVISNING OCH FÖR OBLIGATORISK FOLKSKOLAS INFÖRANDE. MOTSTÅND.

A. Donationer. Tegnèrs visitation 1831. Opposition.

De första, som mig veterligen här i socknen gjorde någon ekonomisk insats för skolundervisningen, var åboparet Jonsson i Kalkatorp Östregård, som år 1829 *donerade* 3,333 1/3 riksdaler riksgäldsmynt till församlingen för upprättande av en folkskola. I testamentet bestämdes, att den årliga räntan skulle efter bådads död fördelas så, att 2/3 skulle utgå till lön åt en folkskollärare och 1/3 till understöd åt fattiga lärjungar, som voro flitiga och sediga.

Denna gåva omnämnes i ett protokoll, först vid den *visitation*, som den 21—24 okt. 1831 förrättades av »Biskopen, Kommendören af K. Nordstj. Orden, en af de XVIII i Svenska Akademien, Herr Esaias Tegnèr». Därvid framkom bland annat, att ingen ordentlig (= ordi-

narie) skolinrättning fanns inom pastoratet, och att barnen undervisades fortfarande dels av föräldrarna, dels (emot särskild avgift) av ambulatoriska skolmästare. »Men då fonder hade blifvit gifna såväl i Vislanda som i Blädinge socken till framtida upprättande af stående skolor, lät biskopen det bero vid förenämnda undervisning, till dess de tillämnade inrättningarna hunno fullbordas».

Komminister Johnsson i Blädinge, som var särskilt nitisk för folkundervisningen, upplyste då, att han till de av församlingens barn, som sådant önskat, börjat lämna kostnadsfri undervisning i innanläsning och kristendom. Biskopen förklarade sin tacksamhet därför och uttryckte sin önskan, att kaplanen därmed måtte fortfara och så vitt möjligt utvidga sin »undervisningsanstalt» till dess en ordentlig och stående skola i Blädinge upprättats.

Dessutom anbefalldes biskopen pastoratets prästerskap, nämligen kyrkoherden sedermera prosten C. Fr. Cavallius och komminister Johnsson, »att noga tillse, att ej något nattvardsbarn admitteras till konfirmationsundervisning, som ej jämte säker innanläsning äfven kan både Lilla katekesen [af Luther] och Stora katekesen [af ärkebiskop Lindblom] utantill, hvarförutan den egentliga religionsundervisningen förfelar sitt åsyftade ändamål». Kyrkoherden förklarade då med ledsnad, att dessa fordringar ej alltid blifvit uppfyllda; man hade låtit somliga nattvardsbarn »gå fram», oaktat de ej kunnat läsa rent i bok och ej heller kunnat hela katekesen utantill.

Det fanns ju barn som varken hade flit eller vilja till att lära sig läsa, medan däremot andra barn både läste flitigt och hade föräldrar som nitälskade för sina barns undervisning.

Rörande *donationer* yttrade biskopen följande:

»Begge dessa församlingar hafva haft den sällsynta lyckan att finna gifvare som med ädel frikostighet anslagit medel tillräckliga att en gång derför grunda stående och fullständiga folkskolor. För Blädinge socken har fröken Malin Sandersköld, som härstammar från dessa trakter och hvars farfar, Biskopen Doktor Osander i nära ett halft århundrade styrde undervisningen i Vexjö stift, till vänligt upplifvande af hans minne skänkt en betydlig summa för detta ändamål. Hon är väl icke nu närvarande, men jag har haft tillfälle att både muntligen och skriftligen förklara henne min och församlingens tacksamhet.

Och här inom Vislanda har en af församlingens egna ledamöter med ännu större frikostighet anvisat medel för samma ändamål. Det är åbon Johan Jonsson och hans hustru Elin Simonsdotter i Kalkatorp, hvilka, ehuru Försynen nekat dem själfva barn, likväl med berömlig

omtanke och ädel gifmildhet velat sörja för barnens undervisning i en framtid. Lycklig skattar jag en hvar som kan och vill gifva, ty honom varder gifvet, om icke af menniskor dock af Gudi i sinom tid. Men dubbelt lycklig skattar jag den som vill och kan gifva för ett ädelt och högt ändamål. Och hvilket ändamål kan vara ädlare och högre än att bilda de späda till christelig kunskap och dygd, hvad gåfva kan vara bättre än den som afhjelper, icke ett timligt utan ett andligt behof, icke ett behof för den enskilde utan för det allmänna, icke ett behof för dagen utan för århundraden. För en sådan gåfva tackar jag den närvarande gifvaren härmedelst offentligen å mitt *Ämbetes vägnar*, hvars pligt är att sörja för undervisningen, å *församlingens vägnar*, hvars bästa åsyftas, å *framtidens vägnar*, hvars bildning och förbättring blifvit afsedda. Mätte den gåfvan i långliga tider inom dessa trakter bära frukt i kunskap och Gudsfruktan och bevara gifvarens minne i välsignelse».

Parets och kyrkoherdens nit sträckte sig ännu längre. I ett sockenstämmoprotokoll år 1833 läses följande: »Sedan Johan Jonsson i Kalkatorp hos pastor anmält, att om församlingen enligt donationsbrevfets innehåll nu strax uppbygger skolhus, vill han lemna en del af skolfondens årliga räntor, hvilka han i sin lifstid åtnjuter, så hemställde pastor detta högst viktiga ämne till församlingens öfverläggning under anförande af den viktiga sanningen, att ju kunnigare och upplystare en menighet är, desto gudfruktigare och sedligare är den.

Men högst oväntat tyckes få hafva fattat denna sanning och pluraliteten nekade uti den gjorda propositionen. Det smärtade pastor, att hans välmenta nit så blef misskändt, men det var honom dock en tröst, medvetandet, att han fullgjort sin heliga pligt, och hoppet att en upplystare efterverld skall med glädje verkställa det, som han önskat att redan i sin lifstid se iordningsatt. Tillika erinrade pastor församlingen om Herr Doktors och Biskopens befallning, att ingen får admitteras till den H. Nattvarden, som icke rent och rätt kan läsa i hvilken svensk bok som helst, och då få föräldrar själfva ega denna kunskapsgrad och således icke kunna meddela den åt sina barn, så måste de vara betänkta, att på annat sätt än pastor önskat bibringa dem fullständig undervisning». Den ende som på denna stämma röstade med förslaget var regementsskrivare Sommarin på Hullingsved.

Allmogen förstod icke att uppskatta prostens nit om bättre folkupplysning utan tyckte det hade gått bra dittills. En sådan kostnad det skulle bli för församlingen att bygga ett skolhus! Man räknade det såsom ett betryck och en utarmning i deras förut hårda tillvaro.

B. *Husförhör. Konfirmandundervisning. Fri läsning.*

Prosten Cavallius var alltjämt mån om församlingens bästa, och han försökte därför uppmuntra särskilt barnen att vara flitiga i att läsa. Han påylste sålunda i kyrkan, att alla läskunniga barn skulle gå till ett »läsmöte» på hösten varje år. Sådana *husförhör* höll prästerskapet årligen i var och en av de sju rotarna. Prosten Cavallius, som blivit kyrkoherde i Vislanda år 1829 (och dog 1857), brukade ha med sig kakesocker, som han huggit i olika stora bitar. Dem delade han ut till de unga, allt efter som de läste bra, så att den som läste bäst, hedrades med det största stycket, och den som läste sämst, fick det minsta. Detta gjorde, att barnen efter hand tävlade om att kunna bäst, varför de i hemmen voro flitigare att läsa än eljest. Det har berättats om en sexårig flicka, Elin Sibbesdotter på Fällan under Lönhult, att hon erövrade den största kakesockerbiten om fyra lod genom att kunna renläsa och jämväl recitera katekesen utantill »från bräde till bräde» (= från pärm till pärm).

Ju tidigare ett barn kunde läsa innantill och katekesen utantill, dess hedersammare var det för både barnet och föräldrarna. Men alla barn voro ej lika flitiga som Elin, varför prosten gång på gång måste påbjuda, att det barn, som icke kunde läsa rent i bok och icke kunde katekesen utantill, icke mottogs till konfirmationsundervisning. Då detta ej gjorde åsyftad verkan, lät han dem gå i *nattvardsskolan*, men de fingo icke »gå fram», d. v. s. konfirmeras, om de ej uppfyllde nämnda fordringar, utan då fingo de läsa för prästen ett år till. De sistnämnda kallades »tvävintringar», och det var en skam både för barnet och dess föräldrar i långa tider. Vad den unge än tog sig för i livet, nog följde den vanhedern honom (henne). De målsmän som voro måna om sitt och de växandes anseende, sökte därför strängt hålla efter de senare i studierna (läsfärdighet och katekesutanläsning). Men det lyckades ej alltid för föräldrarna, hur stränga de än kunde vara. Så t. ex. har det berättats, att ett par makar, Sven och Kajsa, här i socknen icke ville att deras enda dotter, Mia, skulle bli »tvävintring»; de »tragglade» med henne jämt och ständigt att hon skulle läsa, men hennes glättiga barnasinne vände hennes håg till andra ting. Därför sade modern en dag till sin man: »Ä de nöen som bleã tvävintring i år, så bleã då våã Mia, för nä ho har läst åjna ra, så tralla ho åjna» [= läst *en rad*, så sjunger hon en].

Det var ej lätt för de unga på den tiden att vinna mycken övning i innanläsning eller huggas genom *fri läsning*. De hade just inga andra

källor att hämta kunskap ur än några religiösa böcker samt almanackan. På de flesta ställen hade de ej ens bibel. Lättare lektyr fanns knappt i något enda allmogehem. Tidningar kommo ej i bruk hos allmogen förrän fram på 1870- à 1880-talen, och då brukade flera familjer ha en tillsammans, såsom Smålandspostens halvveckoupplaga eller »Bladet», (Nya Växjöbladet). — Huru stor läslusten än var, så fanns det alltså ingen eller föga möjligheter att få den tillfredsställd.

Att prosten Cavallius förstod de ungas behov av god läsning, framgår av följande protokoll vid sockenstämma 13/10 1839. »Då i senare tider hågen att läsa synnerligen tilltagit, men tjenliga skrifter icke alltid äro att tillgå, så föreslog pastor att i Högvördiga Domkapitlet anhålla att af kyrkomedlen årligen få använda något litet till detta viktiga ändamål, t. ex. 10 riksdaler banco [15 rdr rgs]. Detta bifölls».

Därmed var första grunden lagd till Vislanda kommunbibliotek.

III. FRÅN FOLKSKOLEHUS TILL LAGSTADGAD FOLKSKOLA.

A. *Diskussioner och beslut att uppföra folkskolebyggnad.*

Sedan förenämnda förslag och gåvor till skolhus bygge lämnats vilande tills vidare, blev frågan åter aktuell år 1837. Yrkande framlades att den gamla sockenstugan skulle repareras och förses med övervåning. Timmer skulle framföras, sedan Måns Olsson i Brohult upprättat byggnadsförslag. Att skräda timret åtog sig Jon Månsson i Lönhult mot en avgift av 1 rdr 44 skilling banco riksgäldsmynt per tolf. Även skulle från varje helt förmedlat hemman lämnas fyra fullgoda bräder, 8 alnar långa och 10 tum breda i lilländan. Då allt timret blivit färdigt, skulle bygget påbörjas sommaren 1838. Men som det året blev ett nödår, uppsköts bygget till 1839, då man valde en byggnadskommitté. Denna beslöt, att från varje helt förmedlat hemman skulle ytterligare lämnas till bygget två par timmerstockar 14 alnar långa jämte fyra stavrar till dobbar. Om någon hemmansägare hellre ville framskaffa två lass ler, var det tillåtet.

Om skolbygget vittnar vidare ett sockenstämmoprotokoll 12/5 1839: »Pastor föreslog, att då nu tillräckligt timmer är framkört, den gamla sockenstugan förflyttas till en annan plan och begagnas till fattighus, samt i dess ställe från grunden uppföres ett alldeles nytt hus passande till det viktiga ändamålet, hvartill det är ämnadt, och icke misspdydande den plats det skulle intaga midt emot kyrkans portar. Många tycktes inse det lämpliga och tillbörliga i detta förslag, men andra, som

troligen mindre väl betänkt detta, ansågo kostnaden blifva större, yrkade, att det gamla huset skulle påbyggas med ännu en våning och ett nytt fattighus uppföras. Pastor sökte upplysa dem, att det gamla huset är alldeles för smalt till den blivande höjden och att en sådan tornbyggnad skall misspryda den vackra kyrkan till hån och åtlöje för samtid och efterverld; men då tankarna icke kunde förenas, så beslöts, att uppskjuta denna frågas afgörande till onsdag den 22 maj, då efter behörigen upprättad röstlängd pluralitetens mening genom omröstning skall utrönas».

I protokollet 22/5 heter det: »Vid den beslutade omröstningen stannade pluraliteten i det beslutet, att det gamla huset skall bibehållas, upphöjas från marken på minst en alns stenfoot, påbyggas med en våning, som inredes till rum för skolundervisningen och skolmästaren. Den andra skall bibehållas sådan den är, och till det ändamål den nu begagnas, dock att murarne omgöras och nödiga reparationer ske. — Pastor för sin del beklagade, att församlingen stannat i ett dylikt beslut, men sade sig dock för sitt hemman vilja deltaga lika med de öfriga i den blifvande kostnaden».

Men att det ej stannade vid detta beslut, framgår av protokoll 2/6: »I anledning deraf, att flere bland dem, hvilka voro närvarande vid sammanträdet den 22 sistlidne maj, vid närmare eftersinnande hade funnit, att den genom omröstning beslutade reparationen af den gamla sockenstugebyggnaden skulle bli dyrare, än uppförandet af ett alldeles nytt hus, och uppgjort ett förslag till en sådan nybyggnad, som de önskat blifva församlingen underställt till pröfning, hade allmän sockenstämma till denna dag blifvit utlyst.

Pastorn framställde ämnet och frågade först, om församlingen fortfor i sitt beslut om det gamla husets reparation och påbyggnad eller om ett nytt hus skall uppföras. Pluraliteten yrkade ett nytt hus.

Den andra frågan blef, om församlingen gillade det uppgjorda förslaget till den nya byggnaden, hvilket ljudeligen upplästes. Härtill svarades ja, så vida icke någon möjligen inom socknen kan finnas som vill åtnöja sig med mindre än det proponerade penninge-bidraget.

Några torpare anmälde sitt missnöje öfver de dagsverken, som blifvit dem ålagda; men pastor och församlingen ansågo detta missnöje så mycket otillbörligare, som de enligt allmänna lagen dertill äro förpligtade och det nya huset blir för dem af lika mycken vigt som för den öfriga församlingen.

För det tredje frågades, om församlingen tillåter, att bygget nu strax bortaccorderades till den minstbjudande. Detta bifölls af alla med

undantag af regementsskrifvaren Sommarin, som yrkade pålysning om entreprenadauktion i hela länet. En sådan pålysning ansåg den öfriga församlingen endast ledande till tidsutdrägt och alldeles onödig, då troligen ingen utsocknesbo kan göra det för bättre pris, än projektet innehåller. — Härefter utbjöds byggnadens uppförande till den minstbjudande. Måns Olsson i Brohult stannade för minsta budet.

Denne åtog sig att under sommaren uppföra och senast till midsommar 1840 göra huset färdigt så att det enligt lag kan försvaras. Huset skall byggas på den gamla planen, 24 alnar långt, 14 alnar bredt, 6 alnar högt från stenfoten till takresningen med en »frontespis» (frontispise) likadan med den, som finnes på Nöbeleds gästgivarbyggnad.

Detta hus skall innehålla ett rum tvärt öfver hela huset på norra gafveln 9 alnar långt, 2:ne dito på andra gafveln, båda 9 alnar långa, det yttre 7½ alnar och det inre 6½ alnar breda, kök midt emot förstugedörren 6 alnar långt och 9 alnar bredt samt förstuga 6 alnar lång och 5 alnar bred. Från förstugan blir trappa upp till vinden.

Pottugnar af kakel med spjell och dörrar uppföras i alla rummen utom i köket, der spis med bakugn muras. — Skorstensarna blifva 2:ne, hvardera lika långt från gafveln.

Golf och panelning i rummen skola vara väl plogade och försedda med trossbotten, så att allt drag undvikes.

Alla dörrar förses med vackra gångjern och låsar. — Alla dörrar med tillbehör, samt fönster med kar, bågar och luckor öfverstrykas med grå oljefärg. Väggarna i alla rummen utom köket tapetseras och målas och taken vitmenas. — Hela huset skall brädfodras och rödfärgas.

Stenfoten blir 1½ aln hög, lägges väl och rappas med kalk. Broen upp till förstugan göres af vackra, släta stenar. — Väggarna skola tätt och väl meas [= noggrant timras samman] så att drag undvikes. Byggnadsdirektionen eger att noga tillse, att allt väl göres och bör entreprenören rådfråga och lyda dem i alla de fall, der tvekan kan möjligen uppstå om församlingens mening.

Mot det, att Måns Olsson väl och försvarligen fullgör detta allt, åtager sig församlingen att framskaffa och tillhandahålla allt behöfligt trävirke samt näfver till taket och de öfriga materialerna, dagsverken af hemmansegare jemte ett för allt i arbetslön erlägga 16 riksdaler 31 skilling banco af hvart helt förmedlat hemman. Torpare och arbetsföre inhysesshjon utgjöra 2:ne dagsverke på matlag.»

Sexmännen borde snarast upptaga 1 riksdaler 32 skilling riksgäldsmynt av varje helt förmedlat hemman till entreprenören av sockenstugebygget.

Den gamla sockenstugan blev samtidigt flyttad och uppbyggd i närheten på en tomt nordväst om kyrkan och användes till fattighus, det första i sitt slag i socknen. Denna byggnad i en våning rymde förstuga och kök på mitten samt ett stort rum i vardera änden.

Då den nya sockenstugan år 1840 var färdig att tagas i bruk, påbörjades ännu ingen skola däri utan organisten, N. Vieslander fick bo i sockenstugan mot villkor att skydda och vårda den. Han ålades att aldrig lämna nyckeln ifrån sig till obehöriga. I ett sockenstämmoprotokoll från denna tid, läses följande: »Vanartiga personer hade nämligen innästlat sig i den nya sockenstugan och der föröfvat stoj och oväsen. Församlingen ansåg det med högsta missnöje och beslöt, att sockenstugan skall efter folkets bortgång hvarje söndag låsas och lemmarna tillskrufvas och ej öppnas förrän nästa helgdag. Organisten åtog sig att fullgöra detta, äfvensom att icke tillåta spel och dans i de rum som han bebor vid äfventyr att annars pligta 10 riksdaler banco till fattigkassan.» Senare påbjöds, att sockenstugan även skulle hållas stängd under gudstjänsten och öppnas omedelbart efter dennas slut.

B. Kunskapsbrist. Armod. Statshjälp och skolplan.

Då folkskolestadgan år 1842 utfärdades, stod barnundervisningen i Vislanda socken på ungefär samma ståndpunkt som förut. De växande undervisades fortfarande av sina föräldrar eller av sina äldre syskon, som lärde dem alfabetet samt stava och lägga ihop. Pastor fordrade alltjämt med bestämdhet att nattvardsbarnen skulle kunna läsa rent innantill och katekesen utantill, innan de konfirmerades. Men undervisningsresultaten voro ej alltid tillfredsställande och »tvåvintrigarnas» antal syntes ej förminska. Det var alltjämt klen med läsfärdigheten.

Änkan Elin Andersdotter gav privat undervisning under 1840 och 1850-talen samt bekom någon gång kommunal ersättning för en ringa del av sin verksamhet (jfr här sedan:avd. Småskolor). Men oaktat den nya folkskolestadgan tog det flera år innan någon kommunal folkskola blev upprättad i socknen. För det första fanns det just inga examinerade folkskollärare att tillgå. Seminariet i Växjö blev inrättat först år 1843. För det andra ägde man här inga pengar att offra på någon skola. Sockenstugubygget hade tagit hårt på böndernas kassor, som voro klena förut. De hade skulder på sina små hemman och för sådan spannmål, som de lånat under nödår och ej kunnat återlämna. Ingen hade odlad jord på sidläntare marker, utan man brukade endast

de torra åkrar, som voro högt belägna. När det var torkår, blev det därför missväxt och man måste låna säd till både utsäde och livsuppehälle. Därför levde allmogen vid svältgränsen både under svåra och goda år, ty under de senare måste de återlämna den lånade spannmålen med ränta. Denna utgjordes av två kappar säd för varje lånad tunna, och straffröntan var densamma. Det var inte bättre att betala med pengar, då rågen vissa tider kostade ända upp till 40 riksdaler banco för tunnan.

I början av år 1844 lät K. Maj:t genom cirkulär till Högvärddiga Domkapitlet dels infordra uppgifter på de mått och steg, som inom varje församling blivit vidtagna till ordnandet av det högst viktiga skolväsendet, dels i nåder tillåta, att de församlingar, som icke redan begärt publikt understöd och som ansågo sig behöva ett sådant, nu måtte göra det. »Sedan detta cirkulär blifvit uppläst i kyrkan, framhöll prosten detta på en sockenstämma och gjorde församlingen uppmärksam på detta viktiga ämne, att frågan icke var, antingen folkskola bör inrättas eller icke, utan endast huruvida den anser sig i behof af publikt understöd och hvilka åtgärder församlingen för skolans ordnande ville vidtaga.

Till ett sådant understöds erhållande lofvade prosten att förorda hos Biskop och Landshöfding, men fordrade tillika, att församlingen nu ville bestämma de afgifter, som den tror sig kunna lemna till skolmästarens aflöning intill den tid, då skolfonden blir disponibel, på det, då skickliga och examinerade skolmästare blifva att tillgå, folkskolan må komma igång. Efter lång överläggning fattades omsider detta beslut: Då skolmästare blifvit antagen, skall hvarje mantalsskrifven person inom socknen årligen erlægga 4 skilling banco årligen, hvart skolbarn under de 7 skolåren 12 skilling banco årligen, samt hemmansegares barn dessutom 1 lass ved framkört till skolhuset och 1/4 skäppa säd. Prosten tackade för detta beslut och sade sig hoppas, att om publikt understöd beviljas, med detta församlingens tillskott kunna behörigen aflöna skolmästaren, göra nödig inredning i skolhuset och underhålla det.»

Sedan inlämnade prosten skriftlig anhållan om publikt understöd jämte protokollsutdrag, vari det bl. a. heter: »Församlingen jemte dess pastor har länge önskat folkundervisningen i bättre skick, än den för närvarande är, och sedan församlingen af en högst ädelmodig medlem Johan Jonsson i Kalkatorp erhållit den ansenliga gåvan av 3333 1/3 riksdaler banco till lön åt skolmästaren efter donators fränfalle, hvilken i sin och sin hustrus lifstid förbehållit sig och henne den årliga räntan,

att församlingen redan för några år sedan uppbyggt ett vackert skolhus med läsesal för barnen och nödiga boningsrum för skolmästaren; men då de båda ädelmodiga gifvarna, af hvilka mannen är 64 år och hustrun 59, ännu länge kunna lefva, så anser sig församlingen nödsakad att underdånigast bönfälla om det största möjliga publika understöd, som kan gifvas, emedan dess medlemmar i allmänhet äro högst fattiga och skuldsatta både hos enskilda personer och hos Kungl. Majestät och kronan för lämnad undsättningsspannmål samt bebo och bruka en högst mager och otacksam jord».

Sedan K. Maj:t lämnat understöd om 53 riksdaler 16 skilling banco inlystes församlingen 23/3 1846 »för att yttra sig om *tiden* och *sättet* för folkskolans öppnande, bestämma lön till läraren och välja skoldirektion. — I anseende till *tiden* beslöts, att skolan skulle öppnas först till hösten den 29 september samma år på grund af den svåra och tryckande tiden som gjorde det omöjligt för den fattiga befolkningen att sammanskjuta lön till skolmästaren.

I anseende till *sättet* beslöts, att den vidsträckta socknen skulle indelas i 4 skoldistrikt med cirka 8 1/4 förmedlade hemman med tillhörande torp och backstugor till hvarje, och benämnt norra, södra, östra och västra distriktet. Under lästerminen skall hvarje hemmans åbo i mån af sitt mantal och i den ordning som skall bestämmas inom hvarje distrikt, hvarje gång innan skolan börjar, upplåta lämpligt rum både till skolmästaren och för skolbarnens undervisning jemte värme, ljus och städning.

Till lön åt skolmästaren för det första läsåret, åtog sig församlingen, att, utom det af konungen lemnade publika understödet, lemna en skäppa säd af hvarje helt förmedlat hemman, hälften råg och hälften korn, samt 4 skilling banco af hvarje mantalsskrifven person.

Till källand och trädplantering upplät åbon Ingemar Svensson i Lindås ett jordområde invid skolhuset 20 famnar i quadrat mot ett betingadt arrende af 6 riksdaler riksgäld årligen.»

Därpå utsågos åtta hemmansägare att vid kyrkoherdens sida utgöra ledamöter i den första skolstyrelsen.

C. Ett kungligt lärareval, där intet val gavs. 1846.

Folkskolearbetets påbörjande måste emellertid uppskjutas till obestämmd tid, på grund av att någon lärare icke blifvit tillsatt. Då församlingen första gången under 1846 ledigförklarade folkskolläraretjänsten, anmälde sig ingen sökande. De lärare, som då för tiden sökte och fin-

go platser, hade endast en kortare tid studerat vid seminarium men godkänts, emedan det vanligen var brist på lärarekrafter. De kallades skollärare-kandidater.

Efter en andra ansökningstid anmälde sig en sådan vid namn Almqvist. Men församlingsborna infunno sig icke på sockenstämman den dag val skulle ske, emedan de ansågo det vara deras lagliga rätt att välja först då tre sökande voro uppsatta på förslag. Men rätta orsaken var tydligtvis den att de ville uppskjuta upprättandet av skola så länge som möjligt.

Till föräldrarnas ekonomiskt grundade avoghet kom även de växandes förskräckelse för vad som komma kunde. Redan det att hemma hos far och mor lära sig läsa var ett förfärligt tvång. Nu skrämde man dem med historier om att de skulle komma till en sträng, främmand »goffa», som med en stor knölpåk slog dem på fingrarna och överallt på kroppen, eller stack han dem med en vass syl som satt på knölpåkens ände, eller lyfte han dem i håret eller i öronen, eller slog han en unge mot den andra »så bloen stank».

Emellertid återtog Almqvist sin ansökan, och vid tredje ledigförklarandet anmälde sig ingen sökande. Efter ny annons anmälde sig en sökande, G. Hedréen. Han var född den 3 juli 1814 i Långasjö, hade under 12 år varit »läsegoffa» eller en s. k. ambulerande läsmästare samt därefter genomgått en några veckors kurs vid seminariet i Växjö och församlingsborna inkallades till allmän sockenstämma i Lindås den 8 november 1847. I protokollet härom meddelas följande. »Sedan enligt Högv. Domkapitlets befallning fatalier till den här ledigvarande skollärarebefattningen för 4:de gången blifvit öppnade och under ansökningstiden skollärarekandidaten Gustaf Hedréen såsom sökande sig anmält och företett de mest hedrande betyg om kunskap, fallenhet och kristlig vandel, så hade församlingens röstlängds medlemmar till denna dag blifvit kallade att hvar för sig yttra sig om de vilja antaga Hedréen till församlingens skollärare. Undertecknad, pastor, sade sig hoppas, att församlingen så mycket hellre skulle göra det, som tiden då skolväsendet borde vara regleradt, länge sedan förflutit och någon skickligare svårligen kan erhållas. Men för att med visshet utröna församlingens tanke uppmanades hvar och en särskildt att yttra sig enligt upprättad vallängd, då de som önska Hedréen ropa *ja* och de öfriga *nej*. Vallängden justerades och upprop skedde. Härvid företedde sig det förhållandet, att endast högst få af församlingens röstegande medlemmar sig infunnit. För några af de frånvarande framlemnades av Abraham Jönsson i Fållen en så lydande skrif-

velse: »Undertecknade få härmedst åt innehafvaren häraf uppdraga, att å våra vägnar vid det till den 8:de dennes i Lindås utlysta skol-lärareval anmäla, att sedan ej mer än en kompetent sökande sig an-mält, vi under återopande af kongl. författningen rörande dylika äm-nen, för denna gången afsäga oss röstningsskyldigheten, enär 3:ne sö-kande ej äro uppgifna, och vi ej känna den nu på förslaget upptagne.»

Av de tolv undertecknarna voro två närvarande »och förklarade att deras mening var härmed, att lemna nekande svar till den uppställda frågan. På den beskeden upptogos alla dessa röster såsom nekande, hvilka må underställas vederbörandes pröfning, och på detta sätt be-fanns 1 1/8 röst hafva tillfallit Hedréen, men 5 3/4 röster nekande att antaga honom. När härtill lades pastors röst, som är hälften af de rös-tandes, så hade Hedréen fått 4 9/16 och 5 3/4 hade utfallit nekande. De i ofvannämnda voteringsedel upptagne nekande röster för de af dem som icke voro närvarande utgöra 2 7/8 röster.»

Alltså blev Hedréen ej vald till lärare denna gång. Det flertal, som ville draga ut på tiden, menade, att det skulle dröja en tid framåt tills det åter blev lärarval. De ansågo sig vara nöjda med skolväsendet som det var. Det hade gått bra hittills, tyckte de. De kunde ju själva läsa i sin bibel och i sin psalmbok och det var ju huvudsaken.

Men prosten lät sig ej därmed nöja, utan han anmälde förhållandet hos Högvördiga Domkapitlet, som i sin tur ansåg sig därom göra un-derdånig anmälan hos K. Maj:t och utbedja sig nådig föreskrift, huru förfaras borde. Den 28/12 1847 fann K. Maj:t »skäligt i Näder förklara, att vederbörligt förordnande å skolläraryrket i Vislanda för-samling skall för Hedréen utfärdas, såvida församlingen, vid för ända-målet hållen sockenstämma, icke har i öfrigt att mot hans antagande erinra.»

Alltså blev Vislanda församlings förste folkskollärare tillsatt av Hans majestät konung Oscar I, sedan församlingen på stämman den 21 feb-ruari 1848 sagt sig ingenting ha att anföra mot honom, varken menligt eller berömande, okänd som han var.

IV. LAGFÄSTA FOLKSKOLOR I VERKSAMHET UNDER 3/4 SEKEL.

A. Läraren Hedréens arbetstid: 1848—1860 (1861).

Äntligen kunde nu folkskolan komma i arbete. Den första terminen öppnades på våren 1848 i *Lindås skola* i södra rummet i sockenstugan.

Här funnos varken skolbänkar eller kateder eller annan inredning, utan eleverna måste sitta på långa träbänkar omkring ett uppslaget slagbord. Läraren satt på en stol vid samma bord. Träbockarna, som barnen sutto på, voro likadana som de som stodo utmed väggarna in-ne i sockenstugan, och utgjordes av skrädade grova timmerträ med två grova träben i vardera änden på boken.

Skolläraren hade sin bostad i sockenstugan i det rum med kök som var avsett till *lärarebostad*. Han skulle gratis ombesörja städning och eldning i sockenstugan under helgdagarna, sedan organisten nu fått flytta därifrån. I skolsalen fingo lärjungarna ombestyras städningen.

Trädgårdsplanen och kålgården vid sockenstugan skulle iordning-ställas för skolmästarens behov. Jorden borde schaktas och sten bry-tas; detta arbete skulle utföras genom sockendagsverken. Till inhäg-nad omkring trädgårdsplanen skulle uppläggas en stengärdesgård 9 kvarter bred i botten och 9 dito hög över jordytan. Torparen Olof Jönsson på Planen under Mörhult åtog sig detta arbete för 24 skilling riksgäldsmünt famnen.

Skolhus fanns ju inte mer än vid kyrkan; i de övriga distrikten bor-de hemmansägarna, var och en efter sitt mantal, i tur och ordning upplåta rum för skolan. Vanligen användes förstukammaren eller något vindsrum i bondgårdarna. I samma rum brukade läraren sova på natten, om han ej föredrog att om kvällarna gå till sin bostad i Lindås. Under terminen skulle han även ha bädd, värme och lyse i bondgården, och städningen i skolrummet skulle ombesörjas av äga-ren. Mat fick läraren bestå sig med själv och den lagade han antingen i skolrummet, där det vanligen fanns öppen spis, eller i gårdens kök eller inne i »stuerummet», där han kokade gröt, välling eller potater eller stekte potaterna i askan eller i eldmörjan, och stekte korv och fläsk på glöden. Ett halvstop mjölk köpte han om dagen av matmodern, men var hon »godvelen», gav hon honom bra mål så det blev ett stop. Då han åt, skalade han potatisen med fingrarna, och mjölken drack han direkt ur stopamåttet, såsom vanligt folk.

Levnadssättet var enkelt på den tiden, och armodet var ganska stort. Så fanns det många fattiga föräldrar som icke hade bröd att skicka med sina barn till skolan, utan de fingo endast med sig några kokta potater eller kokta kålrötter eller »pärgrot» (potatisgröt) samt »enbärssupa» eller »mosavann» (osockrade kokta lingon blandade i vatten). Det fanns sådana som voro i brist även därpå, och deras barn fingo gå utan mat till skolan.

Församlingen beslöt därför, att på skolkassans bekostnad under

året inköpa en tunna korn till varje skoldistrikt där skola hölls. Varje skolrådsledamot skulle inom sitt distrikt föranstalta, att säden maldes och att en lämplig person bakade brödet och utdelade det till behövande lärjungar. Av kornbröd fingo somliga barn en, somliga en halv, somliga en fjärdedels kaka i veckan. De blevo gladare för sin kornbröds-kaka, än ett nutida barn för en vetekaka. Det var inte gott att vara varken lärare eller lärjunge på den tiden!

År 1854 beslöt församlingen enhälligt, att över sockenstugan skulle byggas en ny våning under sticketak med en stor skolsal på norra gaveln samt två mindre rum och ett kök till folkskollärarebostad på södra gaveln. Till företaget skulle från varje oförmedlat hemman lämnas åtta bräder och en tvätumsplanka, alla åtta alnar långa och 10 tum breda i lilländan.

Den 18 maj 1855 beslöt sockenstämman låta förfärdiga *fasta skolbänkar*, — de första i församlingen. De voro av enklaste slag; i stället för lådor fanns en smal hylla under bänken, där barnen fingo lägga sina skolböcker.

Befolkningen började finna det alltmer besvärligt att mottaga omgångsskolan i sina hem varför norra och västra skoldistriktet på sockenstämma 18/10 1858 erbjödo sig att *uppföra* ett skolhus i vartdera distriktet och bekosta alla materialier av vad slag det vara månne, så vida alla kontanta utgifter betalades av församlingen. Förslaget bifölls enhälligt. Alltså byggdes ett mindre skolhus i Mörhult och ett i Röshult (vid Oset på Röshult Östergårds ägor). Det senare upptog jämväl en förstuga samt ett litet rum om 4 à 5 alnar i fyrkant, men det förra hade ej ens en sådan tillstymmelse till lärarebostad, enär socknens ende skollärare hade sin bostad i Lindås. (Omkring 1913 byggdes ett nytt skolhus i Sjöbacken; det gamla skolhuset i Röshult såldes och uppfördes till bostadshus i Bjälleberg).

Före dessa nybyggen höll Hedréen skola årligen under åtta veckor i vart och ett av de fyra skoldistriktet.

Han undervisade huvudsakligen blott i kristendom och innanläsning.

Allmogen började omsider inse nyttan av kunskap och upplysning, varför kravet på bättre undervisning började göra sig gällande. Församlingen fordrade, att deras barnalärare skulle åtminstone kunna läsa i bok. De gamla berättade, att skolmästare Hedréen brukade säga till barnen då de läste i Nya Testamentet »Då Ni kommer te de krokie [svärlästa] orden, få Ni ta förbi dem». Det påstods, att han inte själv kunde läsa dessa ord, och att han därför inte kunde undervisa barnen. I stället brukade han till ytterlighet den gamla undervisningsmetoden,

att lärdomen skulle slås in i lärjungarna. Kanske han också var utsliten; ibland syntes han sakna sinnesjämvikt. Det har berättats, att han en gång så svårt slog en elev, Petter från Elnaryd, att pojken inte kunde gå eller sitta på flera dagar. Offret glömde ej detta. När pojken blev stor, passade han på en kväll utanför sockenstugan, då Hedréen i bara skjortan »gick ut åt sig», tog läraren på ryggen och bar bort honom till Stubbalycke, som då allmänt kallades »Helvetet», emedan där på den tiden hölls krog. »Va ska du bära me?» frågade Hedréen gång på gång. »Till Helvetet», svarade ynglingen och släppte honom inte, förrän han kom fram till krogen, där det stod fullt med folk. Att ynglingen orkade bära läraren så långt, förklarades därav att den förre var stor till växten och den senare småväxt och klen byggd.

Sockenmännen hade från början aldrig tolererat Hedréen, emedan de själva icke utsett honom utan han blivit förordnad av K. M:t. *Missnöjet med läraren* växte mer och mer. År 1860 yrkade därför församlingen på en sockenstämma under ordförandeskap av kyrkoherde Eggertz, att Hedréen skulle begära avsked på grund av sjukdom. Han var då blott 46 år och hade tjänstgjort endast 12 år såsom ordinarie folkskollärare.

Några veckor efter denna påstötning inlämnade läraren till pastorsämbetet följande skrivelse genom sin sväger, kyrkovärden Ingemar Svensson i Lindås.

»Till vördiga pastorsembetet i Vislanda!

Som mina krafter och försvagade helsa under en 24-årig trägen och nästan oafbruten barnundervisning med åren aftaga, så att jag icke som jag önskade kan sköta skolan, eller min undervisning ej tycks uppfylla församlingens anspråk; så ock, då fråga uppstått, om mitt frivilliga afgående från min befattning eller vikarierande skollärares antagande, så får jag ödmjukeligen angifva förslag på de villkor jag är villig att ingå för att tillfredsställa dessa önskningsar:

I:a Till en början lemna jag min lärarbefattning åt en vikarierande skollärare, som af skolstyrelsen anskaffas och antages, och på eget ansvar förestår barnundervisningen minst ett år räknat från den 1 januari 1861; till hvars aflönande jag af min lön afstår 5 tunnor spannmål af råg och korn, hälften af hvardera slaget, samt halfva min kontanta lön årligen, så länge skolstyrelsen och församlingen finner för godt att lemna skolan åt vikarie. Enligt min tanke voro både församlingen och jag bäst belättna, helst som jag icke kan afstå från min inne-

hafvande befattning utan någon pension, som ökar församlingens utgifter och likväl blifver mindre för mig än då vikarie tjänstgör, så fra mt skicklig person står att få mot den föreslagna lönen.

2:a. Skulle efter ett års förlopp finnas, att vikarien ej uppfyller skolans ändamål, utan församlingen vill antaga annan ordinarie skollärare, så förklarar jag mig nöjd med att från min befattning erhålla afsked mot en årlig pension motsvarande 1/4 af lönen eller 75 Rdr Rmt från den dag jag afträder till min död, ehvar jag kan finna vistelseort för mig och min familj, inom eller utom denna församling, och att få lyfta detta belopp med hälften i slutet af juni och andra hälften i slutet af december månad årligen. Församlingen som känner min ekonomiska ställning torde finna detta mitt förslag ej vara obilligt, utan dertill lemna bifall. —

Lindås den 13 okt. 1860.

Vördsammelige G. Hedréen.»

Efter diskussion den 28 okt. s. å., »stannade sockenstämman slutligen vid det förståndiga beslutet, att en vikarierande skollärare i Hedréens ställe skulle från nästa års början till dess slut antagas och var orgelnistkandidaten Sven Vieslander, själf närvarande, öfverens med pastor och sockenstämman att öfvertaga den nämnda befattningen med hvad dertill hörer för den lön som Hedréen själf åt vikarien erbjudit, nemligen 5 tunnor hälften råg och korn samt halfva kontanta lönen 150 riksdaler. Skulle Vieslander blifva till församlingens belåtenhet såsom lärare, och det skulle visa sig, att den öfverenskomna lönen är otillräcklig, så erbjöd sig sockenstämman att framdeles medla mellan Vieslander och Hedréen, så att någon tillökning kunde beviljas den förre. Till en början antog Sven Vieslander skolan endast för en termin».

Under dennes första läsår avled hans fader, N. Vieslander, som var församlingens organist och klockare. På grund därav framlade kyrkoherde Eggertz på en sockenstämma 20/9 1861 ett förslag, att ifrågasvarande syssla skulle förenas med folkskollärarebefattningen. Det bifölls enhälligt, Hedréen beviljades nu afsked med en livstidspension om nio tunnor spannmål årligen. Med denna pension ville han dock icke sig nöja utan överklagade beslutet hos domkapitlet. Däröver avgav stämman senare förklaring, varvid endast två röstberättigade instämde i H:s yrkande. Detta avslogs, och hans pensionsspannmål avdrogs från de ordinarie tjänstgörande folkskollärarnas löner, så länge

han levde. — Han dog i sitt eget hus vid Vislanda järnvägsstation 1887, 73 år gammal.

Hans hustru var barnmorskan Anna Svensdotter, född år 1833 i Svensboda under Moshult här i församlingen och syster till kyrkvärden Ingemar Svensson, Lindås. Hon tjänstgjorde såsom socknens första legitimerade barnmorska från omkring 1855 till år 1899. Hon hade icke fått någon ordentlig utbildning, så i svåra fall stod hon hjälplös. Det var inte ännu brukligt att anlita läkare vid en förlossning, och ingen sådan fanns att tillgå på flera mils avstånd, varför många barnsängskvinnor fingo släppa livet till. — Den första tiden av hennes tjänstgöring, såde man, då det gick illa vid en förlossning, att »hon var ung och oerfaren». Men på den tiden var hon munter och tröstrikt vid en förlossning. Senare brukade allmogen säga om henne, att »hon inte var go å lita te», särskilt då hon var gammal och såg dåligt och började bli mindre gladlynt. På äldre dagar rökte hon passionerat röktoak, så att hon vid en förlossning tänkte mindre på patienten än på sin pipa. Denna tände hon oupphörligt, varför det sades, att »hon rökte bara tändstickor».

Hon tog 3 daler (50 öre) vid en förlossning av de fattiga och 6 daler (1 krona) av andra.

— Hon brukade även »slå ådra» (åderlåta) och »koppa» personer, som bådo henne därom. Hon plägade också »impä» (ympa, vaccinera) småbarn på »impötet», om organisten, som eljest skulle göra det, var förhindrad.

Anna Hedréen var plikttrogen, enkel och anspråkslös.

B. Läraren Hagstrands verksamhetstid 1862—1875.

Till de förenade organist-, klockare- och folkskollärarebefattningarna inkommo flera ansökningar (1862). Bland de sökande uppsattes på förslag vice organisterna C. Gunér i Virestad, G. Carlsson i Alsheda och P. Hagstrand i Västra Torsås. Vid valet den 13 juli 1862 erhöilo Gunér 5 röster, Carlsson 4 1/8 och Hagstrand 33 95/96 röster. Alltså blev den sistnämnda utsedd. Av församlingen erhöil han 19 83/96 och av kyrkoherdens ämbets röster 14 1/8.

Hagstrand var född den 30 juni 1836 i Hagstad i Västra Torsås. Han hade avlagt organist- och folkskollärareexamen med goda betyg. Innan han blev anställd här, tjänstgjorde han såsom vikarie för den åldrige organisten Karl Magnus Teorin i Västra Torsås.

Liksom sin företrädare var Hagstrand ambulerande lärare och »höll

en folkskola» i vartdera distriktet under året. Han bodde i lärarebostaden i Lindås i sockenstugan, och då han höll skola i de andra distrikten, gick han morgon och kväll till och från skolan hem till Lindås. Cyklar funnos ju inte den tiden.

När min syster Tilda var 10 år gammal, började hon i folkskolan hos denne lärare. *Schemat* för en dag var ungefär följande: Först hölls morgonbön, varvid eleverna läste bönen i tur och ordning. Efter det en psalmvers sjungits, läste varje barn några verser i Nya Testamentet. Därefter förhördes lärjungarna i kristendomen, inbegripet det som de haft till läxa. — Vid »mellmål» (mellanmål) vid elvatiden fingo de rast en halvtimme. Sedan övades de i att välskriva, räkna eller renläsa till middag.

Under middagsrasten förekom gymnastik. Läraren kommenderade då allas uppställning på sockenstugården. Sedan fingo de marschera, göra höger och vänster om o. s. v. Detta kallades »exercera», och allmogen sade, att skolläraren då var ute med sitt »kjortelregemente». De som inte voro riktigt säkra på höger och vänster fingo därvid bära en fjäder i ena handen, vanligtvis den högra.

På eftermiddagen förhördes läxor i historia och geografi. I senare fallet fingo alla lärjungarna stå i en halvcirkel framför Sveriges karta vid väggen.

Något längre komna elevgrupper, i »storskolan», fingo lära sig räkna de fyra enkla räknesätten inklusive multiplikationstabellen. Därvid liksom då de väl- och rättskrevo, fingo de skriva med griffel på en skiffertavla, som var och en skulle medföra. Då de skrivit eller räknat, ströko de ut det med en medhavd trasa eller hartass, sedan de först spottat på tavlan.

Då eleverna lärde sig skriva, hade de först små skrivtabeller, sedan någon bok att skriva efter. De som så önskade fingo skriva med bläck och penna i små skrivböcker, som de själva sydde av olinjerat papper och sedan linjerade upp. Pennan utgjordes av en tillspetsad gåsfjäder eller, i brist därpå, av en fjäder av skogsfågel eller höns. Näst kristendoms-kunskap var välskrivning det viktigaste ämnet, enär skrivfärdigheten ansågs vara en stor konst.

Då barnen renläste, fingo de ibland choraläsa och ibland läsa på lästabeller.

Läraren lät då och då en lärjunge vara monitör och undervisa i hans ställe. Min syster Tilda hade ofta detta förtroendeuppdrag.

Vid *bestraffningar* fingo de unga stå i skamvrån och hålla »kåsten» (kvasten), eller ock stå på gången. Om några tisslade och tasslade under

lektionen, gick han bakom dem, tog deras huvud och slog dem mot varandra. Rotting användes icke utom vid grövre förseelser. De som ej kunde sin läxa fingo »sitta inne» under middagsrasten och »sitta efter» om kvällarna och därvid läsa på läxan.

När syster Tilda var 11 år, fick hon *utexamen*. Hon hade då »gått i två småskolor» (d. v. s. ambuleringsperioder på lågstadiet) och i två så kallade »storskolor» (folkskoleterminer). Läraren tyckte, att hon då hade inhämtat nödiga kunskaper, enär hon varit läraktig och flitig.

Sedan fick hon gå i »skolförhör» på lördagarna var fjortonde dag, tills hon skulle konfirmeras. Vid skolförhören undervisades de unga endast i kristendom och hade därvid läxa i katekesen, psalmboken och Nya Testamentet. När Tilda var i sitt sista skolförhör, sade läraren Hagstrand till de barn, som skulle börja gå och läsa för prästen: »När Ni nu ska börja gå till prästen, så ska Ni bedja Gud hjälpa Er, så får prästen nåd att visa Er vägen till Gud.»

I 1842 års folkskolestadga var ju föreskrivet, att barnen skulle *börja* i folkskolan senast i slutet av sitt nionde levnadsår. I övrigt hade varje församling att i samråd med skolrådet rätt att bestämma, när skolgången skulle *upphöra*. Detta senare tillämpades här i församlingen med stor frihet ända fram i början på 1870-talet, oaktat skolskyldigheten hade förts därhän, att barnen skulle genomgå fyra »folkskolor».

Då det var *slutexamen* i folkskolan, brukade skolrådet infinna sig. De som önskade sluta, behövde blott framställa begäran därom, och den prövades av skolrådet. Därvid hette det: »Vems barn ä du?» Efter elevens svar föll avgörandet t. ex. på något av följande sätt: Ja, du behöve nog få utexamen; du behövs hemme till å hjälp till med arbetet; ja, dina föräldrar ha inte råd te ha dig i skolan; ja, du behöve nog få utexamen; du behöve göra annat än sitta på skolbänken.

På så sätt kom det sig, att somliga fingo sluta skolan när de gått en termin eller endast några veckor, och det vare sig läraren ansåg att de inhämtat nödiga kunskaper eller icke.

En gammal man, som på sin tid kallades Döv-Joanen och bodde under Skepshult, brukade säga, då kunskap och upplysning kom på tal: »Ja haa inte gått i skole meä än halv femte veke, men ja kan ändå så möet ja behöva veta». Han var på sin tid inte den ende här i socknen, som haft så kortvarig skolgång och resonerade på detta sätt. —

Folkskoleinspektör lektor A. Rundbäck insände i augusti år 1875 en promemoria till församlingens skolråd, vari han framhöll, att ännu en ordinarie folkskollärarebefattning borde inrättas i socknen samt att ny skolmateriel skulle anskaffas. I anledning härav anslogs senare en

ny tjänst ledig samt inköptes till samtliga skolor nya läseböcker och kartor, de senare icke allenast över Sverige utan över hela jordklotet. En jordglob inköptes också.

Den 9 december 1875 avled Hagstrand i lungdot, endast 39 år gammal. Han sades ha varit en nitisk, plikttrogen, snäll och gudfruktig lärare och blev nu allmänt sörjd och saknad inom församlingen. På sista tiden hade han haft en privat vikarie, en ung man ifrån Myradal under Rickardshult här i socknen, och efter H:s död blev småskollärare J. P. Hultgren förordnad uppehålla undervisningen, tills vikarie utsetts.

C. *Lärarna Lidholm och Ydén 1876—1905 resp. 1878—1894.
Organist Nordstrand. Och andra.*

Den 27 dec. 1875 beslöt kyrkostämman dels skilja organist- och klockarbefattningen från folkskolläroretjänsten, såvida behörigt antal sökande anmälde sig till den sistnämnda; dels följande år upprätta en ny folkskolläroretjänst; således skulle två lärare antagas. Lönen borde årligen utgå till vardera med 600 kronor jämte kofoder, husrum och vedbrand (dock med avdrag av 4½ tunnor spannmål för vardera, vilka lämnades i pension till förre folkskolläroren G. Hedreén, så länge han levde). Dessa båda tjänster skulle förklaras lediga genast men organist- och klockaresysslan senare.

Genom seminarierector J. P. Dahlstedt förvärvades nyutexaminerade folkskolläroren J. E. Söderqvist till vikarie; han började arbetet den 5 juli 1876.

Min syster Anna gick i folkskolan i Lindås hos honom, då de enda kompetenta sökandena till ordinarie läroretjänsten F. A. Elmén från Snöstorp och Gustaf Lidholm i Broby avlade prov inför skolrådet och dess ordförande, kyrkoherde Ling. Båda skötte undervisningen till skolrådets belåtenhet. Dess ledamöter tillfrågade lärjungarna, vilken provande de tyckte bäst om. Alla sade sig tycka bäst om Lidholm och vilja ha honom till lärare. En ledamot frågade då, om de inte tyckte lika bra om Elmén och i stället ville ha honom till lärare. »Nej», svarade barnen enstämmigt, »vi tycker bäst om Lidholm». Och han blev vald.

Hos honom gingo mina systrar Anna och Emelia i skola. Den sistnämnda (född 1867) fick utexamen hos Lidholm, då hon gått i endast »två folkskolor» (= ambuleringsperioder), när han ansåg henne ha varit så läroret, att hon redan inhämtat nödiga kunskaper.

Lidholm sades vara en snäll och bra lärare, som skötte undervisningen samvetsgrant och nitiskt. Han var varmt religiös och var s. k.

»nyläroret», såsom folk på den tiden uttryckte sig. Utom lektionerna i kristendomen talade han ofta och gärna med barnen om Gud och sjöng andliga sånger för dem ur Svenska Missionsförbundets sångbok. Somliga sockenbor hade den uppfattningen, att Missionsförbundet eller »nyläroret» var en grov villoläroret, varför vissa av barnens föräldrar gingo till honom under lektionen och uppträdde hotfullt, pockande på att han skulle sluta upp att lära barnen av sin villoläroret. (Någon hade t. o. m. en grov knölpåk i handen.) Detta grep läroret så djupt, att han t. o. m. grät inför barnen för att somliga föräldrar missförstodo eller misstolkade hans nitälskan för Gud och Frälsaren Jesus Kristus.

Att sådant hände redan under hans första läroretid här, därom vittnar ett skolrådsprotokoll från den 27 nov. 1877, däri det heter: »Af förekommen anledning får skolstyrelsen allvarligen tillsäga och äfven varna alla föräldrar, att ej öfverfalla läroret under pågående lektion i skolan eller vid andra tillfällen med ohöfliga och sårande ord; har någon något att anmärka mot läroret, bör anmälan ske hos pastorsembetet.»

I Lidholms skola var *schemat* för en dag ungefär följande. Vid skoldagens början och slut höll läroret morgon- respektive aftonbön och sjöng en psalmvers. Efter morgonandakten läste lärjungarna en stund i Nya Testamentet, varefter han förhörde dem i det de haft till läxa i katekes eller biblisk historia. Sedan övade de rätt - eller välskrivning, den förra på griffeltaflan, den senare med bläck och penna i skrivböcker med blå papperspermar, som läroret förskaffade och sålde. Därpå förekom räkning: de fyra enkla räknesätten, bråk, procenträkning etc. Då ett barn inte kunde räkna ett tal, satte han sig bredvid det i bänken och undervisade det. Under räknektionerna lät han en elev gå fram till svarta tavlan och räkna, och de andra finga i sina bänkar räkna samma tal på griffeltavlan.

Efter middagsrasten blevo lärjungarna dels förhörda på läxor i geografi, svensk historia eller psalmboken, dels övade i innanläsning i folkskolans nya lärobok; sedan denna kommit i bruk, togos lästablerna bort.

Då och då förekommo enklare övningar i gymnastik, varvid eleverna utförde rörelserna stående i sina bänkar. Och under middagsrasten var läroret ute på skolplanen och lekte med barnen. Han var därför mycket älskad och avhållen av sina elever.

Vid ett eller annat tillfälle lät Lidholm någon av de duktigaste lärjungarna vara monitör och läsa med sina kamrater i hans ställe.

Under lektionerna höll han alla barnen lika och gjorde ingen åtskillnad mellan barn av rika och barn av fattiga föräldrar. Ej heller syntes han uppskatta försök att genom mutor vinna hans ynnest.

Då Lidholm måste utöva tukt, fingo de felande stå i skamvrån eller på gången och skämmas; de riktigt olydiga fingo lugg eller örfilar. Lärjungarna borde vara uppmärksamma under lektionen, och han tålde därför inte, att de viskade till varandra. Under sin första termin här sade han ifrån gång på gång, att eleverna inte fingo viska under pågående lektion. Men det hjälpte inte; särskilt pojkar viskade ändå, emedan de fått det till vana under Söderqvists läroretid. Omsider tröt tålmodet, när pojkar en dag återigen sutto och viskade. Först fingo de redogöra för vad de hade sagt till varandra. Vissa hade bytt läggknivar, några griffilar, andra pengapungar; somliga hade talat om när deras julgris skulle slaktas o. s. v. Sedan måste en i sänder gå fram och lägga sig på knä på trappan vid katedern samt mottaga några slag av rottingen vid rygglutet. Från den dagen upphörde lärjungarna att vara uppmärksamma.

De två första åren höll Lidholm fyra »folkskolor» om året, nämligen i Lindås, Mörhult, Röshult samt Hullingsved. Då han höll skola ute i socknen, gick han till fots morgon och afton mellan skolplatsen och sin bostad i Lindås sockenstugubyggnad.

Lidholm var född 29/11 1843 i Angelstads socken i Sunnerbo härad och avgick med pension 30/6 1905. Till sitt väsen var han försynt och vänlig samt betecknas såsom en snäll, nitisk och bra lärare.

Då han avgått, bosatte han sig först i Ljungby, sedan i Alvesta, där han avled julafton 1927, 84 år gammal.

Till vikarie efter honom utsågs 25/6 1905 lärare Anton Johansson. Senare antogs han till ordinarie lärare i Lindås och Hullingsved.

Efter långt övervägande hade församlingen den 28 juli 1877 beslutat att *två skolhus* skulle byggas: det ena i Hullingsved, det andra på Hönetorps ägor i närheten av Vislanda station. Det senare skulle innehålla skolsal, nödiga bostadsrum för en folkskollärare och ett gavelrum på vinden för en lärarinna. Båda skolhusen borde vara färdiga 1878.

Det var även beslutat, att den blivande, nya folkskollärorefattningen ej skulle förenas med organist- och klockaretjänsten, emedan det inom socknen fanns en ung, utexaminerad *organist*, som var villig att övertaga den sistnämnda tjänsten, nämligen *Johan Nordstrand* (från Ugnabygden, född 8/5 1852. Han var son till hemmansägaren Sibbe Nilsson därstädes, och broder till Sven Sibbesson, vilken upprätthållit organist- och klockarebefattningen vid kantor Hagstrands frånfälle samt sedan bestred tjänsten efter sin brors avgång). Som organist och klockare hade Nordstrand i lön 300 kronor årligen jämte ystmjök av varje hemmansägare samt ett frivilligt offer i kyrkan varje annandag jul.

Nordstrand var rikt begåvad både på sångens och musikens område. Han sjöng och spelade utmärkt väl och skötte orgeln i kyrkan till allmän belåtenhet. Han var enkel och flärdfri i sitt uppträdande men var en ovanligt trevlig och angenäm sällskapsmänniska. År 1889 sökte och erhöll han liknande befattning i Åmål. —

Till ordinarie innehavare av den nya folkskollärorefattningen antogs 1877 »skolmästare» *Nils Petter Ydén* från Ausås församling i Skåne.

Han var född den 3 maj 1829 i Kvenneberga, Hjortsberga församling och tog folkskollärorefattningen i Växjö den 14 december 1858. Tjänstgjorde först såsom vikarie i Öjaby församling, erhöll sedan plats såsom ordinarie folkskollärorefattning i Ausås, där han kvarstod tills han erhållit platsen i Vislanda. Ydén avlade ej något prov inför skolrådet härstädes utan antogs på rekommendation av kyrkovärden Ingemar Svensson i Lindås, som kände honom personligen. Vid 22 års ålder förlorade Ydén högra handen genom en olyckshändelse i ett tröskverk, och på grund därav utbildade han sig senare till folkskollärorefattning. I Ausås trivdes han inte, emedan hans hälsa led av att bostaden var inrymd i ett fuktigt tegelhus.

Ydén började här sin verksamhet (»första folkskola») i Mörhults skolhus 4/2 1878. Församlingen hyrde bostad till honom och hans familj, tills det nya skolhuset i Hönetorp blivit färdigbyggt.

Var och en av de båda folkskollärorefattningarna skulle hålla tre »folkskolor» i skolhus under året: Lidholm en i Lindås, en i Röshult och en i Hullingsved; Ydén en i Mörhult och två i Hönetorp. Vidare borde vardera (enligt beslut 3/12 1878) hålla en månads fortsättningsskola i varje januari månad mot 75 kronors ersättning.

År 1880 bortföll kofoder in natura i folkskollärorefattningarnas lön, och i stället erhöll vardera 80 kronor. Fr. o. m. 1885 höjdes folkskollärorefattningens lön till 700 kronor.

Ydén höll alltså varje år tre terminer om tre månader vardera samt en fortsättningsskola under en månad. Den senare kursen hölls alltid i Hönetorps skolhus där »skolmästaren» hade sin bostad (två rum och kök).

Vårterminerna i denna skolbyggnad fortgingo från början av februari till några dagar in i maj. Höstterminen började i början på september. Sommarterminen hölls i Mörhults skolhus; där fanns ingen lärarebostad utan läraren måste hyra in sig och sin familj i en bondgård. — Under denna tremånadersperiod höll småskollärorefattningen Elna Vellberg småskola i Hönetorps skolhus, alltså i Ydéns bostadsbyggnad. (Om henne jfr huvudavdelningen Småskolor).

Dennas skolsal rymde 60 barn och hade tio bänkar (med tre lådor i varje). Under terminerna voro bänkarna fullsatta med lärjungar, och ibland fingo alla tillstädeskomna icke plats i bänkarna utan några måste sitta vid ett särskilt bord utanför bänkraderna.

Det var naturligtvis svårt att undervisa så många på en gång. Men »skolmästaren» delade upp barnen så, att de båda yngre klasserna fingo t. ex. välskriva medan de andra räknade. Läseböcker funnos icke till alla, utan två fingo läsa i en och samma bok. När läraren undervisade i geografi, grupperades eleverna i ringar så, att pojkarna stodo vid den ena Sverigeskartan och flickorna vid den andra. En gosse och en flicka voro monitörer och förhörde kamraterna i geografi; därvid hade de var sin geografi att se uti och var sin linjal att peka med på kartan. »Skolmästaren» gick mellan grupperna och ledde undervisningen.

Alla läxor hade lärjungarna gemensamt, såsom i katekes, biblisk historia, psalmbok, geografi och svensk historia. Vid innanläsning i folkskolans läsbok och i Nya Testamentet hade alla gemensam läsning, varvid varje barn läste några rader; ibland fingo de läsa blott ett ord vardera efter varandra, troligen för att visa att de följde med.

Vid rättsskrivning fingo lärjungarna visa läraren, vad de skrivit på sina griffeltavlor eller ock fingo de sitta i sina bänkar och stava högt det de skrivit. Vid aritmetik räknade en elev på svarta väggtavlan ett tal, som läraren läste upp, medan kamraterna i sina bänkar räknade samma tal på griffeltavlorna, varefter de fingo visa skolmästaren, om de räknat rätt. De senare spottade på sina tavlor och ströko ut det skrivna med en medhavd trasa eller en hartass; det senare ansågs vara finare, varför den var avundsvärd som ägde en sådan. Med små tryckta tabeller eller läseboken till förskrift övade eleverna sig i välkskrivning medelst bläck och penna; skrivböckerna sydde de mestadels själva av linjerat papper eller köpte de sådana i Hönetorps skolhus.

Ritböcker fingo barnen sy sig av rutigt, linjerat papper; också tillhandahöll skolan ett par dussin rittabeller av tjockt, vitt papper, cirka 60 centimeter i fyrkant, på vilka voro tryckta figurer, såsom stjärnor, prismor, pyramider, blommor, hästar och fåglar.

Skolmästare Ydén betecknades som en nitisk och bra lärare. Hans väsen var sådant att han ingav aktning och respekt; ingen lärjunge vågade viska under lektionerna. De som icke kunde sin läxa, fick »sitta efter» om kvällarna. Och det barn som läste bra, fick flytta upp.

Tre av mina syskon, nämligen Martina, Ida och Johan, samt jag ha gått i skola hos skolmästare Ydén i Hönetorps skolhus.

När han vid vårterminens slut 1892 avgått från sin ordinarie befatt-

ning, uppehöll han under mer än två år såsom tillförordnad den nyupprättade folkskollärarebefattningen i Mörhult och Röshult. Därefter flyttade han med sin familj till sin fastighet i Vislanda stationssamhälle. Där avled han 8/2 1917, 88 år gammal.

Sistnämnda läraretjänst — jämte en för småskolan — hade beslutats år 1891. Därvid hade även bestämts, att av de förutvarande folkskollärarna skulle Lidholm undervisa i Lindås-Hullingsveds skolor och den andra läraren hålla tvenne »folkskolor» om året i Hönetorp.

Till första ordinarie innehavare av den nya folkskollärarebefattningen valdes på kyrkostämman 26/9 1894 Joh. Em. Allmér, vilken efter avlagt prov uppsatts i 1:sta rummet på förslaget. Han tjänstgjorde där till år 1903 och betecknas såsom en skicklig lärare med god begåvning även i fråga om sång.

D. Läraren P. M. Sjöstrands tjänstetid, 1892—1924.

Till innehavare av förenade lärare-, organist- och klockaretjänsterna (med bostad i Hönetorps skolhus) valdes 16/10 1889 Per Mauritz Sjöstrand från Tännö. Det skedde enhälligt, efter avlagda prov och sedan tre uppförts på förslaget. Lärarebefattningen fick han dock inte tillträda förrän i maj 1892, då »skolmästaren» Ydén lämnade sin ordinarie tjänst.

Vid 1890-talets början inträdde ej blott en ny gruppering av skolrotarna (jfr det som sagts förut om tiden omedelbart efter Ydéns avgång). Med den nye läraren inträdde också en *nydaning* i vår skola. Vi började erhålla undervisning i flera nya ämnen; alltså fingo vi köpa nya slags läroböcker, såsom språklära, kartbok, naturlära, geometri och sångbok. Dessutom fingo vi köpa ny geografi, ny räknebok och ny svensk historia.

Förutom nya läroämnen infördes även en ny ordning. *Läsordningen* i Sjöstrands skola var ungefär följande: Klockan 8.45 började undervisningen och fortgick (med en middagsrast klockan 1—2) till ett kvart över fyra. Då — liksom på morgonen — höll läraren bön och sjöng en psalmvers. Emellan varje lektionstimme hade skolbarnen tio minuters rast, så nu förekom det mera sällan att någon av barnen bad läraren: »Får jag gå ut?»

Efter det vi vid morgonbönen läst i Nya Testamentet, förekom kristendomsundervisning klockan 9—10, varvid förhördes läxa i katekesen eller i biblisk historia. Därefter följde naturlära eller geografi. I det senare ämnet fingo vi sitta i våra bänkar och ha var sin kartbok upp-

slagen framför oss samt lära oss både om Norden och det övriga Europa samt om de främmande världsdelarna.

Följande lektion läste vi folkskolans nya läsebok, som utdelades. Vi fingo nämligen nya läseböcker den första terminen hos Sjöstrand. Dessa fingo vi ej lägga i våra bänklådor; de skulle ligga i en hög på ett bord framme i skolsalen.

Vid klockan 12 fingo vi åter tio minuters rast. Därefter övade vi rätt- eller uppsatsskrivning eller interpunktering eller sats- och formlära. Vi unga voro naturligtvis ganska tafatta i dessa läroämnen och särskilt var det nog svårt att få oss att fatta t. ex. subjekt och predikat, enär vi förut inte hört någonting därom. Men läraren hade tålamod och var outtröttlig att lära oss och inpräglade hos oss. Han slog inte lärdomen in i huvudet på oss, utan han undervisade oss.

Under de båda lektionstimmar på eftermiddagen övade vi ömsevis skriftlig och huvudräkning, matematik, geometri, svensk historia, ritning, sång och välskrivning m. m. När vi välskrevo eller tecknade, hade vi numera därför särskilt avsedda skrivböcker respektive ritböcker (— de senare i stället för de gamla rittabellerna). Också hade vi skrivböcker för uppsats- och rättsskrivning, men räkna och — till en början — rättsskriva fingo vi fortfarande göra på våra griffeltavlor.

Antalet lärjungar var alltså lika högt; under Sjöstrands första vårtermin voro alla bänkar fullsatta, och en gosse, som inte fick plats i en bänk, fick sitta ensam vid ett bord nere i skolsalen. Alltså hade läraren 61 barn att undervisa, men under vissa lektioner grupperade han dem så, att då de äldre undervisades i högre läroämnen, fingo de yngre t. ex. rita, välskriva eller räkna.

Eleverna voro placerade så, att yngsta klassen fick sitta i den främsta bänken o. s. v. och den äldre klassen fick sitta i den bortre bänken, i motsats till vad fallet varit under den förre lärarens tid.

I fortsättningsskolan meddelades undervisning i samma läroämnen som i folkskolan men mera omfattande. Dessutom inhämtade vi kunskap i kommunal- och grundlagar, övade en del praktiska skrivingar, ifyllning av formulär m. m.

På lördagarna hade vi lov från skolan, emedan läraren då höll förhör med sådana barn i skolåldern som icke gingo i skolan. Alltsedan folkskolan började här i socknen, fingo såväl folk- som småskolebarnen gå i *skolförhör* varannan eller var tredje lördag och fortsätta därmed tills de skulle börja läsa för prästen. Då de olika skolförhören skulle hållas i de olika skolhusen, kungjordes det i kyrkan. Detta bruk fortgick ända till 1800-talets slut.

Den första vårterminen i Hönetorp var läraren Sjöstrand ungar. Pojkarna fingo då tura om att bära in ved och elda i skolsalen en dag åt gången. Under skolmästare Ydén läraretid hade hans fru («mor Ydén») skött om eldningen och uppvärmningen i skolsalen under kalla årstider. Varje dag bar hon in i skolsalen en spann friskt vatten, som lärjungarna fingo dricka ur med hjälp av en skopa som låg i spannen. — Alltsedan skolhusen byggdes, hade lärarna själva fått ombesörja eldningen i skolsalen, där det var insatt kakelugn eller ock järnkamin. Och alla flickorna i små- och folkskolorna fingo tura om att sopa och städa på onsdags- och fredagskvällarna. En bänk flickor (= 6 stycken) fingo städa vardera gången. Det var ett ganska ansträngande arbete synnerligen för småskoleflickorna att flytta de tunga skolbänkarna under städningen. Kvast och sopborste fingo de taga med från sina hem.

Under Sjöstrands tid fingo eleverna icke ha tofflor eller träskor på sig inne i skolsalen, utan dem fingo de ställa i tamburen. Något avklädningsrum fanns ej på den tiden; ytterkläderna fingo barnen hänga på väggen nere vid dörren i skolsalen. Och sina matsäckskorgar fingo de sätta under de långa träbockarna, som stodo en vid vardera sidoväggen i skolsalen.

När lärjungarna haft rast, fingo de icke springa in huller om buller utan ställa sig i kö utanför skoltrappan; sedan skulle först pojkarna och därefter flickorna marschera in i skolsalen, allt med så lite buller som möjligt.

Under lektionerna gynnade läraren inte den ena lärjungen mer än den andra utan undervisade alla lika, oavsett om deras föräldrar voro rika eller fattiga. Han var omutlig i sin plikt såsom undervisare och lärare. Och han bestraffade ej någon orättvist. Voro de unga ouppmärksamma eller hade något fuffens för sig under lektionerna, fingo de tillrättvisning eller bestraffning. Men sådant förekom sällan, enär barnen hade stor respekt för sin lärare, samtidigt som de vördade honom. Han betraktas såsom en bra lärare med goda kunskaper samt med förmåga och energi till att leda undervisningen lättfattligt och förståeligt.

De lärjungar som fingo utexamen, uppmanade han att icke glömma vad de lärt i skolan; de borde göra självstudier i hemmet, ty tiden är sådan, sade han, att det fordras att ha kunskap med sig ut i livet.

Även jag har gått i skola hos honom och har endast ljusa minnen från denna tid.

Sjöstrand var icke allenast en bra lärare utan även en framstående klockare och organist. Han var synnerligen musikaliskt begåvad och

hade en sällsynt vacker sångröst. Både i sång och musik var han oöverträffad på orten. Han var därför synnerligen omtyckt av sina församlingsbor, som både vördade sin kantor och voro stolta över honom för hans sång och musik i kyrkan. De brukade säga, att då kantor Sjöstrand sjunger och spelar i kyrkan, så lyftes taket. Dessutom var han en sympatisk personlighet med ett hjärtevinnande sätt och ett hjärtligt leende, som vann allas hjärtan. Utan överdrift kan man säga att han var populär.

Sjöstrand var född 1867 i Båraryd. Han stod kvar i sin tjänst till sin död (1924), men det sista året hade han sjukvikarie (för hjärtfel). Vid sin bortgång blev han uppriktigt sörjd och saknad av sina församlingsbor.

IV. PRIVATA OCH OFFENTLIGA SMÅSKOLOR 1845 o. f.

A. »Skol-Älingen», hennes dotter och systerdöttrar m. fl.

På 1840- och 1850-talen lärde en änka, Elin Andersdotter från Hulingsved, andras barn att läsa. Än undervisade hon i gårdarna, än i sitt hem. De föräldrar, som saknade läsfärdighet och icke hade råd att betala »skolegommän» för undervisning åt deras barn, åtnjöto understöd av församlingen till sina barns inackordering hos henne. Här om förtäljer ett sockenstämmoprotokoll från år 1845, däri det heter: »Änkan Elin på Stommen åtog sig att i kristendom undervisa Jöns Månssons i Ulfsboda söner mot 12 skilling riksgäldsmynt i veckan för hvardera. För deras underhåll uttogs 1 skäppa korn för hvardera i månaden, hvilket lemnas till Elin, som låter förmala och baka det. För öfrigt förband sig fadern att lemna den del som de under tiden behöfva.»

Jämförelsevis tidigt insåg emellertid församlingen mer och mer, att den undervisning man gav, var alltför knapphändig för de yngsta skolpliktigas vidkommande. År 1854 19/2 anställde kommunen därför den nämnda kvinnan att undervisa småbarnen; hon blev alltså socknens *första småskollärarinna*. Eftersom »Elin» förr uttalades »Äling», kallades hon vanligen Skol-Älingen. Hon hade icke åtnjutit någon skolundervisning och kunde varken skriva eller räkna med penna. Men hon antogs därför, att hon kunde läsa i bok och förut hade undervisat samt därför att hon var änka och behövde lönen till sitt livsuppehälle. Ersättningen skulle utgöra 100 riksdaler riksgäldsmynt årligen. För den skulle hon »hålla fyra småskolor» om året, en i vardera skol-distriktet. Hemmansägarna borde i tur och ordning upplåta rum för

småskolan (liksom för folkskolan); lärarinnan skulle erhålla nattkvarter där skolan hölls, men sin mat måste hon själv bekosta.

Änkan Elin lärde de små endast att känna bokstäverna samt stava och lägga ihop, så att de skulle kunna läsa i bok, då de sedan kommo i »storskolan» (= den egentliga folkskolan). I småskolan hade eleverna inga andra böcker att läsa i än Abc-boken samt Nya Testamentet och psalmboken; i dessa fingo de traggla dagen igenom. De måste sitta på träbockar omkring ett uppslaget slagbord (liksom fallet var med folkskolebarnen), och lärarinnan satt på en stol vid samma bord. Hon hade i handen en käpp, som hon livligt hanterade. Ömsom slog hon den i bordet, så att lärjungarna hoppade av rädsla; ömsom pekade hon med den i barnens böcker, och ömsom slog hon på barnens fingrar eller på deras rygg eller på någon annan kroppsdel. Hade hon inte käppen i handen, fingo de unga känning av hennes kraftiga nypor i sitt hår, sina öron eller sitt mjuka skinn. —

Efter ett besök här hösten 1862 framhöll folkskoleinspektören lektor Rundbäck i en skrivelse till pastorsämbetet, att det var nödvändigt att *ännu en småbarnsskola*, utom den redan befintliga, oundgängligen behövde inrättas i församlingen, såvida undervisningen därstädes skulle uppnå sitt åsyftade ändamål. Då detta ärende framlades på sockenstämman, »tillkännagåfvo alla de närvarande sin stora förbindelse till Herr Skolinspektören för hans visade nit om undervisningens ordnande inom socknen, och ansågo, att en genomgripande förbättring i hela skolväsendet och således äfven hvad angår småskolan, var af nöden. — Men af flera skäl önskade församlingen att få vänta ännu ett år med den nya småskolans inrättande.» Ett av dessa skäl var, att sedan nya kommunallagar den 21 mars 1862 antagits av riksdagen, ville församlingen vänta med ordnandet av undervisningen, tills denna lag trätt i kraft. Den sista sockenstämman i Vislanda hölls den 22 januari år 1863, då församlingen under ordförandeskap av kyrkoherde A. E. Eggertz valde kommunalnämnd, kyrkoråd och skolråd.

Emellertid blev ej någon ny småskola inrättad förrän år 1865. Samtidigt avgick »Skol-Älingen» som lärarinna, varför två platser i småskolan nu voro lediga. Skolrådets ordförande lät därför genom kungörelse i pastoratets kyrkor »uppmana dem att dessa befattningar söka, hvilka känna sig manade dertill och ega egenskaper att dem bestrida». På grund därav anmälde sig fyra sökande, nämligen H. Eg. Jon Andersson i Värmanshult, hustrun Elin Ericsdotter i Grönalund och Skol-Älingens dotter hustrun Stina Ingemansdotter i Rödingsås, alla från Vislanda socken, samt pigan Anna Pettersdotter i Bromon under Blä-

dingsås i Blädinge. Dessa hade ej avlagt någon examen, och de hade inga andra kunskaper än vad föräldrarna hade meddelat dem.

Då två lärarinnor skulle väljas på ett skolrådssammanträde, hade dessa fyra infunnit sig för att »stå examen inför skolrådet och folkskolans lärare, och aflägga undervisningsprof med de barn som utexaminerats i folkskolan, men ännu icke konfirmerats». Men innan någon prövning företogs, begärde de båda förstnämnda få återtaga sina ansökningar, enär de ej ville komma under prövning. De saknade tydligtvis frimodighet att framträda och avlägga prov. Skolrådet ansåg därför icke billigt att vägra bifalla deras begäran, varför den enhälligt beviljades. Därefter undergingo de båda andra sökande den föreskrivna examen och godkändes: den senare med allas bifall, emedan hennes prov blivit med utmärkt skicklighet utfört; den förra med det villkor, att hon skulle i blivande folkskolan i Oset (Röshult) inhämta den lärometod, som där begagnades, till åstadkommande av nödig likstämmighet skolorna emellan.

Genom lottning bestämdes, att Anna Pettersson skulle verka i Norra och Stina Ingemarsdotter i Södra distriktet. De blevo tillförordnade på obestämd tid med sex månaders årlig undervisningstid och mot en lön av 75 riksdaler riksgäldsmynt jämte fritt husrum under terminen. Vardera lärarinnan skulle årligen »hålla» tre terminer om två månader samt börja undervisningen omkring den 1 april och upphöra vid slutet av oktober. Den 3/4 1865 började Stina Ingemarsdotter sin skola i Skörda Storegård och Anna Pettersdotter sin i Mörhults skolhus.

Redan vid höstterminens slut samma år avgick den senare, emedan hon antagits till lärarinna i sin hemsöcken, Blädinge. I hennes ställe valdes, på samma sätt och på samma villkor som de föregående, pigan Stina Ericsson i Bokelid under Rödjan här i socknen, där hon var född 13/10 1825. Hon kunde läsa rent i bok men hade ingen färdighet i att skriva eller räkna. Hon var systerdotter till »Skol-Älingen» och hade tjänat i prästgården hos prostinnan Cavallius och hos vice pastorn Fovelin, som var nådårspäst efter prosten C. Hon var frimodig och av religiös läggning och ansågs därför tjänlig till lärarinna. Hon kallades därefter vanligen »Skol-Stinan».

Hennes kusin däremot avlägsnades. När småskolan var börjad 1866 i april månad, ansågs nämligen Stina Ingemarsdotter, som var gift med Kalle i Rödingsås, icke längre kunna sköta sin skola på grund av havandeskap. Skolrådet entledigade henne därför genast från befattningen. I hennes ställe antogs, likaledes på förordnande, den 12/4 1866, »Skol-Stinans» syster, pigan Catharina Ericsson (från Bokelid under

Rödjan, född 1835). Hon skulle erhålla samma lönevillkor som den avgående lärarinnan. Varken hon eller hennes nämnda syster hade gått i folkskola eller avlagt lärarinneexamen. Hon hade »då gällande reglemente och skolrådets föreskrifter att ställa sig till efterrättelse». Alltså fick Catharina Ericsson övertaga den av hennes kusin Stina Ingemarsdotter påbörjade småskolan och blev därigenom den enda i socknen verksamma lärarinnekamraten till sin syster Stina Ericsson; de båda syskonen delade alltså det arbete, som förut ålegat deras moster »Skol-Älingen».

I var sin hälft av socknen hade nu båda systrarna att hålla skola sex månader under sommarhalvåret. Emellertid var Catharina sjuklig; hon led av reumatisk värk; och den gjorde henne sedermera till krympning för livet. På grund därav saknade hon förmåga att klå de äldre ungarna. Detta ledde till följande bön och beslut i skolrådet 3/3 1867. »Lärarinnan i småskolan Stina Ericsson framställde till skolrådet den begäran, att då hennes syster Catharina, som också på förordnande den begäran, att då hennes syster Catharina, som också på förordnande innehar en dylik plats, för närvarande är sjuklig, det måtte tillåtas, att systrarna således i de särskilda distrikten dela undervisningen, att Catharina får meddela de första elementerna och sålunda gå förut från det ena till det andra skolhuset i 5 månader och Stina överallt i samma ordning komma efter med 7 månaders undervisning. Ordföranden och ledamöterna biföllo, att den ifrågasatta förändringen får ske för innevarande års 6 läsmånader, till följd af de ömmande skäl, som framställts — men att det sedan icke vidare får komma ifråga, då hvarje distrikt bör hafva sin egen lärarinna. — Catharina eger att befattningen sig afsäga, när hon icke längre för sjukdoms skull förmår sina skyldigheter fullgöra.»

Som den stackars lärarinnan under sommarens lopp ej blev bättre utan sämre till hälsan och därför var oförmögen att längre uppehålla sin skoltjänstgöring, så entledigades hon efter slutad skolexamen 31/10 1867 från sin befattning som lärarinna »med det välförtjenta vitsord, att hon efter bästa förmåga skött sitt maktpåliggande kall, så länge det varit henne ombetrott.»

Skolrådets ordförande anmodades samtidigt att genom kungörelse i pastoratets kyrkor förklara platsen ledig att tillträdas den 1 april 1868.

Emellertid anmälde sig ingen sökande till den ordinarie lärarinnetjänsten. Innan skolan skulle börja vid den 1 april 1868, antogs därför hustrun Ingrid Pettersdotter från Västerås under Fagerås, Vislanda socken, till vikarierande lärarinna, med lön som en ordinarie sådan, nämligen 75 riksdaler riksgäldsmynt för sex månaders undervisning jämte fritt husrum under terminen. Vid höstterminens slut samma år antogs hon till ordinarie lärarinna.

Min äldsta syster, Tilda Catharina, som var född den 20 febr. 1859, började sin skolgång år 1866. Hon berättade på sin tid, hur det gick till under hennes skolgång. Det var i huvudsak lika för alla barn vid den tiden.

Vid fyllda sex år fick hon en Abc-bok, och i slutet på denna var en tupp avbildad. Mor lärde henne att känna bokstäverna i denna bok och att renläsa, och när hon läste flitigt »värpte tuppen» till henne en kringla, en sockerbit, en fyrastyver (= 2 öre) eller dylikt. På hösten samma år gick hon till sitt första läsmöte (= husförhör), som hölls i Rödjan i »förste rote»; då kunde hon både läsa rent i bok och Luthers lilla katekes utantill samt några stycken i Lindbloms katekesutveckling.

Innan Tilda skulle börja i småskolan, skickade far och mor henne till »Skol-Älingen» för att förkovra sina kunskaper. Sedan denna första lärarinna i socknen avgått, mottog hon nämligen barn för *privat undervisning*. För varje elev begärde hon 12 skilling i veckan. I sin lilla stuga mottog hon ett tiotal barn samtidigt. Flertalet föräldrar skickade nämligen sina barn till henne, innan dessa började gå i folkskolan. Man hade nämligen den föreställningen, att hon som var gammal och van att läsa med barn, lärde dem bättre än de »nya» lärarinnorna.

När Tilda en måndagsmorgon gick till »Skol-Älingen» för att stanna hos henne och läsa, fick hon mat med sig i ett knyte och mjölk i en kruka. Det skulle räcka hela veckan. Maten tog »Skol-Älingen» hand om och ransonerade ut den till Tilda dag efter dag.

Undervisning, käpprapp och vettskrämdhet voro desamma som här förut skildrats ifråga om denna lärarinnas kommunala småskola.

Barnen fingo endast läsa i psalmboken eller i Nya Testamentet, vilka böcker lärjungarna själva fingo medföra. Alla skulle ofta läsa högt på en gång. Det var ett öronbedövande sorl, överröstat av »Skol-Älingens» bestraffningar eller tillrättavisningar.

Eleverna voro instuvade i hennes lilla stuga natt och dag. Om nätterna fingo 4 à 6 barn ligga »slavfötters» i en säng. Varje morgon och afton fingo de läsa morgon- respektive aftonbönen i psalmboken.

Alla gamla, som gått i skola hos »Skol-Älingen», säga samstämmigt, att hon vid undervisningen var fruktansvärt arg och ilsken och att det var ett verkligt martyrskap att gå i skola hos henne. En gammal gumma här i socknen, som allmänt kallades för »Läs-Annan», emedan hon själv läst med barn, berättade på sin tid, att då hon gick i småskola hos »Skol-Älingen», brukade denna piska lärjungarna med enris på bara kroppen eller slog hon dem med en käpp av rotting, tills käppen gick

sönder, så de stackars barnen blevo så ömma i sina späda kroppar, att de knappast kunde gå hem. En gång slog hon med sin käpp på »Läs-Annans» fingrar, så att ett finger gick ur led, och det fick Anna lida av i hela sitt liv.

»Läs-Annans» föräldrar voro så fattiga, att när hon gick i skolan, fick hon till matsäck för dagen endast en kokt potata och ett kvarter björklag. Hon blev så svag av denna otillräckliga näring, att hon knappast orkade gå i skolan. När barnet dessutom blev blåbankat av sin lärarinna, så var det inte gott att vara skolbarn på den tiden.

Min syster Tilda talade om, att hon aldrig känt sig lyckligare än då hon gick ifrån »Skol-Älingen» och slapp att gå till henne mera. Tilda hade inte fått lära mera där än vad mor lärt henne, innan hon kom till skolan.

»Skol-Älingens» dotter, Stina Ingemarsdotter, som blev lärarinna, då hennes mor avgick, var ju gift med Kalle i Rödingsås. Han var en ovanligt elak och hård man, så att Stina måste tidtals flytta ifrån honom och bo hemma hos sin mor, och då hjälpte Stina modern att läsa med lärjungarna. Stina var ej så svår att läsa för och bestraffade ej heller eleverna så hårt, som hennes moder gjort och gjorde. När Stina ansåg ett barn ha burit sig straffvärt åt, ställde hon det i skamvrån eller lyfte upp det på en dragkista eller upp i spisen, där det fick stå och skämmas. Käppen använde hon inte ofta att straffa med.

»Skol-Älingen» bodde i sin stuga vid kyrkan, tills hon dog. Efter hennes död köpte Nils Sjö, som allmänt kallades »Sjös Nisse», byggnaden, varför den sedermera kallades »Sjös Nessa-stuen». Den revs i början på 1930-talet, då det nya skolhuset i Lindås byggdes på tomten.

När min syster Tilda hade slutat denna förberedande kurs, fick hon börja i den kommunala småskolan. Hon gick i två småskolor och två »storskolor» (= folkskolor). Den första av dessa »hölls» i Hönatorps Västergård i drängstugan, och den andra i Skörda Storegård i förstukammaren (hos Sven Johannesson). Lärarinnan Stina Ericsson (»Skol-Stinan») höll båda skolorna. Hennes sjukliga syster, Catharina, fick hålla sina skolor i skolhusen.

»Skol-Stinan» undervisade endast i kristendom och läsning. Barnen fingo läsa blott i Nya Testamentet, psalmboken och katekesen vilka böcker de själva fingo medföra. I de båda sistnämnda böckerna fingo eleverna läxa. Då de läste i bok, fingo de antingen bokstavera eller renläsa. Ibland fingo alla choraläsa, d. v. s. läsa högt på en gång. Den som läste längst i sin bok ansågs duktigast att läsa. — När lärjungarna läste eller bokstaverade, skulle de uttala varje bokstav och varje ord

långsamt i jämmerfull, sjungande ton. Detta kallades »sjunga på orden».

Lärjungarna fingo ingen undervisning i skrivning eller räkning med penna. Lärarinnan besatt ej själv dessa färdigheter. Men hon lärde barnen räkneorden utantill.

Under lektionen sutto barnen såsom vanligt på träbockar eller på plankor omkring ett uppslaget slagbord. Vid detta satt också »Skol-Stinan». Hon var jämförelsevis beskedlig mot barnen. Hon förstod barn och kunde behandla dem så, att hon behöll deras respekt utan att de hade förskräckelse för henne. Hennes bestraffning var av det mildare slaget. Då barnen voro ohörsamma eller olydiga eller då de ej kunde sin läxa, fingo de sitta efter om kvällarna eller erhålla lugg i håret eller nyp i öronen, eller fingo de stå i skamvrån eller uppe på träbocken, där de sutto, eller fingo de smaka käppen, när intet annat hjälpte.

Under terminen hade lärarinnan sin bostad i det rum, där skolan arbetade.

I början på 1870-talet började *fördringarna bli högre* på undervisningen i småskolan, varför de båda tillförordnade lärarinnorna, Ingrid Pettersdotter och Stina Ericsson, fingo välja på att förkovra sig i sina kunskaper eller avgå. Den förra avled vid samma tid, och den senare föredrog att begära avsked (1871).

Skol-Stinan efter avskedet. När Stina Ericsson avgått såsom lärarinna, arrenderade hon ett litet torp på Lindås Södergårds ägor i Vislanda. Där bodde hon med sin syster, f. d. lärarinnan Catharina, som ju var krympling på grund av reumatisk värk. (Hon dog 1891).

Skol-Stinan mottog barn för privat undervisning i sin stuga, liksom hennes moster »Skol-Älingen» på sin tid gjorde, då hon hade avgått. Det var en allmän uppfattning, att Skol-Stinan var en särdeles duglig lärarinna, varför föräldrarna allmänt skickade sina barn till henne, innan dessa började gå i små- eller folkskolan. Även en del föräldrar från närgränsande socknar sände barn till henne.

Flera gamla personer, som gått i privat skola hos henne, har samstämmigt berättat om undervisningen hos henne. Bland andra har också min syster Anna, som är född år 1864, berättat därom. Innan hon började i småskolan, skickade föräldrarna henne till Skol-Stinan, där hon fick vara fjorton dagar. Då hon gick dit, följde syster Tilda med henne. Hon fick då matsäck med sig för en vecka, såsom bröd, sovel, mjölk och kringlor. Denna mat tog Skol-Stinan hand om och ransonerade sedan dagligen ut den till Anna. Detta skedde mycket sparsamt, ty den mat, som blev över för veckan, fick stanna i Stinas ägo.

Skol-Stinan mottog barn för undervisning alla tider på året. Hon tog 25 öre i veckan av varje barn för både undervisning och logi. Ibland hade hon åtta till tio ungar åt gången. Dem instuvade hon i sin lilla stuga, som utgjordes av en liten förstuga, ett litet stugerum jämte ett mindre kök, där det ej fanns något spjäll. Om nätterna fingo fyra barn ligga »slavfötters» i en säng. För att skabb skulle hållas borta från dem, vare sig de hade sådan eller icke, tvingade hon alla eleverna att tvätta sig i innehället i en träbytta, som hon använt under natten i stället för ett annat kärl med ett öra vid.

Vid undervisningen fingo alla eller flertalet lärjungar sitta omkring ett uppslaget slagbord. Lärarinnan satt än vid samma bord och undervisade dem, än bredvid bordet och spann. Det barn, som icke kände bokstäverna, fick stå jämte henne och ha boken i »lintotten» på »totträtet», medan det läste. Somliga fingo därunder trampa spinnrocken åt henne.

Då Skol-Stinan ej själv undervisade barnen, gjorde hennes vanföra syster det. Hon satt då invid bordet med en käpp i handen, och den hanterade hon på samma sätt, som hennes moster (»Skol-Älingen») gjort under sin lärarinnetid. Barnen tyckte därför bättre om Stina än om Catharina; de voro ofantligt rädda för den senares käpp, som hade en vass doppsko i nerändan och som hon påtade på eleverna och stack dem med, när de ej läste rätt.

Lärjungarna fingo undervisning endast i läsning, d. v. s. lära sig alfabetet samt stava och lägga ihop. De fingo endast läsa i sin medhavda Abc-bok samt psalmboken och Nya Testamentet. Alla skulle läsa högt på en gång i var sin bok. Och det barn, som läste längst stycke i sin bok, berömde Stina för att vara »likast te å läsa».

Då barnen läste, fingo de inte uttala orden kort, klart och tydligt, ty det sade Stina vara att »läsa hackit», — utan de skulle »sjunga på orden».

Därjämte måste lärjungarna arbeta längre tid än de läste. Rast för lekar förekom icke. Min syster Anna var hos Skol-Stinan på hösten, och då måste barnen plocka potatis och lingon, samla mossor åt grisen samt i beteshagarna samla »ko-råkor» och lägga på hennes små åkrar.

Då Anna vistats hos Skol-Stinan 14 dagar, kom syster Tilda och hämtade henne. Sedan slapp hon att gå dit mera, och det var hon glad för.

En annan gumma har haft samma uttalande om sin tid hos Skol-Stinan. Men hon var där under sommaren, och då fingo eleverna hjälpa henne hugga löv till fåren och luka ogräs eller plocka bläck i skogstjärnen till grisen, plocka »ålamaka» (dagmaskar) till hönsen samt

bära »spånbynke» och strö på »dyngen» bakom stugan, där barnen »sutto», då de behövt gå ut.

En f. d. elev G. (född i Skatelöv) har berättat, att han vid åtta års ålder måste med sina kamrater på vintern hugga ved och granris i skogen samt draga hem och hugga sönder det. Ävenså högg de »fåris», d. v. s. riset av björklövskärvar, vars löv fåren ätit upp; därvid måste de först draga lärarinnan Catharina på en kälke ned i ladugården, och där satte hon sig på en träkubb och höll i storänden på kärven, medan G. högg av »lemmet» (= de fina kvistarna) på riset. Därefter lyfte de henne på kälken och drogo upp henne till stugan igen.

Arbetet hos Skol-Stinan var ofta tungt för de små lärjungarna. Men de njöto mera av friluftsarbetet ute i skog och mark än av att sitta inne och läsa.

Då G. varit hos Skol-Stinan två veckor, var hans matsäck slut; då kom hans far och hämtade honom. Lärarinnan berömde då G. för att han varit duktig att läsa. När G. kom hem, fick han inte gå in, förrän han tagit av sig sina kläder, en försiktighetsåtgärd med tanke på att han möjligen fått främmande gäster på sig där borta.

Stina var intelligent, omtänksam och sparsam och hade sparat ihop pengar både då hon tjänade piga med 12 rdr i lön om året och då hon var lärarinna. — I 48-årsåldern gifte hon sig med änklungen Petter Magnusson på Pinan under Särhyttan, vilken förut kallades »Petter i Pinan» men sedan »Skol-Pettern». Att Stina gifte sig vid denna ålder, var enligt hennes egen utsago beroende på att hon hade ett stort övermått av kärlek, som hon måste dela med någon.

Makarna tyckte nu, att de icke fingo sitt levebröd på det lilla torp, som hon länge arrenderat och vars hus hon i senare tid inköpt. De förvärvade därför den 25 april 1875 av Nils Lejon halva Lindås Västergård, däri ej inbegripet gårdshuset, nämligen 1/32 förmedlat till 3/128 mantal kronoskatte, för en köpesumma av 443 kr. 33 öre.

Skol-Stinan var redbar och samvetsgrann. Systrarna hade gjort ett ömsesidigt testamente, enligt vilket den av dem, som överlevde, skulle erhålla den efterlevandes tillhörigheter. Catharina efterlämnade inga kontanter utan blott litet kläder och andra saker. För att Skol-Stinan skulle få behålla dessa, betalade hon 500 kronor till kommunen såsom återbetalning för den fattighjälp, som systemen åtnjutit under sin långvariga sjukdom.

Både under och efter sin lärarinneperiod begagnade hon sig av skriftens ord, att man skulle dela av sitt goda till den som undervisade

(fastän bibeln ju åsyftade att prästen skulle vara den mottagande). När hon kom bort och blev trakterad både av forna elever och andra, gjorde hon nämligen rent bord av den framsatta trakteringen, utan att bli anmodad därtill av värdfolket. Detta gjorde, att hon bar hem ej ringa förråd av mat, som hon sedan kunde leva på, medan hon sparade sina egna medel. Man var så van vid detta hennes beteende, att ingen fäste sig därvid. Hon var ett av de märkligaste originalen inom socknen.

Sedan Skol-Stinan blivit änka (1893), gick hon sina »sätä» (regelbundna promenader) och hälsade på sina vänner, som hon räknade både bland präster och annat folk. Då hon på sina »sätä» gick in på ett ställe för att vila sig, hälsade hon: »Guds fred! Få ja bia lite?» Och när hon vilat en stund och gick därifrån, sade hon: »Farväl! Tack för go ron.»

Hon var mycket religiös och hade även ett slags profetisk gåva, så hon kunde i vissa fall förutsäga, vad ont som skulle drabba en människa. Men hon talade inte om det för vederbörande. Hon var ingen s. k. skvallerkäring utan förde merendels Guds ord på tal, och detta använde hon både till bestraffning, tuktan, tillrättavisning, uppbyggelse och tröst. Skriftens ord var för henne en vägledning, och hon ville leda andra in på samma väg.

Hon gick i kyrkan varje sön- och helgdag så länge hon orkade, och både vinter och sommar bar hon sin stora psalmbok, inlindad i en schal, under vänstra armen.

Hon avled 8/11 1914 i sitt 90:de levnadsår.

B. Kommunalt anställda småskollärare 1871—1900.

I pastoratets kyrkor upplästes en kungörelse om de efter Skol-Stinan och Ingrid Pettersdotter år 1871 lediga småskolläraretjänsterna jämte en uppmaning till dem, som ägde förutsättning att bestrida det viktiga kallet att söka dessa befattningar. Tre sökande anmälde sig, nämligen ynglingarna Sven Jonsson i Fällan och Johan Petter Magnusson i Brohult, som sedermera kallade sig Hultgren samt pigan Christina Pettersdotter i Bromon. När de förra avlade prov inför skolrådet 1/2 1871, blev Jonsson antagen till vikarierande småskollärare i norra distriktet och Magnusson (Hultgren) i södra. (Denne var blott i sitt 16:de år, född 1856 i Nyalund under Hullingsved). Christina Pettersdotter inställde sig icke för att »stå examen».

De båda ynglingarna voro synnerligen begåvade. Särskilt var det

fallet med den sistnämnde. De hade gått i skola hos folkskollärare Hagstrand, varför de kunde både skriva och räkna med penna, och de skötte undervisningen i småskolorna till allmän belåtenhet. Efter ett års tjänstgöring blevo de båda förordnade till ett slags ordinarie småskollärare på obestämd tid.

På grund av en kunglig förordning var nu lönen höjd till 150 riksdaler årligen. År 1875 ökades den till 200 kronor.

Småskolorna höllos fortfarande i bondgårdarna i de distrikt, som ej ägde skolhus.

Min syster Anna, som var född 1864, »gick i två småskolor» hos Hultgren. Den ena »hölls» i vårt föräldrahem i Skörda och den andra i Hönetorps Södregård. — Då skolan hölls hos oss, deltog min tredje syster, Emelia, i undervisningen, fastän hon då var endast sex år gammal.

Under lektionerna fingo lärjungarna fortfarande sitta på träbockar omkring ett uppslaget slagbord och läraren satt på en stol vid samma bord. Vid innanläsning läste eleverna alltjämt i Nya Testamentet och psalmboken. Då de började i småskolan, skulle de känna bokstäverna och helst kunna renläsa i bok. (Det var därför, som mina föräldrar skickade min syster Anna till »Skol-Stinan» ett par veckor, innan hon började i småskolan. Därom se förra kapitlet).

Hos Hultgren fingo barnen läxa i lilla katekesen, psalmboken och Nya Testamentet samt i multiplikationstabellen. Man övade bl. a. addition och välskrivning. Barnen fingo därvid skriva efter en skrivtabell; för detta arbete måste var och en medföra griffel och skiffertavla. Under lektioner brukade Hultgren ej sällan sätta ett av de bästa barnen till »montör» (monitör), som skulle undervisa i hans ställe. Monitören skulle ha en käpp i handen och därmed slå det barn som var olydigt och inte »sättade» (lydde) honom. Därefter tog läraren en promenad eller gick och pratade med bondfolket på gården, där skolan hölls. När han sedan kom tillbaka, fick monitören peka ut de barn, som varit olydiga, under det monitören sett efter dem.

Hultgren höll själv både morgon- och aftonbönen i skolan; bland andra böner läste han alltid psalmversen 120: 9:

»Giv, att ditt ord oss lyser så,
Att vi i mörkret icke gå
Men genom denna jämmerdal
Må vandra till Din himmelssall!

Hultgren hade en god sångröst, så när det var examen i folk- och småskolorna, brukade han följa med prästen och sjunga. Han plägade även vara på läsmöten och sjunga i stället för kantor Hagstrand, som på sista tiden av sin levnad led av lungsot.

Under terminen hade läraren fritt husrum, bädd, städning, värme och ljus på gården, där skolan hölls. Men sin mat lagade han själv i gårdens kök; han t. ex. stekte fläsk samt kokade potatis och rågmjölsgröt.

I sin ungdom hade han haft benröta i vänstra armen så att han alltid måste föra den krokig; för det mesta bar han den på ryggen.

På grund av Hultgrens begåvning tillstyrkte skolrådet, att han år 1876 fick genomgå en kortare kurs vid »undervisningsanstalten i Växjö för utbildande af småskollärare och lärarinnor».

Hultgren var en nitisk och beskedlig lärare. Men under årens lopp började han få smak för spritdrycker, vilket urartade till missbruk. Efter några år blev han sinnessjuk. Bot därför fick han icke. Efter några månaders sjukdom begick han självmord genom att kasta sig framför snälltåget på järnvägen strax norr om Vislanda station (1878). Det har berättats, att han var på väg till Blådinge, att han satt sig på en träda invid järnvägen mitt för Hönetorp och läste i en psalmbok, och att han, när tåget kom; skyndade ut på järnvägsspåret och blev överkörd. Hans lik säges ha blivit ohyggligt massakrerat.

Om Hultgrens död och orsakerna därtill voro meningarna delade. Somliga påstodo, att religionen och hans rika begåvning gjort honom förryckt i huvudet. Andra sade, att spriten skadat hans nerver. Andra framhöllo, att »Samuels i Brohult svartkolsbok» (svartkonstbok) hade kommit i hans händer, och att han läst i denna och frammanat onda andar; dem kunde han sedan inte mana bort, utan de drevo honom i döden. Några sade, att han ständigt bar på sig »dödingaben» (ben av en död människa) och att de orsakade, att han begick självmord.

Under Hultgrens sjukdom och efter hans frånfälle tjänsgjorde *Elna Charlotta Johansson* såsom vikarierande småskollärarinna under vårterminen 1878. Och enär hon förestod befattningen till skolrådets nöje och belåtenhet, erhöil hon 20/10 1879 fastare anställning.

Elna Charlotta Johansson, som sedermera kallade sig *Vellberg*, var född 9/12 1861 i Grimslöv, Skatelövs socken, och var nu alltså endast 17 år gammal. Hon var en vacker, älskvärd ung flicka. Småskollärrinneexamen hade hon icke avlagt utan blott genomgått en kortare kurs vid seminariet i Växjö; hon ämnade senare avlägga examen, men då hon blev ordinarie lärarinna bortföll hos henne den tanken.

Sedan Hultgren avlidit, begärde Sven Jonsson avsked, och i hans ställe utsågs utexaminerade lärarinnan *Anna Catharina Magnusdotter*, först tillsvidare och sedan — 1879 — till ordinarie lärarinna.

Lönen utgick med 200 kronor årligen, tills den 1886 ökades med 50 kronor.

Elna och Anna »höllo tre småskolor» vardera under året: Elna en i Hönetorp, en i Hullingsved och en i Lindås; Anna en i Lindås, en i Röshult och en i Mörhult.

Den senare kvarstod till vårterminens slut den 1 maj 1886 och erhöll vid avskedstagandet skolrådets erkännande för hennes egenskaper både såsom lärarinna och människa. Till hennes plats (Norra småskolan) transporterades då Elna Vellberg (på egen begäran) och verkade i Hönetorp och Mörhult till 1/2 1909. Hon gifte sig 1900 med smedsmästaren August Sandberg, Vislanda.

I södra småskoleroten (Lindås och Hullingsved) arbetade sedan under 7 1/2 år (t. o. m. 1893) den snälla och bra lärarinnan *Johanna Kristersson* från Stenbrohult. Till vikarie efter henne valdes oexaminerade lantbrukaredottern *Ida Lindén i Lindås* (född 1876). Hon avlade prov, jämte två examinerade lärarinnor och blev utsedd trots avsaknaden av kompetensbetyg. Hon var begåvad, hade inflytelserik släkt, bodde intill skolan och var nära vän med den nämnda Johanna Kristersson, som gav henne handledning rörande undervisningens ledning i skolan. Dessutom var hon faderlös och i behov av en inkomstbringande syssla. Allt detta medverkade i sin mån till att hon erhöll platsen. Under sin lärarinnetid utbildade hon sig vidare dels vid en preparandkurs i Växjö, dels vid en folkhögskola. I skolarbetet stod hon kvar till 4/6 1900, då hon begärde och erhöll avsked för att ingå giftermål med lantbrukaren Salem Svensson i Hönetorp (senare å Gustafsberg, Alvesta).

Denna lärarinna, som bedrev undervisningen till allmän belåtenhet, har, på min förfrågan, om skolans läroämnen meddelat följande: »Ämnena voro 1) kristendom. Katekes och biblisk historia förberedde man under kristendomstimmarna, barnen lärde sig sedan läxan utan till hemma. 2) Så skulle man lära första klassen läsa. Man hade ju ej ljudmetoden på den tiden utan stavade. Åskådningsmaterial hade man ju inga då. Församlingen skulle hålla skolorna med läsböcker; i synnerhet de första åren voro dessa både få och trasiga. I regel fingo barnen vara två om *en* bok. 3) Vidare övades väl- och rättskrivning samt räkning.

Man hade oftast över 40 elever i Lindås och något över 20 i Hullingsved».

Ett utslag av förbättringstendenserna vid 1890-talets början var ju inrättandet av en ny småskollärarebefattning. Den var avsedd för fyra månaders tjänst i Röshult och fyra i Lindås. Första innehavare voro de goda lärarkrafterna *Ellida Henriksson* från Malmö (1/11 1891—7/10 1894) och *Hanna Andersson* från Öja. Den senare erhöll redan i maj 1901 transport till Hjortsberga.

KOMMENTAR. Av *B. Rud. Hall.*

Sid. 5 rad 1—15. Astronomen Fil. Lic. S. Cederstrand har på förfrågan intygat att den fattiga gummans uppgifter och observanda mycket väl kunnat äga sin rättighet. Enstaka år inträffa emellertid undantag, som näppeligen kunna genomskådas förutan apparater och litteratur, t. ex. om påsken, såsom 1940 skedde, infaller före Marie bebådelsedag.

Sid. 14 r. 5 n. Om en tidigare skolmästareanstalt i Växjö jfr Årsböcker i svensk undervisningshistoria n:r 41, s. 61—64.

Sid. 21 r. 12. Om avsedd hämnd å lärare jfr nämnda ÅSU nr 2, s. 77.

Sid. 27, r. 7 o. f. Om nyläsare och deras behandling, jfr ÅSU 61: Hedberg.

Sid. 31—34. Högeligen önskvärt vore, att alla som gått i skola hos någon utmärkt lärare, ville skriva ned alla sina erinringar om hans förebildliga förfarande och sålunda i möjlig mån ur sina hågkomster berätta om 1) varigenom han med rätta gjorde sig så uppskattad av eleverna, 2) hur han bar sig åt för att få fram så goda undervisningsresultat, 3) varigenom han lyckades förädlande, höjande, renande och stärkande påverka de växandes känslö- och viljeliv. Sådana erinringar insändas för att intagas i en volym *Goda lärare* (i serien ÅSU).

Sid. 34, avdeln. IV A. Jfr här sid. 14, rad 5 nerifrån — 3 nerifrån om Elin. Kommunala understöd för fattiga barns undervisning hade förordats i K. M:ts stadga 1723.

Vid utarbetandet av föreliggande framställning (som ingår i Årsböcker i svensk undervisningshistoria nr 61) har folkskolläraren Hjalmar Liljekvist, Lindås i Vislanda, välvilligt stått mig till tjänst med avskrifter av sockenstämmo- och skolrådsprotokoll, för vilket jag står i stor tacksamhet till honom. Nämnda hjälp har jag måst utbedja mig, därför att jag under flera årtionden suttit lam av reumatisk värk. Kan ej skriva annat än med blyertspenna, som en annan stuckit i min hand, och varje ord, jag nedskriver, ådrager mig smärta.

Blenda Andersson.

Anders Gabriel Thedéen.

Självbiografiska anteckningar (sept. 1905)

i form av brev till en förutvarande lärjunge, läraren vid Stockholms folkskolor, sedermera undervisningsrådet *Sven Nylund*. Denne har tillagt klammer och noter, förord och efterskrift.

A. G. Thedéen var under större delen av sin lärartid anställd i Södra Lundby, annexförsamling i Larvs pastorat av Skaraborgs län. Här utförde han under omkring 35 år en betydelsefull gärning i folkupplysningens tjänst, älskad av ungdomen och högt värderad i den lilla socknen. Dennas allt i allo kunde han under vissa tider sägas vara och på gamla dagar var han även dess själasörjare i detta ords kyrkliga bemärkelse. När Thedéen 1905 skulle fylla 60 år och hans ovannämnde vän av honom begärde några biografiska data för en liten hyllningsartikel i Svensk Läraretidning, svarade han med här nedan i det väsentliga återgivna självbiografi samt skrev inledningsvis bland annat: »Ditt uppsåt med mig är över all förväntan vänligt, och jag vet ej om jag förtjänar det, ty tryckt av ekonomiska bekymmer, allt sedan jag kom till Lundby, och med en talrik familj, har jag ej på långt när kunnat uträtta, vad jag bort och velat. Vid genomläsandet av ditt brev kände jag mig emellertid överlycklig, icke av fåfänga att möjligen få stå på parad i Svensk Läraretidning, ehuru jag räknar den till min bästa lektyr — varje fredag, då den kommer, är en väntans dag — utan framför allt därför, att jag i ditt uppsåt så gärna vill se ett erkännande av dig, vilket är så mycket värdefullare för mig, som du varit min lärjunge och som så många år arbetat i samma fack och därför kan bedöma de svårigheter, man har att kämpa med, helst då man skall söka bryta bygd på andens område.»

*

Jag är född i ett välbärgat bondehem i Långaryds församling av Jönköpings län den 16 september 1845. Min far var hemmans-, kvarn- och sågägare. Jag erhöll mina första läroböcker den 8 september 1852. Dessa voro en ABC-bok och Lindbloms katekes. Min mor grep sig genast verket an, och efter få dagar gjorde jag vid spinnrockens surr, då jag lärt känna bokstäverna, mina första lärospån i att »stava och lägga ihop». I slutet av därpå följande oktober, då husförhör hölls, läste jag svensk stil rent och kunde lillkatekesens två första huvudstycken utantill. Efter ett år läste jag obehindrat svensk och latinsk stil och hade den långa lindblomska katekesen klappad och klar till husförhöret, då jag utom annat fick läsa dess sista långa stycke. Där-

efter fick jag för mor lära mig Barths bibliska historia och under vinterkvällarna lärde far mig att skriva. Mina föräldrar, som aldrig gått i någon egentlig skola, hade erhållit en långt bättre boklig bildning och uppfostran i allmänhet, än vad annars var fallet på landsbygden. Vid 8½ års ålder kom jag i folkskola, där jag det första året erhöll sju veckors daglig undervisning och fick under ytterligare sju veckor besöka skolan i en annan rote en dag i veckan såsom läxförhörare. Det andra året blev lika med det första, och det tredje året hade jag åter sju veckors daglig skolgång, varefter jag vid 11½ års ålder erhöll avgångsbetyg. Den sammanlagda skoltiden var alltså 140 dagar. Efter det andra årets sjuveckorstermin börjat, använde läraren mig som monitör för abc-darier och stavare, och därmed började man ju som lärare. Den sista sjuveckorsterminen var jag generalmonitör.

Min far hade ämnat att sätta mig i allmänt läroverk redan vid 10 års ålder, men avråddes därifrån av en präst, som ansåg att man borde dröja därmed några år; sedan skedde uppskov år efter år, emedan min mor blev lagd på en 16-årig sjukbädd, från vilken hon aldrig uppsteg. Även fars hälsa började tidtals vackla, och då jag började kunna hjälpa till med skogskörslor samt resor med plank och bräder till det över 6 mil avlägsna Halmstad, blev jag hindrad från ordnad läsning intill 18:e året. Då hjälpte det ej längre att övertala mig. Under mina halmstadsresor hade jag försett mig med en och annan lärobok, och efter att hava erhållit strödda lektioner i svenska och tyska grammatiken under loppet av 13 veckor, intogs jag på nyåret i Jönköpings läroverks andra klass. Efter att ha genomgått de lägre klasserna där insjuknade jag i hjärnfeber, vilket hade en ytterst menlig inverkan på ögonen, så att jag måste sluta skolan. Under sommaren 1865 genomgick jag en bad- och brunnskur och sökte på hösten in vid Göteborgs folkskoleseminarium, där jag intogs i andra klassen.

På uppmaning av rektor mottog jag omedelbart efter inträdesprovet ett vikariat i Torps församling på Orust — detta emedan ögonläkaren förbjöd mig läsa. I denna skola drevs ännu växelundervisningsmetoden, och som jag var hemma i den från min egen folkskoletid, gick det bra. Jag hade där 112 elever samtidigt. Som församlingen önskade ha mig kvar även under vårterminen, stannade jag där även den. Men när jag sedan vid läsårets början 1866 återkom till seminariet, hade jag antingen att sätta mig i första klassen eller att genast tentera i fysik, som andra klassen läst under vårterminen. Det förra blev nödvändigt, då jag ej visste vad fysik var, ty vid läroverket hade jag ej hunnit så långt. Till följd härav fick jag gå vid seminariet i 3 år i stället

för 1½. Det var 1865 års seminariestadga som härvid verkade. Den 29 maj 1869 erhöll jag avgångsbetyg.

Under min seminarietid hade jag två gånger lärarförordnande, varje gång under tre månader, nämligen i seminariets övningsskola, vilken utgjorde en del av Göteborgs folkskola. Min tjänstgöring i Orust vitsordades med »skolrådets och församlingens fullkomliga belåtenhet». Över tjänstgöringen i övningsskolan yttrade sig rektor sålunda: »Att folkskolläraren A. G. Thedéen under sin kurs vid seminarium af mig användes såväl såsom lärare uti detta läroverks övningsskola som till verkställande af åtskilliga göromål, som vanligtvis tillkomma en skolvaktmästare, och att han dervid städse utmärkte sig för raskhet och mycken praktisk förmåga samt särskildt såsom lärare med ovanligt allvar, ja, till och med stränghet, skötte den tillfälligtvis ganska vanvårdade skara barn, som då nyligen från en af Göteborgs förra lancaster-skolor övergått till seminariets skola — — —». Det var nämligen så, att jag, utom det jag var ordningsman i min klass, hade tillsyn över all skolmaterielen och seminariebiblioteket m. m., varför rektor gav mig titeln överordningsman. Jag var ju alltså amanuens, bibliotekarie och vaktmästare.

Från och med höstterminens början 1866 och sedan under hela seminarietiden tjänstgjorde jag som kantor vid stadens straffängelse, vilket hade till följd, att jag var bunden vid staden även under ferierna. Över denna tjänstgöring vitsordades jag hava varit »tjenstvillig och påpasslig samt visat sig ega goda anlag såsom kyrkosångare både hvad rösten och tonträffningen vidkommer». Som du ser, allt äkta klockaredygder. Läraren och klockaren A. G. Ljunggren i Vedum [död 1938, 92-årig] brukade såsom en klockares förnämsta kvalifikationer framhålla: »Huvudsaken är att stoja bra».

Under sista seminarieåret tjänstgjorde jag såsom lärare vid rektor Andersins elementarläroverk för flickor. Till följd härav och på grund av min förutnämnda tjänstgöring var jag under hela seminarietiden befriad från all praktik i övningsskolan ävensom från teckning detta sista år och alla sångövningar utom körsång. Vid Andersins skola tjänstgjorde jag i regeln 2 à 3 timmar pr dag och fick då vara borta från motsvarande antal lektioner vid seminariet, dock ej i pedagogik. I övningsskolan avlade jag endast tvenne prov. Det första skedde i tre ämnen, i vilka dispositioner först skulle inlämnas till och granskas av rektor och övningsadjunkten. Det andra måste ske alldeles oförberett en månad före avgångsexamen, då Göteborgs stads folkskoleinspektör, folkskolestyrelsens ordförande von Holten, flera styrelseledamöter samt

några tidningsmän voro närvarande. Om tidningsmännen, däribland gamle S. A. Hedlund, också voro skolstyrelsemedlemmar kan jag ej erinra mig. Detta prov hade till följd, att jag genast efter avlagd folkskollärarexamen tillika med fyra andra blevo erbjudna ordinarie anställning i Göteborg. Men blott Gustaf Selvén mottog erbjudandet. De andra sökte dock dit ett eller annat år senare, dock icke jag, ehuru folkskoleinspektör Uddgren ett par gånger förnyade erbjudandet.

För min tjänstgöring vid Andersinska flickskolan erhöj jag vitsordet att hava »fullgjort denna med nit och skicklighet i förening med ett mildt och kärleksfullt väsende». Ytterligare må nämnas, att jag rätt ofta vissa kvällar i veckan tjänstgjorde på en fabrikskola i Göteborg, detta såsom vikarie för seminarieadjunkten Lind, som var lärare där.

Den 16 augusti 1869 valdes jag till ordinarie lärare vid Fässbergs folkskola och tillträdde där den 1 september med tjänstgöring i Mölndal i två år och i Kärra skolrote nära tre år. I Mölndal hade jag 80 å 90 gossar samtidigt. I Kärra var barnantalet ringa. På denna plats ådagalade folket all möjligt välvilja. Tjänstgöringsbetyget från Fässberg, som var innefattat i prästbetyget och vilket enligt den tidens begrepp nödvändigt måste vid ansökningen sändas i original, åkte väl i papperskorgen i Larv, sedan valet här i Södra Lundby var lagståndet, ty efter mitt tillträde här efterfrågade jag förgäves betyget. För att kunna visa, att jag innehaft ordinarie anställning i Fässberg har jag sedermera av prosten Lindeberg erhållit intyg, om att jag där tjänstgjort »utan anmärkning».

Under min verksamhet i Fässberg tjänstgjorde jag även i Rosendals aktiebolags fabrikskola, en söndags- och aftonskola med ett 70-tal flickor. Pastor i Fässberg klagade på mig hos folkskoleinspektören Karl August Rydberg — en bror till Viktor R. — för att jag ej läste Lindbloms katekesutveckling med fabriksflickorna. Inspektören kom så och åhörde i två hela timmar religionsundervisningen, varvid andra och tredje artikeln ventilerades. Prästen fick därefter av inspektören det beskedet, enligt vad han själv berättade för mig, att dessa flickor visade sig ha bättre kristendomskunskap än sådana, som läst långkatekesen. Efter den betan läste jag aldrig en rad i Lindbloms katekesutveckling i folkskolan heller. I Mölndal lämnade jag åtskillig privatundervisning i läroverkets kurser för de fyra lägre klasserna.

Den 24 februari 1874 valdes jag till ordinarie folkskollärare, klockare och kantor i Södra Lundby och tillträdde lärarebefattningen den 22 april. Klockare- och kantorstjänsten skulle erhållas efter dåvarande innehavares avgång och tillträdde den 1 maj 1876. I själva verket

blev jag aldrig vald till klockare och kantor. Det hade valförrättaren glömt att införa i protokollet. Att jag spelar i kyrkan, vet du, liksom ock att min musikaliska färdighet är mycket klen. Men jag har haft blott 40 minuters undervisning på orgel. Ty vid den tiden fingo inga andra vid seminariet spela än de, vilka förut kunde spela skalorna i alla tonarter, och det var blott några få som kunde. Det lilla jag spelar orgel, lärde jag mig själv på seminariet under sommarferierna. Som jag av naturen har fint musiköra, har den musik jag kunnat prestera, aldrig tillfredsställt mig.

När jag mottagit tjänsten här i södra Lundby, var här under flera år ingen småskola, ty den som »Skole-Sven» hade skött, blev indragen, då jag kom. Väl lovade de, som makten hade i Lundby, att småskola skulle bliva inrättad redan den 1 juli 1874, men detta var ett löfte allenast, som de icke hade någon avsikt att hålla. Jag hade här över 200 skolpliktiga barn, fördelade på tre avdelningar om cirka 70 elever i varje. Och att instuva dessa i den lokal, som då bestods, med omkring 400 kvadratfots golvyta och fasligt lågt till taket, var allt annat än roligt. Därtill kom, att jag nödgades bo i Kaggatorp, och dit fanns ingen annan väg än omkring Stommen och Boestorp förbi Pakelyckan. Jag måste därför gå genom Stommens och Nygårdens tassamarker och kom mången gång genomvåt till skolan, där det ej kunde eldas och där barnen icke sluppo in, förrän jag kom på morgonen. Dessutom var yttertaket på skolan så useft, att då det regnade, rann vattnet ned så att stundom hela golvet blev genomvått. Men intet ont, som ej medför något gott. Så även här, ty en städning efter en sådan blöta var den enda skurning som bestods.

Jag tänker mången gång på denna ställning och kan ej begripa, att jag stannade här. Ty redan 1870, vid det första nordiska skolmötet i Göteborg, blev jag av folkskoleinspektör Carl Jonas Meijerberg erbjuden plats i Stockholm. Sedermera, i slutet av 1875 eller början av 1876, skrev jag och gjorde förfrågan hos honom, enär då flera tjänster voro lediga i Stockholm, och han bad mig vara välkommen med ansökan. Att jag då ej avsände de redan iordningställda papperen, berodde närmast på, att Karolina, min hustru, på intet villkor ville till stad. Att jag år 1870 ej mottog erbjudet vikariat i Stockholm berodde på, att lönen var för liten, jag vill minnas 800 kronor i ett för allt. En förklaring till att jag, trots allt, stannade kvar här ligger ock däri, att svårigheterna eggade mig att tillkämpa mig seger. Sedan jag 1879 köpt jordbruk, blev jag bunden vid platsen i tio års tid, och sedan var det försent att tänka komma till någon bättre plats.

Egentligen var jag den förste folkskolläraren i Södra Lundby. Ty väl var Lars Nilsson i Längjum¹ vald för alla tre annexförsamlingarna, men ungefär ett 10-tal år före min tid eller mera hade Nilsson aldrig tjänstgjort här, utan den förenämnde »Skole-Svens» småskola var den enda skola lundbybarnen begagnade sig av, ehuru det lär stått på papperet, att barnen från Lundby besökte Längjums folkskola. Det var just detta som gjorde, att folkskoleinspektören tvingade Lundby att anställa folkskollärare. Före Svenssons småskola tjänstgjorde Nilsson tidtals i bondstugorna, men mycket sällan, ty det var för honom en förskräckelse, vilket ej var att undra på, och Lundbyborna ville helst slippa. Ett fåtal av de förmögnares söner gingo i Längjums skola en eller annan termin före konfirmationsundervisningen. De fattigare behövde ej sådant, som ej »lände till saligheta», och detta senare fingo de av prästen. Det var därför rätt komiskt att under det första tiotalet av år, som jag var här, höra på läsningen vid husförhören. De äldre skyllde väl på dåliga glasögon. Men pastor Johansson² kom snart till den erfarenheten, att inga glasögon hjälpte. Minns du de originella torparna på Lundby herrgård: Smén, Kus, Sock, Pungen, Molinder m. fl.? Det gick skralt för dem. Jag fick en gång efter husförhörens slut på hösten en lista från Johansson på ett halvark, utgörande förteckning på alla dem, som icke fingo antecknas till nattvardsgång, innan de företett »svart på vitt» på, att de genomgått förnyat prov. De allra flesta gingo till kyrkoherde Lars Johan Olander i Larv. Han var nöjd med, att de erkände sig vara syndare och behövde förlåtelse. Olander ansågs icke vara en praktisk präst i något avseende, kanske allra minst i själavårdshänseende. Men jag var mångfaldiga gånger i tillfälle att höra hans samtal med gamla och okunniga stackare, då de önskade nattvarden. Han kastade bort alla dogmatiska termer, talade med dem enkelt och enfaldigt och fick fram svar, som man ej skulle väntat.

Som du torde erinra dig, har jag tidtals — utan ersättning — haft aftonskola här med ynglingar och även med 40- å 50-års män. Din bror August var deltagare i den första kursen av detta slag, troligen 1876 och 1877; i den hade jag även elever från Vedums skoldistrikt.

De vitsord, jag erhållit över min tjänstgöring här i Södra Lundby, äro de högsta. Jag känner allra bäst själv, att jag icke förtjänat dem,

¹ Thedéens företrädare som lärare, klockare och kantor, berömd kyrkosångare på sin tid samt far till hovpredikanten och psalmdiktaren Paul Nilsson i Sjögerstad.

² Karl Ludvig Johansson, sedermera kontraktsprost i Stora Mellby, en av Skara stifts mest framstående präster.

särskilt vad förmågan angår. Men kärleken till kallet och barnen har eggat viljan. Mina elevers tillgivenhet har varit min bästa lön. Den pekuniära lönen har alltid varit liten och aldrig velat räcka till, men barnens kärlek har varit riklig och varaktig. Mina elevers tillgivenhet har mången gång skänkt mig hänryckningsstunder, ja, överjordiska förklaringsstunder. Därför — oaktat alla motigheter — har jag aldrig någonsin ångrat valet av det kall, som jag tvingades in på från början.

Vid biskopsvisitationen i Larv 1886 blev jag av biskop A. F. Beckman tillfrågad, om jag ej skulle ha lust att ingå i kyrkans tjänst. Härtill svarade jag ett obetingat nej, när jag icke hade en aning om, att någon annan väg fanns att gå än den vanliga. Och denna förbjöd mig min ekonomi. Dessutom kunde jag aldrig avlagt den förskräckliga prästeden. Sedan jag för ett 15-tal år sedan sett, att genväg kunde vara möjlig, vände jag mig till biskop E. J. Keijser vid prästsällskapets sammanträde i Skara 1895. Han var villig mottaga mig men önskade, att jag även skulle undergå prövning i de ämnen och kurser, som fordrades i teologicofilen. Därtill var jag villig utom i latin och hebreiska. Sedermera gav han efter i hebreiskan men ville ej släppa latinet. Då vi i detta fall ej kunde komma överens, utfärdade han för mig venia concionandi, och efter erhållet utlåtande av kyrkoherde Olander i oktober 1897, förordade Keijser mig mycket varmt hos biskoparna Martin Johansson i Härnösand och von Schéele i Visby och erbjöd mig sitt förord, till vilket stift jag önskade. Jag tjänstgjorde sedan mer eller mindre i pastoratets kyrkor åren 1897—1902, under 1900, då kyrkoherde Olander var sjuk och avled, söndagligen från den 26 augusti till årets slut. Olanders efterträdare kyrkoherde Carlsson vitsordade, »att hans [Thedéens] predikan är texttrogen samt klar i disposition och framställningssätt, så att den är lättfattlig och uppbygglig. Som den äfven bär vittnesbörd om god kännedom i den heliga skrift och är i full öfverensstämmelse med vår lutherska bekännelse och en sann kristlig erfarenhet, tror jag, att han, som af naturen är utrustad med stora gåfvor, skulle kunna väl gagna vår kyrka, om han såsom prest inom densamma komme att verka i församlingarna». (Liknande utlåtanden gävos av prosten K. L. Johansson m. fl. kyrkoherdar). Efter att först ha hört mig personligen för hos vederbörande sökte jag år 1901 hos K. M:t dispens för inträde i Linköpings stift. Men då jag tänkte mig skola lämna min lärarbefattning och skolbarnen samt besinnade mina familjeomständigheter m. m., återkallade jag den underdåniga ansökan.

Vid sidan av min skolverksamhet har jag haft åtskilliga kommunala bestyr. Ända sedan 1881 har jag varit granskningsman av förmyndar-räkenskaperna för Lundby. I ungefär 25 år har jag varit ledamot av taxeringsnämnden och var i år dess ordförande. Under åren 1885—1888 var jag kommunalordförande. Före och även efter den tiden var jag behjälplig vid upprättandet av inlagor till domstolarna och till myndigheter, då det gällde fattigmål med andra kommuner, upprättande av statistiska uppgifter m. m. Gemensamt med August i Måsgården har jag varit uppbördsman av prästerskapets löner, alltifrån metersystemets införande, ty det där systemet inträngde aldrig i länsmannens huvud. De senaste åren är jag ensam uppbördsman inom Lundby församling. År 1876 och följande år var jag ordförande i skolbyggnadsstyrelsen. Det gällde då att hålla åt entreprenören, som icke fullgjort sina skyldigheter, och att hindra den tilltänkta försäljningen av lilla skolhuset. Om detta skett, hade det blivit benigt att få småskola till stånd. Sedan 1885 års ingång har jag varit ordförande i sockenkommittén för Skaraborgs läns brandstodsbolag, och år 1898 valdes jag till elektor för Larvs pastorat för val av lekmannaombud vid kyrkomötet.

År 1880 valdes jag till nämndeman i Laske häradsrätt och satt som sådan en period. Som du kanske hört, sökte både skolrådet och folkskolinspektören att avsätta mig såsom nämndeman, men det lyckades icke. Då jag hotades med att bliva avsatt som folkskollärare, om jag icke godvilligt avgick som nämndeman, och inspektören var här i Lundby för detta ändamål, hänvisade jag till laga domstol, och där-efter höllo vederbörande sig lugna. Som jag aldrig eftersträvat nämnda förtroendeuppdrag och ej ägnat en tanke åt saken, förrän jag var vald, fann jag intet nöje alls i att »höra på tjuvar och edgång och rån», utan avgick så fort jag med fog kunde avsäga mig utan att låta köra bort mig.

År 1898 invaldes jag i byggnadsstyrelsen och som dess ordförande för restauration av Södra Lundby gamla kyrka. Åtgärder vidtogos därför, men jag ansåg kyrkan för dess skröplighets skulle ej vara värd att repareras, vilket vitsordades av arkitekt. Jag tvingades av församlingen att förrätta entreprenadauktion på restaureringen, oaktat ej godkända ritningar voro framlagda, ej ens anskaffade. Det fick jag ej. Men vid utropet gjorde jag mot de övriga styrelsemedlemmarnas åsikt ett muntligt förbehåll. Då biskopen fick reda på saken, förbjöd han reparationen, såsom det då var förspänt, samt fordrade att laga syn skulle hållas. Så skedde, och synen förklarade kyrkan restaurerings-

bar. Emellertid ledde saken till tvist och rättegångar. Somliga, däribland jag, ville bygga ny kyrka. Ingen ville verkställa synens föreskrifter; de flesta ville verkställa en liten reparation och så låta kyrkan stå, tills hon ramlade. Byggnadsstyrelsen fick en process på halsen med entreprenören, vilken process handlades vid tre ting i häradsrätten och till sist i hovrätten. Tack vare det muntliga förbehållet vid utropet, vann jag processen både i häradsrätten och hovrätten och räddade därmed något över 600 kronor åt den lilla fattiga församlingen. I höst börjar väl bråket om kyrkan igen.¹

I 23 år arbetade jag för att få en landsväg genom Södra Lundby mot Vara och lyckades till slut — trots allt motstånd både från de flesta socknebor och från utsocknes. Värst var ju länsman Alfred Palmgren. Men när jag äntligen stakat vägen sommaren 1893 och sedan genom ytterligare två års arbete för erhållande av stats- och landstingsmedel, arbetsprofils upprättande m. m. hade allt klappat och klart för bygget, slapp jag vara med längre. Då det gällde att kunna få litet betalt för besväret, voro andra villiga ta saken om hand. Jag missunnar dem ej förtjänsten, men de drogo över hövan ut på tiden med arbetet, och kommunen blev några år duktigt pungslagen. Om fingerade entreprenadauktioner å arbetet m. m. vore åtskilligt att säga — men »tyst! Tala aldrig om det!»

Nära tre årtionden synes vara lång tid för att få fram en sådan vägbit, men där var allt för mycket att göra för att rödja väg för vägen. Marknaden i Onsjö måste först bort, och då detta icke var tillfyllest, måste även häradsrätten bort från samma plats. Detta hade sig ej så lätt. För att få häradsrätten från Onsjö i Larv måste man flytta den först till Vedum i förhyrd lokal och därefter få den centraliserad i Vara för hela domsagan. Först då var den viktigaste röjningen för vägen undanstökad, och därefter hade jag att kämpa för var vägen skulle gå fram. På grund av att onsjöborna mistade marknad och tingshusstad och på grund av att länsman Palmgren ej kunde få vägen förbi sin egen dörr, sammansvuro de sig mot mig, så att det till följd av deras hämnd gick över ända med mig ekonomiskt. Likväl drev jag verket till fullbordan. Och nu vill ingen bliva av med vägen; alla, även dåvarande motståndare, erkänna, att den är lagd rättvist. Jag har aldrig — gudskelov — älskat pengar och är därför nöjd, då även motståndarna nödgats erkänna, att jag handlat *rätt*.

¹ Först 32 år senare, eller 1937, blev restaurationen av kyrkan genomförd, efter ritningar av arkitekten Ärland Noreen.

Med församlingen hade jag, som du väl hört, de första åren processer att föra dels för att få ut mina rättigheter rörande bostad, kofoder och ved, dels angående beskattningen. I alla dessa mål blev jag den vinnande.

Fastän många svårigheter mött, har jag ju dock vid många tillfällen mött välvilja av mina församlingsbor. Som exempel nämner jag, att jag 1875 eller 1876 mitt under pågående process erhöll julklappar (kaffeservis m. m.) till ett värde av 150 kronor. Detta till följd av att jag vunnit barnens förtroende och tillgivenhet; med barnen äro föräldrarna vunna.

Vid uttagandet av det till skolgård inköpta tunnlandet kom även med nära ett tunnland nakna berg. På dessa har jag sedan fört jord, omkring 12,000 lass, därvid jag lejt för 1,133 kronor 50 öre. Detta utom vad jag körde med egen häst, då jag var bonde på Tåen. En hel sommarferie rullade jag jord på skottkärra, och skolbarnen buro upp i lådor och korgar. Något storartat har det icke blivit därav, enär jag ej haft tillgång till nödig gödsel, varförutom den uppförda jorden mestadels var sandjord. Jag har de senare åren lerkört och därigenom förbättrat jorden. Efter mödan har jag dock gröna rabatter, en liten park på nära ett tunnlands omfång och en liten fruktträdgård, där förut berget låg naket. Jag har ju också ivrat för skogsplantering. Väl har det gått sakta, men som du sett, börjar det bli åtskilliga lundar i Lundby.

Tillsammans med August Kindqvist i Önum m. fl. lärare var jag med om att bilda Varakretsen av Sveriges allmänna folkskolläraryörening, fastän den att börja med erhöll annat namn. Under en lång följd av år har jag varit denna krets förenings vice ordförande.

Beträffande mina åsikter i allmänhet, så är jag i allt liberal utan att vara radikal: ingen revolution men reformation på alla områden i stat, kyrka och skola. Intet stillastående, alltid framåt! Det blir intet »framåt», förrän folkskolan blir frigjord från kyrkan, får egen överstyrelse och göres till bottenskola samt får inspektörer som ha egna erfarenheter på folkskolans område, som med ett ord själva under en följd av år lärt känna, var och hur skolans sele klämmer. Därmed att jag önskar skolan frigjord från kyrkan, vill jag ingalunda vara av med prästen på folkskolans område. Hellre prästen såsom självskrivnen ordförande i skolrådet än en mot skolan fientligt sinnad godsägare eller dryg lantbrukare till ordförande. Prästen kan göra mycket, om han ivrar för upplysningen; är han en fiende till folkupplysningen, står han dock i tjänstemannaansvar. Jag har tänkt mig saken så: En överstyrelse för folkskolan och dess överbyggnader samt seminarierna in-

rättas. I den vill jag ha bl. a. en seminarieman, en lärare vid högre folkskola, en folkhögskollärare och två folkskollärare, en från stad och en från landsbygden. Vidare inrättas för varje län en skolstyrelse, bestående av en präst, en läroverkslärare, en lantbrukare, en industriidkare och en folkskollärare. Skolrådet bör avskaffas. I stället bildar varje skoldistrikts eller, om distriktet är litet, varje pastorats lärarpersonal och prästerskap ett skolkollegium, som handlägger alla ärenden av pedagogisk natur. Frågor av ekonomisk natur överföras till kommunalnämnden. Halvtidsläsningen är naturligtvis alldeles förkastansvärd, men jag tror även att skolan, anordnad enligt litt E (sedermera B:2) ej bleve ett strå bättre. Den bästa och verksammaste skolformen för landsbygden, där litt. A ej kan användas, är obestriddigen litt. B. Jag är övertygad om, att lägre avdelningen kan med framgång skötas av väl vitsordad småskollärarinna. För att full rättvisa i beskattningsväg i och för skolväsendet skall kunna komma till stånd, bör staten helt övertaga folkskolväsendet, icke blott lärarkårens avlöning utan även skolhusen med material och allt. En annan hämsko för folkskolan är den myckna katekesläsningen. Hur det än svider i lärare och barn, måste katekesen in utantill, ordagrant och ofelbart. Detta har till följd, att barnen ofta nog, ja kanske oftast, få avsmak för religionen för lång tid och ofta för hela livet. Jag är ej för att all dogmatisk undervisning i religionen skall bort, men den bör lämnas barnen i fattbar form. Huvuddragen av kyrko- och religionshistorien borde in i folkskolans påbyggnader, och ingen, som har normal fattningsgåva, borde gå miste om dessa påbyggnader. Jag är ej med om att få bort religionsundervisningen ur skolan. Denna undervisning är ett av de bästa uppfostringsmedel, och morgonbönen med bibelläsning är en sabbatsstund. Den stärker plikt känslan både hos barn och lärare.

Det säger sig självt, att de ytterligt knappt tilltagna lönerna för lärarpersonalen både i små- och folkskolan lägger ett ofantligt hinder i vägen för skolväsendets framåtstående. Större delen av lärarkåren är nedtryckt av ekonomiska bekymmer, och för att söka fylla de oundgängliga behoven för det dagliga brödets erhållande nödgas de för biförtjänster offra kropps- och själskrafter, som borde komma kallet till godo både direkt och indirekt genom nödig tid och ro till självstudier. De flesta kunna emellertid inga biförtjänster erhålla och nödgas därför så försaka att krafterna svika, och de få då dragas med sjukdom eller bliva modlösa och likgiltiga för både kallet och snart sagt allt. Kallet bör fullt föda sin man och denne helt ägna sig åt kallet. Läraren bör alltjämt förkovra sig i vetande i allmänhet och i synnerhet ägna

sig åt fackstudier. Men även där lägger den knappa lönen hinder i vägen, i det han ej har råd till erforderliga bokinköp. I städer, där bibliotek äro tillgängliga, finnes ju utväg, men på landsbygden! Var taga bröd i öknen!

[Th. redogör härefter för sina egna fortsatta studier allt ifrån seminarietiden samt framhåller särskilt, hur striden mellan biskop Beckman och Viktor Rydberg angående den senares Bibelns lära om Kristus stimulerade honom till teologiska och filosofiska studier].

Folkskolläraren Nilsson i Bitterna och jag m. fl. bildade år 1903 en föreläsningsförening för Södra Laske härad, omfattande Bitterna, Vedum, Södra Lundby och Längjum. Jag har där varit och är ännu en av föreläsarna. Mitt ämne har hittills varit historia. I år föreläser jag om Gustav Vasa.

Min verksamhet i skolan har, särdeles de senare 18 åren, mera varit riktad på att fostra än att meddela kunskaper genom strängt nagelfarande med läxorna. Som du kanske minns, är jag ingalunda styv kateket, utan min starkaste sida är att föredraga. Jag har därför i många år, särskilt i historia och naturkunskapen, helst berättat för barnen, och detta synes ha gjort dem villigare att självmant läsa på. Från den 1 november till examen i mitten av december tenterar jag och sätter för varje barn, lektion och dag betyg, och på denna tentamen kommer avgångsbetyget att bero. Ännu en tid hoppas jag kunna verka i skolans tjänst, ty min hälsa är starkare än förr, och jag känner mig som en pojke. Jag har läkarbetyg på, att jag »är såväl till yttre som inre organ frisk och färdig med mycket god hälsa och vigör samt fullt oförminskad arbetsduglighet». Och så länge pojken sitter i huvud och hjärta, vandrar och arbetar jag helst i min »blomstergård», skolan.

Skolan är för mig ett icke blott heligt utan även ett saligt rum. Ty vid huru dåligt humör och huru nedtryckt jag än gått in i skolsalen, har allt dystert skingrats vid åsynen av de glada barnansikten. Den store Oxenstierna sade ju, att han med kläderna bortlade dagens bekymmer. Och jag säger: Då jag träder in i skolrummet och stänger dörren efter mig, äro bekymren utestängda. — — Alltid har jag haft rätt sträng tjänstgöring. Sedan början av 1880-talet har här varit anordnad 6 veckors fortsättningsskola i början på året, och på denna har jag nedlagt mycken möda.

Mitt valspråk har ständigt varit: »Alltid i arbete — det räcker till».

Slutligen några ord som förklaring till, att det icke blivit sådant sammanhang i dessa minnesanteckningar och skolmästarreflexioner, som sig bort. Medan jag skrivit dessa blad, har jag ideligen ryckts till och från, så att jag aldrig fått skriva en sida i fred. Folk ha sprungit som besatta. Här förestår riksdagsmannaval, och det är en valstrid som aldrig förr. Det är nämligen så, att vi liberaler och nykterhetsvänner börjat röra på oss och uppsatt egen kandidat. Detta har till den grad uppretat några konservativa godsägare, storbönder och präster, att det är som vore det eld i varje knut. Vi frisinnade lyste ut ett möte i Vara och ett i Grästorp, och så kommo de konservativa och togo ledningen om hand. Sedan ha vi åter haft ett möte på vartdera stället igen och ett i dag i Bitterna. Jag kommer nu därifrån, har gått fram och åter. Jag satt här i natt och gjorde i ordning massor av brev att skickas ut tillika med valsedlar över hela domsagan. Striden gäller för eller emot proportionella val. Går den proportionella valmetoden igenom, tar första kammaren hela makten. Då kommer folkskolan aldrig att bli annat än en fattigskola, och vår lönefråga kommer att bli bortfuskad.

*

När Gabriel Thedéen med vårterminen 1911 såsom pensionär avgick från den ordinarie befattning i Södra Lundby, som han innehaft i 37 år, slog han sig ingalunda till ro. Samma sommar genomgick han en slöjdkurs på Nääs och deltog så småningom även i andra fortbildningskurser för att göra sig kompetent att undervisa enligt modernare metoder. Därefter tjänstgjorde han under de nio år han ännu hade kvar i livet så gott som oavbrutet såsom vikarie — det var under den stora lärarbristens år — vid folkskolor på skilda orter i vårt land, nämligen i Gällö i Jämtland, Alingsås, Kramfors, Trosa, Nynäshamn, Malung och Götlunda i Närke. Smälänning var han född, och i Småland fick han sluta sina dagar. Hans sista anställning var nämligen, vårterminen 1920, vid Mulestads folkskola i Odensviholm. Här avled han efter endast några dagars sjukdom (lunginflammation) den 14 juni nämnda år vid 75 års ålder, ända till det sista »överlycklig» i sin aldrig svikande kärlek till skolbarnen.

Thedéen efterlämnade vid sin bortgång maka och sju barn, 2 söner och 5 döttrar. En dotter blev gift med en kyrkoherde, men alla de övriga barnen ägnade sig åt lärarkallet, en vid allmänt läroverk och fem vid folk- och småskolor. Han vilar på Alingsås landsförsamlings kyrkogård under en av barnen rest ståtlig minnesvård; huggen ur en svensk granitklippa och prydd med en av konstnär gjord porträttmedaljong i brons, som på ett ypperligt sätt återgiver den gamle lärarens blida drag och det vördnadsvärda patriarkskägget.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING TILL KNUTZENS DAGBOK.

	Sid.
Inledning, om författaren och hans danska resa	5—9
Data	
27/9 Från København. Resa och resällskap till Malmö och Lund	10—11
<i>28/9—4/10. I Lund. 5/10. Återblick på Lund.</i>	
28/9, 30/9, 3/10. Faxe 11; 15, 16, 19; 29/9 Sönnenberg	14
28/9, 29/9, 2/10, 4/10. Brunius; domkyrkan	12—14, 19—21
28/9, 2/10 Teatern	13, 19
30/9, 1/10, 4/10. Lindeblad; Kahl sid. 16, 17, 20; 2/10—4/10 Reuterdaahl.	18—20
30/9—2/10 Lankaster- och fattigskolan; Österling	14—19
4/10 Biblioteket och museet 20, 21; 5/10 Återblick	22—23
<i>4/10—21/10. Till och i Växjö. Fortsatt färd till Stockholm.</i>	
4/10—8/10 Skartofta, Frenninge etc. Visitation. Nils Månsson.....	21—30
7/10—10/10 Silvåkra, Västerstad, Löberöd. Hos P. Wieselgren.....	29—33
10/10—11/10 Hörby, V. Vram, Åsum, Kristianstad etc. Rektor Böklin	33—36
11/10—13/10 Hos C. A. Bergman i Vinslöv. Till Växjö	36—39
14/10—16/10 Växjö stad och folkskola. Tegnér och Mellin	39—40
16/10—21/10 Vägen genom bl. a. Jön-, Lin- o. Norrköping samt Södertälje	41—44
<i>21/10—28/11. Stockholm.</i>	
25/10—29/10, 2/11, 5/11 Seminariets normalskola; Österblad	45—47, 49, 51
1/11, 4/11, 12/11 Allm. barnskolorna i gamla staden och på söder	47, 48, 50, 61
3/11 Jak. o. H. El. kyrkor, Bellmansro s. 49, 50; 17/11 Åhlström	65
7/11, 19/11 Maria läroverk. Fryxell s. 55, 67; 5/11 Kat. läroverk	51
6/11, 7/11 Riddarhuset. Stora Barnhuset, Kungl. biblioteket	51—55
7/11—10/11, 15/11 Wallin; Fryxell; Deras o. Hilliska skol. . .	55—59, 63—64
10/11, 28/11 Audienser s. 58, 73; 11/11, 21/11, 23/11 Konstsaml.	59—60, 70, 71
1/11, 13/11 Operan s. 48, 49, 62; 13/11 Vet. akademiens museum	61, 62
14/11, 16/11—18/11, 26/11 Klara kyrka o. fattigflickskola. Franzén	62—67, 72—73
19/11 Teknologiska Inst.; Korrektionshuset; Karlberg s. 67—68; 23/11 GCI	71
20/11, 25/11 Horsters skola s. 68—69, 71—72; 22/11 Djurgårdens folkskola	70
ÖVERS.; FÖRKORTN. s. 74. PERSONLISTA 75—80; KOMMENTAR 81 o. f.	

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

till föreliggande edition av Jan Olof Hedbergs Ungdomsminnen och Dagbok.

	Sid.
Inledning: Om Gåsborn och de båda uppteckningsböckerna; av läroverks-	3—4
adjunkten Tofte Hylander, Mönsterås	3—4
Hedbergs ungdomsminnen: Försök till biografi	5—8
„ (stora) Dagbok. I urval av B. Rud. Hall och T. Hylander	8—47
Bihang: Referat av andra delar i dagboken. Jämte meddelanden om inne-	
hållet i båda böckerna. Av T. Hylander	48—70
a) Anteckningar ur och till Ungdomsminnena (självbiografien)	48—50
b) Annotationer ur och till (stora) Dagboken	50—70
aa) Med avseende på Hedberg under hans läraretid (1840—1884)	50—61
bb) Hedberg efter avskedstagandet (1884—1907). Domen över död man	62—66
cc) Några glimtar ur Hedbergs barns liv	67—70
Kommentar av B. Rud. Hall	71—86
Personförteckning av B. Rud. Hall och H. Bergquist	87 o. f.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

Blenda Anderssons historik från Vislanda.

	Sid.
I. Hemundervisning och landsbygdkultur. Smådrag från 1780—1880	3—7
A. Religion och läsning	3—4
B. Räkning och skrivning	4—7
II. Kyrkomäns och donatorers krav och åtgärder för ökad folkundervisning och för obligatorisk folkskolas införande. Motstånd. 1829—39	7—11
A. Donationer. Tegnér's visitation 1831. Opposition	7—9
B. Husförhör. Konfirmandundervisning. Fri läsning	10—11
III. Från skolhusbygge till lagstadgad folkskola. 1837—1846	11—18
A. Diskussioner och beslut om folkskolebyggnads uppförande	11—14
B. Kunskapsbrist och armod. Statshjälp och skolplan	14—16
C. Ett kungligt lärareval, där intet val gavs. 1846	16—18
IV. Lagfästa folkskolor i verksamhet. 1848—1923	18—34
A. G. Hedréens läraretid 1848—1860	18—23
B. Läraren Hagstrands verksamhetstid, 1862—1875	23—26
C. Lärarna Lidholm (i Lindås-Hullingsved-Röshult) och Ydén (i Hönetorp-Mörhult) 1876—1905 resp. 1878—1894. Organist Nordstrand o. a.	26—31
D. Läraren P. M. Sjöstrands tjänstetid, 1892—1924	31—34
V. Privata och offentliga småskolor 1845—1900	34—47
A. »Skol-älingen», hennes dotter och systerdöttrar m. fl.	34—43
B. Kommunalt anställda småskollärare 1871—1900	43—47

A. G. THEDÉENS självbiografi ..... s D 1—13